

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

СЕРВАТИНСЬКА ІННА МИКОЛАЇВНА

УДК 336.5:369 (043)

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ
ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор

Пасічник Юрій Васильович

Черкаси – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	12
1.1 Генезис та розвиток фондів соціального страхування.....	12
1.2 Етимологічна сутність та особливості фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування.....	33
1.3 Європейські моделі фінансового забезпечення функціонування фондів соціального страхування та механізм їх впровадження в Україні.....	50
Висновки до розділу 1	72
РОЗДІЛ 2 ПРАГМАТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	75
2.1 Аналіз формування та використання коштів державними фондами соціального страхування	75
2.2 Оцінка рівня фінансового забезпечення потреб окремих верств населення державними фондами соціального страхування.....	98
2.3 Ефективність функціонування адміністративних структур державних фондів соціального страхування	115
Висновки до розділу 2	131
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	134
3.1 Прогнозування обсягів фінансового забезпечення Пенсійного фонду України	134
3.2 Формування стратегічних і тактичних напрямів функціонування державних фондів соціального страхування	153
3.3 Регулятивний механізм забезпечення фінансовими ресурсами державних фондів соціального страхування	168
Висновки до розділу 3	181
ВИСНОВКИ.....	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	188
ДОДАТКИ.....	215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТО – антитерористична операція

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВРП – валовий регіональний продукт

ВРУ – Верховна Рада України

ДБУ – Державний бюджет України

ДСЗ – Державна служба зайнятості

ДФСУ – Державна фіскальна служба України

ЄС – Європейський Союз

ЄСВ – єдиний соціальний внесок

КМУ – Кабінет міністрів України

МБУ – місцеві бюджети України

МВФ – Міжнародний валютний Фонд

МОП – Міжнародна організація праці

МСПУ – Міністерство соціальної політики України

МФУ – Міністерство фінансів України

ПФУ – Пенсійний Фонд України

Р. – рік

РР. – роки

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ФОП – Фонд оплати праці

ФСЗІ – Фонд соціального захисту інвалідів

ФСС НВБ – Фонд соціального страхування на випадок безробіття

ФСС НВВ – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

ФСС ТВП – Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності

ФССУ – Фонд соціального страхування України

ВСТУП

Актуальність теми. Соціальне страхування є важливою детермінантою суспільного розвитку будь-якої держави. У Конституції України задекларовано, що наша країна є соціальною державою і кожен громадянин має право на соціальне забезпечення, яке гарантується державним соціальним страхуванням.

Соціальне страхування як суспільний інститут зародилося у XVIII ст. і з того часу відіграє важливу роль у розвитку всіх країн. Для сучасних реалій України роль соціального страхування є надзвичайно вагомою, оскільки через складне економічне становище значні верстви населення потребують державної підтримки. У системі соціального страхування важливу роль відіграє фінансове забезпечення функціонування страхових фондів. Зазначимо, що нині необхідних обсягів фінансових ресурсів не вистачає, і тому рівень соціального забезпечення населення є незначним.

Окремим аспектам фінансового забезпечення функціонування страхових фондів присвятили свої праці як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, зокрема лауреати Нобелівської премії з економіки Ф. фон Гаск, П. Даймонд, Г. Мюрдаль, А. Сен, Дж. Стігліц. Не менш ґрунтовними є дослідження інших відомих зарубіжних учених: І. Бентама, Ш. Бланкарта, Е. Блейклі, Дж. К. Гелбрейта, Л. Ерхарда, Т. Мальтуса, А. Маршалла, А. Пігу, В. Роїка, М. Фрідмана. Вітчизняні науковці – В. Андрущенко, В. Базилевич, Л. Баранник, Н. Болотіна, С. Буковинський, О. Ватаманюк, В. Геєць, В. Дем'янишин, Є. Іонін, О. Кириленко, М. Крупка, Е. Лібанова, І. Луніна, Е. Мачульська, Б. Надточій, В. Опарін, С. Осадець, Ю. Пасічник, В. Плиса, А. Сидорчук, Л. Сідельникова, В. Федосов, Н. Шаманська та ін. – досліджували місце і роль соціального страхування в державних фінансах, а також особливості фінансового забезпечення страхових фондів.

Незважаючи на наявність вагомих досліджень по цій проблематиці, у теоретичній і практичній площині функціонування соціальної сфери накопичилось багато проблем. Так, у соціальному страхуванні не визначено його

стратегічні і тактичні напрями розвитку, значною залишається дотаційність Пенсійного фонду України, не досконалими є механізми формування та розподілу страхових фінансових ресурсів, науково не обґрунтованими є більшість страхових нормативів, не ефективною є модель функціонування фондів. Окремою проблемою є фінансове забезпечення функціонування державних страхових фондів, яке не дозволяє забезпечити потреби більшості реципієнтів, тому важливим загальнодержавним завданням є обґрунтування такого фінансового забезпечення, яке, базуючись на нових моделях, механізмах, а також напрямках розвитку, з використанням зарубіжного досвіду, змогло б вирішувати основні завдання соціального страхування.

Отже, з урахуванням нового суспільного вибору України проблема фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування є актуальною та потребує нових досліджень, що і зумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження пов'язане з виконанням науково-дослідної теми «Формування та вдосконалення механізму сталого розвитку економічних систем» (номер державної реєстрації 0114U006192), де автором обґрунтовано регулятори формування, використання, резервування фінансових ресурсів державних фондів соціального страхування.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в удосконаленні теоретичних підходів та розробці рекомендацій щодо поліпшення фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

- виявити та розвинути теоретичний інструментарій фінансової науки із уточненням окремих термінів і понять;
- розробити теоретичну модель фінансового забезпечення фондів соціального страхування з врахуванням зарубіжного досвіду;
- модернізувати регулятивний фінансовий механізм забезпечення фінансовими ресурсами страхових фондів;
- визначити стратегічні і тактичні напрями функціонування державних

- страхових фондів;
- впорядкувати адміністративну структуру державних інституцій соціального страхування;
  - охарактеризувати етапи становлення фондів соціального страхування;
  - розвинути підходи до формування сценаріїв фінансового забезпечення Пенсійного фонду України та обрати найбільш сприйнятливий;
  - обґрунтувати методику оцінювання фінансових витрат фондів;
  - сформувати механізм впровадження європейських моделей фінансового забезпечення державних фондів соціального страхування.

Об'єктом дослідження є процес фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування.

Предметом дослідження є теоретичні засади та прагматика формування і використання фінансових ресурсів державними фондами соціального страхування.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є теоретичні положення фінансової науки, зокрема науковий доробок вітчизняних і зарубіжних учених.

У процесі виконання роботи використано такі методи: системний підхід – при обґрунтуванні моделі фінансового забезпечення функціонування фондів та регулятивного фінансового механізму; логічний, історичний – при дослідженні розвитку фондів соціального страхування, етимологічної сутності окремих термінів і понять; економіко-математичний – при прогнозуванні обсягів доходів Пенсійного фонду України; статистичний, аналізу, синтезу, групування, узагальнення – при аналізі формування та використання коштів державних страхових фондів, адресного фінансового забезпечення; індукції і дедукції, аналогії – при формуванні стратегічних і тактичних напрямів функціонування страхових фондів.

Інформаційною базою дослідження слугували Конституція України, закони України, які регламентують процес фінансового забезпечення фондів соціального страхування, дані Міністерства фінансів України та Міністерства соціальної

політики, статистичні матеріали Євростату та Державної служби статистики України, дані державних фондів соціального страхування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні основних завдань щодо фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування.

Основні наукові результати, які характеризують новизну виконаного дослідження, полягають у такому:

удосконалено:

– категоріально-понятійний апарат, зокрема понять «державні фонди соціального страхування» як інституцій та обсягів фінансових ресурсів, «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування». На відміну від подібних визначень, враховано етимологічну сутність, здійснено розмежування щодо фондів, що сприятиме удосконаленню юридичного забезпечення та методологічного підґрунтя теоретичних конструкцій;

– теоретичну модель фінансового забезпечення державних фондів соціального страхування, яка базується на європейському досвіді, зокрема континентальній та англосаксонській моделях, які довели свою ефективність, та оптимально враховує сучасні вітчизняні підходи щодо формування доходів цих фондів. На відміну від нині діючої моделі та моделей, що пропонуються українськими вченими, не допускається значного навантаження на Державний бюджет України, кожному працюючому надається можливість регулювати власні відрахування. Використання цієї моделі дозволить наблизити вітчизняну страхову систему, в тому числі і її фінансове забезпечення, до загальноєвропейських стандартів;

– регулятивний механізм забезпечення фінансовими ресурсами державних страхових фондів, який базується на розроблених принципах, зокрема, наближення страхових нормативів до європейських стандартів, узгодження інтересів донорів та реципієнтів, обов'язковості громадського контролю за рухом фінансових ресурсів; методах, формах, використанням фінансових регуляторів,

що дозволяє оптимізувати наявні ресурси, та сприятиме кращому фінансовому забезпеченню діяльності страхових фондів. На відміну від відомих розробок, запропонований механізм враховує організаційні зміни у діяльності цих фондів, наявність професійних фахівців з фінансового менеджменту, налагодження моніторингу, аналізу, пропозиції громадських організацій;

– стратегічні і тактичні напрями функціонування фондів, які розроблено із використанням системного методу, врахуванням ієрархії у суспільній системі, взаємозв'язках між цими напрямками. На відміну від подібних розробок, запропоновані враховують євроінтеграційний вибір України, передбачають удосконалення нормативно-правової бази, організаційної структури фондів, підвищення довіри населення до цих фондів. Використання цих напрямів дозволить ефективно формувати обсяги фінансових ресурсів на перспективу;

– адміністративну структуру державних інституцій соціального страхування, яка враховує реформи адміністративного устрою та галузей соціальної сфери, і, на відміну від подібних теоретичних розробок, запропонована передбачає функціонування лише двох страхових фондів – Пенсійного фонду України та Фонду соціального страхування України, із розмежуванням повноважень між ними та Міністерством соціальної політики України, що дозволить підвищити рівень фінансового забезпечення реципієнтів;

– підходи до формування трьох сценаріїв фінансового забезпечення Пенсійного фонду України, зокрема, песимістичного, інерційного та оптимістичного, які базуються на ґрунтовному аналізі структури доходів фонду протягом 2005 – 2015 рр., з урахуванням власних доходів, а також рівня середньої заробітної плати, питомої ваги податків у ВВП. На відміну від відомих сценаріїв, запропоновані дозволяють здійснювати розрахунки доходів Пенсійного фонду України за цими сценаріями до 2020 р. з можливістю щорічного коригування;

набуло подальшого розвитку:

– періодизація п'яти етапів становлення фондів соціального страхування щодо зарубіжних країн та України, яка є співставленою із еволюцією світової спільноти за якісними ознаками і, на відміну від інших класифікацій за окремими

ознаками певного періоду, сформована за весь період еволюції;

– теоретико-методичні підходи до оцінювання ефективності фінансових витрат державних страхових фондів з обґрунтуванням відповідної методики, яка базується на розроблених принципах, зокрема, орієнтації на рівень стандартів соціального страхування, які функціонують у розвинених країнах ЄС, із поступовою адаптацією до реалій України, соціальної справедливості, адресності та оптимального розподілу обмежених ресурсів. Методика включає вісім етапів і оцінює рівень фінансового забезпечення реципієнтів. Відмінність цієї методики від інших у тому, що її використання дозволяє розробляти заходи щодо поступового наближення соціальних страхових стандартів до рівня розвинених країн ЄС;

– механізм впровадження європейських моделей фінансового забезпечення фондів соціального страхування, який передбачає використання досвіду Великобританії, Німеччини, Швеції, зокрема, фінансових методів, форм, важелів, щодо управління цими фондами та їх фінансовим забезпеченням за активної участі вітчизняних страхових державних інституцій та громадських організацій. На відміну від подібних механізмів, конкретизує напрями впровадження цього досвіду за нормативно-правовим, організаційним, кадровим та фінансовим напрямами й комплексно поєднує всі важелі, форми, методи у їх взаємодії щодо фінансового забезпечення цих фондів. Використання запропонованого механізму дозволить формувати заходи щодо поліпшення фінансового забезпечення вітчизняних фондів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій щодо ефективного формування та використання фінансових ресурсів фондів соціального страхування та інших адміністративних структур, причетних до соціального страхування, зокрема Головному управлінню Пенсійного фонду України в Черкаській області – при прогнозуванні страхових надходжень (довідка № 5296/01 від 06.06.2016 р.); Департаменту соціального захисту населення Черкаської обласної державної адміністрації – при розробці перспективних і поточних планів, які включають обґрунтування розрахунку

обсягів доходів і видатків фінансових ресурсів, що спрямовуються на підтримку окремих соціально незахищених верств населення Черкаської області (довідка № 260/01-01 від 14.06.2016 р.); Черкаському обласному центру зайнятості – при розрахунках необхідних фінансових ресурсів, які спрямовуються на підтримку осіб, що втратили роботу (довідка № 11-18/2781 від 17.06.2016 р.); Черкаському державному технологічному університету – при викладанні дисциплін «Фінанси», «Фінансування соціальних програм», «Страховання» (довідка № 926/01-10.02 від 08.06.16 р.); Ужгородському торговельно-економічному інституту Київського національного торговельно-економічного університету – при викладанні дисциплін «Фінанси», «Гроші і кредит» (довідка № 01-15/201 від 28.04.16 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях, симпозиумах, круглих столах та наукових семінарах кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету, зокрема таких: Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку світової економіки в умовах глобалізації» (Черкаси, 27-28 грудня 2013 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми фінансової системи України» (Черкаси, 6-7 травня 2014 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в економіці та управління: новий погляд» (Донецьк, 13-14 червня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку Європейських країн» (Черкаси, 31 жовтня 2014 р.); XV Всеукраїнській науковій конференції студентів та молодих учених «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (Вінниця, 21-23 квітня 2015 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі» (Миколаїв, 30 квітня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стан, проблеми та перспективи вдосконалення економіки України»

(Ужгород, 2-3 жовтня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційна інфраструктура України: стан та аналіз умов розвитку» (Одеса, 20-21 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, менеджмент та фінанси: аналіз тенденцій та перспектив розвитку» (Київ, 27-28 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансові інструменти просторово-територіального розвитку» (Черкаси, 22-23 березня, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, перспективи» (Ужгород, 15-16 квітня 2016 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 23 наукові праці, загальним обсягом 9,54 д.а., з них: основний зміст дисертації відображають підрозділи у 2 колективних монографіях загальним обсягом 1,22 д.а.; 1 підручник у співавторстві, з них автору особисто належить 1,20 д.а.; 9 статей, з них 2 статті включено до міжнародних наукометричних баз загальним обсягом 0,72 д.а.; 7 статей у наукових фахових виданнях України загальним обсягом 4,02 д.а. та 11 тез доповідей загальним обсягом 2,38 д.а.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 276 сторінок. Основний зміст викладено на 187 сторінках. Робота містить 25 таблиць, 31 рисунок, 15 додатків на 61 сторінці. Список використаних джерел налічує 279 найменувань, що розміщені на 27 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

1.1 Генезис та розвиток фондів соціального страхування

В Україні в другому десятилітті ХХІ ст. все ще продовжуються пошуки оптимальних напрямів суспільного розвитку з намаганням забезпечити зростання економіки та відповідний рівень життя населення.

Вагому роль у цьому процесі займає соціальна підсистема з відповідними механізмами, моделями, схемами соціальної підтримки населення, зокрема соціальним страхуванням. Нині у розвитку соціальної підсистеми накопичилось багато проблем, які суттєво зменшують потенціал суспільної системи і не сприяють забезпеченню гідного рівня життя населення.

Для з'ясування особливостей окремих проблем соціальної сфери в цьому підрозділі обґрунтуємо етапи формування відповідних теоретичних положень та практичних механізмів соціального забезпечення, зокрема соціального страхування, з виокремленням специфіки функціонування відповідних фондів за рубежом та в Україні, а також проаналізуємо внесок державних діячів та вчених щодо розвитку теоретичних засад соціального страхування.

Подамо погляди сучасних вчених щодо етапів розвитку соціального захисту, зокрема соціального страхування, в зарубіжних країнах та Україні.

Щодо зарубіжних країн переконливими виглядають основні віхи формування системи соціального страхування в Франції, Італії, Німеччині та інших країнах, зокрема і в Російській імперії, до складу якої більше ніж триста років входила значна частина територій нинішньої України, у працях В. Безуглої, Д. Загірняка та інших авторів (табл. А.1, Додаток А) [15, с. 39 – 40]. С. Кропельницька та Т. Солоджук пропонують власну класифікацію основних етапів розвитку обов'язкового соціального страхування за кордоном, яка включає чотири етапи:

«кінець XIX – початок XX ст., прийняття перших страхових законів;
закінчення Першої світової війни і створення у 1919 р. МОП;
Велика депресія 1929 – 1932 рр., прийняття законів про страхування від
безробіття;

після закінчення Другої світової війни МОП були розроблені універсальні системи соціального захисту і соціального страхування» [103, с. 39].

Виокремимо погляди вчених на відповідні етапи по відношенню до України.

Доволі розлого подає ці етапи А. Стопчак, обґрунтовуючи сім етапів розвитку соціального захисту населення в Україні, починаючи від II ст. до н.е. і, закінчуючи останнім етапом з 1990 р. (табл. А.2, Додаток А) [234, с. 61].

З урахуванням основних віх подає етапи соціального страхування в Україні О. Кириленко, починаючи від 1903 р. і закінчуючи сьогоднішнім (табл. А.3, Додаток А) [265, с. 318-319].

Шість етапів розвитку страхування в Україні, протягом періоду входження в склад СРСР, пропонує Є. Пономаренко (табл. А.4, Додаток А) [158, с. 309].

Етапи формування соціального забезпечення на українських землях, що перебувала під владою інших держав, подає О. Буряченко (табл. А.5, Додаток А) [23].

Універсальну класифікацію подає В. Собченко, виокремлюючи п'ять етапів соціального захисту населення, – «...проста благодійність; суспільне піклування; державне опікування; соціальне забезпечення; соціальний захист» (табл. А.6, Додаток А) [227, с. 227].

Аналіз цих класифікацій, як по відношенню до зарубіжних країн, так і до України свідчить, що окремі вчені, пропонуючи їх, вибирали певні критерії відповідно до мети дослідження, які відображають лише окремі аспекти становлення та розвитку соціального страхування, а отже ці класифікації неможливо використати при виконанні даного дослідження, тому є доцільним обґрунтувати окрему класифікацію, яка б давала повне уявлення про зародження та розвиток соціального страхування, зокрема щодо фондів як інституцій.

Ґрунтовне ознайомлення із відповідними зарубіжними та вітчизняними

інформаційними джерелами щодо соціального страхування дозволяє зробити висновок, що процеси соціальної допомоги, соціальної підтримки, соціального захисту, соціального страхування формувались практично співставлено в різних країнах світу, хоча і мали різні періоди розвитку, соціальні та фінансові відмінності, тому класифікацію етапів за цими складовими доцільно сформуувати спільною.

Досліджуючи генезис та розвиток соціального страхування, зокрема його фондів, доходимо висновку, що вони еволюціонували разом із конкретними суспільствами і були їх складовою частиною. Беручи за основу саме такий підхід, враховуючи доробок вітчизняних вчених, запропоновано таку класифікацію етапів зародження та розвитку фондів соціального страхування щодо зарубіжних країн та України.

Так, щодо зарубіжних країн запропоновано таку класифікацію етапів:

- I. Античний. 800 р. до н.е. – 600 р. н.е.;
- II. Середньовіччя. VII ст. н.е. – кінець XV – початок XVI ст.;
- III. Становлення інституцій соціального страхування. XVI – XVII ст.;
- IV. Широке розповсюдження функціонування інституцій соціального страхування. XVIII – поч. XX ст.
- V. Поява нових форм та видів соціального страхування. Середина XX ст. по нинішній час (табл. Б.1, Додаток Б).

Щодо України, то для більш детального аналізу розвитку фондів соціального страхування в п'ятому етапі виокремимо такі періоди:

1. Україна з елементами незалежності. 1917 – 1923 рр.;
2. Україна в складі СРСР. 1924 – 1990 рр.;
3. Становлення фондів соціального страхування. 1991 – 2000 рр.;
4. Розвиток основних форм страхування. 2001 – 2013 рр.;
5. Формування нових засад страхування, орієнтованих на загальноєвропейські підходи. Починаючи з 2014 р. (табл. Б.2, Додаток Б).

Проаналізуємо становлення і розвиток соціального страхування в межах цих етапів та здійснимо відповідні співставлення із сьогоденням.

I. Античний період. У первісному суспільстві види допомоги, які мали суть соціальних, надавались за звичаєвим правом.

У ті часи існував поділ на класи і, зокрема, для рабів будь-якого захисту не передбачалось, оскільки вони не вважались людьми, а знаряддям праці. Для вільних громадян вже започатковуються певні види соціальної допомоги. Як зазначає О. Мелешко, «... у Древньому Римі та Древній Греції застосовувалась підтримка колишніх воїнів, зокрема грошові виплати та земельні наділи. Для малозабезпечених громадян застосовувалась безкоштовна роздача хліба, інших продуктів. В окремі періоди існування цих державних утворень функціонували безкоштовні громадські вбиральні та лазні» [111, с. 116].

С. Теслюк повідомляє: «За часів Гая Юлія Цезаря (імператор з 49 по 44 рр. до н.е.) було запроваджено військові пенсії за вірну службу очільникам Римської імперії. Ці виплати були правом-привілеєм, які носили нестійкий характер і не були обов'язком держави. Безумовного права на отримання пенсій колишні воїни не мали, зміна імператора часто була причиною їх відміни» [239, с. 162].

Підтверджених доказів, які б збереглися до нинішнього часу щодо соціального захисту на землях, які нині є територією України, не збереглося.

II. Середньовіччя. Ця історична епоха характеризується переважаючим використанням ручної праці, але поступово почали застосовуватись технічні пристрої, що сприяло розширенню мануфактур, розвитку торгівлі та ремесл, тому страхові відносини проявлялися через надання страхової взаємодопомоги в професійних (ремісничих) або гільдійно-цехових об'єднаннях за рахунок внесення їх членами грошових або матеріальних внесків.

Саме в цей період проявились перші ознаки соціального страхування.

У феодальну добу, на початку X ст., почала розвиватись благодійна допомога. Започаткували цю допомогу церковні установи, де надавалась підтримка нужденним, знедоленим, сиротам, немічним, хворим у вигляді притулку, лікування, одягу, продуктів харчування. Поступово при церквах, монастирях облаштовувались шпиталі та притулки. Вище духовенство сприяло цим процесам.

Як зазначає В. Райхер, «... середньовічне страхування називають гільдійно-цеховим. Перші гільдії виникли в Англії (X-XI ст.), Німеччині (XI – XII ст.), Данії та Ісландії (XII ст.)» [197, с. 57].

На свій власний розсуд правителі держав могли заохочувати своїх наближених, зокрема принців, графів, воєначальників, інших службовців, і ці винагороди не завжди залежали від конкретних справ.

Пошук шляхів ефективного захисту від впливу соціальних ризиків зумовив солідарний розподіл збитку між усіма зацікавленими членами суспільства. Із збільшенням числа учасників солідарного погашення збитку частка кожного у створенні страхового фонду зменшується, тому для залучення до процесу страхування все більшого числа учасників виникла об'єктивна необхідність формування відповідних структур.

Як зазначає А. Скоробагатько, «... в середньовічній Англії високопоставленим аристократам уряд виплачував пенсії за особливим списком (Pension List). Крім того практикувались виплати довічних пенсій із спадкових доходів англійських королів. Також значні пенсії призначались англійським королям, які виплачувались віками, переходячи у спадок до дітей, онуків або інших наближених. Окрім цих пенсій, виплати здійснювались королям інших держав, членам англійського парламенту для їх підкупу. Така практика була характерна не лише для Англії, але і для німецьких князівств» [224, с. 98].

З'ясуємо історичні аспекти зародження соціального страхування в Україні. Одним із перших підтверджених фактів щодо соціального страхування за часів Київської Русі є державні договори з греками, укладені князем Олегом у 911 р. та князем Ігорем у 945 р. «Про порятунок полонених», якими передбачалось співпраця щодо викупу з полону або київських воїнів або греків і повернення їх на батьківщину.

Як зазначають А. Фурман та М. Підгурська, «... значну роль за часів Київської Русі у соціальній підтримці нужденних відігравала церква. Так, у 996 р. князь Володимир видав статут (закон), яким доручив церковним структурам здійснювати опікування за лазнями, притулками для одиноких» [268]. Продовжив

справу свого батька його син – князь Ярослав Володимирович, який у Новгороді заснував сирітський притулок, де опікувався 300 юнаками. У відомій «Руській правді» князя Ярослава було вперше узагальнено правила суспільного співіснування, зокрема там були норми, які мали суть соціальних.

На початку другого тисячоліття вагому роль у соціальній підтримці почало відігравало християнство. Так, єпископ Переяславський Єфим у 1091 р. побудував для бідних і сиріт лікарні, а за часів правління Володимира Мономаха продовжується створення в церквах і монастирях благодійних закладів для сиріт, немічних, а також для інших людей, які потребували цієї допомоги.

Отже, в Україні, як і в інших державах Європи, було започатковано соціальний захист населення.

III. Становлення інституцій соціального страхування. Як зазначає С. Кропельницька, «... однією із найдавніших форм соціального забезпечення в цей період була пенсійна система Франції, де в 1681 р. міністр фінансів Ж.-Б. Кольбер ввів пенсійне забезпечення для моряків, у 1790 р. – забезпечення для державних службовців, а в 1831 р. – для військових» [103, с. 37].

На території України на початку XVI ст., як протест українського народу проти гноблення, започатковується козацький рух. На Запорізькій Січі панував дух рівності та братерства, допомоги знедоленим. У поселеннях запоріжців типовим було заснування при церквах шпиталів. Так, при монастирях Печерському в Києві, Чернігівському, Лебединському, Левківському (поблизу Овруча) засновувались шпиталі для немічних, сирітські приюти.

У кінці XVI ст. у зв'язку із підвищенням добробуту населення, особливо ремісників та торговців, виникають братства, де їх головним завданням була допомога бідним верствам населення.

Цей період супроводжувався появою державного страхування з відповідним законодавчим забезпеченням.

IV. Широке розповсюдження функціонування інституцій соціального страхування. У XVIII ст. та на початку XX ст. відбувається подальше удосконалення нормативно-правових актів у сфері соціального страхування в

країнах Європи, зокрема в Англії, Німеччині, Франції, Швеції та інших. Закони визначали порядок здійснення соціального страхування з урахуванням страхових ризиків, які мали найбільшу ймовірність виникнення:

- страхування по хворобі, зокрема інвалідності;
- від нещасних випадків на виробництві;
- на випадок старості (пенсійне забезпечення).

Пенсійне страхування в Італії було започатковано наприкінці XVIII століття, коли у 1779 р. банк «Монте дей Паскі ді Сієна» за власної ініціативи виплачував працівникам пенсії за віком, а у XIX ст. майже всі фінансові установи Італії сформували спеціальні пенсійні фонди.

Як зазначає А. Скоробогатько, «...у Франції окремим високопосадовцям пенсії виплачувались із державної казни. За період правління Наполеона призначення пенсій знову залежало від волі монарха. Доречно зазначити, що Наполеон був щедрим до своїх наближених, великі пенсії отримували міністри, інші державні службовці, офіцери. На ці виплати витрачалось до 1/10 всіх державних видатків. Така практика тривала до 1831 р.» [224, с. 95-102].

Перша сучасна система соціального страхування сформувалась в Німеччині і включала окремі види соціального страхування з використанням законів, що регулювали порядок здійснення страхування. Фондами здійснювалась акумуляція та виплата коштів спеціального призначення. Основоположником такої системи був канцлер Німеччини О. фон Бісмарк, який розробив німецьку модель соціального страхування, яка забезпечувала захист населення від соціальних ризиків згідно з такими принципами:

забезпечення, яке засновувалось виключно на праці і тому обмежене колом осіб, які зуміли використати для себе це право;

обов'язкове забезпечення виключно для тих найманих працівників, заробітна плата яких була меншою від визначеної мінімальної суми;

забезпечення, яке базувалось на положеннях страхування, які встановлюють паритетне відношення між внесками найманих працівників та працедавців, а також між виплатами та внесками;

забезпеченням керують працедавці та наймані працівники.

Система соціального страхування Німеччини, запропонована Бісмарком, передбачала страхування на випадок хвороби, від нещасних випадків на виробництві, страхування на випадок старості та інвалідності та супроводжувалась прийняттям однойменних законів протягом 1883 – 1884 рр. та 1889 р. (табл. Б.1, Додаток Б). Отже, Отто Бісмарка можна вважати засновником сучасної системи загальнообов'язкового соціального страхування, яка нині отримала широке розповсюдження.

Аналізуючи процеси формування соціального страхування протягом цього етапу, зазначимо, що окремі страхові закони не вирішували проблему масових соціальних ризиків. Держава як гарант соціальних прав не могла забезпечити захист окремих верств населення від соціальних ризиків лише за рахунок перерозподілу суспільного продукту через державний бюджет, а соціальні фонди, що формувалися за рахунок внесків членів професійних об'єднань, були недостатніми для компенсування масових соціальних ризиків. Отже, виникла потреба в узагальненні страхових законів, прийнятих протягом XVIII – поч. XX ст., та побудові такої соціальної системи, яка б забезпечила створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру. Показником ефективності такої системи мала стати її всеосяжність щодо охоплення населення та покриття соціальних ризиків.

Створення такої всеохоплюючої системи соціального страхування було реалізовано у 1919 р., в рамках Версальської угоди, де було створено МОП, основним завданням якої стало підвищення рівня захисту економічно активного населення від соціальних ризиків. Усі рекомендації МОП щодо здійснення соціального страхування мають загальний характер, оскільки створення національних систем соціального страхування залежить, насамперед, від показників економічного розвитку.

Виокремимо становлення соціального страхування цей період в Україні.

Протягом XVII – початку XX ст. українські землі перебували у складі Росії, Польщі, Австро-Угорщини, Румунії і соціальний захист, а також його складова –

соціальне страхування формувалось згідно законів цих держав.

В Російській імперії наприкінці XVII ст. створюється система захисту та допомоги нужденним, бідним, хворим тощо. Так, за часів правління Петра I відбувається активізація боротьби із професійним жебрацтвом, підсилюється роль держави в соціальному захисті, і 1712 р. він підписав указ, яким було заборонено жебракування, і водночас передбачалось направляти фізично здорових жебраків для виконання необхідних для населеного пункту робіт, а тих хто був немічним – до богаділень.

Катериною II наприкінці XVIII ст. був виданий закон про губернії, де було передбачено функціонування спеціальних інституцій – приказів громадської опіки і медичного обслуговування, які опікувались здоров'ям населення та благодійництвом. Доволі активною діяльністю цих інституцій була на тих землях, які нині входять до складу України. Так, для виконання своїх функцій вони отримували із державної казни щорічно 15 тис. руб. і могли збільшувати цю суму, проте опікування не було обов'язком щодо всіх нужденних, поширився бюрократизм та різні зловживання.

Як зазначає Т. Денисенко, «...на тій території сучасної України, яка в згаданий період входила до складу Росії, практично до середини XIX ст. пенсійного страхування не існувало, хоча ще в 1827 р. був виданий царський указ про пенсії, проте такі пенсії були незначними, виплачувались нерегулярно і призначались лише у окремих випадках. Земські службовці – вчителі, лікарі та інші не мали пенсій до середини 60-х рр. XIX ст. В окремих випадках земства самостійно могли призначати пенсії» [44, с. 101].

Як констатує В. Плиса, «... страхування життя, як різновид соціального страхування, набуло поширення лише у другій половині XIX ст.» [156, с. 18].

Першою страховою інституцією на території України було «Товариство взаємного страхування від вогню бурякоцукрових і рафінадних заводів», яке почало функціонувати з 1872 р. в м. Києві.

У 1899 р. в Одесі розпочало роботу «Одеське товариство взаємного страхування фабрикантів і ремісників від нещасного випадку з їх робітниками і

службовцями». У 1903 р. був прийнятий Закон «Про відповідальність підприємців за нещасні випадки з робітниками», яким було впроваджено гарантовані страхові виплати потерпілим працівникам.

В. Плиса зазначає, що «...на українських землях, які в цей період не підпорядковувались Росії, зокрема в Галичині протягом 1918 р. було затверджено Статут Української кооперативної страхової спілки одним із напрямів діяльності якої було страхування життя співробітників – членів кооперативів на випадок смерті та втрати ними працездатності» [156, с. 21].

У цей період однією із вагомих праць по страхуванню був навчальний підручник «Основи економії страхування» (1915 р., м. Київ) К. Воблого, який був першим підручником по страхуванню не лише в Україні, а й на теренах Російської імперії, де були викладені теоретичні основи страхування, функціонування страхових товариств, формування страхових капіталів.

За часів СРСР К. Воблий продовжив свою діяльність у напрямі страхування і розвинув свої погляди у праці «Страхова монополія в Польщі» (1923 р.).

V. Поява нових форм та видів соціального страхування. У другій половині ХХ століття документами МОП закладаються міжнародні основи соціальної стандартизації, універсальні системи соціального захисту та соціального страхування. Такими документами нині є: Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 (1952 р.), Європейська соціальна хартія (1961 р.), Європейський кодекс соціального забезпечення (1964 р.) та інші.

У Конвенції МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» (1952 р.) задекларовано перелік найпоширеніших соціальних ризиків для трудящих: хвороба, безробіття, старість, тілесне ушкодження на виробництві та професійне захворювання, вагітність та пологи, інвалідність та втрата годувальника [94]. Таким чином, ці ризики визнаються світовою спільнотою як такі, що мають найбільшу імовірність виникнення, настання яких може призвести до втрати працездатності та/або основного джерела доходів. Зазначені соціальні ризики стають основою для надання соціальних виплат через системи соціального

страхування.

Вагомий внесок у розвиток сучасної системи соціального страхування здійснив лорд Великобританії Вільям Беверідж, який у доповіді на тему «Соціальне страхування і інші види соціального обслуговування» (Report on Social Insurance and Allied Services) у 1942 р. обґрунтував соціальне забезпечення громадян, яке ґрунтувалося на національній солідарності та гарантованому мінімальному доході для всіх, чим протиставляв власне бачення ідеям Бісмарка.

За Беверіджем, основним джерелом фінансового забезпечення соціального страхування є єдиний внесок до уніфікованої системи національного страхування, де має здійснюватися соціальний захист громадян від таких соціальних ризиків: на випадок хвороби, безробіття та старості. При цьому фінансування охорони здоров'я, допомога для сімей та в разі настання нещасного випадку на виробництві має здійснюватися за рахунок держави. Розмір допомоги, на його думку, не повинен залежати від страхового стажу або розміру попереднього заробітку, а має відповідати потребам людини, яка опинилася в скрутному становищі.

Беверідж слушно зауважив, що «...система соціального страхування буде ефективною за умови підтримання повної зайнятості та співпраці між усіма соціальними партнерами» [3, с. 94; 103, с. 41].

У подальшому в зарубіжних країнах під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників в залежності від специфіки суспільного устрою та економічних можливостей країни, ролі професійних спілок формувались власні схеми та механізми соціального страхування. Нині в економічно розвинених країнах Європи сформувалась ефективна система соціального страхування, яка, загалом, задовольняє основні потреби її громадян. Більш детально про конкретні моделі соціального страхування викладено в підрозділі 1.3.

Отже, запропонована класифікація охоплює в повному обсязі основні віхи зародження та становлення соціального страхування і відрізняється від інших таким:

за основу вибрано спільні еволюційні етапи для більшості країн світу;

враховано якісні зміни в соціальному страхуванні на конкретних етапах; обґрунтовано межі етапів з відповідним поданням історично підтверджених фактів;

проаналізовано та узагальнено погляди вчених щодо характеристики окремих етапів.

Проаналізуємо розвиток соціального страхування, зокрема фондів соціального страхування, за період з 1917 р. по теперішній час в Україні.

1. Україна з елементами незалежності. Після жовтневих (листопадових) подій 1917 р. Україна започаткувала процес незалежності від Російської імперії. За декілька років в Україні було сформовано основи державності з відповідними державними інституціями, зокрема страховими.

Варто зазначити, що за часів Центральної Ради (з 8 квітня 1917 р. по 29 квітня 1918 р.), Гетьманату (з 29 квітня 1918 р. по 14 грудня 1918 р.), Директорії (з 14 листопада 1918 р. по 10 листопада 1920 р.) активних страхових процесів не відбувалось, на відміну від Радянського уряду, який майже паралельно утверджувався на українських землях. Як зазначає А. Скоробагатько, за цей період, коли при владі були три проукраїнські влади власне законодавство про пенсійне забезпечення не було прийнято, а використовувались відповідні акти вже неіснуючої Російської імперії, з окремими рішеннями щодо конкретних службовців [223, с. 28]. Дещо активізувалася робота щодо соціального страхування за часів Директорії. Так, 4 серпня 1920 р. був ухвалений закон «Про встановлення тимчасових правил про призначення пенсій та допомог колишнім службовцям державних установ Української Народної Республіки або родинам цих службовців» [48, с. 655-658]. Більше нормативних актів щодо пенсійного забезпечення не ухвалювалось.

Фактично радянська влада почала утверджуватись в Україні на тих територіях, які перед цим входили до складу Російської імперії, починаючи з 1918 р., а після 1921 р. фактично контролювала цю частину України. За цей період були сформовані основи соціального страхування.

Так, у жовтні 1918 р. у період воєнного комунізму соціальне страхування

було замінено соціальним забезпеченням відповідно до «Положення про соціальне забезпечення трудящих».

2. *Україна в складі СРСР.* Після закінчення громадянської війни 15 листопада 1921 р. Радою народних комісарів СРСР був прийнятий Декрет «Про соціальне страхування осіб, зайнятих найманою працею», яким було відновлено Республіканські каси соціального страхування. Вони були створені 23 червня 1931 р. згідно з Постановою Центрального виконавчого комітету СРСР і Радою народних комісарів СРСР «Про соціальне страхування» і на них були покладені функції соціального страхування трудящих.

Протягом 1939 – 1940 рр. до складу України було включено території, які перебували під владою інших держав, зокрема Угорщини, Румунії, Польщі (нинішні Чернівецька, Закарпатська, Львівська, Волинська, Одеська області).

Протягом Другої світової війни було збільшено пенсії працюючим пенсіонерам.

З 1953 р. соціальне страхування було розповсюджено на всі категорії працюючих. У 1956 р. був ухвалений закон про державні пенсії, а з 1964 р. – закон про пенсії для членів колгоспів. З 1970 р. була запроваджена єдина система соціального страхування колгоспників, а в 1972 р. Рада Міністрів СРСР затвердила положення про порядок призначення та виплати пенсій з поступовим їх підвищенням.

У 1984 р. були затверджені нові умови фінансового забезпечення фондів соціального страхування. Одним із останніх юридичних актів СРСР щодо пенсійного забезпечення громадян був закон від 15 травня 1990 р. «Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР».

За часів перебування України у складі СРСР соціальне страхування реалізовувалось за такими напрямками: державне соціальне страхування, допомога по тимчасовій непрацездатності, соціальна допомога інвалідам і літнім громадянам, пенсії за віком, безоплатна медична допомога, допомога на виховання дітей за державні кошти.

Україна перебувала у складі СРСР до 1991 р., і в умовах планової командно-

адміністративної економіки соціальне страхування реалізовувалось з використанням всеохоплюючих підходів, що, проте, не сприяло задоволенню реальних потреб, оскільки нормативи соціального страхування забезпечували лише мінімальні потреби.

Соціальна підтримка громадян, у тому числі і в Україні, здійснювалася системою соціального забезпечення за кошти Союзного бюджету.

Отже, аналіз формування та розвитку системи соціального страхування в Україні у складі СРСР дозволяє зробити висновок про її перманентне реформування з намаганням забезпечити пристойний рівень достатку громадянам. Для окремих верств населення це було задовільним рівнем, хоча загальний добробут громадян СРСР на час його розпаду в порівнянні із іншими країнами неосоціалістичного табору залишався низьким.

3. Становлення фондів соціального страхування. На початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні відбувся перехід від державного фінансування всіх видів соціальних допомог до загальнообов'язкового державного та приватного соціального страхування, з урахуванням формування ринкових відносин.

1 грудня 1991 р. відбувся Референдум щодо проголошення України окремою суверенною незалежною демократичною унітарною державою, і розпочався новий етап розвитку соціального страхування.

Виокремимо окремі віхи становлення страхових інституцій в Україні.

Пенсійний фонд.

В середині 80-х рр. у СРСР формувались страхові процеси у соціальній сфері, які мали на меті, зокрема, поліпшення соціального обслуговування. Так, до 1990 р. пенсії виплачувались за рахунок Державного бюджету, що було обтяжливо, і з 1 січня 1991 р. джерелом виплат пенсій став не Державний бюджет, а Пенсійний Фонд, як самостійна фінансова структура, із створенням окремої інституції.

У листопаді 1991 р. в Україні був прийнятий Закон «Про пенсійне забезпечення», а в січні 1992 р. почав функціонувати ПФУ, з 1994 р. фонд набув статусу органу центральної виконавчої влади.

Хронологію становлення та розвитку ПФУ подано в табл. Б.3 Додатку Б.

Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

У лютому 1991 р. КМУ і Федерація незалежних профспілок України прийняли спільну постанову «Про управління соціальним страхуванням в Україні», а в березні цього ж року за участі Міністерства праці, фінансів та Національного банку України було створено Фонд соціального страхування України.

18 січня 2001 р. був прийнятий Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та втратами, зумовленими народженням та похованням» і визначено ФСС ТВП правонаступником Фонду соціального страхування.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Державним комітетом з нагляду за охороною праці України в межах програми «Трансформ» за допомогою Міністерства праці та соціального захисту Федеративної Республіки Німеччини було підготовлено проект Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», який був ухвалений ВРУ в 1999 р. і набув чинності 01.04.2001 р. Протягом 2000 р. було створено Правління Фонду, його виконавчу дирекцію.

Фонд соціального захисту інвалідів.

Фонд було утворено відповідно до Постанови КМУ від 18.07.91 р. № 92 «Про створення Фонду Української РСР соціального захисту інвалідів».

Державна служба зайнятості.

Була створена згідно Постанови Кабінету Міністрів Української Радянської Соціалістичної Республіки від 21.12.1991 р. «Про створення державної служби зайнятості в Українській РСР». Основним юридичним актом її функціонування був Закон України «Про зайнятість населення» від 01.03.1991 р. № 803-ХІІ.

Отже, за цей період відбулось оформлення основних державних страхових інституцій у самостійні організації із розгалуженою мережею регіональних відділень.

4. *Розвиток основних форм страхування.* Впродовж цього періоду відбулось завершення формування адміністративних структур соціального страхування та підготовлені умови для впровадження європейських соціальних стандартів, але повністю ця робота завершена не була через зміну суспільного курсу України з орієнтацією на співпрацю з Росією за часів президентства В. Януковича.

Цей період характеризувався подальшим удосконаленням схеми соціального забезпечення із формуванням відповідної юридичної бази. Варто зазначити, що у цей період були прийняті основні закони щодо соціального страхування.

З 1 січня 2001 р. згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. № 1533-III на органи Державної служби зайнятості було покладено функції виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

З 11.07.2002 р. відповідно до Постанови КМУ № 954 «Питання Фонду соціального захисту інвалідів» фонд реорганізовано в урядовий орган державного управління у складі Міністерства праці та соціальної політики України.

Відповідно до прийнятих законів, починаючи з 2001 р. запроваджено три види загальнообов'язкового державного соціального страхування: на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Впродовж цього періоду було здійснено перші заходи щодо впровадження ЄСВ, які були підготовлені у 2002 р. в законопроекті «Про єдиний соціальний внесок».

У 2003 р. був прийнятий Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», яким було впроваджено в Україні пенсійне страхування [59]. Основна мета впровадження ЄСВ – формування умов для збільшення загальних обсягів страхових внесків для охоплення всіх верств, зокрема осіб, які підлягають соціальному страхуванню, зростання рівня надходжень коштів до відповідних страхових фондів та зменшення адміністративних видатків у

працедавців. Згодом законопроект 2002 р. був удосконалений в Законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 2464-VI від 08.07.2010 р. [60]. Характерною ознакою цього документа була відмова від нарахування роботодавцями та найманими працівниками чотирьох внесків – до Пенсійного фонду України, Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Замість них запроваджено ЄСВ, який розподіляється між цими фондами.

В межах програми економічних реформ на 2010 – 2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» зазначено: «...проведення реформи податкової системи, у тому числі системи сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування через виконання таких завдань: запровадження єдиного соціального внеску; поступового підвищення ставки єдиного соціального внеску для найманих робітників і зниження її для роботодавців» [244].

На виконання Постанови КМУ від 19.01.2011 р. № 49 «Деякі питання Фонду соціального захисту інвалідів» з 25.05.2011 р. фонд реорганізовано у бюджетну установу шляхом перетворення з віднесенням її до сфери управління Державної служби з питань інвалідів та ветеранів.

1 січня 2011 р. набув чинності Закон України «Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Отже, протягом цього періоду були закладені основи соціального страхування із відповідною нормативною базою, страховими інституціями. Характеризуючи цей період розвитку основних форм страхування все ж зазначимо, що основні проблеми так і не були вирішені: не сформовано єдиного реєстру набувачів страхової допомоги, страхові нормативи були науково не обґрунтованими, не відбувся перехід на виплату страхових коштів реципієнтам згідно з адресним принципом.

5. Формування нових засад страхування, орієнтованих на

загальноєвропейські підходи. Починаючи з 2014 р. в Україні поступово відбувається реформування системи соціального страхування за такими напрямками:

1. Оптимізація інституцій соціального страхування:

Реалізація цього напрямку передбачає зменшення чисельності адміністративних структур, зокрема об'єднання двох фондів соціального страхування. 28 грудня 2014 р. було прийнято Закон України № 77 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці», яким у новій редакції викладено Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», зокрема цим законом об'єднано Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві у Фонд соціального страхування України [65; 146].

Обов'язки з формування страхових коштів для усієї системи соціального страхування було покладено на ПФУ, але з 2013 р., в зв'язку із змінами в законодавстві, обов'язки по адмініструванню ЄСВ було покладено на Міністерство доходів і зборів, яке у 2014 р. було ліквідовано, і Постановою КМУ № 160 від 21.05.2014 р. утворено Державну фіскальну службу України [185]. Згідно із ст. 1 Постанови № 236 від 21.05.2014 р. «Про державну фіскальну службу України», вона є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску [181]. Постановою КМУ від 05.03.2014 р. № 90 «Деякі питання державного управління у сфері зайнятості населення» ДСЗУ було ліквідовано, але передбачено, що органи цієї служби продовжують виконувати завдання та функції у сфері зайнятості

населення, а також функції виконавчої дирекції ФСС НВБ [186].

Міністерство соціальної політики України.

Оновлене положення про МСПУ було затверджено КМУ 17.06.2015 р. № 423 [148]. На 01.05.2016 р. в Україні згідно з законодавством діє три фонди соціального страхування, а структура державних органів, які забезпечують соціальне страхування в Україні станом на 01.05.2016 р., подана на рис. 1.1.

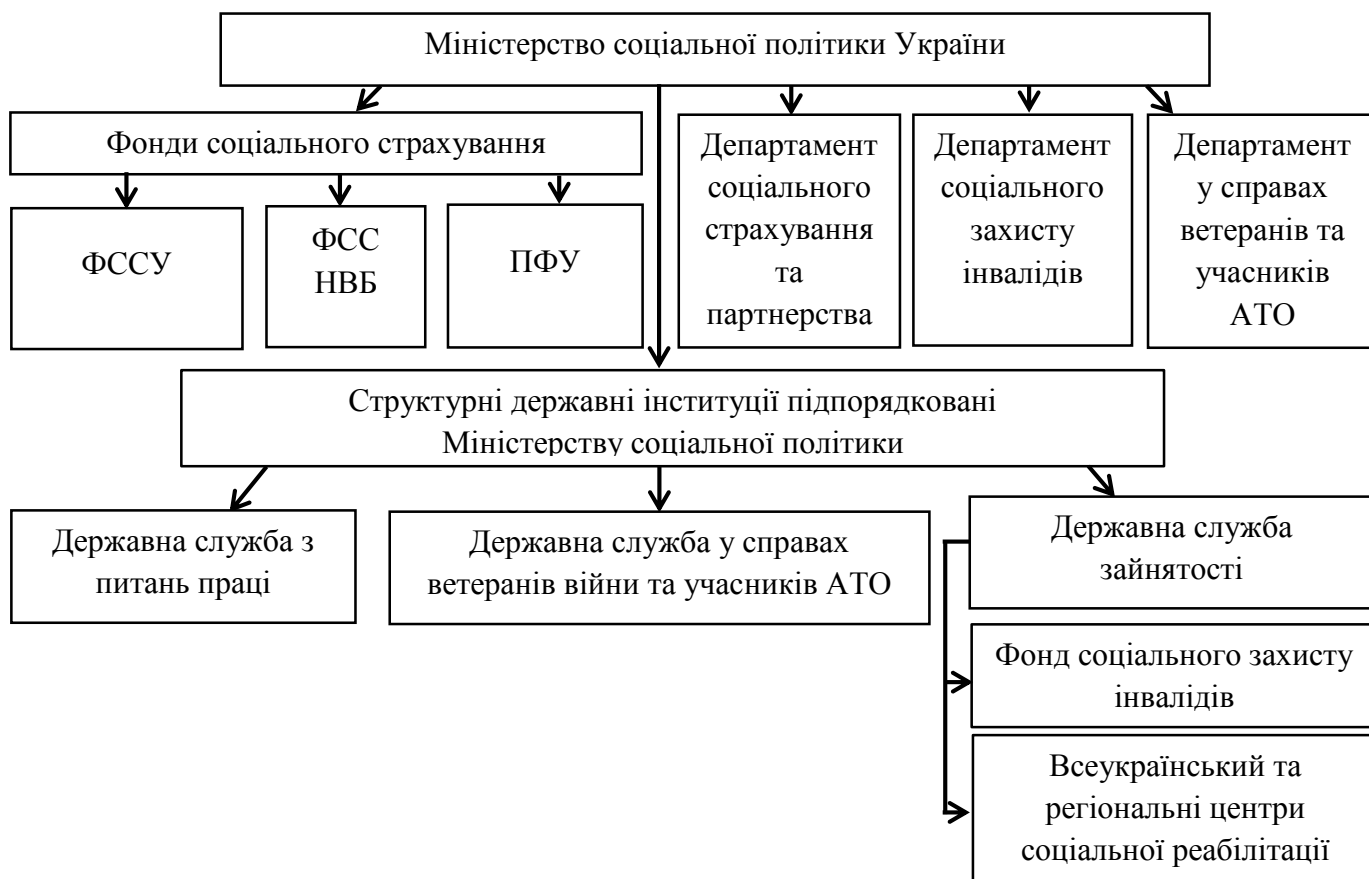

Рис. 1.1. Державні органи, які причетні до соціального страхування в Україні (згідно з нормативно-правовими актами)

Джерело: узагальнено автором.

Доцільно зазначити, що станом на 01.05.2016 р. процес реорганізації державних інституцій, які причетні до соціального страхування ще не завершено. Так, продовжують функціонувати Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Передбачається

впорядкування цих структур протягом 2016 р.

2. Пенсійна реформа.

Розбудова багаторівневої, багатокомпонентної пенсійної системи здійснюється за такими напрямами:

- солідарна система;
- накопичувальна пенсійна система (з 1 січня 2017 р.) та створення Пенсійного накопичувального фонду;
- система недержавного пенсійного страхування.

3. Запровадження ЄСВ.

У зв'язку із впорядкуванням адміністративних страхових структур, обов'язки щодо адміністрування ЄСВ в Україні було передано до ДФСУ. Фахівці у сфері оподаткування та соціального страхування вважають такі дії позитивними у напрямі спрощення податкового адміністрування.

Основним досягненням у результаті проведення реформ стало удосконалення існуючих процедур адміністрування, а саме: розширення можливості електронного звітування, скорочення часу платників на підготовку та подання звітності, зменшення кількості перевірок та контролюючих органів. Також поліпшення позначилися і на показниках фінансового забезпечення Фондів соціального страхування, що дозволило у 2013 р. збільшити обсяги сплати середньомісячного єдиного внеску з 15,3 млрд. грн. до 16,8 млрд. грн.

З 01.01.2016 р. згідно з Законом України від 24.12.2015 р. № 909 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо збалансованості бюджетних надходжень у 2016 р.» ставки ЄСВ зменшено із 41 % до 22 % від фонду оплати праці, а також скасовано сплату ЄСВ із доходів фізичних осіб [70].

Відповідно, Постановою КМУ від 18.02.2016 р. № 85 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 675» було встановлено такі нормативи відрахувань від ЄСВ:

ФСС ВБ – 7,2 % (попередня ставка – 3,2 %);

ФСС ВП – 7,74 % (попередня ставка – 4,6 %);

ФСС НВВ – 3,9 % (попередня ставка – 6,5 %) [189].

Запропонована класифікація становлення та розвитку соціального страхування, зокрема і страхових інституцій, в зарубіжних країнах та в Україні дозволяє виокремити основні етапи формування страхових процесів, які визначено відповідно до якісних змін у страхових процесах.

На відміну від інших вона передбачає:

розмежування основних етапів еволюції соціального страхування з урахуванням основних віх, які є орієнтиром початку та кінця конкретного етапу;

дослідження страхових процесів виконано за весь період еволюції людства;

співставлення основних характеристик розвитку процесів соціального страхування в Україні з іншими країнами в межах конкретного етапу.

Отже, короткий екскурс у зародження, становлення та розвиток соціального страхування, зокрема і соціальних фондів, дозволяє дійти таких висновків:

зародившись у античні часи як основа людської ментальності – чуйність до оточуючих, соціальна допомога в сучасних реаліях трансформувалась у потужний соціальний інститут з розгалуженими юридичними, інституційними, організаційними, кадровими, фінансовими напрямками діяльності і протягом століть функціонування соціального забезпечення відбулось якісне покращення щодо отримувачів соціальної підтримки;

за часів Середньовіччя та початку індустріальної ери допомога в окремих країнах та в окремих випадках надавалась за особисту прихильність до правителя держави високим державним, військовим, церковним чинам, які, загалом, в ній потреби не мали, але вже починаючи з ХХ ст. відбувся перехід до такої системи, де допомога виплачувалась за адресним принципом, або тим, хто її дійсно потребував;

сучасна європейська система соціального страхування увібрала в себе риси моделей Беверіджа та Бісмарка, тобто має змішаний характер, і це цілком об'єктивний процес, оскільки ринкова економіка вимагає від країн досягнення балансу між соціальною та економічною складовою в процесі суспільного розвитку.

Отже, проаналізувавши історичний досвід зародження та становлення фондів соціального страхування, в тому числі і їх фінансове забезпечення можна дійти висновку, що на первинних етапах свого становлення інститут страхування мав неформальний статус, тобто перерозподіл збитку, в разі настання страхового випадку, здійснювався між членами окремих професійних колективів: гільдій ремісників, цехів. Однак залучення до процесу страхування все більшого числа учасників об'єктивно призвело до необхідності формалізації даного інституту.

1.2 Етимологічна сутність та особливості фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування

Еволюція соціального страхування, зокрема фондів, свідчить, що воно традиційно відіграло допоміжну роль в системі соціального захисту, однак нині по відношенню до України має вагомe значення у забезпеченні суспільного добробуту. Така ситуація пояснюється тим, що для значних верств населення, зокрема пенсіонерів, інвалідів, молодих сімей тощо, страхові виплати є або основним джерелом доходів, або складає його вагому частину. Доцільно зазначити, що складні глобалізаційні виклики, які формують внутрішні страхові процеси, зумовлюють реформування системи соціального страхування України з метою досягнення європейських стандартів якості життя та прискорення інтеграції України до європейського простору. Більш розлого із відповідним аналітичним обґрунтуванням та напрямками удосконалення фінансового забезпечення функціонування фондів соціального страхування викладено у розділі 3 дисертації.

Зазначимо, що нині сформовано відповідне фінансове забезпечення цих фондів, але все ще є багато чинників та проблем, які впливають на функціонування, тому з метою вирішення цих проблем доцільно з'ясувати особливості витоків відповідних термінів та понять з науковим обґрунтуванням сучасних тлумачень, виявити ці особливості, що дозволить розробляти більш ефективні механізми та моделі фінансового забезпечення функціонування

страхових фондів. Для досягнення цієї мети удосконалимо категоріально-понятійний апарат із використанням етимологічних підходів.

У сучасному тлумаченні етимологія є розділом мовознавства, у перекладі з грецької мови означає «походження слова», а також у науковому розумінні є відповідною методикою при з'ясуванні витоків певних термінів та понять.

Доцільно зазначити, що поняття «етимологічна сутність» є вживаним у економічній літературі. Так, А Кравцова використовує його «...при обґрунтуванні соціально-економічного потенціалу підприємств» [101], О. Шашкевич «...при дослідженні державного фінансового контролю» [248].

Для з'ясування етимології та особливостей фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування дослідження виконаємо в такій послідовності:

синтезуємо етимологічну сутність поняття «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування»;

обґрунтуємо особливості цього фінансового забезпечення у нинішніх реаліях України.

Як зазначають автори підручника «Фінанси», «... фінансові наукові поняття – думки, відображені в узагальненій формі; змістовні похідні ознаки фінансових явищ і процесів, предметні уявлення, що відтворюють у мисленні об'єктивну сутність таких явищ і процесів, існують у ній, виражають специфічну фінансову визначеність цих процесів і явищ» [264, с. 67].

Обґрунтування значення цього поняття здійснимо відповідно до таких наукових підходів: використання у дослідженні методу синтезу, з'ясування значення окремих складових цього поняття – термінів із врахуванням витоків значення таких термінів, співставлення різних поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо тлумачення відповідних термінів та понять, виявлення та обґрунтування найбільш характерних ознак конкретних термінів та понять.

Складові поняття «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування» подано в Додатку В.

Етимологічна сутність цього поняття подана на рис. 1.2.

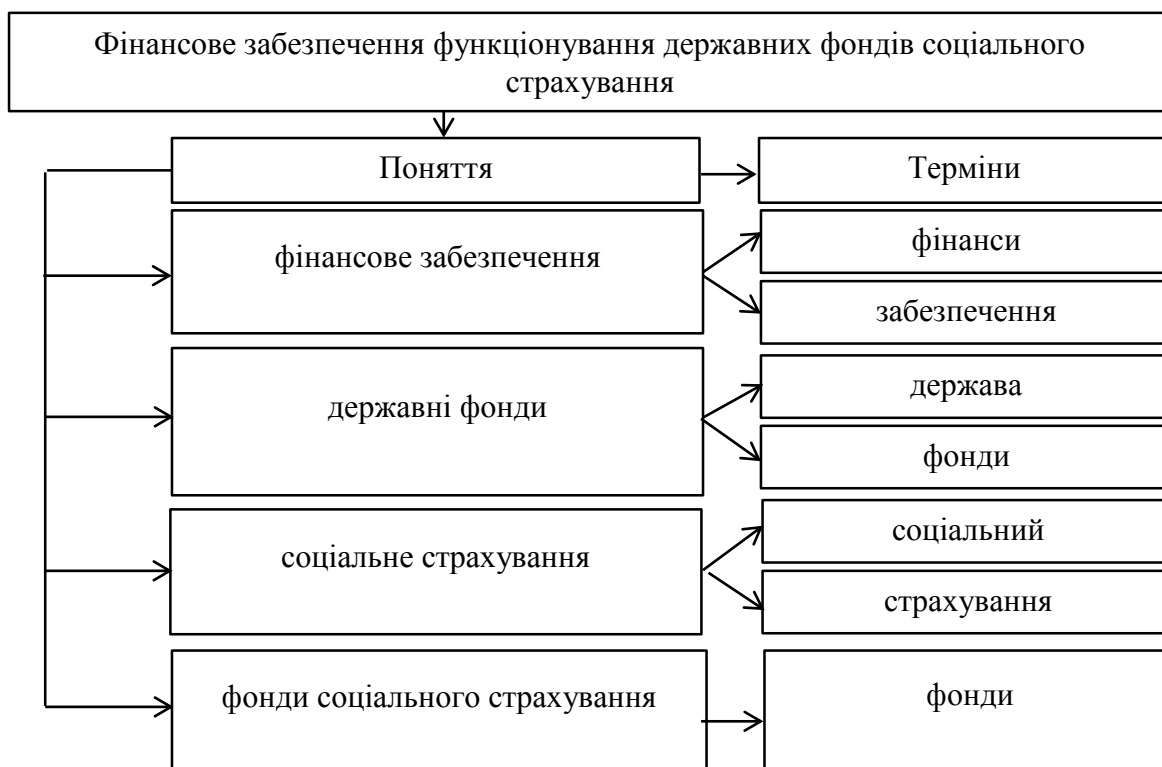

Рис. 1.2. Етимологія поняття «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування»

Джерело: сформовано автором.

З'ясуємо ці складові.

Поняття «фінансове забезпечення» складається із двох термінів – «фінанси» та «забезпечення». Оскільки термін «фінанси» доволі широко досліджений у фаховій літературі немає потреби його додатково уточнювати, тому з'ясуємо значення терміну «забезпечення».

Згідно з тлумачним словником В. Даля (подається в оригіналі) «обеспечение – окончательное действие (по глаголу)» [241], а у словнику С. Ожегова та Н. Шведової: (подається в оригіналі) «обеспечение – см. объяснение обеспечить. Обеспечить – (что) сделать вполне возможным, действительным, вполне возможным» [126].

У Сучасному тлумачному словнику української мови знаходимо значення терміну «забезпечення» «1. Дія зі значенням забезпечити; задоволення, гарантування, наприклад, забезпечення позову, забезпечення кредиту. 2. Матеріальні засоби до існування, постачання, наприклад соціальне

забезпечення» [52, с. 309].

Отже, витоки терміну «забезпечення» обумовлюють дію, активний процес, наявність конкретного результату.

З'ясуємо сучасну сутність поняття «фінансове забезпечення». Сукупність поглядів вітчизняних вчених на тлумачення цього поняття зведено у табл. В.1 (Додаток В). Аналіз поглядів вчених дозволив класифікувати їх за такими ознаками (рис. 1.3).

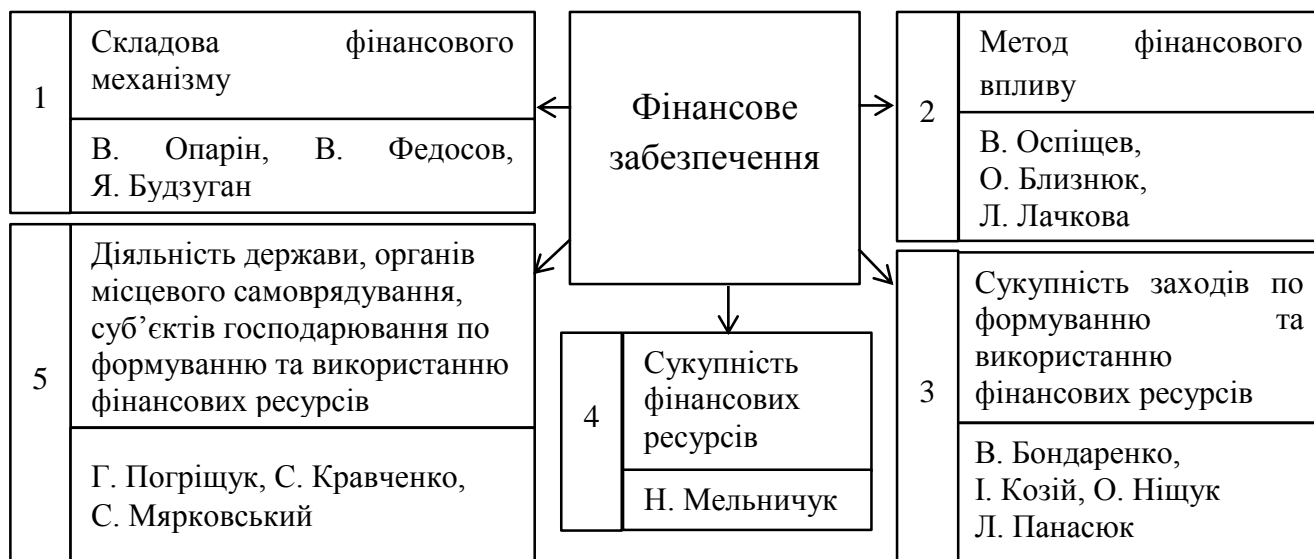

Рис. 1.3. Класифікація тлумачень поняття «фінансове забезпечення»

Джерело: сформовано автором.

Аналіз цих тлумачень дозволяє зробити такі висновки: використання цього поняття здійснюється на всіх рівнях економічної системи – від загальнодержавного до рівня господарюючої структури; в залежності від мети дослідження обґрунтовується відповідне визначення; фахівці в галузі фінансової науки віддають перевагу визначенню, що це – складова фінансового механізму.

Так, автори підручника «Фінанси» за ред. С. Юрія та В. Федосова «...серед методів фінансового механізму виокремлюють фінансове забезпечення» [264, с.90].

На даному етапі дослідження погоджуємось із поглядами вчених фінансового напрямку, але для обґрунтування поняття «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування» доцільно з'ясувати

інші складові цього поняття.

Поняття «фінансове забезпечення» близьке за змістом до терміну «фінансування» і в «Словнику фінансово-правових термінів» знаходимо: «фінансування – діяльність, пов'язана із забезпеченням грошовими ресурсами соціальних, економічних та інших потреб держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб» [226, с. 530]. Отже, тут також прослідковується дія. Доцільно зазначити, що у фаховій літературі вживаються супутні поняття щодо фінансового забезпечення, зокрема «система фінансового забезпечення», «механізм фінансового забезпечення».

Так, О. Москаль під поняттям «механізм фінансового забезпечення» розуміє «...сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність територіальних одиниць та господарських суб'єктів» [118, с. 6-7].

Т. Бондарук, висловлює власну думку щодо «...залежності реалізації стратегії фінансового забезпечення від ступеня взаємодії суб'єктів – держави, органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій суб'єктів підприємництва, які уособлюють економічні, екологічні й соціальні інтереси» [21, с. 12].

Близьке за значенням до поняття «фінансове забезпечення» є поняття «фінансові ресурси», тому що саме фінансові ресурси конкретного суб'єкта економічних, і відповідно, фінансових відносин є інструментом фінансового забезпечення.

З'ясуємо сутність поняття «фінансові ресурси», і для того щоб розкрити сутність цієї економічної категорії необхідно виходити, перш за все, з терміну «ресурси», який «...походить від французького resource («допоміжні кошти»), що означає грошові кошти, цінності, джерела коштів, доходів» [40 с. 1118] «...котрі використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку» [113]. Погляди вчених щодо тлумачення цього поняття зведено в табл. В.2 (Додаток В).

В. Базилевич обґрунтовує такі характерні ознаки фінансових ресурсів: «...виражають відносини власності; перебувають у постійному русі; мають особливі джерела формування; відрізняються за напрямками використання; мають специфічний склад учасників формування, розподілу та використання»[8, с. 476].

Д. Моляков та Є. Шохін вважають, що це «...валовий дохід, який використовується в процесі розподілу на фонд оплати праці та грошові накопичення» [116, с. 46 – 48], а О. Романенко вважає, що це «... фонди грошових коштів, які формуються суб'єктами господарювання, державою та населенням і використовуються для виробництва, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних та інших потреб суспільства» [202, с. 311 – 315].

Аналіз цих тлумачень дозволяє дійти висновку, що фінансові ресурси можуть бути в розпорядженні державних органів влади, органів місцевого самоврядування, корпоративних структур та інших суб'єктів господарювання, громадських організацій, фізичних осіб.

Узагальнення визначень науковців щодо сутності поняття фінансових ресурсів дає підстави виокремити фондову і безфондову теорії. Прихильники фондової теорії характеризують фінансові ресурси як грошові фонди, які створюються в процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту, мають цільове призначення і призначенні для задоволення суспільних інтересів і потреб.

Представники безфондової теорії дають розширене визначення сутності фінансових ресурсів і розуміють їх як грошові кошти або інші грошові накопичення, доволі ліквідні активи, які можуть створюватися та використовуватись державою, корпоративними структурами або населенням і направлятися на соціальні запити.

Фінансові ресурси цільового призначення мають фондову форму.

Джерела фінансових ресурсів державних фондів соціального страхування формуються за рахунок надходжень, які визначено чинною нормативно-правовою базою, зокрема від ЄСВ, асигнування з ДБУ, доходів від розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках у комерційних банках, штрафів та пені за несвоєчасну сплату або нарахування ЄСВ, а також добровільні

благодійні внески.

Таким чином, аналіз наукових підходів щодо визначення сутності фінансових ресурсів, дозволив виявити такі особливості: фінансові ресурси мають грошову форму; можуть використовуватись у фондовій та без фондовій формах; формуються та управляються державою, суб'єктами господарювання та населенням; формуються через перерозподіл ВВП за рахунок доходів на загальнодержавному рівні та ВРП на місцевому рівні; відрахувань, надходжень, податків та спрямовуються на задоволення необхідних суспільних потреб.

З'ясуємо значення поняття «державні фонди», яке складається із двох термінів – «держава» і «фонди».

Відповідно до Сучасного тлумачного словника української мови: «...держава – апарат політичної влади і у суспільстві; країна з таким апаратом політичної влади. Відповідно, значення слова «державний» розуміється (як прикметник), який має велике значення для держави, для здійснення нею своїх повноважень; який бере безпосередню участь в управлінні державою» [52, с. 234]. По відношенню до даного дослідження цей термін обґрунтовується як конкретний суб'єкт (держава), який здійснює процеси соціального страхування, на відміну від інших суб'єктів (приватних, громадських, колективних тощо), які також беруть участь в страхуванні в конкретній країні. У цьому ж словнику знаходимо: «...фонд – (франц. *fond*, лат. *fondus* – основи).

1. Запаси, ресурси, нагромадження держави, підприємства тощо; матеріальні цінності, які здійснюють колообіг у процесі виробництва;
2. Кошти або матеріальні цінності, які використовуються з певною метою;
3. Цінні папери, які дають прибуток у вигляді встановленого відсотка.
4. Організація, яка займається збиранням і розподілом коштів на певні соціальні потреби» [52, с. 905].

Отже, під цим терміном розуміється доволі розгалужений спектр понять. Визначення терміну «фонд» та його дефініції зведено в табл. В.3 (Додаток В). Виконаний аналіз тлумачень учених дозволяє запропонувати таку класифікацію (рис. 1.4.).

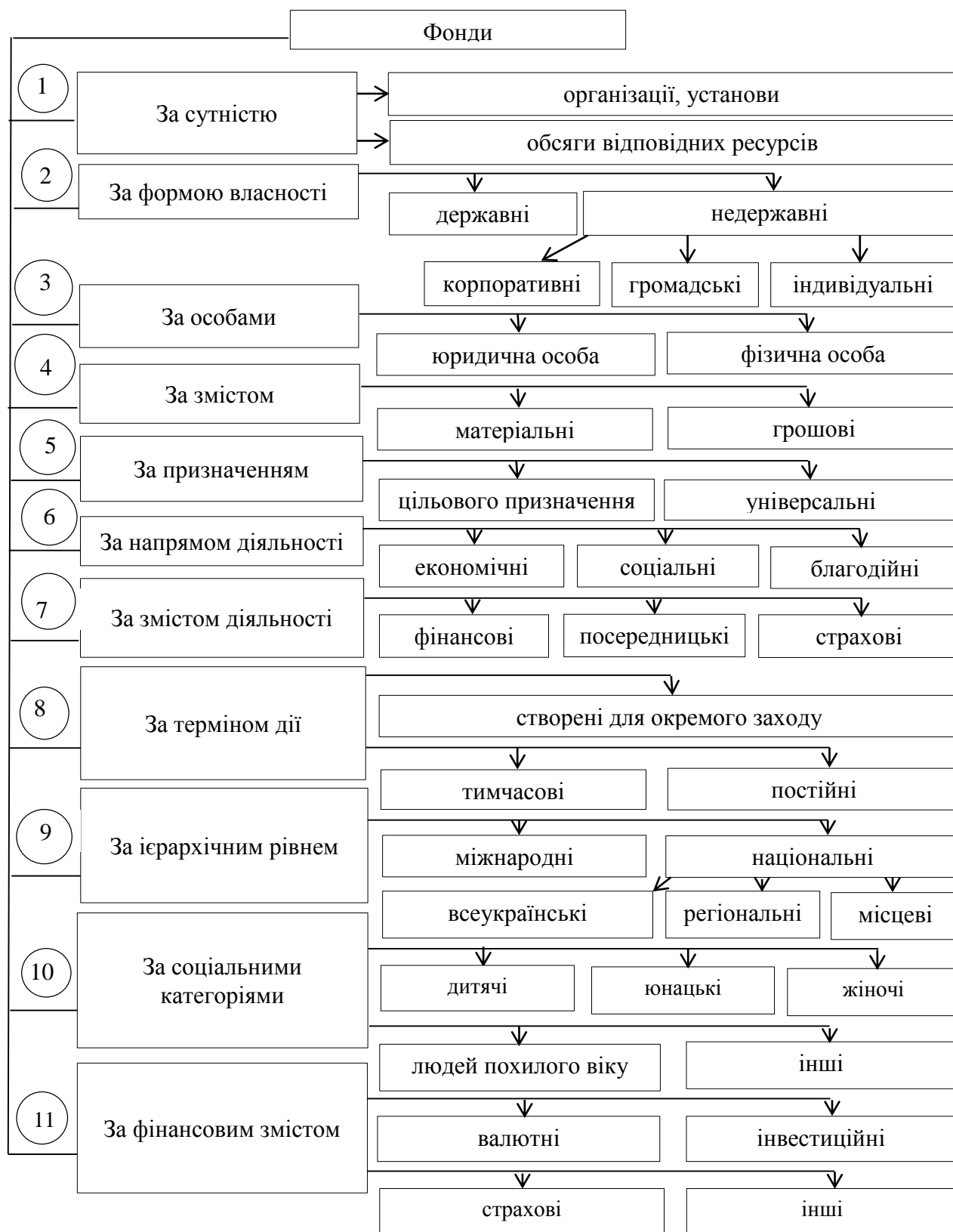

Рис. 1.4. Класифікація фондів

Джерело: сформовано автором.

У даному дослідженні під терміном «фонд» розуміється державна інституція, яка функціонує згідно з відповідними законодавчими та іншими нормативно-

правовими актами, здійснює свою діяльність у фінансовому напрямку для забезпечення страховими послугами певних категорій населення, які потребують цієї соціальної допомоги.

З'ясуємо, з відповідним обґрунтуванням, значення поняття «соціальне страхування», яке також складається із двох термінів: «соціальний» та «страхування».

Термін «social» перекладається з англійської мови як «суспільний» або «соціальний». У соціологічних словниках зазначається, що «...соціальне» походить від латинського *socialis* («товариський, громадський») та «...означає сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, інтегровану індивідами чи спільнотами в процесі суспільної діяльності, у конкретних умовах, і яка виявляється в їх стосунках, у ставленні до свого місця в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя, а також будь-яка система суспільних відносин: економічних чи то політичних, у якій виявляється ставлення людей один до одного і до суспільства, тому кожна має чітко виражений соціальний аспект» [93, с. 261].

Варто зазначити, що у фаховій літературі, в тому числі і фінансовій, цей термін характеризує саме соціальну складову суспільної системи, на відміну від економічної системи.

Відповідно до Сучасного тлумачного словника української мови, «...страхування – 1. Дія зі значенням страхувати: а) укласти договір про страхування; б) уберегти кого – що-н. від нещасного випадку під час виконання гімнастичних вправ, циркових номерів тощо; в) уберегти кого – що-н. від чогось небажаного, неприємного.

2. Форма відшкодування збитків за рахунок страхового фонду окремим особам чи установам, майно яких зазнало пошкодження або стихійного лиха чи нещасного випадку і матеріального забезпечення громадян у разі втрати ними працездатності, смерті годувальника і т. ін.

3. Те саме, що «страхова плата» [52, с. 835].

Згідно з ст. 1 Закону України «Основи законодавства України про

загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р. за № 16/98-ВР, «...загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом» [130].

Ш. Бланкарт вказував, що «...соціальне страхування є невід'ємною частиною політики держави в соціальній сфері та є однією з передумов забезпечення соціальної справедливості в суспільстві» [18, с. 105]. Б. Надточій вважає, «...що засновником соціального страхування є національна солідарність, яка на державному рівні є основною складовою соціальної політики» [120]. І. Гуменюк зазначає, що «...в Україні обов'язкова форма соціального страхування є державною» [42]. В. Плиса дотримується думки, що соціальне страхування: «...є найважливішим елементом державної соціальної політики у сфері управління ризиками відтворення населення і виконує функції соціального захисту» [154,с.7].

Сукупність поглядів вчених щодо суті цього терміну подані в табл. В.4 (Додаток В).

Аналіз поглядів вчених засвідчує, що ці тлумачення можна класифікувати за 3 групами: як систему заходів (1 група), як систему економічних відносин (2 група) та як систему прав та обов'язків (3 група).

Беручи до уваги, що в ролі основного методу дослідження вибраний системний, то згідно його інструментарію у фінансовій системі присутній страховий елемент, і при виконанні досліджень страхових процесів вивчається страхова система.

Нині в Україні соціальне страхування реалізується як через державні, так і через недержавні страхові інституції, але все-таки значна частка всіх фінансових ресурсів припадає саме на державне соціальне страхування, що і є предметом

даного дослідження.

Отже, держава, опираючись на теоретичні основи соціального страхування, формує схеми, механізми, моделі тощо соціального страхування, які регулюються профільними законами, що визначають коло суб'єктів соціального страхування, типи соціального страхування та механізм реалізації, фінансовий механізм і його фінансові інструменти (важелі).

Аналізуючи сутність поняття «соціальне страхування», доходимо висновку щодо наявності таких ознак:

- елемент фінансової системи;
- складова соціально-економічної політики держави;
- реалізується через економічні відносини по перерозподілу ВВП або ВРП;
- передбачає наявність соціальних фінансових фондів, з яких виплачуються страхові кошти реципієнтам, які за певних обставин їх потребують.

Відповідно до завдань цього дослідження можна констатувати, що існує широкий спектр визначень, проте в них не достатньо розкрито фінансове забезпечення. Беручи до уваги доцільність удосконалення фінансового забезпечення фондів соціального страхування обґрунтуємо категоріально-понятійний апарат та запропонуємо відповідні визначення.

Соціальне страхування – елемент фінансової системи, а також складова соціально-економічної політики держави, що базується на економічних відносинах по перерозподілу ВВП або ВРП і передбачає фінансову допомогу реципієнтам, що за певних життєвих обставин її потребують, яка виплачується із страхових фондів і врегульовані нормативно-правовими актами.

На відміну від подібних тлумачень запропоноване конкретизує приналежність до фінансової системи, акцентує увагу на цільовому призначенні відповідних фондів та урегульованість страхових процесів нормативно-правовими актами.

Аналізуючи тлумачення поняття «фонди соціального страхування» із цього приводу, А. Сидорчук наводить переконливий аргумент, що «...утворення і використання фондів соціального страхування пов'язано з перерозподілом коштів

у межах життя одного або декількох поколінь, що під силу забезпечити державі, отже, поняття «система соціального страхування» є тотожним поняттю «державна система соціального страхування» [217, с. 113].

Страховий фонд можна охарактеризувати як сукупність коштів.

Аналіз тлумачень цього поняття дозволяє зробити висновок, що фонди соціального страхування – це: а) адміністративні органи, які здійснюють управління окремими видами обов'язкового державного соціального страхування; б) форма перерозподілу валового внутрішнього продукту або фінансових ресурсів з метою формування у централізованому порядку фондів грошових коштів на фінансування соціальних програм для вирішення важливих суспільних проблем; в) фонди фінансових ресурсів або сукупність зарезервованих обсягів матеріальних цінностей, або децентралізований фонд, який, зазвичай, формується в децентралізованому порядку, коли страхові внески вносяться донором окремо. Такі фонди фінансових ресурсів формуються з метою здійснення соціального захисту або фінансування важливих пріоритетних суспільних завдань держави.

Враховуючи проаналізовані наукові підходи щодо сутності фондів соціального страхування, можна зробити обґрунтований висновок, що при тлумаченні цього поняття окремими ученими, в тому числі і зарубіжними, прослідковується намагання дати узагальнююче трактування страхових фондів як інституцій і як обсягів фінансових ресурсів, які є загалом грошовими.

Такий підхід вважаємо не зовсім коректним, тому що поєднувати в одному визначенні інституції і фонди фінансових ресурсів недоречно, тому запропоновано їх окреме формулювання.

Отже, *державні фонди соціального страхування як інституції* – це адміністративні органи, уповноважені від держави, роботодавців та найманих працівників здійснювати управління видами державного соціального страхування в інтересах донорів та реципієнтів.

Державні фонди соціального страхування як обсяги фінансових ресурсів – це сформовані у нормативно-правовому полі грошові фонди, які концентруються у відповідних установах, організаціях та підприємствах соціального страхування і

використовуються для забезпечення потреб тих соціальних категорій населення, які потребують цієї допомоги.

Відмінність цих визначень від інших, які пропонуються вченими, полягає у такому:

здійснено розмежування цих понять між державними інституціями та обсягами фінансових ресурсів;

враховано в повному обсязі основні ознаки відповідних фондів – державна приналежність, формування згідно з нормативно-правовим забезпеченням, джерело утворення, цільове призначення та етимологічну сутність.

Основна ознака, що відрізняє соціальне страхування від державної соціальної допомоги – це незалежність соціального забезпечення по соціальному страхуванню від матеріального становища застрахованого.

З'ясувавши етимологію та особливості складових поняття «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування», обґрунтуємо місце цього виду забезпечення у структурі суспільної системи.

Як зазначають Т. Калінеску, Ю. Романовська та О. Антіпов, «...фінансовий механізм соціального страхування є основним складником економічного механізму соціального страхування» [80, с. 130]. У такому тлумаченні цього поняття поділяємо їх думку, тому що у фінансовій системі є страховий елемент і, відповідно, у складі фінансового механізму є його складова – фінансовий механізм соціального страхування. Ці автори логічно обґрунтовують, що у структурній будові фінансового механізму соціального страхування особливе місце займають такі методи, «... як фінансове забезпечення та фінансове регулювання» [80, с. 131]. Аналогічного підходу дотримується В. Кириленко, який аргументовано зазначає, що «... структура фінансового механізму будується на двох підсистемах: фінансовому забезпеченні і фінансовому регулюванні, а також системі важелів впливу» [86, с. 23-30].

Проте існує і дещо інший погляд на сутність фінансового забезпечення соціального страхування. Так, Л. Васечко дотримується думки, що «...кожна ланка фінансового механізму соціального страхування є складовою єдиного

цілого. Разом з тим, вони функціонують самостійно, а також фінансове забезпечення соціального страхування є системою джерел фінансування розвитку соціально-економічної сфери суспільства, спрямованої на забезпечення його стабільності» [25, с. 139].

Регулятивна складова фінансового механізму соціального страхування обґрунтована у підр. 3.3. Ґрунтовний аналіз на основі співставлення поглядів різних вчених, з врахуванням мети та завдань дисертаційної роботи, дозволяє зробити такі висновки:

в сучасних реаліях суспільного розвитку України фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування є як складовою частиною загального фінансового механізму фінансової системи, так і складовою інших, вищих надсистем – політичної, військової, соціальної, оскільки забезпечує відповідним обсягами фінансових ресурсів визначених реципієнтів цих надсистем;

якщо використання фінансових ресурсів для забезпечення конкретних потреб отримувачів страхової допомоги відбувається у фінансовому механізмі фінансової системи, то формування цих ресурсів відбувається, в основному, у вищій – економічній системі від діяльності суб'єктів господарювання – підприємств, фірм, фінансових установ тощо;

фінансове забезпечення використовує нормативно-правову базу не лише фінансової системи, але й інших систем;

управління фінансовими ресурсами реалізується не лише в структурі фінансової системи, але й інших видах підсистем – політичній, економічній, соціальній;

контроль за фінансовим забезпеченням структур соціального страхування здійснюється не лише фінансовими контрольними органами, але й іншими, зокрема правоохоронними органами та громадськими організаціями.

Отже, у даному дослідженні суть фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування розуміється значно ширше, ніж складова загального фінансового механізму. Беручи до уваги ці аргументи,

запропонуємо таку схему генеалогії цього поняття (рис. 1.5.).

Рис. 1.5. Генеалогія поняття «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування»

Джерело: розроблено автором.

Відповідно до виконаного дослідження з обґрунтуванням тлумачення цього поняття запропонуємо таке визначення: фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування – *це діяльність органів державної влади відповідної компетенції щодо формування і використання державних фінансових ресурсів, які акумулюються у спеціалізованих цільових фондах соціального страхування для забезпечення потреб відповідних реципієнтів згідно з діючим законодавством.*

Оскільки фінансове забезпечення функціонування вказаних фондів базується на системі соціального страхування, то до особливостей необхідно віднести процес функціонування фондів.

Варто зазначити, що ці особливості формуються в конкретній державі у процесі її суспільного розвитку. Ці особливості є предметом дослідження вітчизняних вчених. Так, Л. Сідельникова зазначає, що «...сподівання уряду на те, що зменшення ставки ЄСВ спонукає бізнес легалізувати фонд оплати праці, не виправдалися» [222, с. 158-162].

Варто зазначити, що наприкінці першого десятиліття ХХІ ст. в Україні відбулись зміни у системі соціального страхування, державного регулювання

функціонування фондів тощо, що віднайшло відображення у поглядах вчених.

Беручи до уваги такі погляди вчених, а також дані інформаційної частини офіційного сайту МСПУ, сформовано такі особливості за напрямками:

I. Організаційний.

До цього напрямку віднесено особливості здійснення діяльності відповідними фондами, а саме: перманентне реформування фондів з відповідними змінами функціональних повноважень; доволі значна кількість як фондів, так і розгалужена схема регіональних структурних підрозділів; наявність дублювання окремих видів соціального страхування; відсутність станом на 1 січня 2016 р. впорядкованого єдиного реєстру набувачів відповідної соціальної допомоги.

II. Юридичний.

Ці особливості можливо розмежувати на загальні та такі, які характеризують лише окремий фонд. До загальних можна віднести: доволі громіздку нормативно-правову базу, яка не сприяє ефективному наданню послуг, породжує бюрократичні прояви, затягування в часі вирішення окремих проблем реципієнтів; перманентна зміна цих актів; їх недосконалість, не зорієнтованість на адресні виплати, що загалом не відповідає загальноєвропейським нормам; неможливість в окремих випадках, виконати окремі положення цих актів через бюрократичні прояви або відсутність фінансових ресурсів.

Щодо окремих особливостей по відношенню до деяких фондів, з'ясуємо їх на прикладі Пенсійного фонду. Юридичне забезпечення функціонування ПФУ подано на рис. 1.6.

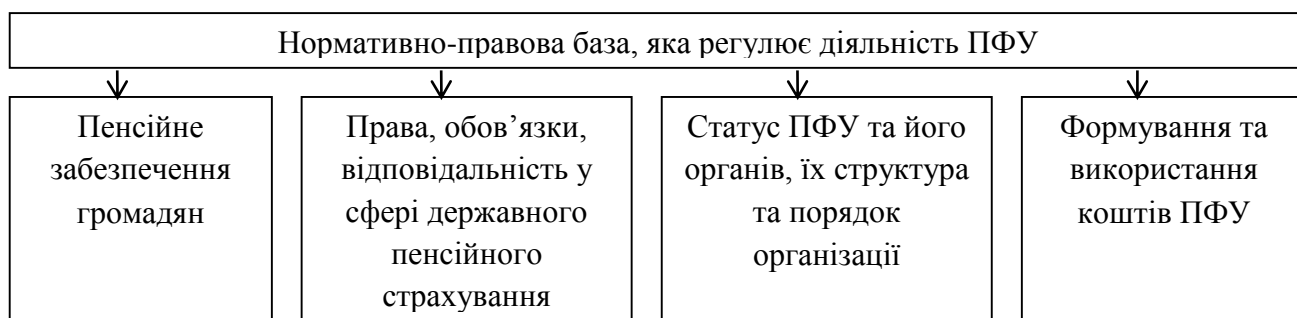

Рис. 1.6. Юридичне забезпечення функціонування ПФУ

Джерело: складено автором на основі [140].

Основними нормативними актами, які регулювали діяльність фонду, є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [59], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Пенсійний Фонд України» [183], відповідні постанови Кабінету Міністрів України про затвердження бюджету фонду на поточний рік, постанови фонду про затвердження Звіту про виконання бюджету ПФУ за звітний рік.

Характеризуючи оптимальність нормативно-правового забезпечення, зазначимо, що воно є доволі об'ємним, регулюється декількома нормативними актами і допускає різні тлумачення. Так, Верховний Суд України скасував ухвалу Вищого адміністративного суду України за позовом управління ПФУ в Сумському районі Сумської області [160], що є свідченням заплутаності чинного законодавства (Додаток Д).

III. Фінансовий.

Пенсійний фонд.

Фінансове забезпечення ПФУ регламентується нормативно-правовою базою, податкоспроможністю установ та господарюючих суб'єктів, які є платниками відповідних внесків, досконалістю діяльності структур ПФУ, а особливостями є те, що станом на 1 січня 2016 р. в Україні не здійснено перехід на трирівневу пенсійну систему і виплати пенсіонерам здебільшого виплачуються за рахунок коштів ПФУ. Також особливістю фінансового забезпечення є значна дотація із ДБУ. Вперше такі дотації були надані ПФУ у 2008 р. і з того часу стали постійними. Так, у 2014 р. таких дотацій було надано на суму 75,8 млрд. грн., у 2015 – 61,9 млрд. грн., на 2016 р. передбачено 144,9 млрд. грн.;

загалом, соціальні нормативи щодо соціального страхування не забезпечують сприятливих умов існування відповідних реципієнтів; значні у відносному розумінні витрати на утримання адміністративного апарату цих фондів; недосконалість підходів у фінансовому напрямі щодо застосування адресного фінансування;

IV. Моніторинговий.

Контроль за витрачання фінансових ресурсів на всіх рівнях фінансової

системи та у відповідних державних установах має бути одним із головних напрямів діяльності.

В окремих фондах, зокрема ПФУ, питання моніторингу за діяльністю фонду врегульовано відповідними юридичними нормами, проте є ще доволі багато проблем у цьому напрямі. Окремими особливостями є:

відсутність дієвого громадського контролю за витрачанням коштів; деяка закритість інформації щодо формування та витрачання фінансових ресурсів у фондах; відсутність чітко налагодженої системи моніторингу за виплатою відповідних платежів соціального спрямування окремим реципієнтам.

Отже, складні глобалізаційні виклики, які чинять, загалом, негативний вплив на діяльність фондів, зумовлюють особливості їх функціонування. Ці особливості є важливою складовою даного дослідження, оскільки вони суттєво впливають на функціонування відповідних фондів і повинні бути враховані при розробці та реалізації відповідних наукових положень та пропозицій щодо удосконалення їх діяльності.

1.3 Європейські моделі фінансового забезпечення функціонування фондів соціального страхування та механізм їх впровадження в Україні

Поступове інтегрування України до європейських структур зумовлює аналіз відповідних механізмів, моделей, схем тощо, які використовуються в країнах ЄС, та їх впровадження з відповідною адаптацією у вітчизняні реалії. Зазначимо, що від специфіки та динамічності розвитку економічної системи в конкретній країні залежить ефективність функціонування соціальної системи, зокрема соціального страхування.

Варто зазначити, що питанням соціального захисту, зокрема соціального страхування, світова спільнота приділяє значну увагу. Так, МОП визначає поняття соціального захисту як «...загальну базову соціальну підтримку всім громадянам, незалежно від внесків або тривалості їх трудового стажу» [94].

Зазначимо, що згідно з системним підходом, який є основним у даному

дослідженні, в межах економічної системи, і, зокрема, фінансової підсистеми, формуються та використовуються відповідні моделі фінансового забезпечення цих фондів.

З'ясуємо значення терміну «модель». Відповідно до Статистичного словника «...модель – відображення, аналог явища або процесу в основних, суттєвих для цілей дослідження рисах. Процес створення моделі називається моделюванням. Модель повинна таким чином враховувати всі важливі взаємозв'язки, закономірності та умови розвитку, щоб на її основі можливо було виконувати експерименти, мета яких – визначити поведінку об'єкта моделювання в різних можливих (які часто спостерігаються в реальності) умовах» [232, с. 270].

Нині в економічній літературі обґрунтовуються різні моделі, які у відповідності до вибраної ознаки можуть бути: за напрямом досліджень – економічними, зокрема фінансовими, демографічними, військовими, соціальними тощо; за змістом – описовими, економіко-математичними, логіко-структурними, статистичними, економетричними тощо; за часовою ознакою – моделі розвитку, поточні, перспективні тощо.

У даному дослідженні під моделлю розуміються умовні аналоги реально функціонуючих об'єктів.

Термін «фінансова модель» є вживаним у фаховій літературі. Так, В. Корнеєв використовує поняття «ісламська фінансова модель» [98], Г. Кизима – «моделі регулювання фінансових ринків» [84].

З'ясуємо особливості функціонування моделей в зарубіжних країнах, зокрема їх окремої складової – соціального страхування.

Є очевидним, що система соціального страхування в зарубіжних країнах має як переваги, так і недоліки. Ці характеристики соціального страхування на прикладі зарубіжних країн із різними типами економічних систем подано в Додатку Е.

Нині перед фінансовими системами всіх країн у тій чи іншій мірі в сучасних умовах в галузі соціального страхування присутні такі проблеми: недостатня готовність до процесів старіння нації та глобалізаційних викликів, зокрема,

пов'язаних з міграцією населення, а також досягнення критичних можливостей з акумуляції коштів у більшості країнах для забезпечення підтримки соціальної сфери, причому в таких умовах фінансових ресурсів не вистачає.

Отже, незважаючи на окремі дослідження вітчизняних вчених, не вирішеною залишається проблема розробки та впровадження окремих елементів європейських моделей фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування в Україні.

Як свідчать статистичні дані, які оприлюднюються в мережі Internet європейськими статистичними організаціями, країни із розвинутою ринковою економікою мають найкращі показники функціонування фондів соціального страхування, характеризуються оптимальністю та широкомасштабністю системи соціального страхування, що підтверджується достатнім рівнем основних макроекономічних показників в країні, а також сприйнятливим рівнем життя населення.

Оскільки моделі фінансового забезпечення фондів соціального страхування також функціонують в межах вищої ієрархічної моделі – моделі соціальної політики, є доцільним з'ясування специфіки функціонування моделей цієї політики.

У зарубіжних країнах в результаті еволюції наприкінці ХХ ст. сформувались три моделі соціальної держави, а відповідно і соціальної політики, які були охарактеризовані Г. Еспінг-Андерсеном: скандинавська, континентальна та англосаксонська (Додаток Ж).

Із загальної характеристики європейських моделей соціальної політики цілком очевидна відмінність кожної із них. Наприклад, соціальна політика скандинавської моделі направлена на забезпечення повної зайнятості, зменшення диференціації в доходах громадян, тоді як у політиці континентальної моделі, праця визначає подальше соціальне забезпечення. Також зазначимо, що характерною рисою ліберальної моделі є створення умов для отримання доходів громадян не нижче прожиткового мінімуму.

Згідно з результатами проаналізованих європейських моделей соціальної

політики з відповідними узагальненнями обґрунтуємо відповідні переваги та недоліки в організації соціального страхування (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Переваги та недоліки соціального страхування в європейських моделях соціальної політики

Переваги	Недоліки
Скандинавська модель	
Розвинений державний сектор економіки. Високий рівень якості й загальнодоступності соціальних послуг. Широке охоплення соціальною підтримкою різних верств населення. Активна перерозподільна політика спрямована на мінімізацію в стратифікації доходів населення.	Дороговизна системи соціального страхування, що складає значний податковий тиск (прогресивна шкала) на платників податків. Зловживання та утриманські настрої населення, відсутність конкуренції на ринку праці, безробіття.
Континентальна модель	
Високоорганізоване суспільство і політична прихильність суспільства принципам добробуту. Широкий спектр соціальних послуг. Ефективне поєднання принципів професійної солідарності та соціальної допомоги.	Збільшення у перспективі відсотку добровільного соціального страхування до 10 % з поступовим його підвищенням.
Англосаксонська модель	
Висока підприємницька активність Розвинений рівень соціального партнерства між усіма суб'єктами соціального страхування Високі темпи економічного зростання, які розширюють фінансові можливості системи соціального страхування.	Модель є ефективною в умовах економічного зростання, але при спаді виробництва та зниженні макроекономічних показників спостерігається зменшення фінансування соціальних програм, що негативно відображається на незахищених верствах населення.

Джерело: складено автором на основі [4; 19;269].

Грунтовний аналіз переваг та недоліків скандинавської, континентальної та англосаксонської моделей дозволив виявити окремі особливості їх функціонування з виявленням відповідних ознак. Так, з'ясовано, що в процесі еволюції в кожній моделі оптимально сформувались як відповідні переваги, так і недоліки.

Таким чином, для кожної моделі соціальної політики характерні переваги та недоліки у функціонуванні системи соціального страхування.

Для того, щоб визначити, який досвід є доцільним для використання в сучасних реаліях України і буде сприйнятливим в умовах вітчизняної економіки,

проаналізуємо основні макроекономічні показники окремих країн (таблиця 1.2.)

Таблиця 1.2.

Макроекономічні індикатори оцінювання передумов соціального страхування в європейських моделях соціальної політики протягом 2011-2015 рр.

Роки	Показник				
	ВВП на душу населення, USD	Реальний темп росту ВВП, %	Рівень безробіття, %	Рівень інфляції, %	Бюджетний дефіцит (-)/профіцит(+), % ВВП
Скандинавська (Швеція)					
2011	53 061,75	2,7	7,8	1,4	- 0,1
2012	52 519,86	- 0,3	8,0	0,9	- 0,9
2013	52 723,09	1,2	8,0	0,4	- 1,4
2014	53 385,97	2,3	7,9	0,2	- 1,6
2015	54 988,62	4,2	7,4	0,7	0
Континентальна (Німеччина)					
2011	43 306,50	3,7	5,8	2,5	- 1,0
2012	44 223,65	0,5	5,4	2,1	- 0,1
2013	43 433,55	0,5	5,2	1,6	- 0,1
2014	44 755,18	1,6	5,0	0,8	0,3
2015	45 269,79	1,7	4,6	0,1	0,7
Англосаксонська (Великобританія)					
2011	38 744,12	1,5	8,1	4,5	- 7,7
2012	38 929,31	1,3	7,9	2,8	- 8,3
2013	39 504,76	1,9	7,6	2,6	- 5,6
2014	40 326,82	3,1	6,1	1,5	- 5,6
2015	40 933,46	2,2	5,3	0,0	- 4,4
Україна					
1990	1 742,0	- 4,9	0,2	1,0	- 1,9
1995	958,0	- 9,3	6,1	281,7	- 6,5
2000	632,0	- 3,1	11,6	25,8	0,5
2005	1 828,7	2,7	7,2	10,3	- 2,2
2010	2 974,0	4,2	8,1	9,1	- 0,12
2011	3 570,8	5,2	8,6	4,6	- 1,8
2012	3 856,8	0,3	8,1	0,8	- 3,8
2013	4 030,3	0,0	7,7	0,5	- 4,4
2014	3 014,6	- 6,8	9,7	24,9	- 4,9
2015	2 115,4	- 9,9	9,5	43,3	- 1,7

Джерело: узагальнено автором на основі [132; 142; 231; 269; 276 – 279].

Отже, за даними табл. 1.2., протягом аналізованого періоду найбільший рівень ВВП на душу населення зафіксовано у Швеції – 52-55 тис. дол. США, який досягається за рахунок активної перерозподільної та фіскальної політики. Власне, цим і зумовлений високий рівень централізації ВВП у державному бюджеті –

майже 50 %, і таким чином реалізується соціальна модель Швеції, яка спрямована на вирівнювання доходів населення.

Найвищий темп росту ВВП Швеції спостерігався в 2011 та 2015 рр. – 2,7 % та 4,2 %; щодо попередніх періодів, то лише у 2012 р. показник мав від'ємне значення (- 0,3 %), що зумовлено економічними проблемами.

Дохідна частина державного бюджету Швеції на 90 % складається з податкових надходжень – 44 % від ВВП [139].

Ставка внеску на соціальне страхування за 2013-2015 рр. становила 38,42 %, сплата якого розподіляється між роботодавцем – 31,42 % та працівником (застрахованим) – 7 % [277].

Рівень безробіття у Швеції є найвищим порівняно з країнами інших моделей соціальної політики та перебуває в межах від 7,4 до 8,0 %, причому 36,7 % безробітних у віці від 15 до 19 років, тобто актуальною є проблема молодіжного безробіття, також проблему поглиблює наплив мігрантів з інших країн. Так, за даними державної служби зайнятості Швеції, 4,6 % безробітних належать до місцевого населення, натомість 21,6 % – іноземці. Видатки державного бюджету Швеції на фінансування ринку праці та зайнятості коливаються в межах від 8 до 10 %. Соціальне страхування на випадок безробіття є добровільним [139].

Рівень інфляції у Швеції є найнижчим порівняно з іншими досліджуваними країнами та протягом 2012 – 2015 рр. не досягав 1 %.

Німеччина, яка має континентальну модель соціальної політики, займає проміжне становище за рівнем ВВП на душу населення серед країн порівнюваних моделей. Так, упродовж 2011 – 2015 рр. показник коливався в межах від 43,3 до 45,3 тис. дол. США [276]. Середньорічне зростання ВВП спостерігається на рівні 1,6 %.

Рівень безробіття в Німеччині в середньому становить 5,2 % – це найнижчий показник серед інших країн соціальних моделей, оскільки проводиться активна політика зайнятості населення, так як встановлюється жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту і тривалістю професійної діяльності. Право на отримання та розмір страхових виплат залежить від страхового стажу, а розмір

страхових внесків корелюється від доходу.

Німеччина характеризується невисоким рівнем дефіциту державного бюджету, який у 2012 – 2013 рр. не перевищував -0,1 % ВВП. За підсумками 2014 – 2015 рр. державний бюджет був профіцитний: 0,3 та 0,7 % ВВП відповідно. Доходи державного бюджету на 91 % складаються з податкових надходжень [143].

Основним джерелом наповнення фондів соціального страхування є соціальні внески – 90 %, ставка внеску в 2013 – 2014 рр. становила 39,46 %, а в 2015 р. зазнала незначного збільшення до рівня 39,56 %, з них роботодавець сплачує 19,33 %, а працівник – 20,23 % [276].

Англосаксонська модель (Великобританія) характеризується меншим рівнем ВВП на душу населення, ніж серед країн Скандинавської та Континентальної моделей. Рівень ВВП на душу населення у 2011 – 2015 рр. коливався в межах від 38,7 до 40,9 тис. дол. США, відповідно і рівень централізації ВВП у державному бюджеті складає 30 – 35 %. Задовільний темп росту ВВП спостерігався упродовж 2013 – 2015 рр., що сприяло розширенню фінансових можливостей системи соціального страхування.

Дефіцит державного бюджету Великобританії в 2011 – 2012 рр. мав тенденцію до зростання та становив -7,7 % та -8,3 % ВВП, однак упродовж останніх років зменшився і за підсумком 2015 р. становив -4,4 %.

Як показує аналіз, дефіцитність бюджету Великобританії суттєво перевищує дефіцит бюджету Швеції та Німеччини, причина полягає у значній частці соціальних видатків державного бюджету, які спрямовуються у такі сфери економіки: ринок праці, охорона здоров'я, а також на боротьбу із безробіттям, догляд за людьми похилого віку, державні пенсії тощо. Варто зауважити, що протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання кількості старіючого населення. Видатки державного бюджету на соціальний захист складають близько 30 % усіх видатків бюджету – це близько 14 % ВВП, з них 25 % спрямовується на соціальне забезпечення і лише 5 % перерозподіляється між соціальним страхуванням та допомогою [137].

Ставка ЄСВ упродовж досліджуваного періоду не змінювалася та становила 25,8 %, з них роботодавець сплачує 13,8 %, а працівник – 12,0 %.

Проаналізуємо ці макропоказники для України.

Наведені в таблиці 1.2 дані свідчать про те, що вітчизняний ВВП на душу населення за 2011 – 2015 рр. в 11 – 15 разів нижчий від країн, які аналізувалися та за підсумками 2014 р., і склав 3014,6 дол. США, однак, у 2015 р. обсяг знизився до 2115,4 тис. дол. США, що спричинено загостренням політичної кризи та погіршенням соціально-економічного розвитку в країні.

Зазначимо, що темп реального зростання ВВП України під час розпаду СРСР та після проголошення незалежності об'єктивно мав від'ємне значення – -4,9 % (1990 р.) та -9,3 % (1995 р. в умовах незалежності). Упродовж 2005 – 2011 рр. спостерігається поліпшення темпів економічного зростання до рівня 2,7 – 5,2 % ВВП за рахунок позитивної динаміки промислового виробництва, розвитку важкої промисловості, налагодження зовнішньоторговельних відносин, особливо з країнами СНД. Такі темпи зростання ВВП, беззаперечно, створювали сприятливі умови для наповнення бюджетів фондів соціального страхування. Упродовж 2012 – 2013 рр. темп щорічного економічного зростання уповільнюється та призупиняються – 0 % (2013 р.). Починаючи із 2014 р. відбуваються рецесивні тенденції в економіці України, темп економічного зростання знижується до рівня (-6,8 %), а у 2015 р. зменшується до -9,9 %.

Вагомими чинниками, що спричинили негативні тенденції в 2014 – 2015 рр., були анексія Автономної Республіки Крим та військове протистояння із Росією у східній частині України. Ці події спричинили розрив як макро-, так і мікроекономічних зв'язків, зменшення як зовнішнього, так і внутрішнього попиту на вітчизняну продукцію. Зменшення економічної активності зумовило скорочення державного фінансування, зокрема і фондів соціального страхування.

Характеризуючи інфляційні процеси, можна зазначити, що в умовах державотворення (1990 р.; 1991 – 1995 рр.) інфляційні процеси були об'єктивно надзвичайно високими, що робить їх непорівнюваними з показниками інших країн Європи. Упродовж 2000 – 2005 рр. та 2010 – 2013 рр. рівень інфляції

поступово став зменшуватися завдяки застосуванню суворої монетарної політики та проведенню економічних реформ. Зокрема, у 2011 – 2013 рр. інфляція становила 4,6 %, 0,8-0,5 %, що є співставним із економічно розвиненими країнами ЄС, проте у 2014 р. інфляція зросла до 24,9 %, а у 2015 р. сягнула піку – 43,3 %. Таке стрімке зростання обумовлюється складними суспільними процесами та відповідними зовнішніми чинниками, яких доволі складно уникнути.

Оцінюючи обсяги дефіциту бюджету зазначимо, що упродовж 25 років незалежності бюджет був профіцитним лише в 2000 р. та 2004 р. У 2011 р. дефіцит державного бюджету складав -1,8 % від ВВП, що відповідає Маастрихтським критеріям, зокрема, він має бути не вищим за 3,0 % від ВВП, проте, вже починаючи із 2012 р. вітчизняний показник почав зростати до -3,8 %, у 2013 р. до -4,4 % та до -4,9 % у 2014 р., однак за підсумком 2015 р. дефіцит зменшився до рівня -1,7 % ВВП за рахунок проведення фіскальної консолідації.

Зазначимо, що основним джерелом фінансування дефіциту ДБУ є боргові джерела – надходження коштів від державних запозичень. Так, в 2014 р. державних запозичень здійснено на суму 322,6 млрд. грн., це 47,3 % обсягу загальної суми надходжень до державного бюджету .

Значна частина бюджетних коштів витрачається на фінансування соціальних трансфертів. Так, за оцінкою експертів, «... для обслуговування соціальних трансфертів необхідно близько 145 млрд. грн., це четверта частина обсягу ДБУ 2013 – 2014 рр.» [150, с. 6].

Аналіз дозволяє зробити висновки, що макроекономічні індикатори оцінювання передумов соціального страхування в межах вітчизняної економіки значно відстають від середньоєвропейських показників за всіма позиціями, що ускладнює порівняльну характеристику з іншими моделями (див. табл. 1.2).

З метою впровадження відповідних зарубіжних моделей виявимо особливості найбільш сприйнятливих європейських моделей.

Серед моделей соціального страхування, які функціонують в Європі, в напрямі фінансового забезпечення з урахуванням нинішніх реалій України зацікавленість виявлено до двох таких моделей: англосаксонської та

континентальної.

Англосаксонська характерна для Ірландії, Великобританії та інших країн. За такої моделі до половини соціальних витрат покривається за рахунок соціального страхування. Загальна сума відрахувань до фондів соціального страхування становить близько 15% ВВП. За такої моделі можливі суттєві розбіжності в співвідношенні між страховими та бюджетними виплатами, загальною їх часткою у ВВП.

У країнах соціального добробуту Данії та Швеції загальна частка соціальних видатків становить близько 40% ВВП, а соціальне страхування покриває лише їх 25% в Данії та до 50% в Швеції. В Ірландії цей показник є середнім між попередніми країнами.

Континентальна модель характерна для Франції, Німеччини, Бельгії, Нідерландів, де частка соціальних видатків складає близько 30 % ВВП і орієнтовно дві третини покриваються за рахунок соціальних внесків.

Для того, щоб з'ясувати яким чином і наскільки ефективно функціонують механізми фінансового забезпечення державних фондів соціального страхування у відповідних моделях в окремих країнах Європи, з'ясуємо більш детально досвід окремих країн.

При визначенні країн будемо керуватись такими науковими підходами:

оскільки Україна поступово інтегрується до європейських структур, доцільно з'ясувати досвід високорозвинених країн;

у цих країнах має бути сформована найбільш досконала система соціального захисту, зокрема ефективно працюючі державні структури соціального страхування;

таких країн має бути декілька, щоб мати можливість відповідного порівняння як між ними, так із Україною.

Ґрунтовний аналіз відповідного досвіду окремих країн Європи дозволив виокремити такі країни за відповідними аргументами:

1. Великобританія – як одна із найбільш високорозвинених країн Європи, де функціонує випробувана століттями система соціального захисту, зокрема і

соціального страхування;

2. Німеччина, яка є членом ЄС, має федеративний устрій і є високорозвиненою країною з ефективними механізмами соціального страхування із стабільним фінансовим забезпеченням;

3. Швеція, в якій традиційно сформувалась одна з найбільш розгалужених схем соціального страхування із вагомим державним фінансовим забезпеченням.

Дослідимо механізми фінансового забезпечення в цих країнах.

У Великобританії досить специфічна система формування соціальних фондів. З одного боку, на освіту, охорону здоров'я та пенсії виділяють 2/3 соціального бюджету, в той же час частину державних пенсій замінюють пенсії за місцем роботи для зменшення навантаження на фонди. Проте з іншого боку, соціальну допомогу населенню надають за рахунок розвинених систем страхування при мінімальній втручанні держави.

З огляду на реформування в системі освіти та охорони здоров'я зі скороченням їх фінансування та необхідністю жорсткого контролю за бюджетними коштами з боку органів державної влади в Україні, така модель буде ефективною у вітчизняних умовах.

Однією з найбільш раціонально сформованих систем фінансування соціального забезпечення є система Німеччини. Загалом до неї входять пенсійне страхування, страхування на випадок хвороби, страхування в разі потреби в догляді та на випадок безробіття. Внески на страхування сплачує як працівник, так і роботодавець в однакових розмірах. Майже усі жителі Німеччини застраховані на випадок хвороби: більшість за державним страхуванням – 88 % , а майже 12 % – у приватних лікарняних касах, але понад 30 % бюджетного фінансування Німеччини складають соціальні послуги, їх отримують лише ті, хто їх потребує. Крім того, в Німеччині існує система захисту від ухилення від сплати таких внесків, а також значна увага приділяється рівню заробітних плат, адже в основу системи соціального забезпечення покладено принцип, за яким зайнятість та сплата всіх відрахувань може здійснюватися в повному обсязі лише тоді, коли праця є достойно оплаченою.

Ще однією особливістю Німеччини є те, що в країні всі підприємці, незалежно від форми організації та структури, укладають свої соціальні страхові договори самостійно. При цьому вони законодавчо звільняються від двох обов'язкових соціальних страхових полісів – страхування на випадок втрати роботи і пенсійного страхування.

Також в країні розроблено комплекс заходів щодо контролю та карності несплати соціальних внесків як для працівників, так і для роботодавців. Наведемо деякі з них:

– підприємці, що не сплачують офіційно відрахування до соціальних фондів за своїх працівників, згідно із Законом «Про боротьбу з нелегальною зайнятістю» виключаються зі списку державних закупівель на 3 роки ;

– цим же законом передбачена боротьба з анонімними оголошеннями при прийнятті на роботу [270];

Соціальним кодексом Німеччини передбачено «...спільну відповідальність підприємств-партнерів у разі виявлення хоча б на одному махінацій із заробітною платнею або відрахуваннями до соціальних фондів» [274].

Особливості досвіду Німеччини, а також те, що вітчизняна фіскальна система побудована за німецьким зразком, а отже значною мірою пристосована до особливостей Німеччини щодо акумулювання коштів державними структурами, її досвід може бути впроваджено у вітчизняні реалії.

Швеція побудувала свою систему соціального захисту на основі таких принципів: універсальності – охоплення всіх прошарків населення, соціальної солідарності – всі громадяни рівним чином і незалежно від соціального статусу беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, докладаючи пропорційний своїм прибуткам внесок. Необхідним елементом у такій системі виступає держава, яка бере на себе функції перерозподілу соціальних благ найуразливіших категорій населення, тому що 36 % населення країни за прибутком у вигляді зарплати належить до категорії бідних. Проте після перерозподілу сукупного суспільного доходу через систему податків і соціальних виплат, де 1/3 держбюджету йде на соціальні потреби, а також враховуючи

соціальні видатки муніципальних бюджетів і виплати з пенсійних та інших страхових фондів, до категорії бідних потрапляє лише 5,6 % населення. Це досягається за рахунок того, що рівень оподаткування в Швеції є одним із найвищих у світі, але це забезпечує значний рівень соціальної захищеності населення, а також високу політичну і соціальну стабільність.

Досвід Швеції є досить актуальним. Ця країна постійно реалізує експерименти в сфері налагодження ефективнішої системи соціального захисту, проте у вітчизняних умовах спершу необхідним є підвищення життєвого рівня населення.

Отже, проаналізувавши досвід цих трьох країн, зроблено такі узагальнення:

досвід розвинених країн показав, що обсяги відрахувань не є основним елементом фінансування фондів соціального страхування. Навіть незначні відрахування, але регулярні, є вагомим внеском до загальних ресурсів страхових фондів. Саме тому важливим є забезпечення сплати внесків всіма працюючими, як це існує в країнах соціального добробуту;

досвід Німеччини переконує, що раціонально буде з метою підвищення рівня виплат до державних фондів соціального страхування запропонувати особам, зайнятим в приватній сфері господарювання, на вибір сплачувати або загальні страхові внески, або єдиний внесок, без урахування відрахувань до пенсійного фонду та фонду на випадок втрати безробіття. При прийнятті такого рішення особі необхідно врахувати той факт, що у випадку переходу на другу систему, вона автоматично відмовляється від отримання державного пенсійного забезпечення в подальшому та надання послуг біржею праці. Пошук роботи такій особі біржею може здійснюватися у випадку потреби за умови офіційного звернення та сплати певного внеску, що покриває адміністративні витрати біржі, пов'язані з пошуком вакансій. Таким чином буде досягнуто зменшення навантаження на фонди соціального страхування, а також забезпечуватиметься певний стимул до сплати відрахувань;

необхідною складовою фінансового забезпечення державних фондів соціального страхування є податкова дисципліна.

Ефективна система соціального захисту населення може функціонувати за умови дотримання всіма членами суспільства чітко встановлених правил, в тому числі і стосовно відрахувань до фондів.

Таким чином, важливим є забезпечення перевірок контролюючими органами обсягів сплачених відрахувань. Такі перевірки повинні мати суттєвий характер, як це здебільшого відбувається в сучасних умовах для працівників та роботодавців приватного сектору. Лише в умовах загальної обов'язковості та передбаченої неухильної відповідальності можливе існування системи соціального захисту, яка буде не лише формальною інституцією, а надаватиме реальну допомогу та матиме вплив на формування суспільства та ринку робочої сили в країні, що доводить приклад Швеції, де за межею бідності знаходиться третина населення, проте за рахунок податкової дисципліни та, як наслідок, ефективної соціальної політики реально лише 5 – 6 % працездатного населення потрапляють до цієї категорії, що значно нижче, ніж у більшості розвинених країн світу.

Таким чином, в сучасних умовах України солідарна система пенсійного забезпечення, як і чинна система соціального страхування, загалом є дещо непристосованою до нинішніх реалій. Значна частка населення ставиться досить скептично до пенсійного забезпечення з огляду на обмежену тривалість життя населення та вважає сплату відрахувань до цього фонду марними. Крім того, особа не відчуває реального обсягу відрахувань. Кошти, які працівник відраховував до фонду, залишаються там і немає можливості отримати їх у випадку реальної потреби. Все частіше мають місце звернення громадян до волонтерських організацій з проханням допомогти при лікуванні, виплати у випадку смерті особи на поховання, тому що виплати із державних фондів є мізерними і фактично не покривають навіть четвертої частини витрат.

Беручи до уваги такі аргументи, запропоновано сформувати накопичувальну державну систему соціального забезпечення гібридного характеру за зразком Німеччини і з адаптацією до вітчизняних умов, де кожному працюючому пропонується надати індивідуальний страховий номер, який одночасно буде і номером його страхового рахунку.

Таким чином, особа матиме змогу стежити за формуванням її особистого страхового рахунку. Також необхідно надати право вибору особам переходити на таку систему, чи залишатись на існуючій.

Перевагою запропонованої системи є те, що особа може витратити накопичені на рахунку кошти тоді, коли це буде необхідно в чітко визначених межах, що не перевищують наявних на рахунку коштів. Наприклад, у випадку необхідності лікування кошти, накопичені на рахунку, можуть частково чи повністю покрити витрати, пов'язані з придбанням медикаментів, за наявності рецептурного бланку для них, чи оплатних оперативних втручань. Налагодження такої системи дозволить не лише підвищити значення системи соціального страхування, рівень довіри населення до такого забезпечення, але й буде стимулом до накопичення внесків у цих фондах.

Також при реформуванні системи фінансування соціальних фондів важливим є те, що кошти, акумульовані на особистих рахунках громадян, повинні в повному обсязі гарантуватись державою та у випадку настання страхової події і перевірки цього факту повинні одразу виплачуватись в повному обсязі через офіційні відділення фондів соціального страхування або каси державних банків, на базі яких буде відкрито відповідні рахунки. Лише за такої умови можливе досягнення належного рівня довіри населення та функціональності системи соціального захисту населення, а отже і фінансування її державних фондів.

У сучасних умовах актуальною є необхідність збільшення обсягів страхових надходжень. Не завжди це можливо в результаті підвищення заробітної плати працівникам, а отже збільшення обсягів страхових внесків.

За умови зростання заробітної плати у дещо більших обсягах роботодавець буде зобов'язаний виплачувати більшу суму працівнику, а також виплачувати за нього більші відрахування до фондів державного соціального страхування. Тому фактичне збільшення обсягу прямих відрахувань до фондів за умови меншого підняття заробітної плати буде більш вигідним для роботодавця. Така пропозиція буде особливо ефективною в умовах значного дефіциту державних фондів соціального страхування.

При реформуванні системи накопичення фінансових ресурсів фондами важливе значення має також забезпечення певних стимулів учасникам. Беручи до уваги досвід європейських країн, в якості стимулу запропоновано новий підхід до формування робочої сили та оплати праці. Зокрема, важливе значення повинен мати рівень освіти працівника, його стаж роботи в своїй і суміжних сферах, володіння додатковими здібностями, зокрема іноземною мовою, та інші критерії.

Отже, з метою поліпшення ефективності соціального страхування пропонується застосувати змішану континентально-англосаксонську модель соціальної політики. Тоді, з одного боку, вітчизняний принцип соціального партнерства буде вдосконалено, а з іншого – розвиватиметься рівень соціальної відповідальності бізнесу, що сприятиме підвищенню рівня корпоративної культури населення та додатковим інвестиціям у соціальну сферу.

Але, як показує вітчизняний досвід останніх років, континентальна модель організації соціального страхування в «чистому» вигляді виявилась неефективною для вітчизняної практики, оскільки вітчизняна система соціального страхування фінансується лише за рахунок платників соціальних внесків – на 67-70 %, які сплачують внески по першому рівню системи, тобто загальнообов'язковому, та за рахунок ДБУ – на 33-30 %. При цьому інші рівні соціального страхування практично не функціонують, тобто перебувають на етапі впровадження. Наприклад, рівень добровільного соціального страхування в Україні не досягає 5 %. Причинами є незадовільний рівень державних соціальних стандартів і гарантій для громадян, недовіра громадян до державної політики, низька корпоративна культура та інше. Залучення до соціального партнерства приватних та громадських організацій із надання соціальних послуг – на досить низькому рівні, що притаманно для Континентальної моделі, але не для Англосаксонської.

Встановлена пропорція перерозподілу фінансового наповнення Фондів соціального страхування, яка нині діє в Україні, є неефективною та є наслідком дефіцитності фінансових ресурсів державних фондів соціального страхування, значного податкового навантаження на платників податків, низького рівня

соціальних виплат та інше.

У результаті виконаного аналізу зарубіжного досвіду фінансового забезпечення фондів соціального страхування, запропоновано дещо інший перерозподіл пропорцій фінансового наповнення державних фондів соціального страхування (відповідно до суб'єкта сплати внесків) з урахуванням пропозицій комбінування елементів європейських моделей з метою досягнення соціально-економічного ефекту.

Пропоновану теоретичну модель сформуємо з використанням таких наукових положень:

за основу вибрано англосаксонську та континентальну моделі, як такі, що доказали свою ефективність протягом останніх десятиліть у економічно і соціально розвинених країнах Європи і які можливо адаптувати до сучасних умов України;

у перспективі передбачено функціонування двох страхових фондів: ФССУ та ПФУ;

пропоновані ставки відрахувань до відповідних страхових фондів, які передбачені згідно з чинним законодавством, є науково обґрунтованими на найближчу перспективу і в подальшому можуть коригуватись в залежності від фінансових можливостей держави, рівня доходів населення, рівня інфляції, вартості сплачених послуг тощо;

кожен реципієнт цих фондів має право певним чином змінювати ставки по відношенню до особистих внесків, не порушуючи норми мінімального пенсійного забезпечення після виходу на пенсію;

враховано бажання представників малого і середнього бізнесу щодо зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці.

Беручи до уваги ці наукові положення, обґрунтуємо конкретні нормативи відрахувань ЄСВ.

За основу виберемо впровадження трирівневої пенсійної системи і відрахування від ЄСВ розподілятимуться між ФССУ та ПФУ.

По першому рівню – солідарному – передбачається залишити ставку ЄСВ на

рівні 22 %, яка запроваджена з 1 січня 2016 р., і, загалом, відображає певний компроміс між працівниками та урядом.

По другому рівню – персоніфікованому – запропоновано, як базову, застосувати ставку на доходи працівника в розмірі 10 %, що, загалом, відповідає рівню у англосаксонській та континентальній моделі.

Зазначимо, що за бажанням працівника ставка може бути знижена до певного рівня, який повинен забезпечувати мінімальну пенсію на час виходу на пенсію, або бути збільшена за згодою працюючого. Передбачається функціонування як державних, так і недержавних пенсійних фондів, і конкретний працівник самостійно вибирає відповідний фонд, виходячи з відповідних власних уподобань щодо рівня доходу, зручності обслуговування, наявності професійних фахівців тощо;

За третім рівнем – накопичувальним – запропоновано на рівні державного фонду покласти власні заощадження працівника, сплачені ним до відповідного фонду на депозит в банк. За нинішньої ставки по депозитам на рівні 20 – 22 % річних з нарахуванням складних процентів в розрахунку на місяць працівник зможе отримати до 2 % доходу.

Розрахована таким чином загальна ставка ЄСВ в розрахунку на місяць для кожного працівника складе 34 %. Це є дещо нижчим, ніж ставка ЄСВ, яка діяла в 2015 р., і при цьому ПФУ отримував дотацію із ДБУ, але потрібно врахувати, що розмір пенсій буде впорядковано, окремим працівникам буде надано можливість збільшити свою пенсію шляхом збільшення ставки внеску, вкладення коштів у комерційні прибуткові проекти та збільшення тривалості трудового стажу.

Розподіл ЄСВ між ФССУ та ПФУ пропонується здійснити у пропорції: 15 % ФССУ та 85 % – ПФУ, що, загалом, відповідає нинішнім пропорціям з урахуванням збільшення загальної ставки ЄСВ.

Пропонована модель зображена на рис. 1.7. Отже, як впливає із запропонованої моделі, суттєвих змін щодо загальноєвропейських підходів та сучасної практики в Україні не пропонується, а тому ця модель є реальною до впровадження.

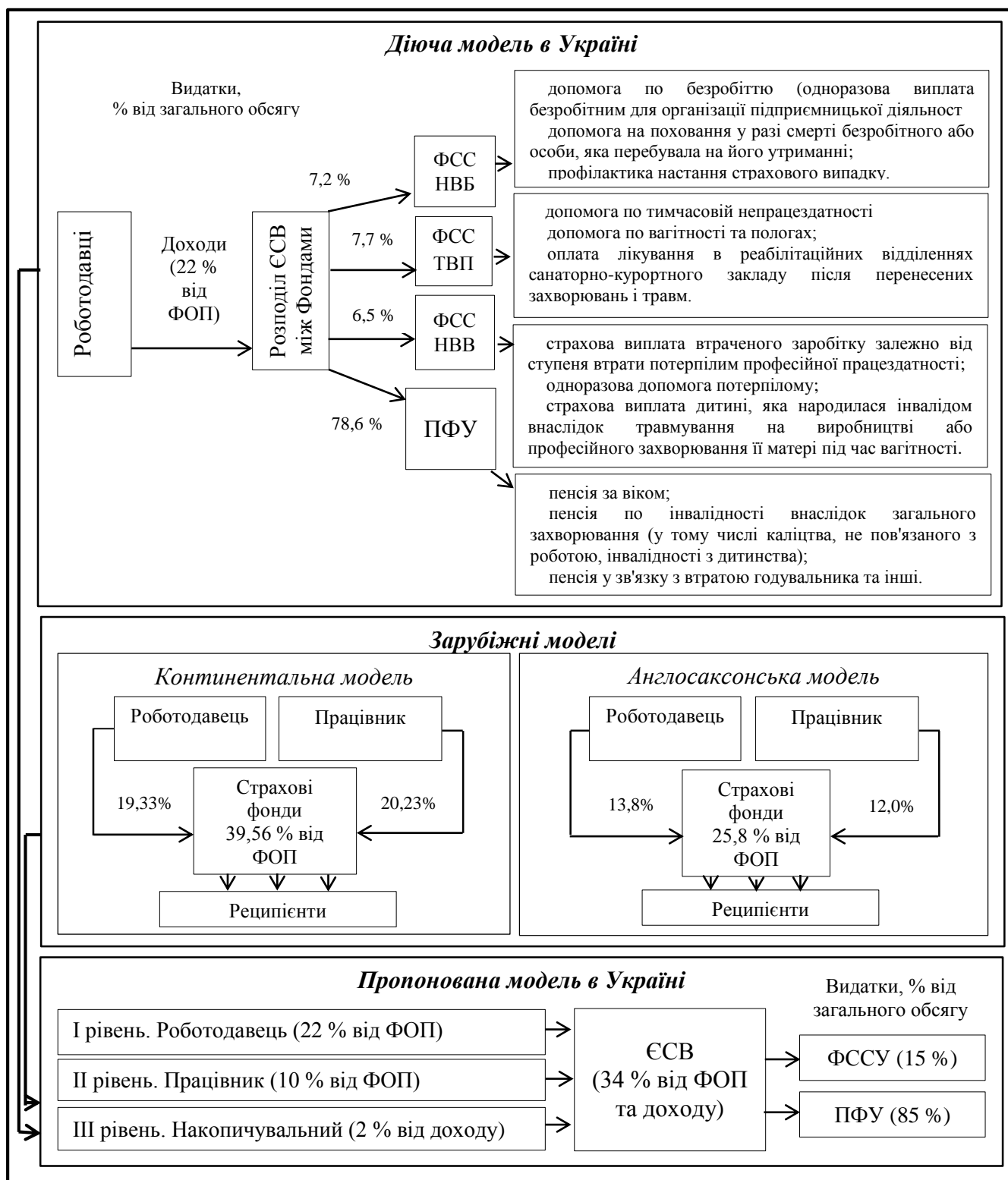

Рис. 1.7. Теоретична модель фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування в Україні

Джерело: розроблено автором.

Варто зазначити, що нині у фаховій літературі, особливо щодо специфіки впровадження ЄСВ, пропонується велика кількість таких підходів і, зокрема,

відповідних моделей, але запропонована модель має такі відмінності:

органічно поєднано передовий європейський досвід та практику реформування ЄСВ в Україні;

не допускається значного навантаження на ДБУ;

надається можливість конкретному працюючому у відповідних межах регулювати власні платежі до ЄСВ;

допускається можливість вибору форми власності пенсійного фонду.

Впровадження цієї моделі у перспективі дозволить наблизити вітчизняну страхову систему, в тому числі і її фінансове забезпечення, до загальноєвропейських стандартів.

Таким чином, аналіз світового та вітчизняного досвіду показав, що на ефективність фінансового забезпечення фондів соціального страхування також впливає: рівень ВВП на душу населення; рівень доходів середнього класу, який відповідно до соціальних підходів забезпечує формування моральних стандартів суспільного життя та виконує функції основного економічного «донора» через сплату податків, тобто є фінансовою основою діяльності державної та місцевої влади; ефективність планування та прогнозування доходів і видатків ДБУ, оскільки кількість задекларованих соціальних трансфертів та інших статей бюджету не відповідає фінансовим можливостям держави та зумовлює сумніви щодо ефективності деяких із них; інвестиційні надходження в економіку тощо.

Підвищення ефективності фінансового забезпечення державних фондів соціального страхування, враховуючи реалії сьогодення та досвід країн ЄС, можливе через систематичне поліпшення основних макроекономічних показників, підвищення ефективності фінансового механізму соціального страхування та залучення бізнесу з метою розширення фінансових можливостей страхової системи.

Таким чином, досвід окремих європейських країн щодо фінансування державних фондів соціального страхування може бути впроваджено в Україні. Зважаючи на необхідність реформування вітчизняної фінансової системи в цьому напрямі, пропонуємо механізм впровадження європейських моделей фінансового

забезпечення фондів соціального страхування (рис. 1.8.).

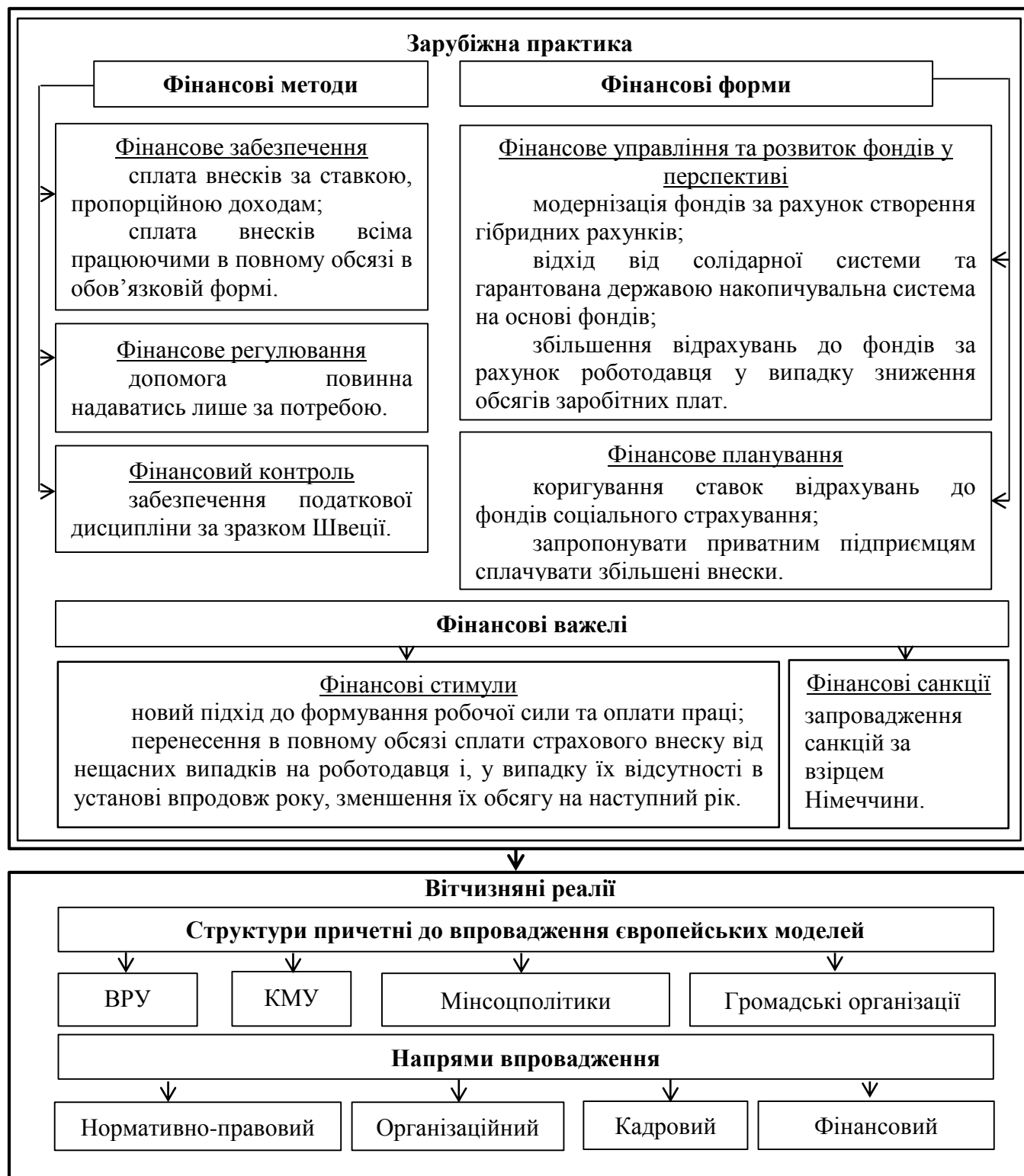

Рис. 1.8. Механізм впровадження європейських моделей фінансового забезпечення фондів соціального страхування

Джерело: авторська розробка.

Запровадження запропонованої моделі передбачається так: узагальнюється передовий досвід щодо ефективного фінансового забезпечення функціонування

страхових фондів з аналізом можливої адаптації в умови України відповідних методів, форм та важелів, які є основою такого фінансового забезпечення;

для впровадження у вітчизняні реалії такого досвіду формується комплекс заходів, які повинні бути реалізовані відповідними структурами, причетними до його впровадження, зокрема ВРУ, КМУ, зокрема профільними міністерствами та відомствами, в тому числі ПФУ та ФССУ;

визначаються конкретні напрями впровадження, де повинні бути використані фінансові, кадрові, юридичні, організаційні ресурси;

згідно з розробленими заходами визначаються конкретні терміни виконання, відповідальні державні структури тощо.

Варто зазначити, що при формуванні цього механізму не аналізувався досвід наших географічних сусідів-країн колишнього соціалістичного табору – Польщі, Словаччини, Чехії, Угорщини, тому що ці країни лише сформували основи функціонування таких фондів і продовжують пошук оптимальних форм, але можна в окремих випадках його також застосовувати.

Запропонований механізм впровадження європейських моделей відрізняється від тих, які пропонуються вітчизняними вченими, таким:

має стратегічний напрям, враховує досвід тих країн ЄС, які сформували ефективні схеми фінансового забезпечення відповідних страхових фондів;

комплексно поєднує всі важелі, методи, форми у їх взаємодії щодо фінансового забезпечення цих фондів;

взято до уваги вектори суспільного, зокрема і соціального, розвитку України; враховано основні складові фінансового забезпечення у механізмах такого типу, а саме: фінансове планування, фінансове регулювання, фінансові важелі тощо;

конкретизує вектори впровадження зарубіжного досвіду за нормативно-правовим, організаційним, кадровим та фінансовим напрямами.

Використання такого механізму дозволить:

вибрати найбільш ефективні форми фінансового забезпечення щодо відповідних фондів соціального страхування;

розробляти конкретні заходи щодо прискорення впровадження механізмів фінансового забезпечення вітчизняних фондів.

Висновки до розділу 1

У процесі виконаного дослідження, з'ясувавши теоретичні засади функціонування державних фондів соціального страхування, отримано такі висновки.

1. Згідно з виконаними дослідженнями особливостей зародження, становлення та розвитку фондів соціального страхування як інституцій в окремих країнах світу, починаючи від античних часів до сьогодення, виявлено риси, які притаманні всім країнам, що проходили цей шлях, а також і специфічні. Виокремлено часові періоди функціонування цих фондів в зарубіжних країнах та в Україні.

Згідно з аналізом наукового доробку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених щодо етапів розвитку соціального страхування запропоновано власну класифікацію цих етапів. По відношенню до зарубіжних країн виокремлено п'ять таких етапів, які обґрунтовано відповідно до якісних змін у методах, підходах, механізмах, нормативно-правового забезпечення.

Щодо України, то таких етапів, починаючи від здобуття незалежності у 1991 р. до сьогодення, сформовано п'ять. При обґрунтуванні цих етапів за основу було використано етапи суспільного розвитку з відповідними якісними змінами у соціальному страхуванні.

2. Доведено, що сутність окремих термінів та понять, які є основою інструментарію при дослідженні специфіки фінансового забезпечення цих фондів, змінюється в залежності від конкретної країни та поглядів вчених у відповідну епоху. У результаті з'ясування етимологічної сутності поняття «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування» обґрунтовано сучасне значення супутніх термінів та понять – «фонди», «соціальний», «фінансове забезпечення», «соціальне страхування», «фонди

фінансових ресурсів» та інших.

Проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних вчених щодо тлумачення відповідних термінів та здійснено розмежування між терміном «фонди» як відповідними інституціями та обсягами фінансових ресурсів.

З врахуванням з'ясованої сутності термінів та понять, беручи за основу їх етимологічну сутність, удосконалено категоріально-понятійний апарат і запропоновано відповідні визначення понять, зокрема: «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування – це діяльність органів державної влади відповідної компетенції щодо формування і використання державних фінансових ресурсів, які акумулюються у спеціалізованих цільових фондах соціального страхування для забезпечення потреб відповідних реципієнтів згідно з діючим законодавством», що сприятиме удосконаленню юридичного забезпечення та методологічного підґрунтя теоретичних конструкцій.

3. Виокремлення особливостей фінансового забезпечення відповідних фондів здійснювались з врахуванням поглядів вітчизняних вчених, фахівців МСПУ, що дозволило класифікувати ці особливості за такими напрямками: організаційний, юридичний, фінансовий, моніторинговий. Вибір саме цих напрямів був обумовлений необхідністю сконцентрувати увагу дослідження на найбільш актуальних векторах розвитку як страхової системи загалом, так і соціального страхування. Ці особливості подані в сучасних реаліях України, та відображають в межах зазначених напрямів специфіку функціонування відповідних фондів, зокрема з урахуванням фінансового забезпечення.

4. Проаналізовано оптимальність функціонування відповідних соціальних моделей фінансового забезпечення в зарубіжних країнах та виокремлено ті складові частини, які можуть бути запроваджені в сучасних реаліях в Україні. Для вибору конкретних моделей були вибрані три країни: Великобританія, Німеччина та Швеція з відповідною аргументацією щодо цих країн.

Також з'ясовано досвід країн ЄС щодо специфіки фінансового забезпечення цих фондів. З урахуванням досвіду як в ЄС загалом, так і у вибраних трьох

країнах, запропоновано відповідну теоретичну модель фінансового забезпечення цих фондів. Обґрунтовано переваги цієї моделі у порівнянні із практикою фінансового забезпечення, яка існує нині. Впровадження цієї моделі у перспективі дозволить наблизити страхову систему України, в тому числі і її фінансове забезпечення, до загальноєвропейських стандартів.

5. Згідно з ґрунтовним аналізом функціонування страхових фондів в обумовлених країнах – Великобританії, Німеччині, Швеції – розроблено механізм впровадження європейських моделей фінансового забезпечення фондів соціального страхування. Механізм сформовано з обґрунтуванням його основних структурних частин в сучасних реаліях України, зокрема фінансових методів, форм, важелів, щодо управління цими фондами та їх фінансовим забезпеченням за активної участі вітчизняних страхових державних інституцій та громадських організацій. Реалізація цього механізму дозволить вибирати найбільш ефективні форми фінансового забезпечення фондів та розробляти конкретні заходи щодо їх ефективного функціонування.

Результати дослідження по тематиці розділу 1 опубліковано в працях: [205; 206; 207; 208; 209; 211].

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз формування та використання коштів державними фондами соціального страхування

В Україні традиційно використовуються значні фінансові ресурси із державних страхових фондів для відповідних потреб реципієнтів, тому є доцільність визначення ефективності витрачання відповідних коштів. Фахівцями державних інституцій, які мають відношення до соціальних виплат у 2013 р., була розроблена методика, яка передбачала «...оцінювання ефективності коштів, які виплачуються при народженні дитини, одиноким матерям, дітям-сиротам, а також іншим» [193]. Але в даній методиці відсутні приклади ефективності цього витрачання із страхових фондів конкретним групам населення.

Вітчизняними вченими ця проблема також досліджувалась. Так, О. Шоляк запропонував «...розрахунково-аналітичні, евристичні, економіко-математичні та специфічні методи при обґрунтуванні рівня соціальних виплат» [249, с. 157-164], а фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, Українського центру соціальних реформ були підготовлені «Методологічні рекомендації щодо оцінки ефективності системи соціального захисту, де проаналізовано ефективність використання коштів на допомогу малозабезпеченим сім'ям, житлових субсидій тощо» [114]. Проте в цих наукових, методичних і методологічних розробках також не подано розрахунку ефективності страхових виплат, тому можна зробити висновок про необхідність розробки методичного забезпечення з обґрунтуванням ефективності функціонування страхових фондів.

Для оцінки ефективності використання фінансових ресурсів для окремих верств населення запропоновано теоретико-методичні підходи до оцінювання ефективності фінансових витрат державних страхових фондів з обґрунтуванням

відповідної методики.

Методика базується на таких принципах:

орієнтація на рівень стандартів соціального страхування, які функціонують у розвинених країнах ЄС, із поступовою адаптацією до реальних умов України;

соціальної справедливості;

адресності;

оптимального розподілу обмежених ресурсів між соціальними верствами.

Використовуючи ці принципи, згідно з виконаним аналізом діючих методик з врахуванням необхідних доповнень, використання наукового доробку вчених дозволив розробити основні положення методики, суть якої полягає у такому:

1. Співставлення основних соціально-економічних показників України та країн ЄС;

2. Порівняння рівня соціальних виплат в Україні та в інших європейських країнах;

3. Аналіз динаміки формування та використання коштів у державних страхових фондах;

4. Визначення доцільності виплат окремим верствам населення;

5. Оцінка діючих соціальних стандартів в Україні та їх порівняння із реальними потребами відповідних верств населення;

6. Оцінка рівня забезпечення тих життєвих потреб реципієнтів, на які ці кошти витрачаються;

7. Визначення оптимальності організаційної структури страхових інституцій;

8. Організація моніторингу за витрачанням коштів із залученням незалежних експертів.

Відмінність цієї методики, від тих, які пропонуються іншими вченими та фахівцями, полягає у такому: врахування євроінтеграційного вибору України; співставлення рівня виплат страховими фондами в Україні та в інших країнах, можливість розробки заходів щодо поступового наближення соціальних страхових стандартів до рівня розвинених країн ЄС;

Конкретні положення запропонованої методики розкриті у цьому підрозділі

даної дисертації.

Беручи до уваги відповідне положення методики, співставимо основні макроекономічні показники окремих країн ЄС та України (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Порівняння основних макроекономічних та соціальних показників ЄС та України за 2005, 2010, 2014 рр.

ЄС та окремі країни	Показники														
	Темп зростання ВВП, % до попереднього року			Темп зростання промислового виробництва, % до попереднього року			Інфляція, %			Рівень безробіття, %			Середньомісячна заробітна плата, євро		
	2005	2010	2014	2005	2010	2014	2005	2010	2014	2005	2010	2014	2005	2010	2014
ЄС	1,2	0,7	1,4	3,5	4,0	0,9	2,21	2,21	0,0	9,0	9,8	10,0	980	1245	1440
Угорщина	4,3	0,8	2,8	6,7	10,5	3,1	3,6	4,9	0,0	7,2	11,2	7,1	774	910	960
Латвія	10,2	-2,9	2,7	7,1	14,8	1,5	6,7	-1,1	0,7	10,0	19,5	9,5	363	645	896
Румунія	4,2	-0,8	2,4	-3,1	5,5	3,0	9,0	6,1	1,2	7,2	7,3	7,0	277	575	590
Швеція	2,8	6,0	2,1	2,5	9,4	2,7	0,4	1,2	-0,01	7,8	8,6	7,9	2180	3418	4405
Болгарія	6,0	0,7	1,4	6,9	2,0	3,5	5,0	2,4	-0,6	10,1	10,2	11,0	282	364	510
Франція	1,6	2,0	0,4	0,1	5,4	-2,0	1,7	1,5	0,7	8,9	9,3	9,7	2562	3097	3831
Польща	3,5	3,7	3,2	4,3	11,1	5,5	2,1	2,7	0,2	17,8	9,7	12,7	658	919	1067
Німеччина	0,7	4,1	1,4	3,0	11,2	1,3	1,6	1,1	0,9	11,2	7,1	5,0	2653	3120	3975
Україна	2,7	4,2	-6,5	3,1	11,2	-9,0	13,5	9,4	11,3	7,2	8,1	8,8	131	216	160

Джерело: складено автором на основі [131;142], а також Internet джерела.

Аналіз даних таблиці 2.1. підтверджує, що в Україні в порівнянні з іншими країнами ЄС ці показники є значно нижчими (окрім рівня безробіття). Так, навіть із тими країнами, які не займають передових позицій щодо економічного та

соціального розвитку, зокрема Болгарією та Румунією, Україна значно має нижчі показники. Рівень заробітної плати, що є основою доходів у будь-якій країні, в Україні протягом останніх років є одним із найнижчих не лише серед країн ЄС, але й серед країн Європи загалом.

Особливо складними для України були 2014 та 2015 рр., які характеризувались значним зниженням темпів економічного розвитку та відповідним зниженням рівня життя населення. Зазначимо, що протягом 2014 – 2015 рр. ВВП зменшувався, були значні проблеми із бюджетним фінансуванням галузей економіки та соціальної сфери, в результаті чого рівень життя населення України в порівнянні із країнами ЄС залишається низьким. Якщо врахувати, що Україні, як спадок від СРСР, дістались окремі верстви населення, які потребують суттєвого соціального захисту, зокрема афганці та чорнобильці, а за часів незалежності, особливо протягом 2014 – 2016 рр., до них приєдналися учасники АТО, то стає очевидним, що повинна функціонувати розгалужена система соціального захисту, зокрема соціального страхування.

Отже, незважаючи на двадцятип'ятирічний період незалежності України, нині ще є багато як економічних, так і соціальних проблем, які не сприяють сталому розвитку економіки та соціальної сфери.

Беручи до уваги наявність цих проблем в соціальній сфері, виникає об'єктивна необхідність у формуванні ефективного механізму соціального захисту з елементами страхування, зокрема, із відповідним ресурсним забезпеченням, особливо фінансовим, який міг би ефективно вирішувати проблеми відповідних верств населення. Для розробки механізмів, схем, моделей соціального страхування в Україні доцільним є обґрунтування теоретичного інструментарію. Використання єдиних методологічних підходів до аналізу стану фінансування соціального забезпечення та соціального страхування дає можливість співставити видатки на соціальний захист країн ЄС та України. Оскільки Україна в суспільному розвитку орієнтується на євроінтеграцію, то доцільно проаналізувати відповідні обсяги фінансових ресурсів в Україні порівняно із іншими країнами ЄС (рис. 2.1. – 2.4.).

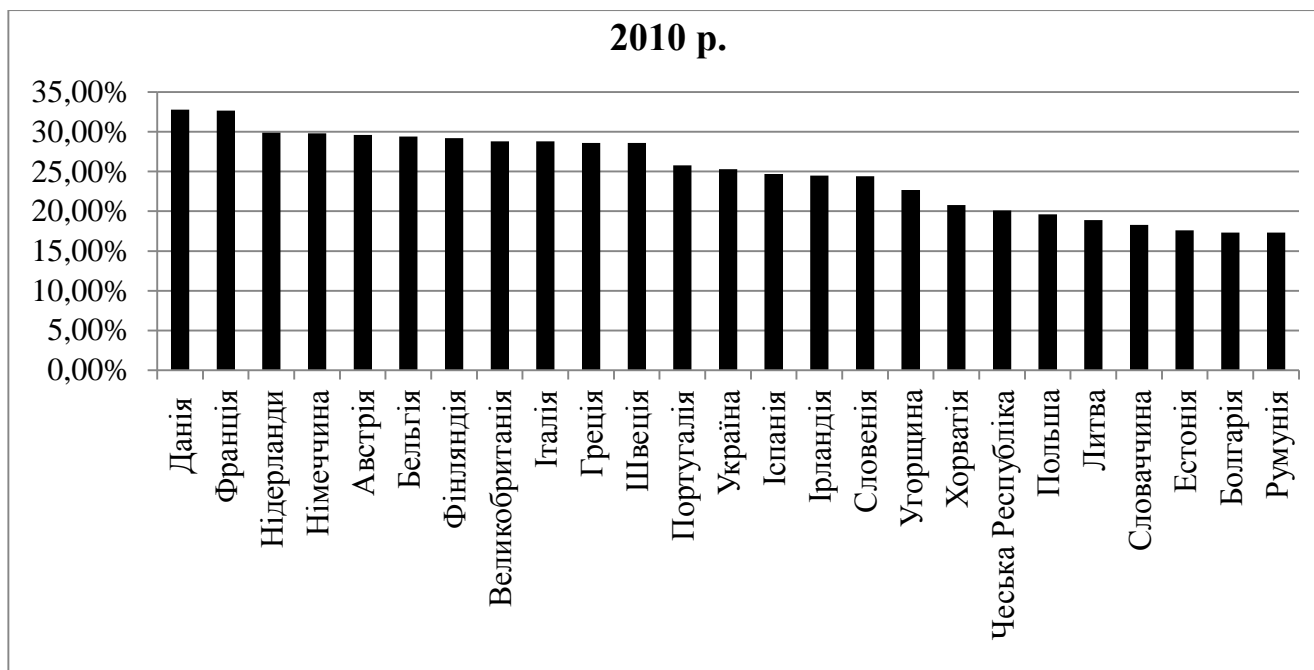

Рис. 2.1. Видатки на соціальний захист у країнах ЄС та України у 2010 р., у % до ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [123, с.7].

Аналіз рис. 2.1. дозволяє зробити такі висновки: серед окремих країн ЄС у 2010 р. Україна займала проміжне місце; рівень соціального забезпечення в різних країнах коливається від більше ніж 30 % ВВП (Данія, Франція) до трохи більше ніж 15 % ВВП – (Естонія, Болгарія, Румунія); спостерігається значна відмінність між рівнем фінансового забезпечення соціальних фондів – від 15 % до 30 % і більше.

Україна у цьому списку займає проміжну позицію на рівні 25 % ВВП, що є, загалом, співставленим показником, проте не забезпечує відповідних сприйнятливих соціальних стандартів.

Характерною ознакою доволі значного рівня фінансових ресурсів, які направляються на соціальні потреби, є економічна розвиненість держав: провідні місця займають Данія, Франція, Нідерланди, Німеччина, а менш економічно розвинені – останні, зокрема Словаччина, Естонія, Болгарія, Румунія. Також доцільно зазначити, що колишні постсоціалістичні країни не вибрали модель значного фінансування соціальних видатків і у даному переліку знаходяться внизу.

Співставимо цю динаміку за 2011 р. (рис. 2.2.).

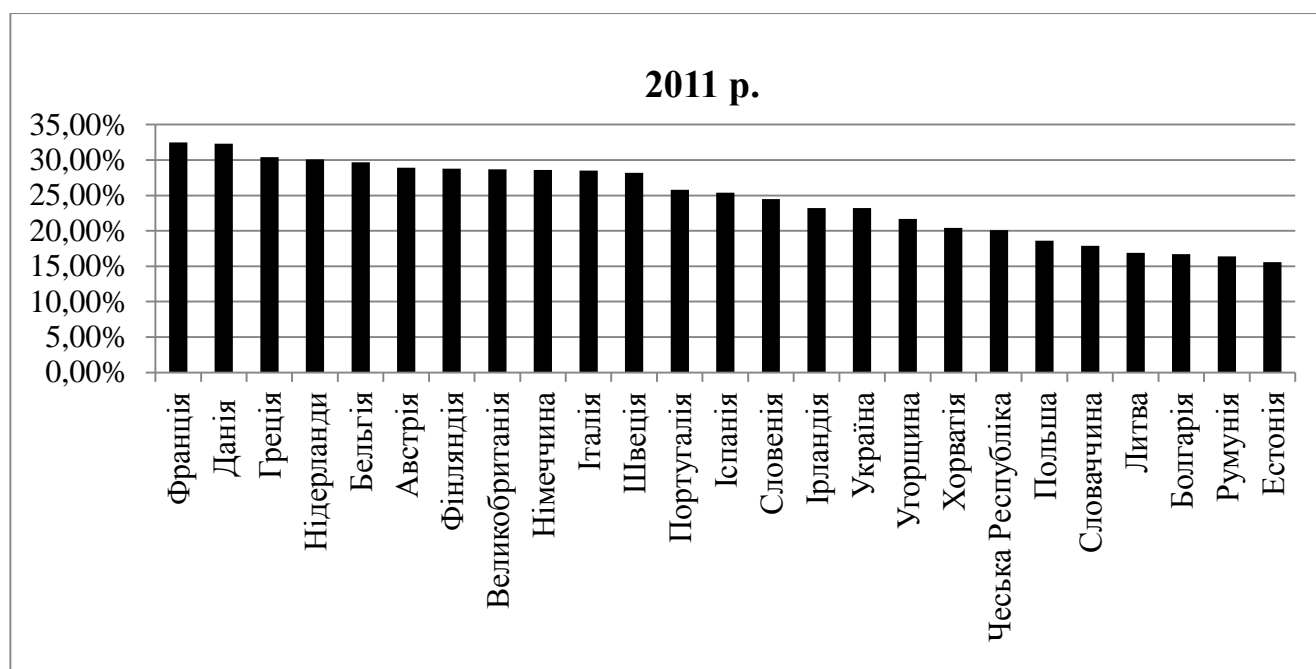

Рис. 2.2. Видатки на соціальний захист у країнах ЄС та України у 2011 р., у % до ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [123, с. 7].

Аналіз даних рис. 2.2. дозволяє зробити такі висновки:

підтверджена динаміка попереднього року – провідні місця належать Франції та Данії;

значно покращила свої позиції Греція, що є свідченням зростання цього виду соціальних витрат у зв'язку із жорсткими вимогами населення, на що уряд Греції вимушений був відповідним чином реагувати;

дещо зменшився цей показник в Україні, який перебував у межах 23 %, що, загалом, є свідченням відставання України від загальноєвропейських тенденцій;

перманентно країни міняються місцями щодо рівня використання фінансових ресурсів. Так, третє місце належить Греції, а Данія посіла друге місце. Аналогічна ситуація щодо останніх місць – на них знаходяться Естонія та Румунія;

ці порівняння є свідченням динамічності процесів фінансового забезпечення страхових фондів, де в окремі роки конкретні країни реалізують відповідну соціальну політику.

Проаналізуємо динаміку за 2012 р. (рис. 2.3.).

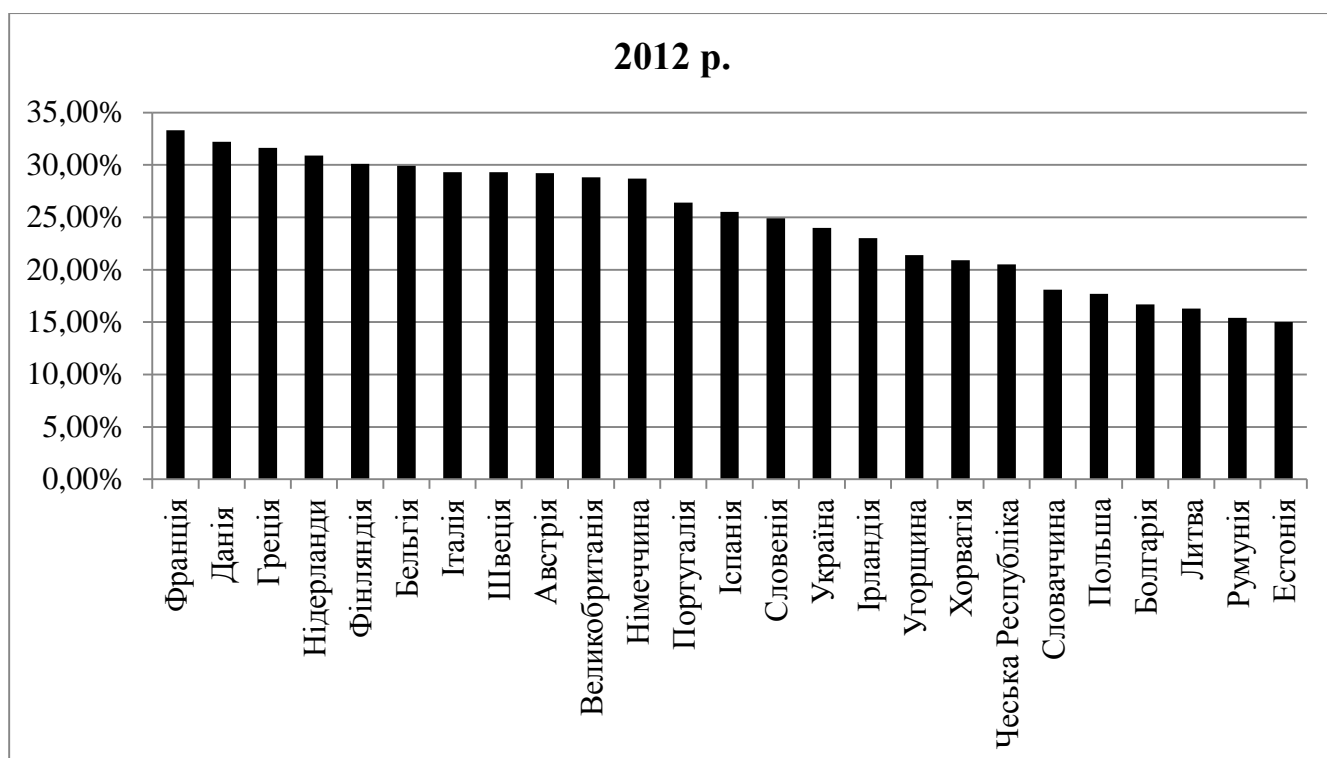

Рис. 2.3. Видатки на соціальний захист у країнах ЄС та України у 2012 р., у % до ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [123, с.7].

Проаналізувавши дані рис. 2.3., зробимо такі висновки:

Франція, Данія і Греція зберегли за собою провідні місця у цьому рейтингу, що є свідченням зростаючих обсягів видатків;

Румунія і Естонія продовжують залишатись на останніх місцях, що є свідченням традиційної політики видатків на соціальні потреби; поліпшила свій рейтинг Італія, яка піднялась на декілька позицій вище;

Україна практично залишилась на попередньому рівні, що, загалом, є негативним чинником, тому що у відносно економічно стабільному 2012 р. доцільно було б збільшити відповідні видатки і покращити свій рейтинг.

І, нарешті, здійснимо аналіз цих даних за 2013 р. (рис. 2.4.).

Аналіз даних рис. 2.4. дозволяє зробити такі висновки: у першій десятці країн у порівнянні із попереднім роком Швеція перемістилась трохи вище, що є свідченням зниження соціальних страхових стандартів, останні місця традиційно займають Румунія, Естонія, Литва і Болгарія; Україна залишилась на тих же позиціях: після Іспанії і Словенії.

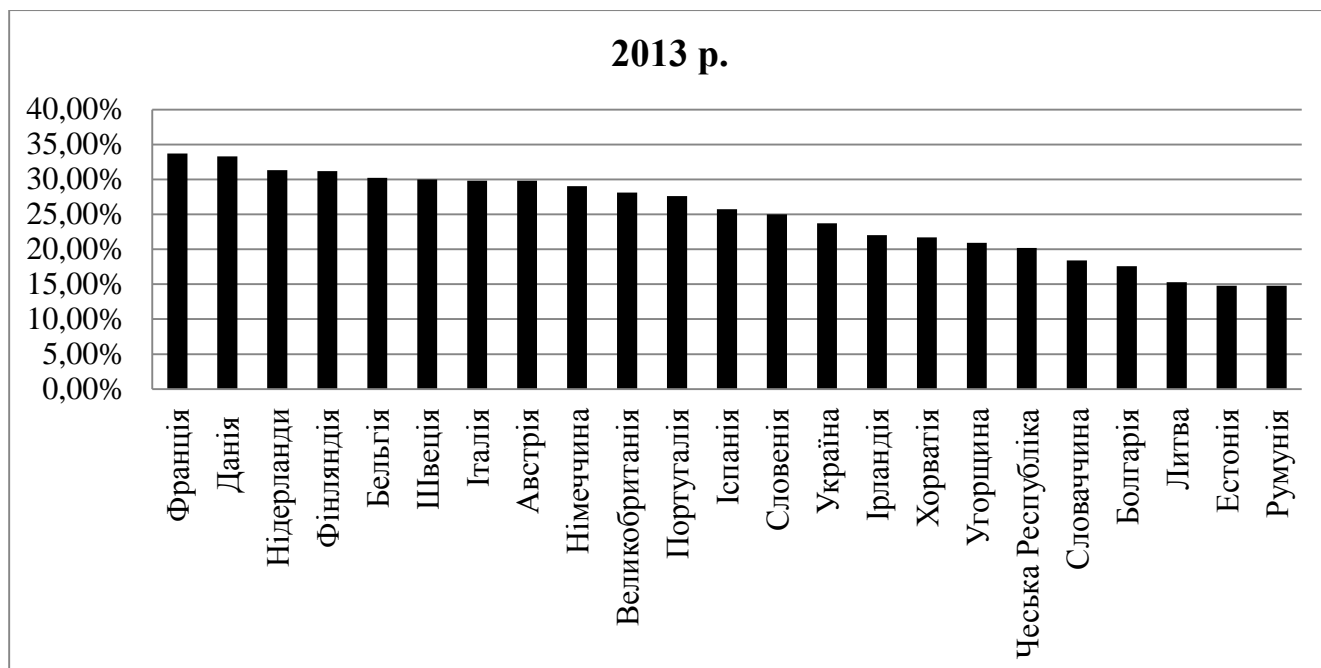

Рис. 2.4. Видатки на соціальний захист у країнах ЄС та України у 2013 р., у % до ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [123, с.7].

Узагальнений аналіз даних рис. 2.1. – 2.4. дозволяє зробити такі висновки: протягом 2010-2013 рр. Данія і Франція постійно займають передові місця серед країн ЄС, що свідчить про стабільність надходжень до соціальних фондів та перманентне підвищення обсягів цих доходів; відповідно, Литва, Естонія і Румунія традиційно характеризуються найменшими обсягами цих фінансових ресурсів. Україна стабільно знаходиться між такими країнами як Португалія, Іспанія, Словенія, Ірландія, що є загалом, сприйнятливим показником, проте прогрес не відмічається; видатки на соціальний захист протягом окремих років у конкретній країні є динамічними. Так, у Бельгії вони зросли з 29,6 % до ВВП у 2010 р. до 30,2 % у ВВП у 2013 р., а у Великобританії вони, навпаки, знизились – з 28,8 % до ВВП у 2010 р. до 28,1 % до ВВП у 2013 р.; спостерігаються доволі значні розбіжності у цьому показнику між окремими країнами. Так, одними із найвищих є показники у Данії – з 32,8 % до ВВП у 2010 р. до 33,3 % до ВВП у 2013 р.; у Франції – з 32,7 % до ВВП у 2010 р. до 33,7 % до ВВП у 2013 р.; Бельгії – з 29,4 % до ВВП у 2010 р. до 30,2 % до ВВП у 2013 р. Найнижчі показники зафіксовано в Естонії з 17,6 % до ВВП у 2010 р. до 14,8 % у ВВП у 2013 р. Отже, в

окремих країнах ЄС склалась стабільна система фінансового забезпечення цих соціальних фондів. Ознайомлення із відповідною фаховою літературою, аналітичними матеріалами МСПУ та згідно з інформацією Державної служби статистики України дозволяє дійти висновку, що загальний обсяг видатків на соціальну сферу в Україні є значним навіть у порівнянні з розвинутими європейськими країнами, проте якість соціальних послуг та інших заходів соціального захисту в Україні дотепер залишається низькою, а соціальні потреби найбільш вразливих категорій населення не задовольняються.

В Україні у 2016 р. здійснюється чотири види загальнообов'язкового державного соціального страхування (табл.2.2.).

Таблиця 2.2.

Види соціального страхування в Україні

Вид соціального страхування	Механізм реалізації
На випадок безробіття	здійснюється через Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття
Соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням	здійснюється через Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності
Від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності	здійснюється через Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України
Пенсійне страхування	здійснюється через Пенсійний фонд України та недержавні пенсійні фонди
Шляхом злиття Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності утворено Фонд соціального страхування ¹	

Джерело: узагальнено автором

¹ У зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28.12.2014 № 77, у новій редакції викладено Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Зокрема, цим законом передбачено об'єднання Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та створення Фонду соціального страхування України. Виконавчою дирекцією Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України видано наказ № 1399 від 15.12.2015 «Про припинення Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України», виконавчою дирекцією Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності видано накази від 15.12.2015 № 353-ос «Про припинення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, створення комісії з реорганізації Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та затвердження персонального складу цієї комісії» та від 15.12.2015 № 354-ос «Про припинення Виконавчої дирекції Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності шляхом ліквідації, створення ліквідаційної комісії Виконавчої дирекції Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та затвердження персонального складу». Станом на травень 2016 р. Фонд соціального страхування України оприлюднює інформацію щодо своєї діяльності на сторінці у соціальній мережі, проте офіційного веб-сайту немає.

Відповідно до статті 20 Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» основними джерелами коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування є внески роботодавців і застрахованих осіб. Водночас обов'язкові внески у фонди соціального страхування України створюють певне навантаження на фонд оплати праці підприємств і організацій, наслідком якого є підвищення собівартості продукції, що призводить до підвищення цін на товари і послуги, а відтак збільшує тиск на споживача, у тому числі й на малозабезпечені верстви населення.

Проаналізуємо рівень показників ВВП, видатків на соціальний захист та їх співвідношення (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Показники ВВП і фінансових ресурсів соціального захисту

(млрд. грн.)

№п /п	Показники	2011 р.	% ВВП	2012 р.	% ВВП	2013 р.	% ВВП	2014 р.	% ВВП
1.	ВВП, млрд. грн.	1 299,9	100	1 404,7	100	1 465,2	100	1 586,9	100
2.	Всього*: (Σ) видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	336,5	25,8	381,0	27,1	421,3	28,9	394,0	24,8
2.1.	видатки Зведеного бюджету	105,4	8,1	125,4	8,9	145,1	9,9	138,0	8,7
2.2.	видатки системи соціального страхування	231,3	17,8	255,6	18,2	276,2	18,8	256,0	16,1
3.	Співвідношення джерел фінансового забезпечення соціального захисту (ряд.2.2 та 2.1/Σ), %	$\frac{68,7}{31,3}$		$\frac{67,1}{32,9}$		$\frac{65,5}{34,5}$		$\frac{65,0}{35,0}$	

*Загальна сума видатків (Σ) Зведеного бюджету України та позабюджетних фондів.

Джерело: розраховано автором на основі [132;133;140;146;147;149].

Відповідно до даних таблиці 2.3. витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення протягом останніх років постійно зростають. Так, питома вага загальнодержавних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення із урахуванням фондів соціального страхування протягом 2011 – 2014 рр. в середньому становила 26,6 % до ВВП, з яких 16 – 18 % належить фондам

соціального страхування, решта – 8 – 9 % – фінансується за рахунок ДБУ. При цьому співвідношення між двома основними формами соціального захисту за підсумками 2014 р. хоч і становить 65:35 на користь соціального страхування, проте частка бюджетних видатків (за рахунок вищезгаданих дотацій фондам) у загальному обсязі соціальних витрат є найвищою за досліджуваний період. Серед країн зони ЄС-28 та ЄС-17 показник загальнодержавних витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення становить 19,9 % та 20,5 % ВВП відповідно (дані 2012 р.) [203, с. 799-805]. Проаналізуємо, наскільки динамічно формуються кошти у відповідних фондах (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Динаміка формування коштів у державних фондах соціального страхування за 2011 – 2015 рр.

(млн. грн.)

Назва показника	Роки					Відхилення					
						2014/2011		2014/2013		2015/2014	
	2011	2012	2013	2014	2015	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Перераховані страхові кошти, з них:	151733,9	178776,4	186798,1	181139,1	185689,9	29405,2	19,4	-5659,0	-3,0	4550,8	2,5
ПФУ	130561,9	153812,3	160874,7	159473,1	165366,9	28911,2	22,1	-1401,6	-0,9	5893,8	3,7
ФСС НВБ	7728,8	9128,4	9500,2	6152,5	5701,3	-1576,3	-20,4	-3347,7	-35,2	-451,2	-7,3
ФСС ТВП	8215,1	9697,8	10055,8	9108,4	7997,8	893,3	10,9	-947,4	-9,4	-1110,6	-12,2
ФСС НВВ	5228,2	6137,9	6367,5	6405,1	6623,9	1176,9	22,5	37,6	0,6	218,8	3,4
Сума недоїмки із сплати ЄСВ	716,325	1376,9	2766,2	4683,3	6671,1	3966,9	553,8	1917,1	69,3	1987,8	42,4
Сума заборгованості із сплати пені та штрафів	44,130	115,988	107,985	243,349	477,497	199,22	451,44	135,364	125,4	234,1	96,2

Джерело: розраховано автором на основі [74; 144].

Аналіз даних табл. 2.4. за 2011 – 2015 рр., дозволяє дійти таких висновків:

спостерігалось перманентне збільшення доходів ПФУ – з 130,6 млрд. грн. у 2011 р. до 165,4 млрд. грн. у 2015 р., додатково надійшло 28,9 млрд. грн. або на 26,1 %, більше;

до ФСС НВБ надходження зменшилися на 2,0 млрд. грн. або 26,0 %, що спричинено затяжними кризовими явищами в економіці та суттєвим зменшенням чисельності працюючих – з 19,2 млн. осіб у 2011 р. до 18,1 млн. осіб у 2014 р.,

доходи до ФСС ТВП зменшились з 8,21 млрд. грн. у 2011 р. до 7,99 млрд. грн. у 2015 р., що є, загалом, позитивним явищем;

доходи ФСС НВВ зросли на 1,4 млрд. грн., що складає 26,9 %: з 5,22 млрд. грн. у 2011 р. до 6,62 млрд. грн. у 2015 р., що є негативним явищем, оскільки пов'язано із втратою життя або суттєвим погіршенням здоров'я;

обсяг перерахованих страхових коштів у 2014 р. та 2015 р. зменшився у порівнянні із 2013 р., що було зумовлено соціально-економічною кризою та тінізацією заробітних плат, оскільки обсяг суми недоїмки ЄСВ у 2015 р. та 2014 р. склали відповідно 6,6 млрд. грн. та 4,7 млрд. грн.; а також знизилась середньооблікова чисельність працівників: з 10,9 млн. осіб у 2014 р. до 10,5 млн. осіб у 2015 р. Ці та інші чинники, передусім, негативного спрямування, не сприяли наповненню державних фондів соціального страхування, що у сукупності позначилося на фінансових обсягах їх наповнення протягом аналізованого періоду;

протягом 2011 – 2015 рр. суми заборгованостей зі сплати пені та штрафів суттєво змінювалась: від 44,1 млн. грн. у 2011 р. до 243,3 млн. грн. у 2014 р. та 477,5 млн. грн. у 2015 р., що пояснюється тіньовими схемами на ринку праці.

Проаналізуємо динаміку внесків на соціальне страхування та порівняємо із інфляцією (рис. 2.5.).

Аналіз цієї динаміки дозволяє дійти таких висновків: незважаючи на перманентні зміни у законодавстві та негативну динаміку ВВП в окремі роки, обсяги надходжень збільшуються. Найбільш активна динаміка збільшення сум на соціальне страхування спостерігається протягом 2006 – 2008 рр. (40 – 44 %).

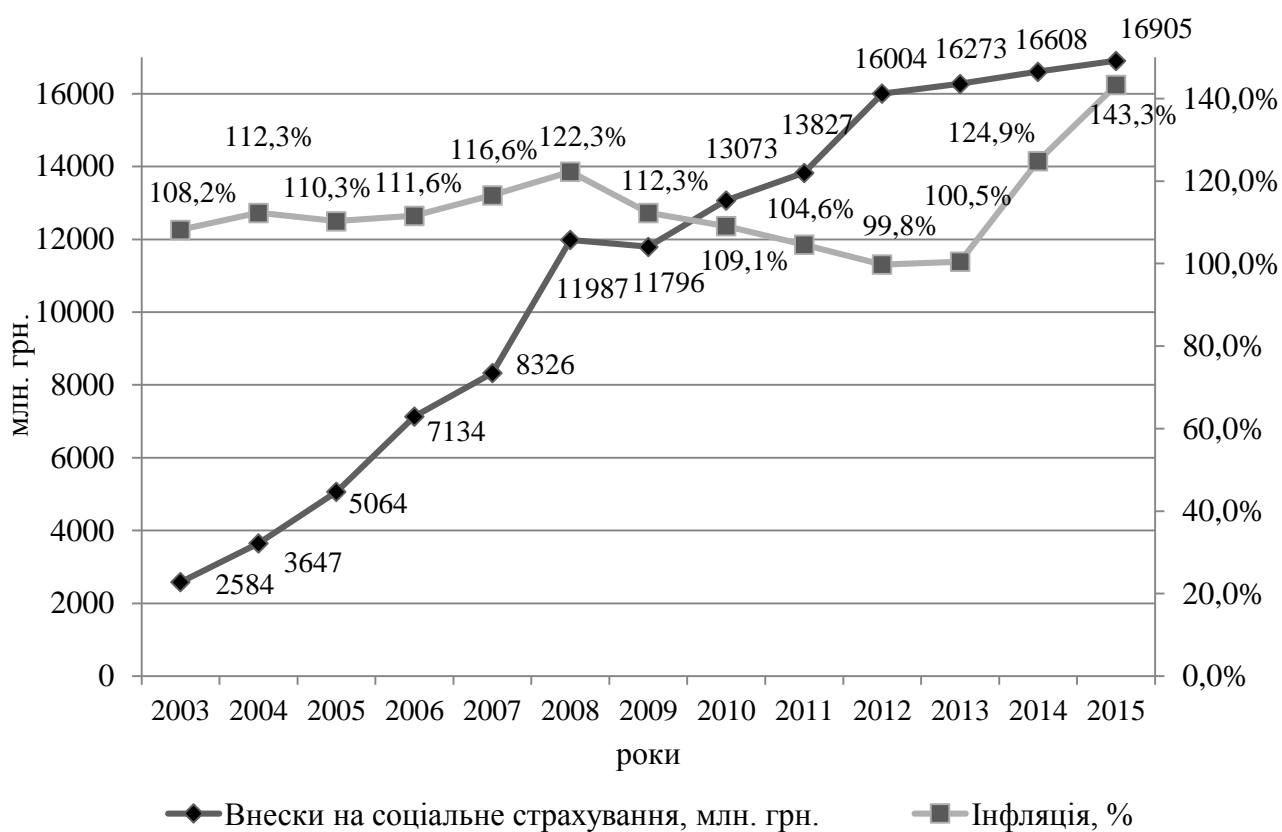

Рис. 2.5. Динаміка внесків на соціальне страхування в Україні упродовж 2003 – 2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [50, с. 35; 138].

Починаючи із 2008 р. динаміка надходжень внесків зменшилась у відсотках до попереднього року, що пояснюється подоланням наслідків світової фінансової кризи, в результаті чого було зафіксовано зменшення основних соціально-економічних катаклізмів (рис. 2.5.).

Зазначимо, що обсяги фінансових ресурсів, які направляються на наповнення фондів соціального страхування, формуються за рахунок перерозподілу ВВП на чітко визначені цілі, а бюджети соціальних фондів розробляються з урахуванням макроекономічних показників на відповідний рік. При їх формуванні, як і при ухваленні Закону України про Державний бюджет на поточний рік, встановлюються нормативи фінансування державних соціальних гарантій (Додаток 3).

Подамо структуру видатків на соціальний захист за функціями в Україні за 2012-2014 рр. (рис. 2.6.).

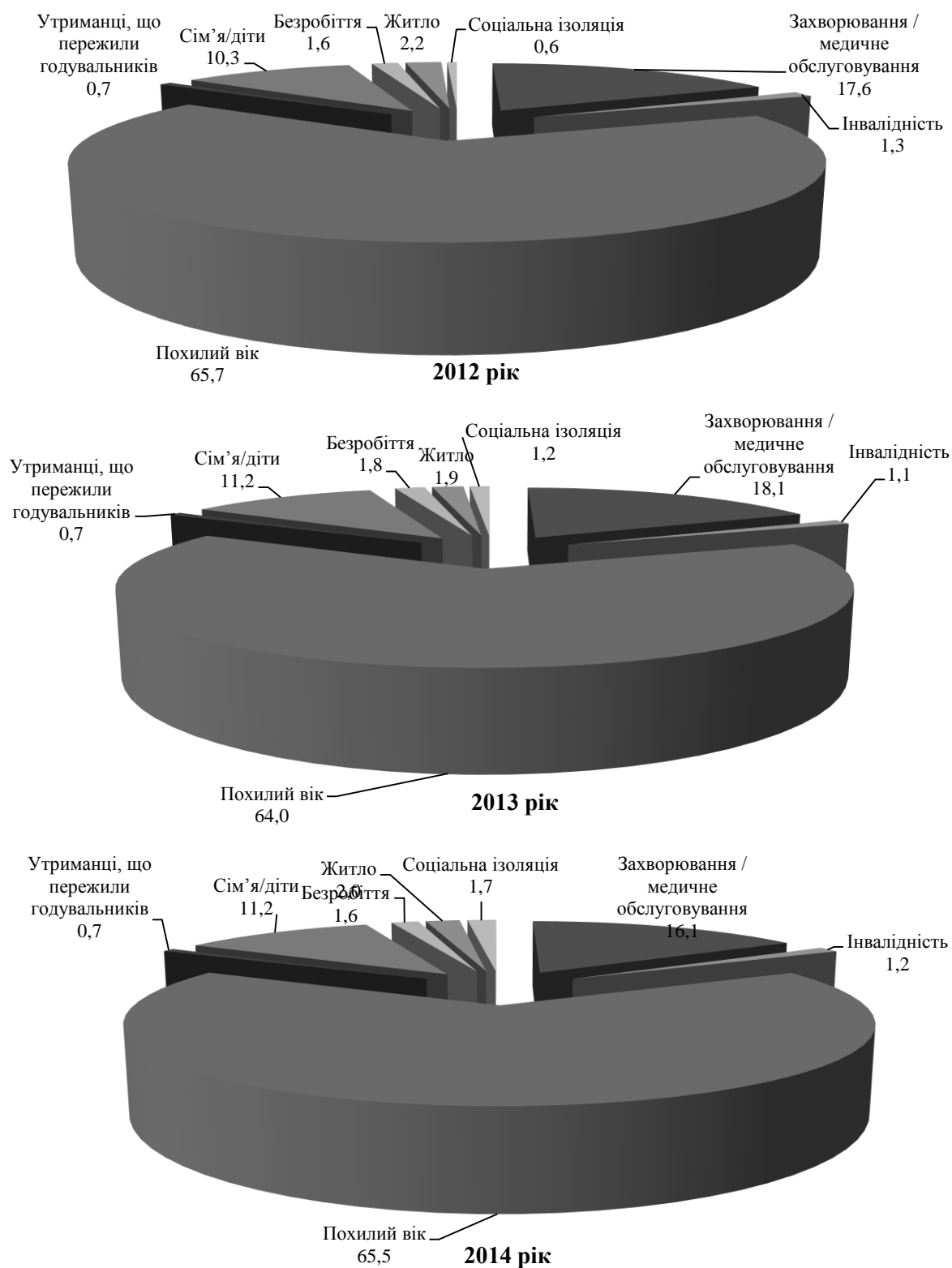

Рис. 2.6. Видатки на соціальний захист за функціями в Україні протягом 2012 – 2014 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [123, с. 10].

Аналіз даних рис. 2.6. дозволяє дійти висновку, що видатки є динамічними, і протягом трьох років змінюються, що є свідченням руху фінансових ресурсів під впливом різних чинників; найбільший обсяг видатків традиційно припадає на

людей похилого віку: від 64,0 % у 2013 р. до 65,7 % у 2012 р., значно зросли видатки на соціальну ізоляцію: від 0,6 % у 2012 р до 1,7 % у 2014 р., що є свідченням складних соціальних процесів в Україні. Можна вважати негативною тенденцією зменшення рівня видатків на захворювання/медичне обслуговування – від 17,6 % у 2012 р. до 16,1 % у 2014 р.

Зазначимо, що ефективний механізм соціального страхування сприяє розвитку суспільного виробництва та дає змогу акумулювати значні кошти страхових резервів, які мають стабілізуючий вплив на фінансову систему держави. Здійснимо аналіз динаміки надходжень та видатків окремих фондів. Ці показники щодо ПФУ подані в табл. 2.5. та Додатку К.

Таблиця 2.5.

Доходи Пенсійного фонду України за 2008 – 2015 рр.

(млн. грн.)

Показник	Роки							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Залишок коштів на початок року	4334,20	3504,66	2226,65	2199,68	1394,80	2215,71	2405,04	1767,77
Доходи:							241871,71	264767,81
власні надходження, усього	101950,57	99821,15	119342,74	139055,61	157980,39	166863,91	165923,31	169873,91
у тому числі:								
обов'язкові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування	98888,59	95575,96	113689,95					
обов'язкові внески від платників, що обрали спрощену систему оподаткування	1067,98	1435,95	2184,86					
сума єдиного внеску, розподілена на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування				135565,29	153977,99	162561,00	159473,09	165366,88
Усього власних надходжень з урахуванням залишку	106284,77	103325,81	121569,39	141255,29	159375,19	169079,62	168328,35	171641,68

Джерело: складено автором за матеріалами ПФУ [140].

Аналіз цих показників дозволяє зробити такі висновки: доходи ПФУ протягом 2008 – 2015 рр. постійно збільшувались, незважаючи, що в окремі роки

ВВП зменшувався; залишок коштів на початок кожного року має стійку тенденцію до зменшення, що, загалом, є позитивним показником і свідчить про бажання максимально ефективно використати кошти; з 2011 р. було запроваджено схему відрахування до ПФУ коштів із ЄСВ. Проаналізуємо видатки ПФУ за 2008 – 2015 рр. (табл.2.6.).

Таблиця 2.6.
Видатки Пенсійного фонду України за 2008 – 2015 рр.
(млн. грн.)

Показник	Роки							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Видатки:								
за рахунок власних надходжень, усього	117128,20	132068,72	154754,86	163801,93	191427,00	199431,99	192374,32	210766,58
у тому числі на:								
пенсійне забезпечення осіб, пенсія яким призначена відповідно до ЗУ “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”	110032,15	124776,43	144859,53	156767,05	179770,94	186938,52	181921,79	199299,52
виплату пенсій, призначених згідно з іншими законодавчими актами в частині розміру пенсії, на яку особа має право відповідно до ЗУ “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”	2474,27	2927,60	3378,15	3884,26	4502,81	4860,67	4904,65	5299,37
на керівництво та управління у сфері пенсійного забезпечення	1755,09	1813,00	1943,80	2064,37	2243,43	2408,78	2163,98	2243,53
за рахунок коштів ДБУ на фін.забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами	32957,76	33345,63	36296,12	46400,20	41743,80	50784,71	50957,19	54832,83
Усього видатків	150349,12	165729,34	191472,73	210714,40	233695,91	250349,97	243477,93	265667,81
Перевищення доходів над видатками +/- видатків над доходами		2226,65	- 26595,7	- 17755,1	-15323,9	-21763, 8	- 14683,2	-31759,3
Покриття дефіциту ПФУ України для виплати пенсій з ДБУ		13 053,0	26 595,7	17 755,1	15 323,9	21 763, 8	14683,2	31 759,3
Залишок коштів на кінець року	3504,66	-	2199,68	1394,80	2215,71	2405,04	1767,77	867,77

Джерело: узагальнено автором на основі [140].

Аналіз цих даних дозволяє зробити такі висновки:

видатки мають стійку тенденцію до перманентного збільшення;

покриття дефіциту ПФУ за рахунок ДБУ для виплат пенсій постійно збільшується;

бюджет ПФУ, починаючи із 2009 р., є постійно дефіцитним і доволі вагомо дотується із ДБУ.

Співставимо власні надходження ПФУ з урахуванням залишку та видатків (рис. 2.7.).

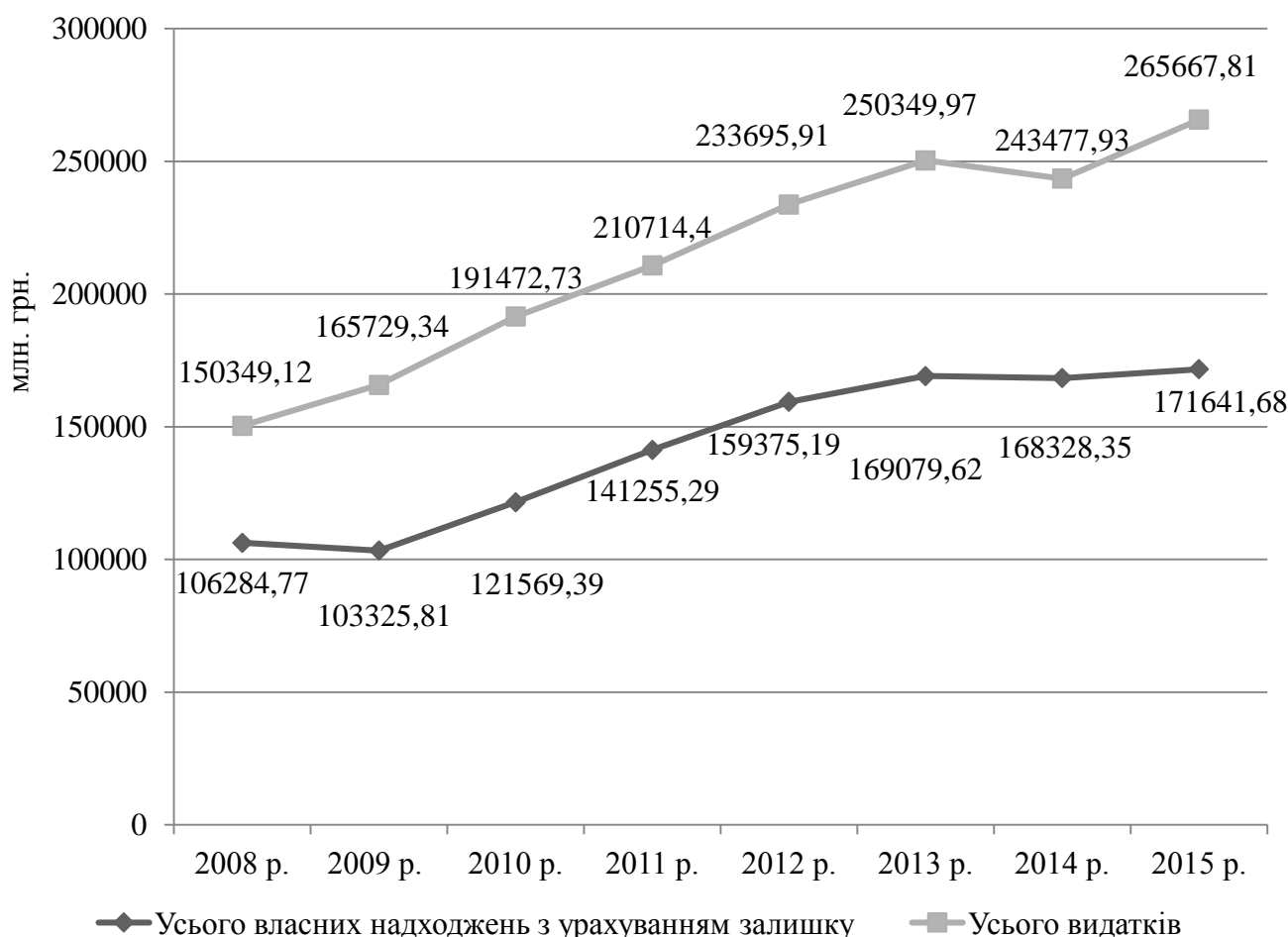

Рис. 2.7. Співставлення власних доходів ПФУ (дотацій з Державного бюджету України) та видатків

Джерело: складено автором за матеріалами ПФУ [140].

Співставлення цих доходів та видатків ПФУ за 2008 – 2015 рр. дозволяє зробити такі висновки:

видатки перманентно перевищують надходження, що є свідченням дефіцитності ПФУ, що зумовлює постійні дотації, зокрема із ДБУ;

розрив між рівнем доходів і видатків продовжує збільшуватись, що є

свідченням збільшення дотацій. Така тенденція є доволі загрозливою і об'єктивно вимагає реформування механізмів фінансового забезпечення ПФУ.

Проаналізуємо фінансові ресурси ФСС ТВП (Додаток Л), зокрема, доходи Фонду (табл. 2.7.).

Таблиця 2.7.

Доходи Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності
за 2008 – 2015 рр.

(млн. грн.)

Показник	Роки							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Доходи:	7227,63	6827,64	7970,04	8559,99	10047,92	10530,64	9434,19	8082,26
страхові кошти від сплати ЄСВ	6496,46	6124,59	7146,53	8267,32	9697,80	10161,11	9108,40	7997,76
від сум єдиного податку	474,42	451,77	484,87	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
від часткової сплати за путівки	163,39	177,93	237,41	130,01	244,43	300,77	228,42	42,0
інші надходження	93,36	73,35	101,23	162,66	105,69	68,75	97,37	84,51
Всього надходжень	7 440,58	7 024,51	7 475,15	7 844,06	10332,81	11580,33	9 788,81	8 690,19

Джерело: узагальнено автором на матеріалах офіційного веб-сайту ФСС ТВП [50;140].

Аналіз надходжень фонду дозволяє зробити такі висновки:

за аналізований період доходи фонду перманентно зростали, за виключенням кризового 2009 р.;

починаючи з 2011 р, у зв'язку з реорганізацією структури надходжень доходи від часткової сплати за путівки різко зменшились (за виключенням 2013 р.), що пов'язано із зменшенням кількості путівок, що, загалом, є негативним явищем.

Поліпшення ситуації відбулось у 2013 р., проте тенденція змінилась, і вже у 2014 р. було зафіксовано зниження цих надходжень. У 2015 р. від реалізації путівок сума склала всього 42 млн. грн., що є значним зниженням.

Проаналізуємо видатки цього фонду (табл. 2.8.)

Таблиця 2.8

Видатки Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності
за 2008 – 2015 рр.

(млн. грн.)

Показник	Роки							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Витрати:								
Матеріальне забезпечення	5281,60	5477,19	6144,39	6124,72	7118,35	7621,68	6879,26	6283,76
по тимчасовій непрацездатності	3917,56	3955,34	4535,33	4336,72	4895,02	5240,95	4569,04	4111,35
по вагітності і пологах	1328,86	1493,51	1583,29	1767,00	2189,21	2347,61	2280,31	2147,47
на поховання	35,17	28,34	25,77	21,00	34,12	33,12	29,91	24,94
на виплату допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	31,28	35,96	39,42	40,21	47,69	47,64	45,28	20,82
Всього витрат	7243,71	7519,40	8191,08	7559,17	9283,11	10625,71	9180,88	6930,41

Джерело: узагальнено автором на матеріалах офіційного веб-сайту ФСС ТВП [55;146].

Обґрунтуємо відповідні висновки:

видатки фонду мали загальну тенденцію до зростання – від 7,2 млрд. грн. у 2008 р. до 6,9 млрд. грн. у 2015 р. Таку тенденцію загалом можна вважати позитивною, беручи до уваги специфічність реципієнтів; в окремі роки, зокрема 2011 р., 2014 р., 2015 р., фіксується зменшення обсягів видатків у порівнянні із попереднім роком, що обумовлено як зміною методик виплат, так і змінами у кількісному складі реципієнтів;

позитивною тенденцією можна вважати динаміку виплат по вагітності і пологах – з 1.3 млрд. грн. у 2008 р. до 2.1 млрд. грн. у 2015 р.

Загалом, видатки цього фонду є доволі суттєвою фінансовою підтримкою, зважаючи на соціальний статус реципієнтів.

Проаналізуємо співвідношення між доходами та видатками ФСС ТВП за

2008 – 2015 рр., (рис.2.8.).

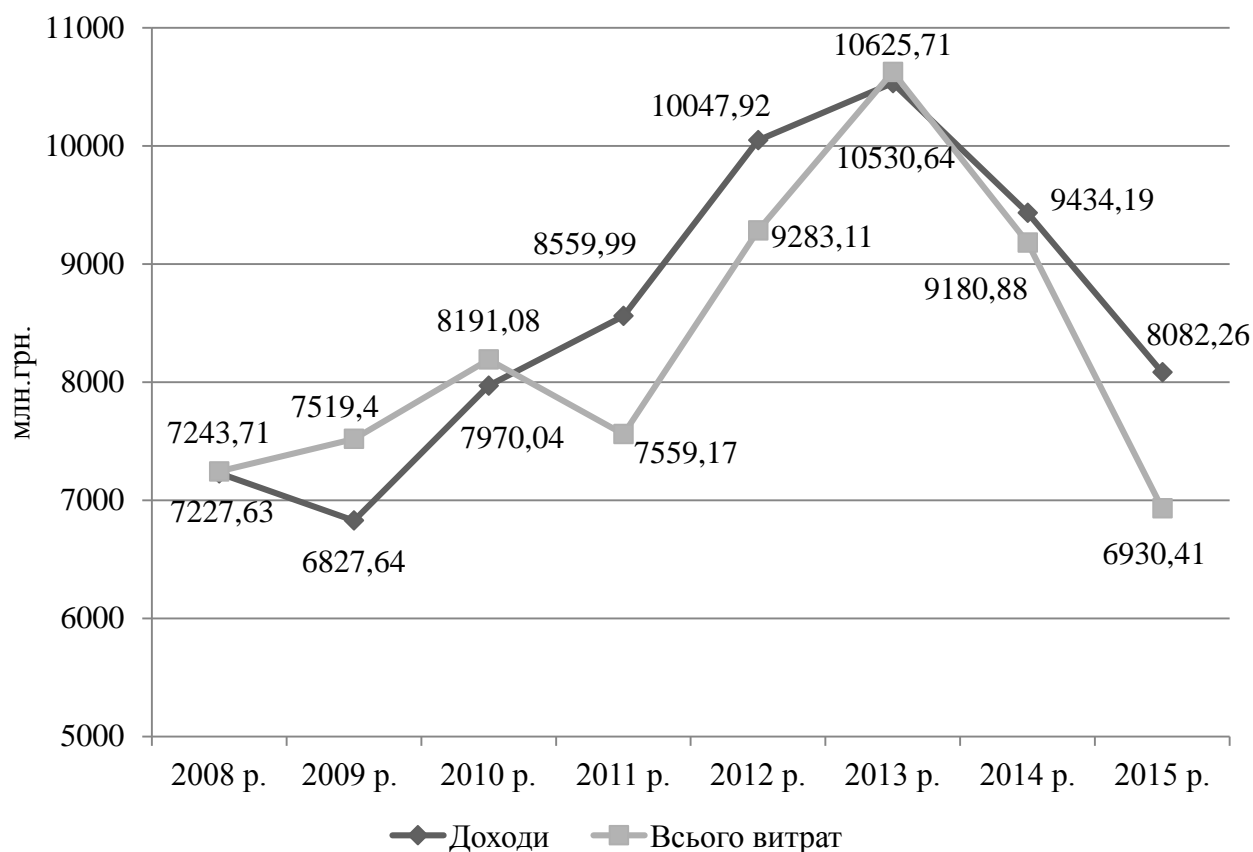

Рис. 2.8. Співставлення доходів та витрат ФСС ТВП за 2008 – 2015 рр.

Джерело: узагальнено автором на матеріалах офіційного веб-сайту ФСС ТВП [55;146].

Аналіз даних рис. 2.8. дозволяє дійти таких висновків:

витрати мають тенденцію до більших обсягів ніж доходи, хоча в окремі роки, зокрема у 2011 р. спостерігалась зворотна тенденція;

суттєво зростали доходи протягом 2009-2013 рр. – з 6,8 млрд. грн. у 2009 р. до 10,5 млрд. грн. 2013 р., що пояснюється відносно стабільним економічним зростанням, у тому числі щодо показника ВВП, що сприяло наповненню доходів ФСС ТВП;

витрати ФСС ТВП зростали з 7,2 млрд. грн. у 2008 р. до 8,2 млрд. грн. у 2010 р., незважаючи на кризовий 2009 р.;

в окремі роки, зокрема 2008 р., 2010 р. 2013 р., доходи і витрати практично співпадали, що є оптимальним варіантом фінансового забезпечення функціонування фонду.

Проаналізуємо доходи Фонду загальнообов'язкового державного соціального

страхування на випадок безробіття, табл. 2.9. (Додаток М).

Таблиця 2.9.

Доходи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування
на випадок безробіття за 2008 – 2015 рр.

(млн. грн.)

Показник	Роки							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Доходи:								
Залишок коштів на початок року	295,75	345,85	267,35	658,06	590,59	2 904,33	4 619,72	2 470,06
в т.ч. резерв Фонду за попередній рік	24,93	40,85	64,59	57,52	54,00	-	-	-
Надходження в поточному році	4 763,10	5 804,39	7 189,95	8 075,63	9 248,41	9 664,13	6 192,28	5 743,36
з них:								
Страхові внески	4 717,24	5 759,15	7 121,20	7 982,12	9 142,74	9 601,46	6 155,67	5 703,67
Інші	42,58	447,99	67,20	72,59	87,78	58,87	35,95	39,60
Кошти Державного бюджету	3,28	0,44	1,55	20,92	17,89	-	0,65	0,09
Всього доходів	5 058,85	6 150,23	7 457,30	8 733,69	9 839,00	12568,47	10812,0	8 213,42

Джерело: узагальнено автором відповідно до даних Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття [55;147].

Аналіз доходів цього фонду за 2008 – 2015 рр. дозволяє зробити такі висновки:

залишок коштів на початок року доволі значно коливається від 295,75 млн. грн. в 2008 р. до 2 470,1 млн. грн. в 2015 р.;

поточні надходження зростали – від 4 763,1 млн. грн. в 2008 р. до 6 192,3 млн. грн. в 2014 р., коли була змінена схема отримання коштів;

фіксується суттєве коливання надходження коштів Державного бюджету з 3,28 млн. грн. у 2008 р. до 20,92 млн. грн. у 2011 році та 0,09 млн. грн. у 2015 р.

Проаналізуємо видатки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття за 2008 – 2015 рр. (табл. 2.10).

Видатки Фонду соціального страхування на випадок безробіття
за 2008 – 2015 рр.

(млн. грн.)

Показник	Роки							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Витрати:								
Матеріальне забезпечення та соціальні послуги, всього	3 519,16	4 863,82	4 770,15	6 059,88	5 451,40	6 404,71	5 469,46	6 398,19
Допомога по безробіттю та матеріальна допомога	2 254,32	4 031,46	3 023,46	3 772,80	4 061,59	5 329,50	5 053,06	5 962,95
Одноразова виплата допомоги по безробіттю	182,98	1,43	107,52	159,43	111,84	206,33	203,53	191,12
Професійна підготовка та перепідготовка	230,77	277,52	689,29	550,71	240,94	232,65	40,78	63,76
Організація громадських робіт	106,73	71,17	186,45	301,36	246,42	34,48	7,82	1 101,2
Працевлаштування безробітних	383,46	368,93	404,19	874,47	689,28	670,28	55,02	67,03
Інформаційні та консультаційні послуги	254,35	59,89	133,51	172,44	68,78	68,90	6,05	4,47
Утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції	834,38	835,63	1044,82	1215,58	1208,18	1321,38	1199,35	1237,00
Резерв Фонду	40,85	64,59	57,52	54,00	-	-	-	82,79
Всього видатків	4 753,86	5 947,48	6 856,76	8 197,11	6 935,24	7 948,09	6 883,67	7 840,49

Джерело: узагальнено автором відповідно до даних Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття [55;147].

Аналіз видатків дозволяє зробити такі висновки:

видатки за аналізований період перманентно зростають – із 4 753,9 млн. грн. у 2008 р. до 7 840,5 млн. грн. у 2015 р.;

резерв Фонду є доволі значним, за досліджуваний період зріс майже вдвічі з 40,8 млн. грн. у 2008 р. до 82,8 млн. грн. у 2015 р. За рахунок резервів станом на

2015 р. можна покрити лише 1,0 % видатків Фонду;

основну питому вагу у видатках займають: матеріальне забезпечення та соціальні послуги – 81,6 % станом на 2015 р., з них 74,6 % спрямовувались на допомогу по безробіттю та матеріальну допомогу. Така тенденція спостерігається протягом всього досліджуваного періоду;

найменше коштів у 2015 р. було спрямовано на організацію громадських робіт – 1,4 % від усіх витрат й на інформаційні та консультаційні послуги – 0,05 %.

Співставимо доходи та видатки цього Фонду упродовж 2008 – 2015 рр. (рис.2.9.).

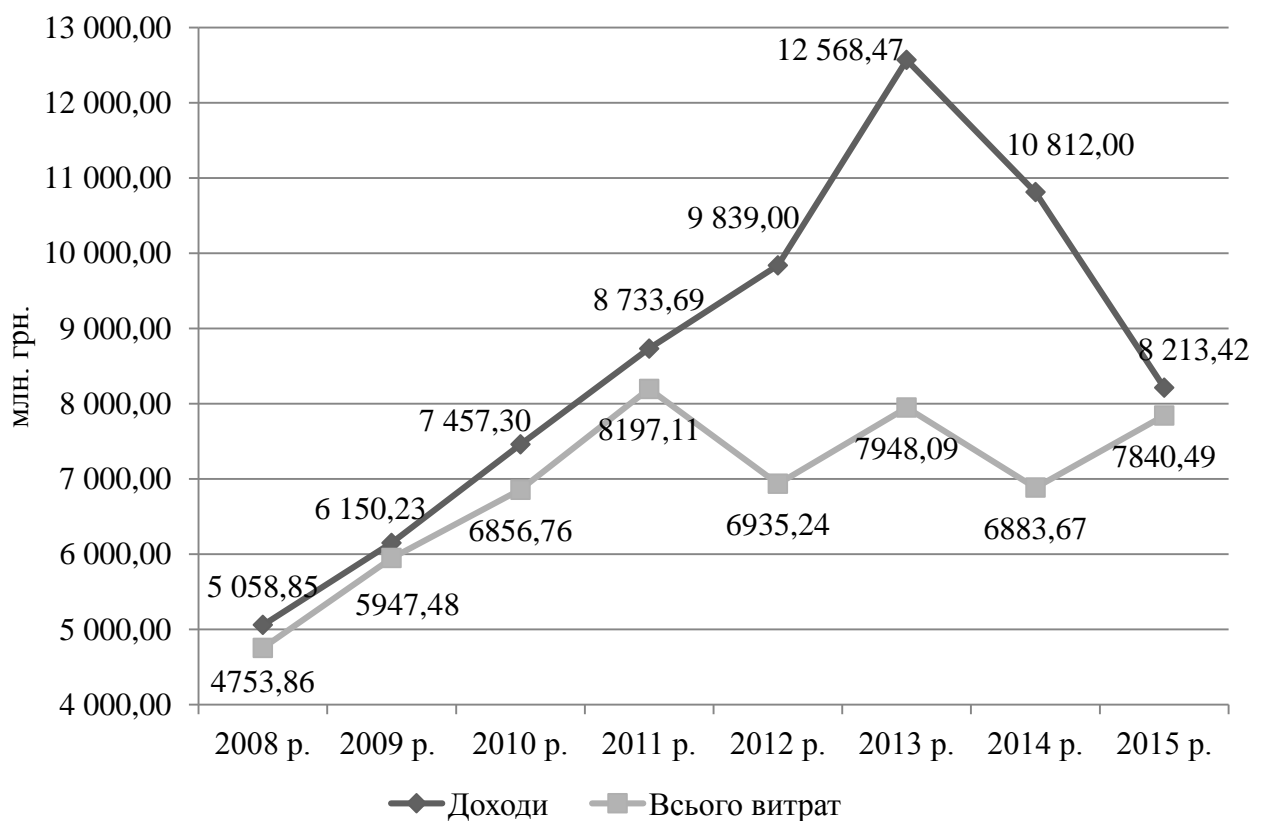

Рис. 2.9. Співставлення доходів і витратків ФСС НВБ за 2008 – 2015 рр.
Джерело: складено автором на основі [55;147].

Проаналізувавши дохідну та видаткову частину, в тому числі у розрізі основних державних соціальних фондів, можна зробити такі висновки:

протягом аналізованого періоду доходи і видатки цього фонду були майже співставленими, за виключенням 2012-2014 рр., коли було зафіксовано зменшення витрат у порівнянні із доходами;

починаючи з 2014 р спостерігалась тенденція поступового зменшення як доходів, так і видатків, що обумовлюється тенденціями на ринку праці та специфікою виплати грошової допомоги.

Аналізуючи доходи та видатки цих страхових фондів, зроблено такі узагальнюючі висновки:

доходи і видатки фондів, за виключенням ПФУ, а також ФСС НВБ, за 2012 – 2014 рр. є практично співставленими;

фіксується перманентне збільшення обсягів фінансових ресурсів всіх фондів, що обумовлюється, загалом, інфляційними процесами, тому що рівень видатків цих фондів у ВВП суттєво не змінюється;

починаючи з 2014 р. у фондах, крім ПФУ, зафіксовано незначне зменшення доходів та видатків, що обумовлюються змінами у законодавстві, порядком надання видів страхових послуг, поступовим переходом на адресність виплат.

2.2 Оцінка рівня фінансового забезпечення потреб окремих верств населення державними фондами соціального страхування

Від рівня фінансового забезпечення залежить існування людини: поведінка, стиль спілкування, місце у соціумі тощо. Саме тому проблемам фінансового забезпечення із виокремленням деяких аспектів, зокрема фінансової нерівності, присвячували свої праці провідні мислителі та вчені у відповідну епоху суспільного розвитку.

Одним з перших учених-філософів, хто досліджував причини соціальної нерівності, був Аристотель (384-322 рр. до н.е.). У своїй праці «Політика» [5, с. 376–644] він зазначав, що «...всі держави містять три складові елементи: один клас – багатих людей; другий – середніх за достатком, третій – бідних. Відповідно другий клас – найкращий, оскільки його члени найбільше готові наслідувати раціональний принцип (відповідно до якого основою прийняття рішень є розум, виділення інтелектуального критерію сутності) перерозподілу національного багатства».

Аристотель виступав як проти влади бідняків, у яких немає власності, так і проти егоїстичного правління плутократії – «форми правління, коли рішення уряду визначаються думкою не всього народу, а впливового класу багатих людей, при цьому існує глибока соціальна нерівність і низька соціальна мобільність» [275, с. 147]. Роздумуючи про стабільність держави, зауважував: «Необхідно думати про бідних, бо бідність породжує бунт і злочинність, прирікаючи державу на загибель» [275, с. 164].

Американський учений Д. Белл (1919 – 2011 рр.) у праці «Прихід постіндустріального суспільства» як необхідну передумову зменшення фінансової нерівності вбачав у доступності освіти і науки: «Найважливішим джерелом структурних змін у суспільстві є зміни в характері знань: експоненціальне зростання і диференціація наук, розвиток нової інтелектуальної технології і, як наслідок, – поява нового класу, професіоналів, фахівців, які є головними прихильниками і носіями ідеалів «рівня життя» [16, с. 154].

Також потрібно зважити на теорію базових потреб, яка заснована на теорії потреб американського вченого А. Маслоу (1908–1970), згідно з якою виокремлюють п'ять умовних груп потреб, які перебувають у пірамідальній залежності .

Для оцінки рівня фінансового забезпечення доцільно використовувати відповідні нормативно-правові акти, які регламентують нормативи соціального страхування. Але нині діюче нормативно-правове забезпечення потребує вдосконалення, про що інформують фахівці Національного інституту стратегічних досліджень у аналітичній записці «Щодо розвитку системи надання соціальних послуг в Україні на сучасному етапі» [100].

Аналогічних поглядів дотримується О. Кириленко та О. Петрушка, зазначаючи, що «...системні недоліки чинних нормативно-правових актів полягають насамперед у неспроможності забезпечити рівноцінну участь у державному пенсійному страхуванні всіх груп його учасників, а також у відсутності дієвих норм, які забезпечують прозорість, публічність формування і використання ресурсів Пенсійного Фонду» [85, с. 91].

Основні соціальні групи реципієнтів, які мають право на виплати із соціальних державних страхових фондів, подано на рис. 2.10.

Організація моніторингу за витрачанням коштів із залученням незалежних експертів відображена у підрозділі 2.3 дисертації.

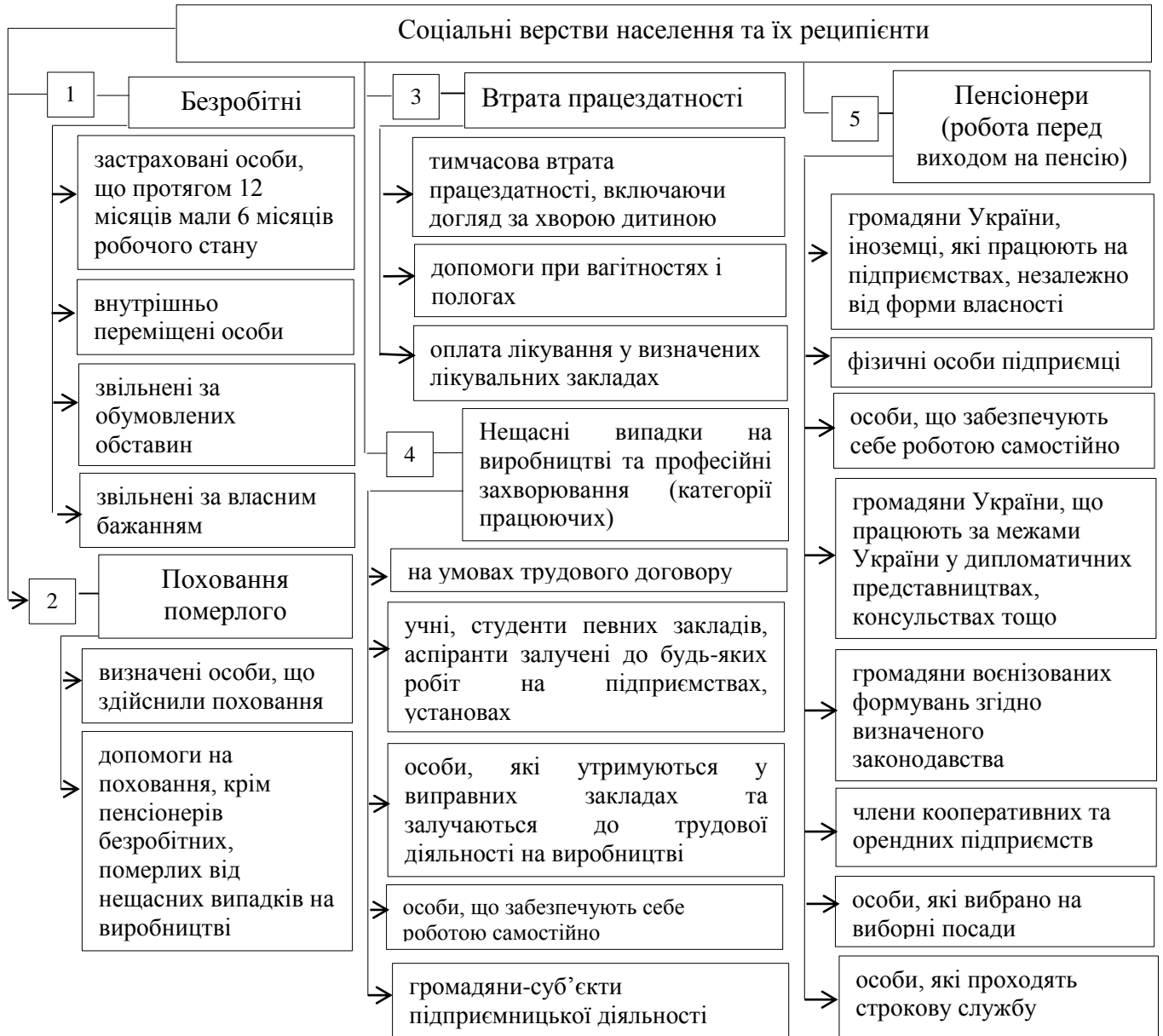

Рис. 2.10. Класифікація реципієнтів, які мають права на відповідні види соціального страхування

Джерело: складено автором.

Узагальнюючи структуру цих реципієнтів, можна зробити висновок, що нині сформувався доволі розгалужена схема цих верств населення, які претендують на відповідну страхову допомогу.

Зазначимо, що згідно з Конституцією України забезпечення належного рівня соціального захисту населення є одним з пріоритетних напрямів ефективної державної соціальної політики, водночас, лише в умовах соціальної та економічної стабільності можна забезпечити належний рівень економічного зростання держави та фінансової безпеки. В умовах суспільної нестабільності, що нині спостерігається в Україні, зокрема військових дій на Сході країни, а також зумовленої ними нестабільності, яка має місце в сучасних умовах в нашій країні, забезпечити таку стабільність є доволі складно. Отже, є доцільним проаналізувати реальні фінансові можливості України, зокрема щодо виплат соціального характеру.

Для з'ясування рівня фінансового забезпечення потреб окремих верств населення державними фондами соціального страхування проаналізуємо структуру та обсяги витрат по кожному з страхових фондів за відповідними статтями.

1. Пенсійний фонд України.

Фінансує соціально незахищені верстви населення за такими напрямками: надання пенсій за віком, за інвалідністю, у разі втрати годувальника.

Доцільно зазначити, що нині цей фонд перебуває в процесі реорганізації, здійснюючи перехід на трирівневу пенсійну систему. Реорганізація ускладнюється соціальною ситуацією, пов'язаною із ментальними особливостями населення, яке доволі негативно сприймає намагання збільшити пенсійний вік, відмінити пільги, інші привілеї.

Як було виявлено в результаті виконаного аналізу співставлення мінімальної пенсії та мінімальної зарплати, вони є практично співставленими, а беручи до уваги, що значна частка пенсіонерів отримують пенсію, яка ненабагато перевищує її мінімальний рівень, ця ситуація зумовлює додаткову соціальну напругу, а суттєвого підвищення пенсій в нинішніх складних суспільних умовах в найближчу перспективу очікувати проблематично.

Проаналізуємо структуру витрат Пенсійного фонду та кількість осіб, що отримують допомогу з бюджету цього фонду (рис. 2.11.).

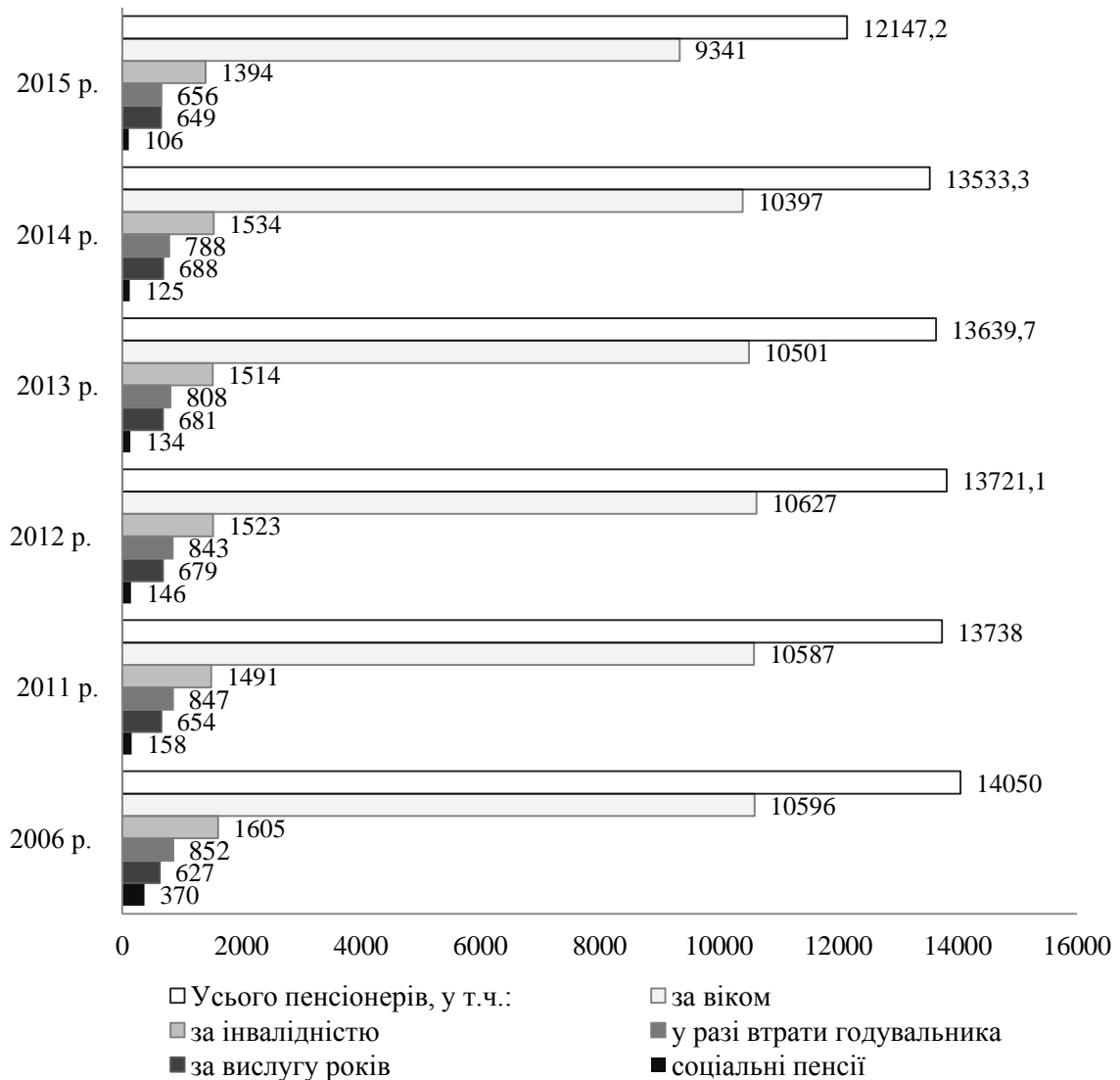

Рис. 2.11. Чисельність пенсіонерів, тис. осіб

Джерело: узагальнено автором на основі [216].

Щодо пенсіонерів, то зазначимо, що це є сама найбільша категорія, яка потребує соціального страхування.

Аналіз даних рис. 2.11. дозволяє дійти таких висновків:

за аналізований період кількість пенсіонерів зменшується – із 14,1 млн. осіб у 2006 р. та 13,7 млн. осіб у 2011 р. та до 12,1 млн. осіб у 2015 р., що відповідає тенденції зменшення загальної кількості населення України;

основна категорія пенсіонерів – особи, які вийшли на пенсію за вислугу років – від 10,6 млн. осіб у 2006 р. та 10,5 млн. осіб у 2011 р. до 9,3 млн. осіб у 2015 р.;

позитивним чинником є зменшення чисельності пенсіонерів з інвалідністю – з 1,6 млн. осіб у 2006 р. до 1,4 млн. осіб у 2015 р.;

зафіксовано динамічне зменшення кількості отримувачів пенсії у зв'язку з втратою годувальника – з 852 тис. у 2006 р. до 656 тис. осіб у 2015 р.;

чисельність пенсіонерів, яким призначена пенсія за вислугою років, збільшилась – з 627 тис. осіб у 2006 р. до 649 тис. осіб у 2015 р.

Середній розмір призначеної місячної пенсії та кількість пенсіонерів за 1996 – 2015 рр. представлено в Додатку П.

Проаналізуємо середній рівень пенсії в Україні за окремими категоріями пенсіонерів за 2008 – 2015 рр. (табл. 2.11.).

Таблиця 2.11.

Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду за 2008-2015 рр., грн.

Рік	Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн.				Кількість пенсіонерів, тис.
	всього	у тому числі:			
		за віком	за інвалідністю	у разі втрати годувальника	
2008	776,0	798,9	624,4	517,5	13819,0
2009	934,3	942,7	780,7	696,6	13749,8
2010	1032,6	1039,6	884,6	807,9	13721,1
2011	1151,9	1156,0	1033,8	940,0	13738,0
2012	1253,3	1252,4	1164,3	1053,8	13820,5
2013	1470,7	1464,3	1359,2	1252,8	13639,7
2014	1526,1	1521,6	1406,5	1303,8	13533,3
2015	1581,5	1521,6	1432,1	1433,1	12147,2

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [216].

Таким чином, з огляду на наведені дані, можна зробити висновок, що Пенсійний фонд України надає відповідну фінансову підтримку доволі значній частині населення України в передбачених законодавством обсягах.

Співставимо динаміку пенсій, призначених окремим категоріям пенсіонерів, із темпами інфляції (рис. 2.12.).

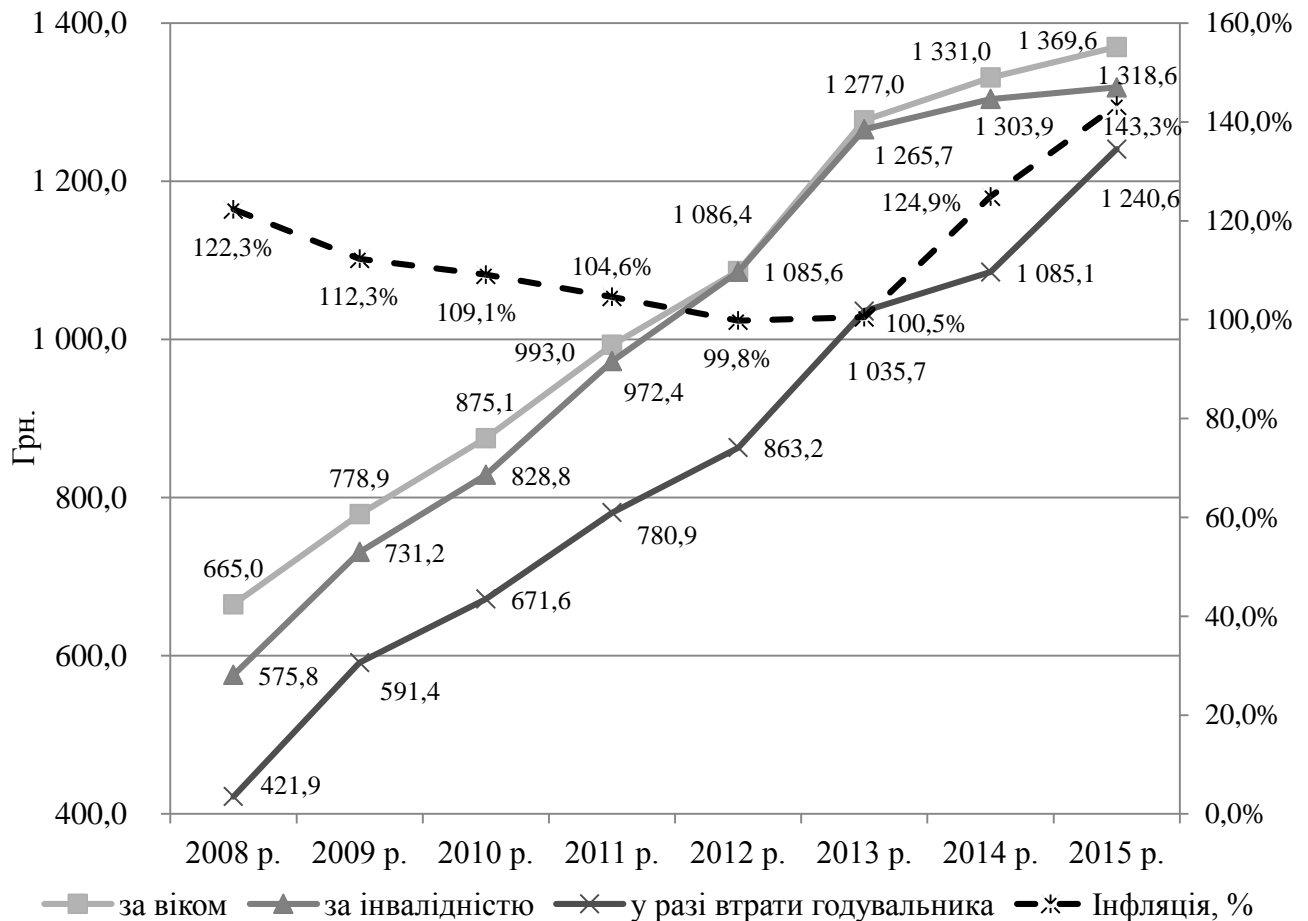

Рис. 2.12. Середній розмір призначеної пенсії, грн. та рівень інфляції, %

Джерело: узагальнено автором на основі [132].

Аналіз середнього розміру виплачених пенсій дозволяє дійти таких висновків: загальний розмір виплачених пенсій за віком зростає – від 665,0 грн у 2008 р. до 1369,6 грн. у 2015 р., що є позитивною тенденцією; найбільшими темпами зростає виплата пенсії у разі втрати годувальника – з 421,9 грн у 2008 р. до 1240,6 грн у 2015 р., або майже у три рази, водночас загальний розмір пенсій за цей період зріс орієнтовно у два рази, що є також позитивною тенденцією щодо найбільш вразливих верств реципієнтів; аналогічна тенденція щодо випереджаючого зростання рівня пенсії зафіксована у інвалідів: зростання за цей період склало у два з половиною рази. Варто зазначити, що порівняно із інфляційними процесами, починаючи із 2011 р., динаміка зростання є співставленою.

Згідно з законодавством, яке регламентує діяльність ПФУ, фонд має право

здійснювати комерційну діяльність і отримувати доходи від розміщення тимчасово вільних коштів, зокрема:

вкладати кошти у коротко- та довгострокові кредити, цінні папери державних органів, акціонерних товариств, фондових і товарних бірж, до комерційних банків;

створювати підприємства, брати участь у комерційних структурах (банках, страхових компаніях, торгових домах, спільних підприємствах, акціонерних товариствах тощо);

проводити грошово-речові лотереї, благодійні вечори, рекламно-інформаційні заходи (благодійні теле- та радіопрограми, спеціальні випуски у періодичній пресі).

Законом України «Про Державний бюджет на 2016 р.» передбачене підняття пенсій в загальному на 12%, тобто на кінець року пенсія має збільшитись на 129 грн.

Таким чином, щодо пенсіонерів, то їх фінансове забезпечення державними фондами соціального страхування в сучасних умовах є малоефективним не лише за рахунок певних організаційних недоліків, але й незначних темпів їх зростання, тому рівень тих виплат, які встановлювались раніше на досить високому рівні, в сучасних умовах нівелюється.

З'ясуємо обсяги адресної допомоги на 2011-2015 рр., які надавались іншими фондами державного соціального страхування.

2. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Цей фонд відіграє особливу роль у системі соціального забезпечення, зокрема, у напрямі соціального страхування, тому що безпосередньо пов'язаний із здоров'ям та життям громадян. Беручи до уваги, що в Україні є низка життєнебезпечних виробництв, видатки цього фонду зростають. Візьмемо за основу аналізу доходи та видатки цього фонду, а також проаналізуємо окремі напрями видатків.

Співставлення доходів та видатків подано на рис. 2.13.

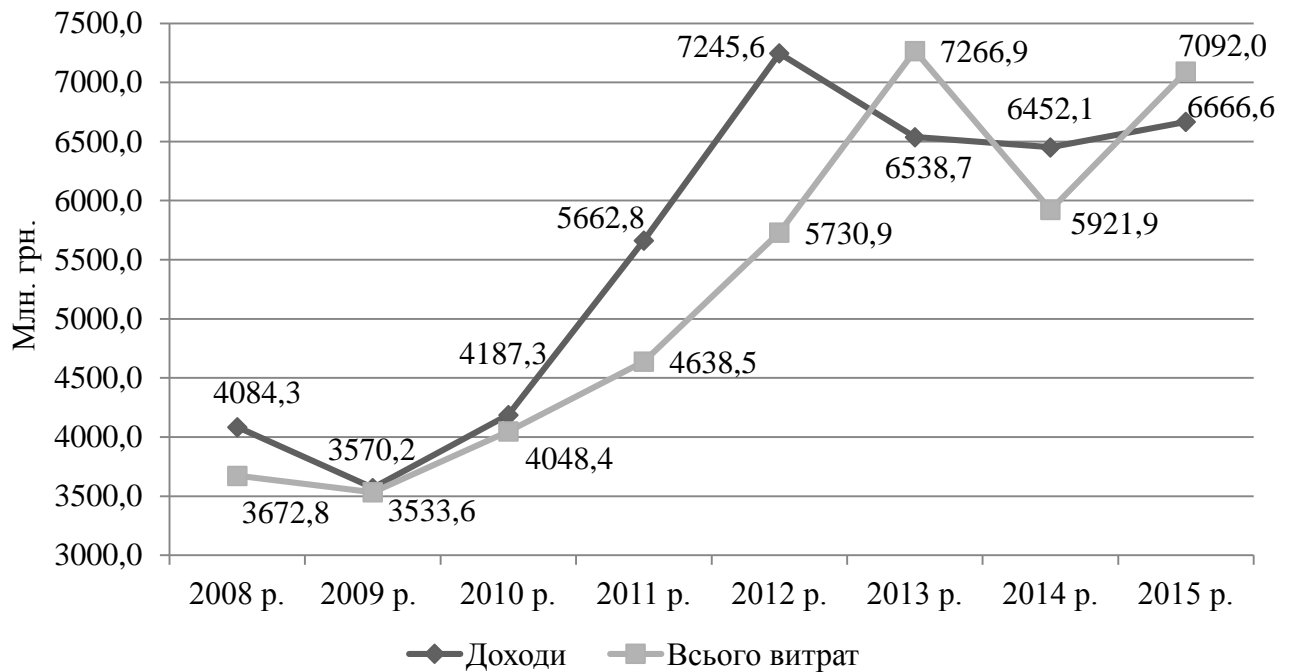

Рис. 2.13. Порівняння доходів та витратків ФСС НВВ за 2008 – 2015 рр., %
Джерело: узагальнено автором на основі [149; 175-180].

Аналіз даних рис. 2.13. дозволяє дійти таких висновків: доходи і видатки цього фонду перманентно зростали, за виключенням окремих років (2013 р. було зафіксовано зменшення доходів у порівнянні із 2012 р. на 706,9 млн. грн., 2014 р. – зменшення витратків порівняно із 2013 р. на 1345 млн. грн.). Таке зменшення обумовлюється, з одного боку, військовими діями на сході України, а з іншого – відсутністю даних щодо цих територій, що унеможливило надання такої допомоги; починаючи з 2010 р. фіксується різке зростання як доходів, так і видатків, яке тривало до 2013 р., що обумовлюється підвищенням соціальних страхових стандартів з відповідними інфляційними процесами; до 2013 р. доходи перманентно перевищували витратки, а потім в 2013 і 2015 рр., навпаки, витратки перевищували доходи, що пояснюється як змінами у нормативно-правовому регулюванні цих процесів, так і інфляційними процесами.

Проаналізуємо витрачання коштів цього фонду за окремими напрямками, оскільки фонд здійснює фінансування з надання медико-соціальних послуг потерпілим внаслідок нещасного випадку на виробництві, відшкодування потерпілим (членам їх сімей) матеріальної шкоди (табл. 2.12.). Дослідимо, якими є обсяги допомоги, що надається ФСС НВВ, за основними напрямками.

Кошти, витрачені Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України на підтримку населення в 2011-2015 рр.

Заходи, призначення витрат, види допомоги	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Загальна сума виплат за поточний рік, млн. грн.	3700	4748,7	6200	5160,1	6319,3
Кількість потерпілих, яким надавалась допомога, тис. осіб	310,41	307,9	305,3	259,7	221,5
Структура страхових виплат					
щомісячні страхові виплати, млн. грн.	2786,6 (75,6%)	3730,7 (78,6%)	5021,2 (81%)	4344,5 (84,2%)	5982,7 (94,7%)
одноразова допомога, млн. грн.	785,7 (21,3%)	885,4 (18,6%)	1033,9 (16,7%)	723,2 (14%)	269,4 (4,3%)
Виплата щомісячної грошової суми в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого, млн. грн.	2622,9	3524,9	4759,6	4133,1	5716,5
Середньомісячний розмір призначеної виплати, грн.	758,01	1056,8	1388,8	1508,4	1814,8
Сума щомісячної страхової виплати особам, які мають на це право в разі втрати годувальника, млн. грн.	163,8	205,9	261,6	211,4	266,2
Чисельність осіб, які отримують щомісячні виплати, тис. осіб	18,6	18,2	17,7	14,3	11,6

Джерело: сформовано автором на основі [32-36].

Згідно з даними, оприлюдненими фондом, на підтримку населення витрачаються значні кошти щорічно зі збільшенням обсягів у перманентному режимі за кожним з передбачених видів відшкодувань. Часткове зменшення витрат за певними напрямками пов'язане в 2015 р. з тим, що значна частина населення перебуває на окупованих територіях, і Фонд не має можливості здійснювати там свою діяльність. Також зазначимо, за цей період зменшилось число осіб, яким надавалась допомога із фонду. Так, кількість потерпілих, яким надавалась допомога у 2015 р., зменшилась порівняно із 2014 р. на 38,2 тис. осіб,

що, загалом, є позитивною тенденцією; також зменшилась кількість осіб, які отримують щомісячні виплати, – з 14,3 тис. осіб у 2014 р. до 11,6 тис. осіб у 2015 р. Також суттєво зменшилась кількість осіб, що отримала допомогу як потерпілі, – з 259,7 тис. осіб у 2014 р. до 221. 5 тис. осіб у 2015 р. Водночас обсяги виплат на ці потреби зросли – з 5160,1 млн. грн. у 2014 р. до 6319,3 млн. грн. у 2015 р., що є свідченням певного покращення відповідних потреб реципієнтів.

Щодо забезпечення другого напрямку діяльності Фонду – надання медико-соціальних послуг потерпілим внаслідок нещасного випадку на виробництві – чисельність осіб, які отримали відповідну допомогу за 2014-2015 рр., відображено в табл. 2.13.

Таблиця 2.13.

Медико-соціальні послуги, надані потерпілим внаслідок нещасного випадку
на виробництві за 2014-2015 рр.

Заходи, призначення витрат, види допомоги	2014 р., осіб	2015 р., осіб
Проліковано у закладах охорони здоров'я та забезпечено медичною реабілітацією потерпілих на виробництві.	19371	12173
Лікарськими засобами та виробами медичного призначення в аптечних закладах було забезпечено.	20327	16828
Санаторно-курортним лікуванням за звітний період забезпечено інвалідів внаслідок трудового каліцтва та супроводжуючих осіб відповідно до визначеної потреби.	7003	7721
Забезпечено потерпілих на виробництві технічними та іншими засобами реабілітації (протезно-ортопедичними та іншими виробами).	4843	4965
Спеціальними засобами пересування (колясками) забезпечено потерпілих.	440	240
Виплати на спеціальний медичний догляд отримали внаслідок трудового каліцтва на постійний сторонній догляд на побутове обслуговування.	1168 3872 4740	867 3020 3731
Фінансування витрат на додаткове харчування, в тому числі внутрішньо переміщеним	-	144 51
Зубопротезуванням, очним протезуванням, окулярами, контактними лінзами та слуховими апаратами забезпечено, серед них внутрішньо переміщених.	-	297 1
Компенсація витрат на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування для інвалідів, в тому числі внутрішньо переміщених.	-	4414 418

Джерело: сформовано автором на основі даних Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [109;110].

Ці дані підтверджують, що обсяги допомог фонду є значними. Відбуваються зміни у обсягах фінансування у розрізі окремих категорій, що пов'язано зі зміною чисельності осіб, які звертались по таку допомогу до фонду, проте постійно впроваджуються нові категорії допомог, зокрема, виходячи з даних офіційної статистики фонду, за 2015 р. було додатково забезпечено санаторно-курортним лікуванням 718 тис. осіб.

3. Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. З'ясуємо, за якими напрямками та в яких обсягах ним здійснювалась підтримка населення протягом 2011-2015 рр. (табл. 2.14.).

Таблиця 2.14.

Витрати Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності
за 2011-2015 рр.

Стаття витрат	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Витрати загальні	7 559,17	9 283,11	10 625,71	9 180,88	6 930,41
Матеріальне забезпечення	6 124,72	7 118,35	7 621,68	6 879,26	6 283,76
по тимчасовій непрацездатності	4 336,72	4 895,02	5 240,95	4 569,04	4 111,35
по вагітності і пологах	1 767,00	2 189,21	2 347,61	2 280,31	2 147,47
на поховання	21,00	34,12	33,12	29,91	24,94
на виплату допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	40,21	47,69	47,64	45,28	20,82
Оздоровчі заходи (соціальні послуги)	973,04	1 617,01	2 351,52	1 780,30	133,07
На організаційно- управлінські заходи	410,59	471,16	483,88	449,19	469,23
Інші витрати	0,25	0,56	0,22	0,57	0,69

Джерело: сформовано автором на основі даних Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [146]

Зазначимо, що допомога при народженні дитини надається одному з батьків дитини чи опікуну, які постійно проживають разом з нею, з метою створення належних умов для її повноцінного утримання та виховання, а звернення за призначенням допомоги можливе впродовж 12 календарних місяців після народження дитини. Ця допомога надається у розмірі, встановленому на дату народження дитини.

Допомога при народженні дитини, яка народилася після 8 квітня 2011 р. до 30 червня 2014 р., надавалась: на першу дитину в сумі, кратній 30 розмірам прожиткового мінімуму; на другу дитину – кратній 60 розмірам прожиткового мінімуму; на третю і кожен наступну дитину – кратній 120 розмірам прожиткового мінімуму.

Виплата допомоги здійснюється одноразово у десятикратному розмірі прожиткового мінімуму при народженні дитини, решта суми допомоги на першу дитину виплачується протягом 24 місяців, на другу дитину – 48 місяців, на третю і кожен наступну дитину – 72 місяців рівними частинами.

Аналіз цих витрат дозволяє дійти таких висновків: витрати перманентно зростали з 2011 р. до 2013 р., а потім фіксується суттєве зменшення у 2014 р. та 2015 р. Так, витрати загальні у 2015 р. склали лише 6 930,41 млн. грн., тоді коли у 2013 р. вони склали 10 625,71 млн. грн., тобто зменшення становило майже 30 %. Така ситуація обґрунтовується як змінами у нормативному забезпеченні, так і військовими діями на сході України, що відповідно, вплинули на статистичні дані.

Ще одним видом адресних допомог, які виплачуються за рахунок фонду, є виплати, передбачені законодавством для громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Їх мінімальний розмір на 2011-2015 рр. подано в табл. 2.15.

Таблиця 2.15.

Мінімальний розмір пенсій постраждалим на ЧАЕС за 2011-2015 рр., грн.

Категорія	Обсяг пенсії				
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Інвалідам I групи	735,29	1250	1 609,20	2704,65	3060,90
Інвалідам II групи	629,42	1070	1 430,40	2419,95	2738,70
Інвалідам III групи	550	935	1 296,30	2135,25	2416,50

Джерело: сформовано автором на основі [66; 67].

Аналіз виплати пенсій особам, постраждалим на ЧАЕС, дозволяє зробити такі висновки:

фіксується суттєве зростання рівня пенсій для груп інвалідності. Так,

мінімальний розмір пенсії для інвалідів I групи зріс з 735,3 грн. у 2011 р. до 3060,9 грн. у 2015 р., орієнтовно в чотири рази. Особливо суттєве підвищення пенсій для цієї групи реципієнтів відбулось у 2014 та 2015 рр. Проте, зважаючи на відповідне зростання споживчих цін за ці роки орієнтовно також у два рази, можна стверджувати, що суттєвого поліпшення матеріального стану у 2015 р. порівняно з 2013 р. не відбулося;

відмінність між рівнем мінімальної пенсії для інвалідів I та III груп у 2015 р. склала трохи більше 600 грн., що є не зовсім справедливим рішенням, зважаючи на суттєву відмінність між фізичним станом цих груп, беручи до уваги, що, зазвичай, інваліди III групи – це особи, які можуть працевлаштовуватись, і в окремих випадках – без суттєвої відмінності у порівнянні із звичайними працівниками, безумовно, із врахуванням специфіки виконуваної роботи.

Отже, громадянам, які потрапляють до цієї категорії і потребують особливого догляду, а отже і додаткових витрат на утримання, обсяги допомог є недостатнім.

Таким чином, з результатів дослідження випливає, що фінансове забезпечення реципієнтів державними фондами соціального страхування має розгалужену структуру, проте в сучасних умовах є малоефективним. Бюрократичні процедури по отриманню відповідної допомоги чи надбавки збільшуються як за кількістю документів, які необхідно зібрати, так і за часом їх обробки, а також кінцевим прийняттям рішення та початком виплат, водночас, знизилась їх прозорість. Вирішенню цих проблем має сприяти удосконалення адміністративної структури державних страхових фондів, зокрема зменшення їх чисельності із відповідним впорядкуванням покладених на них функцій.

Щодо самих обсягів виплат, то вони залишаються недостатніми. Наближеним до реальних умов є лише мінімальний рівень пенсій інвалідів ЧАЕС, але якщо проаналізувати реальну вартість забезпечення їх потреб, виявиться, що і вона не зовсім відповідає належному рівню. Доцільно зазначити, що пенсії, передбачені для шахтарів, зважаючи на доволі складні травмонебезпечні умови роботи, також є незначними.

Проаналізуємо детальніше витрати ФСС ТВП за 2014 – 2015 рр. (табл. 2.16.).

Витрати Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності
за 2014-2015 рр., тис. грн.

Стаття витрат	2014 рік	2015 рік
На виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності	4 569 041	4 111 351
На виплату допомоги по вагітності та пологах	2 280 311	2 147 468
При народженні дитини	0	0
На виплату допомоги на поховання	29 908	24 944
По догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	0	0
Внески до ПФУ за осіб, які отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	0	0
Разом допомоги	6 879 260	6 283 763
На виплату допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	45 282	20 816
По статті «Оздоровчі заходи», в т.ч.:	1 780 304	133 065
Путівки на санаторно-курортне лікування	1 138 145	133 065
Часткове фінансування санаторіїв-профілакторіїв	99 543	0
в т. ч. санаторіїв - профілакторіїв вищих навчальних та профтех. закладів	65 283	0
Фінансування оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення	363 804	0
Позашкільне обслуговування дітей	0	0
Часткове фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл	178 812	0
На організаційно-управлінські заходи	449 193	469 233
По виконанню обов'язків страховика	26 276	22 839
Інші витрати	567	690
ВСЬОГО ВИТРАТ	9 180 882	6 930 406
Результат виконання бюджету Фонду на кінець звітного періоду	607 923	1 759 780

Джерело: сформовано автором на основі даних Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [146].

Аналіз даних табл. 2.16 дозволяє зробити відповідні висновки:

витрати на допомоги по тимчасовій непрацездатності зменшились з 4,57 млрд. грн. у 2014 р. до 4,11 млрд. грн. у 2015 р., що може бути позитивним явищем;

суттєве зменшення витрат на придбання путівок на санаторно-курортне лікування з 1,1 млрд. грн. у 2014 р. до 133 млн. грн. у 2015 р., безумовно, є явищем негативним.

На перший погляд, досить значними є обсяги виплат, що надаються при

народженні дитини. Ці суми з самого початку впровадження такої адресної допомоги передбачались, і як матеріальна підтримка сім'ї з дитиною, і як стимулюючий фактор для покращення демографічної ситуації. В 2005 р., коли цю допомогу було запроваджено, її обсяг становив 8 500 грн., що дорівнювало 1 700 дол. США, і вона була однією з найвищих в Європі. З огляду на рівень цін того часу, вона була ефективним заходом підтримки породіллі. Проте в сучасних умовах перманентного зростання індексу споживчих цін та курсу долара, обсяг такої допомоги не може покрити навіть необхідну частину витрат, яка покладається на сім'ю, в якій народжується дитина. Крім того, ефективність такої допомоги знижує її розподіл на частки, які досить розтягнуті в часі; 10 320 грн., що надається одразу при народженні дитини, є недостатньою сумою в період найбільших витрат. Також виплати по 860 грн., щомісяця, до досягнення дитиною трирічного віку, навіть за умов отримання декретних виплат не завжди в змозі забезпечити належний рівень життя батьків, якщо враховувати витрати, які в цей період несе сім'я по утриманню дитини.

Такий стан фінансового забезпечення виплатами державних соціальних фондів пов'язаний з тим, що базою для їх нарахувань є прожитковий мінімум. Прожитковий мінімум з 2012 р. до 2015 р. зріс за загальним показником з 1095 грн. [62] до 1330 грн. [67], тобто на 21,46 %, коли індекс споживчих цін, як зазначалось, за аналогічний період підвищився на 79,5 %. Також при його визначенні не враховується темп зростання вартості комунальних послуг, які в кожному регіоні різні і мають тенденцію до різкого зростання в перманентному режимі.

Таким чином, можна зробити висновок, що цей фонд реалізує підтримку населення у значних обсягах та за багатьма напрямками, хоча в 2015 р. спостерігається значне зниження обсягів витрат фактично за всіма статтями, особливо щодо оздоровчих заходів. Це значною мірою пов'язано із державною програмою економії бюджетних коштів. Загальне зменшення профінансованих заходів Фондом у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. спостерігається в обсязі 2 150 601 тис. грн.

Зазначимо, що з 2016 р. ФСС ТВП припиняє своє існування.

Отже, фінансове забезпечення реципієнтів державними фондами соціального страхування в сучасних умовах є малоефективним не лише через певні організаційні недоліки, але й невідповідність темпів їх зростання приросту інфляції, тому цінність навіть тих виплат, які встановлювались раніше на досить високому рівні, в сучасних умовах нівелюється. Саме тому та зважаючи на те, що для розрахунку практично всіх видів виплат за базовий показник приймається прожитковий мінімум на відповідний період, необхідним є перегляд методики його розрахунку з подальшим приведенням у відповідність до реалій. Лише за таких умов можливе приведення рівня страхових допомог до обсягів, які можуть забезпечити відповідним верствам населення належний рівень життя та соціального захисту. Нині у вітчизняній фінансовій системі відбуваються трансформації під впливом багатьох факторів, що призводить до кардинальних змін як в її загальній організаційній структурі, так і у відповідних сферах, що тісно пов'язані з нею, зокрема і соціальною, яка характеризується відповідним реагуванням на ці зміни.

Незважаючи на численні дослідження, в сучасних умовах потребує додаткового дослідження проблема досконалості фінансового забезпечення реципієнтів державними фондами соціального страхування.

Отже, за результатами аналізу статистичних даних доходимо висновку, що фонди соціального страхування надають значний рівень фінансового забезпечення різним верствам населення, але в сучасних умовах розміри цих допомог не здатні забезпечити в повному обсязі потреби реципієнтів, враховуючи, що такі особи, зазвичай, не можуть тимчасово чи постійно здійснювати трудову діяльність та накопичувати кошти з інших джерел, ці виплати є єдиним засобом для їх існування та лікування.

Коригування розмірів виплат за всіма статтями та страховими випадками хоч і проводиться, проте їх обсяги не відповідають реальним соціально-економічним умовам.

Отже, можна зробити висновок, що в умовах відносної економічної

стабільності є необхідність підвищення рівня соціального забезпечення, оскільки соціально-незахищені верстви населення, особливо ті, що потребують додаткового догляду чи спеціального обладнання, не в змозі забезпечити свої потреби навіть на мінімальному рівні за кошти, що виділялись фондами з цією метою.

2.3 Ефективність функціонування адміністративних структур державних фондів соціального страхування

У всіх країнах належний рівень соціального страхування для малозабезпечених верств населення є одним з першочергових завдань, для реалізації якого потрібно налагодження не лише ефективної соціальної, але й фінансової політики, адже це потребує ефективного функціонування державних страхових структур, які б сприяли оптимальному використанню фінансових ресурсів, які акумулюються і розподіляються через фонди цільового призначення. В Україні, в умовах перманентного дефіциту бюджетних ресурсів, особливої ваги набуває процес оптимізації надання соціальних допомог з метою підвищення їх ефективності та зосередження на тих верствах населення, які дійсно цього потребують. В сучасних умовах це стає можливим, перш за все, за рахунок налагодження ефективної роботи державних фондів соціального страхування.

Ефективність функціонування адміністративних структур державних страхових фондів з'ясуємо з використанням таких методичних підходів:

узагальнимо основні проблеми функціонування фондів, зокрема їх фінансового забезпечення;

виявимо вплив чинників на функціонування фондів;

визначимо оптимальність організації функціонування фондів;

проаналізуємо ефективність виконання фондами основних завдань;

розробимо основні напрями покращення функціонування фондів.

Щодо основних проблем функціонування фондів, зокрема і ПФУ, їх фінансового забезпечення, то згідно з виконаним у підр. 1.2. аналізом

теоретичного забезпечення та практичного функціонування фондів виявлено такі основні проблеми: відсутність досконалого теоретичного обґрунтування функціонування фондів, зокрема методики оцінки ефективності їх функціонування; недосконала нормативно-правова база, яка забезпечує їх діяльність; незавершеність організаційної структури фондів; наукова необґрунтованість соціальних страхових нормативів; відсутність комплексного контролю за використанням фінансових ресурсів.

Доволі значною суспільною проблемою, яка особливо проявилась за часів президентства В. Януковича, є значний рівень корупційних проявів, про що неодноразово наголошували керівники міжнародних інституцій, зокрема фінансових, з якими співпрацює Україна, а також лідери провідних країн світу. Ці та інші проблеми значно зменшують ефективність функціонування фондів, зокрема щодо використання фінансових страхових ресурсів. Більшість із цих проблем обумовлена негативним впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

Ознайомлення із інформаційними джерелами щодо функціонування страхових фондів дозволило виявити чинники зовнішнього і внутрішнього середовища, які впливають та змінюють їх діяльність.

До найбільш вагомих чинників зовнішнього середовища можна віднести: жорсткі глобалізаційні виклики, які суттєво впливають на всі підсистеми суспільної системи, зокрема фінансову, яка за недостатності ресурсів вимушена залучати зовнішні кредити, тим самим збільшуючи державний борг; складність взаємин із міжнародними фінансовими організаціями, включаючи МВФ, по умовам отримання кредитних ресурсів, які не завжди сприятливі для нинішніх реалій; невизначеність умов співпраці економічного змісту із ЄС, зокрема по окремим обмеженням торговельного характеру, отриманні безвізового режиму тощо; військова агресія зі сторони Росії, яка вимушує витратити значні фінансові ресурси для забезпечення обороноздатності та на різні види соціального захисту, і зокрема, соціального страхування для учасників АТО; проблемність освоєння нових ринків збуту для вітчизняних товаровиробників, зважаючи на застарілі

технології та відповідні торгівельні обмеження.

Серед основних внутрішніх чинників, які зумовлюють економічні проблеми, можна виокремити: відсутність значних інвестицій в реальний сектор економіки як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел; неефективність управління державною формою власності; недосконалість нормативно-правового забезпечення для функціонування малого і середнього бізнесу тощо. У соціальній системі, житлово-комунальному господарстві, освітній, медичній, культурній, пенсійній сферах накопичились вагомі проблеми, які також суттєво впливають на оптимальність функціонування соціального страхування, в тому числі для молодих сімей, інвалідів, учасників АТО та їх близьких.

Отже, наявність цих чинників суттєво зменшує ефективність фінансового забезпечення страховими фондами відповідних реципієнтів.

Перелік ризиків або потреб, які можуть призвести до соціального захисту, відповідно до методології ESSPROS є таким: захворювання/медичне обслуговування; інвалідність; похилий вік; утриманці, що пережили годувальників; сім'я/діти; безробіття; житло; соціальна ізоляція [192]. Зважаючи на те, що у вітчизняній фінансовій системі відбуваються трансформації під впливом багатьох чинників, це призводить до кардинальних змін як в її загальній організаційній структурі, так і до відповідних зрушень у всіх сферах, що тісно пов'язані з нею, зокрема і соціальній, оскільки вона найбільш еластична в зазначеному контексті, а отже характеризується високим ступенем реагування на будь-які зміни, тому, незважаючи на окремі наукові розробки, в сучасних умовах потребує додаткового дослідження проблема ефективного функціонування державних страхових структур. Відповідно до методології ESSPROS* загальні видатки на соціальний захист в Україні (з урахуванням всіх джерел надходжень і видатків) та видатки на адміністративні затрати наведено на рис 2.14.

---

* ESSPROS (Європейська система інтегрованої статистики соціального захисту) була розроблена Євростатом разом з представниками держав ЄС наприкінці 70-х років минулого століття як відповідь на необхідність отримання певного інструменту для статистичного спостереження за соціальним захистом в країнах-членах ЄС. ESSPROS є інтегрованою системою статистики соціального захисту, яка надає послідовне порівняння між європейськими країнами видів соціальної допомоги домогосподарствам та їх фінансування.

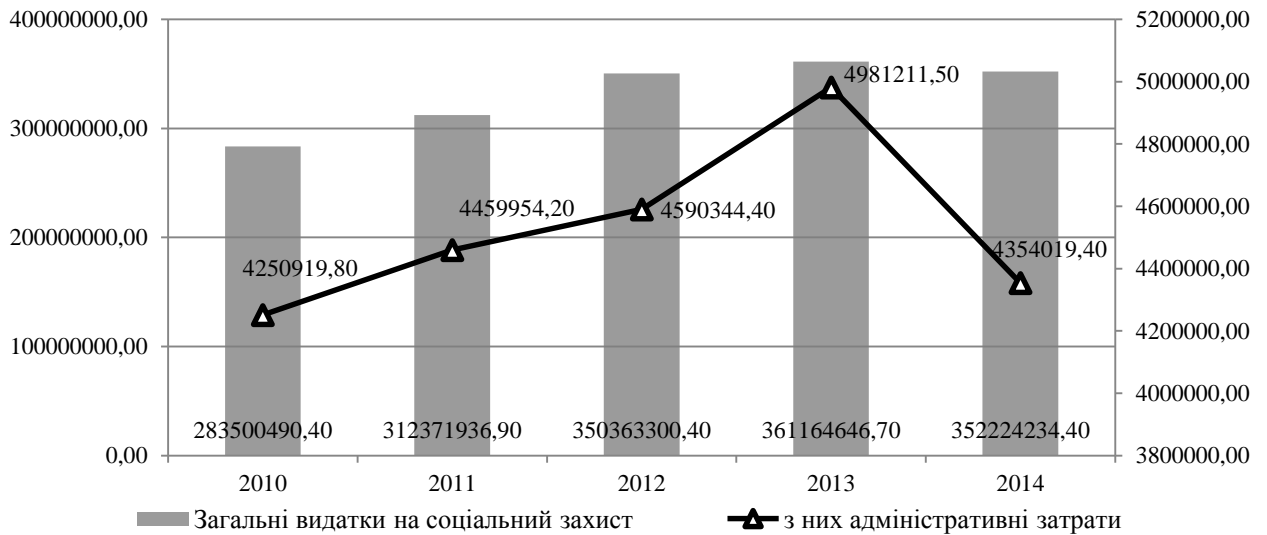

Рис. 2.14. Видатки на соціальний захист в Україні за методологією ESSPROS

Джерело: узагальнено автором відповідно до даних Державної служби статистики України [123].

Аналіз даних рис. 2.14. дозволяє дійти таких висновків: загальні видатки (масштаб у тис. грн. зліва) перманентно зростали – з 283,5 млрд. грн. у 2010 р. до 361,6 млрд. грн. у 2013 р. У 2014 р. відбувалось незначне зменшення соціальних виплат – до 352,2 млрд. грн., зменшення склало 8,9 млрд. грн. або 2,5 % від загального обсягу цих виплат у 2013 р. Таке зменшення обґрунтовується складною соціально-політичною ситуацією, пов’язаною із початком військових дій на Сході України та необхідністю направлення додаткових фінансових ресурсів на військові потреби. Аналогічна ситуація склалась щодо адміністративних витрат. Як наглядно відображено на рис. 2.14 (справа, рис.), видатки на адміністративні витрати зростали з 4,25 млрд. грн. у 2010 р. до 4,98 млрд. грн. у 2013 р. У 2014 р. відбулось відповідне зменшення адміністративних витрат до 4,35 млрд. грн., або зменшилось на 0,6 млрд. грн.

Співставимо питому вагу адміністративних витрат у загальних видатках на соціальні потреби. У 2010 р. питома вага цих адміністративних витрат склала 1,50 %, у 2011 р. – 1,42 %, у 2012 р. – 1,31 %, у 2013 р. – 1,38 %, у 2014 р. – 1,24 %.

Отже, незважаючи на перманентне зменшення питомої ваги адміністративних витрат у загальному обсязі витрат на соціальні потреби, їх рівень, обчислений в абсолютному грошовому виразі, є доволі значним, що

спонукає подальше виконання дослідження. Проаналізуємо оптимальність функціонування нинішньої структури МСПУ та організаційно-підвідомчих структур станом на 01.06.2016 р., яка має такий вигляд (рис. 2.15.).

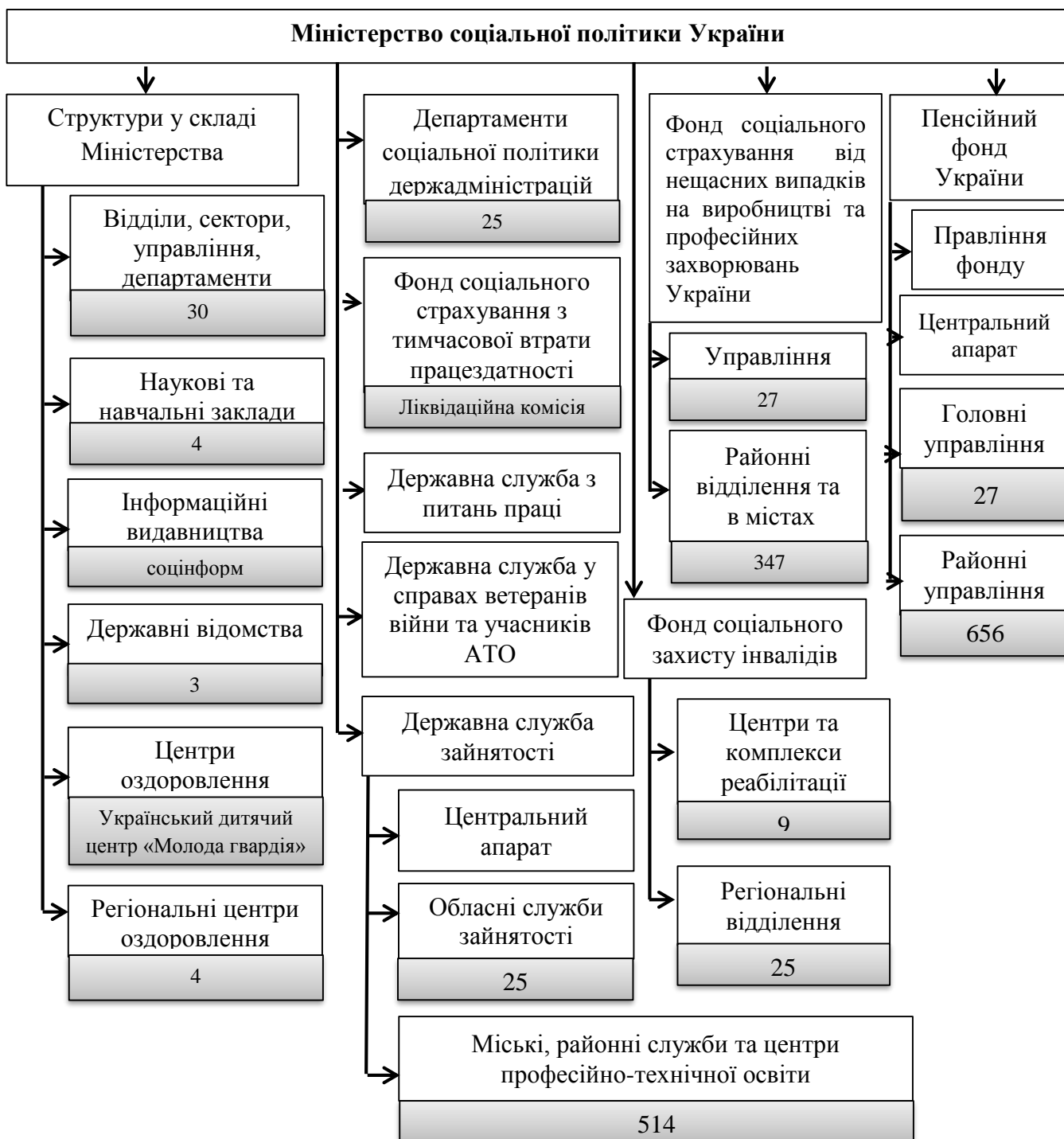

Рис. 2.15. Діюча схема управління системою соціального забезпечення населення України

Примітка: числами позначено кількість структурних підрозділів.

Джерело: Узагальнено автором згідно сайту МСПУ, ФСС НВВ, ПФУ, ДСЗУ.

Логіко-структурний аналіз схеми управління системою соціального забезпечення населення, зокрема і державних структур соціального страхування, дозволяє зробити такі висновки:

функціонуюча схема є доволі розгалуженою та згідно з класичними правилами державного менеджменту є неефективною;

в державних структурах, зокрема МСПУ, ДСЗУ, присутні навчальні заклади, які відповідно до положень реформи освітньої сфери повинні перебувати у відомчому підпорядкуванні Міністерства освіти та науки України;

різними видами оздоровлення займаються майже всі адміністративні структури, включаючи МСПУ; обслуговуванням інвалідів окрім структур, безпосередньо підпорядкованих МСПУ, займається Фонд соціального захисту інвалідів та ФСС НВВ;

відшкодуванням шкоди, заподіяної внаслідок смерті, займаються ПФУ та ФСС НВВ;

витрати, пов'язані із пенсіями, здійснює не лише ПФУ, а також і ФСС НВВ.

Отже, є очевидним дублювання управлінських функцій, зокрема і в частині діяльності страхових фондів.

Для більш досконалого аналізу проаналізуємо чисельність штатних працівників у структурах, причетних до соціального страхування (табл. 2.17.).

Таблиця 2.17

Гранична чисельність працівників апарату та територіальних органів
центрального органу виконавчої влади (на початок 2016 р.)

Найменування апарату виконавчої влади	Гранична чисельність працівників			
	апарату	у т. ч. державних службовців	територіальних органів	у т. ч. державних службовців
Мінсоцполітики	520	520		
Державна служба з питань праці	158	157	3478	3110
Державна служба у справах ветеранів війни та учасників АТО	115	115		
ПФУ	190	190	31 802	30 580

Джерело: сформовано автором на основі [188].

Аналіз даних табл. 2.17. дозволяє зробити висновок, що чисельність штатних працівників окремих державних інституцій, причетних до соціального страхування, загалом, забезпечує нормальне функціонування та виконання покладених на них функцій. Проте варто зазначити, що це лише штатна чисельність головних структур без врахування їх супутніх підвідомчих структур, зокрема діючих соціальних страхових фондів, ДСЗУ та багатьох інших оздоровчих, навчальних, інфраструктурних організацій та підприємств, інформація про які доступна виключно для службового користування і у відкритому інформаційному полі відсутня.

Для порівняння специфіки функціонування страхових фондів подамо окремі напрями функціонування відповідних фондів в Ізраїлі.

Вибір саме цієї країни обумовлений тим, що в Ізраїлі періодично виникають військові дії, що є дещо співставленим із нинішніми реаліями України.

Пенсійна система Ізраїлю включає обов'язкове державне пенсійне страхування та обов'язкове недержавне пенсійне страхування. Право на державну пенсію мають чоловіки, які досягли 65-67 років, та жінки, які досягли 60-64 років. Проте є обмеження за рівнем доходів: повна пенсія призначається тільки тоді, коли трудові доходи не перевищують 1 377 дол. США [47], нетрудові (наприклад, у вигляді орендної плати чи процентів) або комбінації обох – 4 130 дол. США. Чоловіки, які досягли віку 70 років, та жінки, які досягли 65–70-річного віку, отримують пенсію незалежно від доходів.

Розмір пенсії не залежить від зарплати і становить близько 400 дол. США (приблизно дорівнює п'ятій частині середньої зарплати в Ізраїлі). Є надбавки до пенсії: за страховий стаж (2% за кожний рік понад 10 років страхового стажу, максимум – 50%), за більш пізній вихід на пенсію (5% за кожний рік), на утриманців, через бідність тощо. Дійсно, державна пенсія в Ізраїлі – одна з найнижчих серед розвинених країн (мається на увазі, за рівнем заміщення пенсією трудових доходів). До того ж, із пенсії сплачуються внески на медичне страхування (51 дол. США на місяць). Утім, більшість ізраїльтян отримує пристойні недержавні пенсії. Недержавні пенсійні фонди успішно працюють в

Ізраїлі аж з 1940-х років, проте внески в них стали обов'язковими тільки з 2008 року, завдяки чому зростає кількість застрахованих [47].

Пенсію в Ізраїлі отримують ті, хто упродовж років здійснював відрахування в Пенсійні каси. Очевидно, що розмір пенсії залежить від трудового стажу і величини відрахувань. Виплату пенсій здійснюють спеціальні фонди.

Страховання по старості є одним із найважливіших напрямів діяльності Відомства національного страхування. Цей вид страхування призначений для забезпечення при настанні старості у вигляді постійних щомісячних доходів.

Згідно з Законом про соціальне страхування, «...право на отримання допомоги по старості мають ті громадяни, які досягли пенсійного віку, за умови, що вони були застраховані упродовж визначеного Законом часу і сплачували страхові внески» [159].

Схема відрахувань роботодавців та найманих працівників у пенсійні фонди подана в табл. 2.18.

Таблиця 2.18

Порядок відрахувань роботодавців і працівників у пенсійні фонди Ізраїлю

(% від ФОП)

Рік відрахувань	Відрахування роботодавця в пенсійний фонд	Відрахування працівника в пенсійний фонд	Відрахування роботодавця в рахунок компенсації при звільненні	Всього відрахувань
2008	0,833	0,833	0,834	2,5
2009	1,66	1,66	1,68	5
2010	2,5	2,5	2,5	7,5
2011	3,33	3,33	3,34	10
2012	4,16	4,16	4,18	12,5
2013	5	5	5	15
2014	6	6	6	18

Джерело: складено автором на основі: [125].

Якщо аналізувати середню пенсію ізраїльтян, які досягли пенсійного віку, то виявимо, що «...вона складає близько 1,5 тис. дол. США в розрахунку на один місяць. Ветерани Армії оборони Ізраїлю отримують значно більшу пенсію, ніж звичайні пенсіонери – 1,7 тис. дол. США на місяць. Громадян, які постраждали в

терористичних нападах, отримують таку саму пенсію як і воєнні пенсіонери, тобто 1,7 тис. дол. США» [153].

Зазначимо, що країна, яка веде постійні військові дії, змогла сформувати доволі високий рівень пенсійного забезпечення, турбуючись при цьому про учасників бойових дій, що повинно бути враховано в Україні.

Отже, використовуючи метод логіко-структурного аналізу, можна зробити висновок, що є доцільним розробка адміністративної структури державних інституцій соціального страхування згідно з такими науковими підходами:

врахування реформи адміністративно-територіального устрою;

врахування реформ у суміжних галузях соціальної системи – освітній, медичній, а також основних напрямів реформування органів влади на обласному та районному рівнях, де передбачається функціонування префектур замість обласних та районних державних адміністрацій, а також розширення повноважень органів місцевого самоврядування у зв'язку із задекларованою децентралізацією державних органів влади;

функціонування лише двох страхових фондів – ПФУ та ФССУ;

розмежування повноважень між МСПУ, ПФУ та ФССУ із відповідною ліквідацією ФСЗІ, інших державних служб, із передачею повноважень відповідним структурам МСПУ;

залишити існуючі структурні підрозділи, зокрема технічні, оздоровчі, реабілітаційні центри та організації, які надають безпосередню практичну допомогу у вигляді страхових послуг відповідним верствам населення.

Запропоновані підходи є відмінними від нині діючої адміністративної схеми і їх реалізація дозволить:

покращити рівень фінансового забезпечення реципієнтів у зв'язку із вивільненням фінансових ресурсів у страхових фондах, а також вивільненням державних фінансових ресурсів у зв'язку із зменшенням штатної чисельності працівників та адміністративних витрат.

Вивільнені працівники зможуть зайняти місця тих осіб, які досягли пенсійного віку, але продовжують працювати на штатних посадах, а також

розширити перелік послуг, які можуть надаватись на платній основі і в яких є певна потреба; покращити якість надання послуг шляхом зменшення бюрократичних процедур.

Отже, є доцільним впорядкування чисельності штатних працівників.

Проаналізуємо наскільки є оптимальним рівень соціальних стандартів (рис. 2.16.).

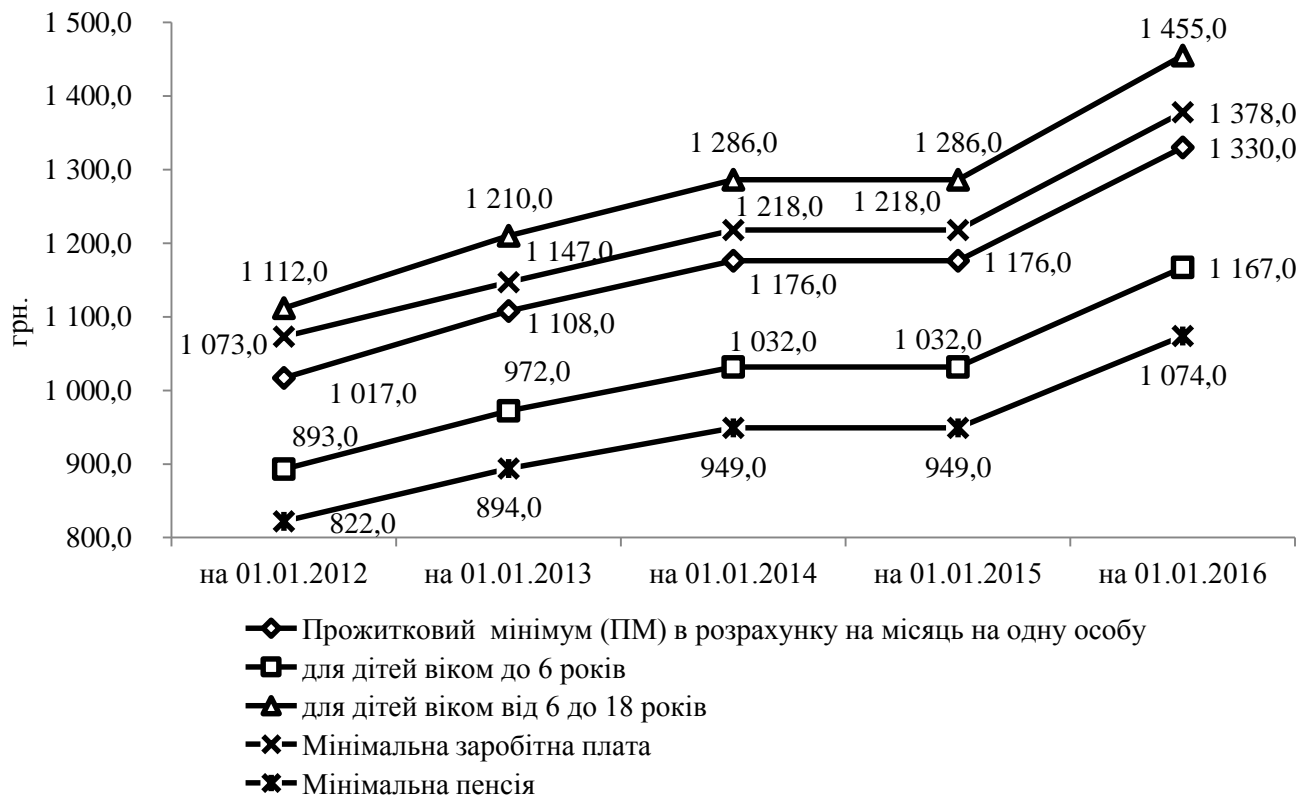

Рис. 2.16. Порівняння соціальних стандартів в Україні за 2012 – 2016 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [132].

Аналіз даних рис. 2.16. дозволяє дійти таких висновків:

більшість соціальних стандартів має майже синхронне зростання, але варто взяти до уваги, що за останні роки відбулось різке зростання курсу долару США – з 8 грн. за долар до майже 27, тобто в 3,4 рази, що також позначилось на рівні цін, особливо на фармацевтичну продукцію;

є дещо неспівставленим рівень прожиткового мінімуму та мінімальної пенсії, яка є трохи нижчою від встановленого середнього мінімуму;

викликає певні сумніви доцільність у доволі широкій градації при встановленні прожиткового мінімуму для дітей віком від 6 до 18 років, хоча є

очевидним, що життєві потреби, принаймні у 15 – 16 років, є значно вищими, ніж дитини у шість років;

затвержені соціальні стандарти на 01.01.2016 р., де відбулось збільшення орієнтовно до 15 %, не можуть компенсувати інфляцію 2015 р. в розмірі 143,3 %.

Отже, рівень соціальних стандартів є явно заниженим і не задовольняє навіть мінімальних потреб найбідніших верств населення.

Проаналізуємо рівень інфляції (табл. 2.19.).

Таблиця 2.19

Індекс споживчих цін до попереднього місяця за 2008-2015 рр., %

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Січень	102,9	102,9	101,8	101,0	100,2	100,2	100,2	103,1
Лютий	102,7	101,5	101,9	100,9	100,2	99,9	100,6	105,3
Березень	103,8	101,4	100,9	101,4	100,3	100,0	102,2	110,8
Квітень	103,1	100,9	99,7	101,3	100,0	100,0	103,3	114,0
Травень	101,3	100,5	99,4	100,8	99,7	100,1	103,8	102,2
Червень	100,8	101,1	99,6	100,4	99,7	100,0	101,0	100,4
Липень	99,5	99,9	99,8	98,7	99,8	99,9	100,4	99,0
Серпень	99,9	99,8	101,2	99,6	99,7	99,3	100,8	99,2
Вересень	101,1	100,8	102,9	100,1	100,1	100,0	102,9	102,3
Жовтень	101,7	100,9	100,5	100,0	100,0	100,4	102,4	98,7
Листопад	101,5	101,1	100,3	100,1	99,9	100,2	101,9	102,0
Грудень	102,1	100,9	100,8	100,2	100,2	100,5	103,0	100,7
За рік	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [78].

Аналіз даних табл. 2.19. дозволяє дійти висновку, що динаміка зростання рівня цін за останні роки, особливо 2014-2015 рр., є значною. В той же час, збільшення соціальних відрахувань явно відстає від зростання цін. Наприклад, підвищення пенсій в 2014 р. відбулось в індивідуальному порядку і коригувалось на індекс інфляції [63], а Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» розмір прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, «заморожено» на рівні, встановленому з 1 грудня 2013 р., тобто мінімальна пенсія становила 949 грн. Внаслідок цього протягом всього 2014 р. не відбувалось здійснення перерахунку пенсійних та інших виплат, розмір яких обчислюється, виходячи із зазначеного соціального показника.

Співставимо рівень зростання цін та мінімальної пенсії (рис. 2.17.).

Отже, як бачимо, має місце тенденція до перевищення темпів зростання цін над підвищенням соціальних виплат. Якщо за 2014 р. індекс споживчих цін зріс на 24,9%, то мінімальна пенсія взагалі не зросла, в 2015 р. індекс споживчих цін зріс на 43,3% у порівнянні з минулим роком, мінімальна пенсія лише на 13,2%. Більш наочно ця динаміка відображена на рис. 2.17.

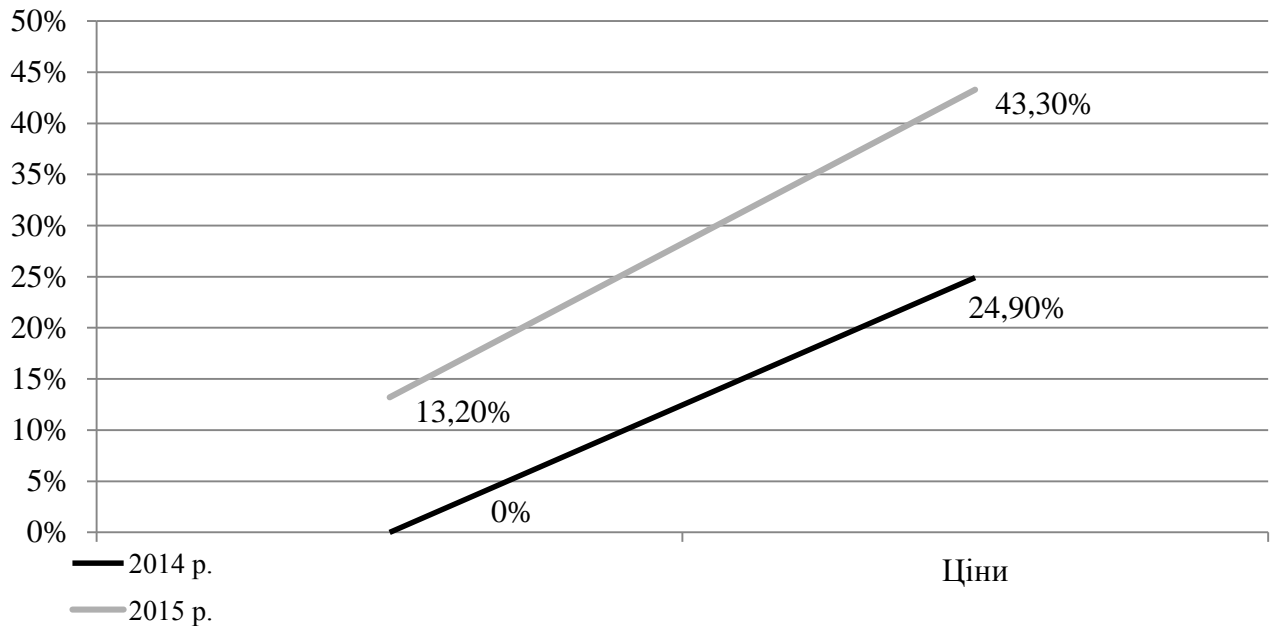

Рис. 2.17. Динаміка цін та мінімальної пенсії за 2014-2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних [63;64;67].

Варто зазначити, що в 2015 р. відбулось зростання пенсій. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 р.» від 17 вересня 2015 р. № 704 з 1 вересня 2015 р. збільшено розмір прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, і він зріс з 949 грн. до 1074 грн. [67]. Отже, розмір мінімальної пенсії зріс на 125 грн. або майже на 13,2%.

Частково така ситуація обумовлена дефіцитом ДБУ, підвищенням рівня травматизму та смертності внаслідок військових подій на території Донбасу, втратою контролю над значною територією, що призводить до зменшення обсягів відрахувань, старінням нації та міграцією населення за кордон, а також тим, що відбулось зниження ставок відрахувань внесків до загальнодержавних фондів соціального страхування.

Необхідно зазначити, що частково до такої ситуації причетні органи ДФСУ, адже на них покладено контроль та справляння податків і зборів, але ефективної діяльності в цьому напрямі не виявлено, незважаючи на реформування Служби. В той же час, нею реєструються щомісячно підприємства, які сплачують занижені податки та відрахування, проте реальних дій чи штрафних санкцій до них зазвичай не застосовується, хоча за такі дії передбачена кримінальна відповідальність. Частково також причиною відсутності стимулу до сплати відрахувань суб'єктами підприємницької діяльності є недосконалість чинної нормативно-правової бази, особливо в розрізі надто ліберальних штрафних санкцій. За більшістю видів порушень передбачена або кримінальна відповідальність, або штраф, розмір якого є надто малим. Тому замість легальної діяльності фізичним і юридичним особам іноді вигідніше сплатити штраф.

Таким чином, доходимо висновку, що соціальні страхові стандарти не лише не можуть повною мірою забезпечити потреби відповідних верств населення, але і з кожним роком все менше відповідають реальним темпам інфляції і не підлягають коригуванню в необхідних обсягах. Ще гірша ситуація спостерігається з фінансуванням спеціалізованого обладнання чи протезів, адже більшість з них виготовляється за кордоном, отже купується за іноземну валюту, обкладається митом та підлягає оподаткуванню, що призводить до значного здоржчання цих матеріалів.

У цьому підрозділі, відповідно до розробленої у підр. 2.1. методики, з'ясуємо сучасний стан, напрями та ефективність адресного фінансового забезпечення відповідних реципієнтів. Адресні виплати малозабезпеченим верствам населення є важливим видом фінансової підтримки, необхідність якого викликана розбалансованістю інтересів соціальних груп, зростанням рівня безробіття населення.

В Україні всі соціальні страхові виплати за критерієм адресності можна розділити на дві групи: безпосередньо адресні, які враховують матеріальний та фінансовий стан реципієнта, та загальні. Варто зазначити, що в економічно та соціально розвинених країнах світу, зазвичай, домінуючим є принцип адресності.

Цей принцип відповідає загальноприйнятому у всьому світі підходу, що соціальну допомогу отримує той, хто її дійсно потребує, зважаючи на свій вік, соціальне становище, рівень матеріального та фінансового забезпечення.

В Україні, як спадок від часів СРСР, дісталась соціальна традиція підтримки визначених у юридичному плані певних соціальних груп, які не у всіх випадках потребували такої допомоги. Нині від таких підходів, успадкованих із минулого, ще не в повній мірі відмовились. Так, ще і нині, нехтуючи адресністю виплат, продовжується практика надання допомоги при народженні дитини: заможні сім'ї, які мають малолітніх дітей, включені в перелік отримувачів такої соціальної страхової виплати. Окремі види оздоровлення, які надаються майже всіма структурами МСПУ, також надаються без врахування відповідного фінансового стану реципієнта.

Протягом періоду сучасної незалежної України дещо зроблено по впорядкуванню категорій реципієнтів страхової допомоги, зокрема в ПФУ, а нині потрібно продовжити цю роботу по впорядкуванню шляхом створення єдиного реєстру набувачів соціальної допомоги, зокрема і страхового спрямування.

Виконаний у цьому підрозділі аналіз ефективності функціонування адміністративних державних структур соціального страхування дозволяє зробити висновки:

1. В структурі МСПУ функціонує значна кількість самостійних державних інституцій, які в свою чергу мають розгалужену регіональну схему, які дублюють окремі повноваження.

2. В окремих державних страхових інституціях присутні підрозділи, зокрема освітнього характеру, які можна передати в підпорядкування Міністерству освіти та науки України.

3. Рівень та якість надання страхових послуг протягом періоду незалежності суттєво не змінився, наявні факти бюрократичних процедур, складності тлумачень нормативно-правових актів.

4. Фінансове забезпечення окремих верств населення із коштів цих фондів здійснюється за обмежених обсягів фінансових ресурсів, які направляються на ці

цілі і залежать від реальних фінансових можливостей держави.

5. Страхові норми і нормативи, які нині використовуються, не відповідають життєвим потребам реципієнтів і не орієнтовані на принципи, які застосовуються в країнах Європи.

З результатів дослідження випливає, що забезпечення належного рівня фінансової підтримки громадян фондами соціального страхування можливе лише за узгодженого реформування чинної нормативно-правової бази, а також поступового впровадження соціальних підходів, які діють в країнах Європи.

Зважаючи на результати виконаного аналізу функціонування державних страхових фондів, є можливість запропонувати заходи щодо покращення діяльності відповідних фондів.

Суттєвим джерелом наповнення бюджетів соціальних фондів може стати передбачена можливість здійснення ними комерційної діяльності.

Також доцільним є не лише здійснення заходів з реструктуризації фондів соціального захисту з метою зменшення витрат на адміністрування, але і забезпечення підвищення ефективності їх комерційної діяльності, що передбачена чинним законодавством, з метою максимального наповнення їх бюджетів, що дозволить переглянути розміри передбачених соціальних виплат та допомог населенню.

Доцільним буде перегляд можливих видів комерційної діяльності державних фондів соціального страхування та налагодження системи добровільних внесків на вигідних для вкладників умовах з метою збільшення тимчасово вільних коштів, які можна буде спрямувати в комерційний сектор для акумулювання додаткових ресурсів.

В сучасних реаліях з'являється все більше фірм, що надають допомогу на комерційній основі з оформлення відповідної документації для громадян по виплатам до фондів, особливо що стосується фізичних і юридичних осіб, які здійснюють комерційну діяльність. З огляду на те, що сучасна пенсійна система та система соціального страхування є застарілими та потребують трансформацій у відповідності до вимог і потреб ринкової економіки, раціональним буде внесення

до їх статутів пункту, який дозволить надавати такі послуги спеціалістам фондів на комерційній основі за цінами, дещо нижчими, ніж в аналогічних недержавних організаціях, що призведе до зменшення затрат часу і коштів на адміністрування, адже документи, оформлені належним чином фахівцями фондів не потребуватимуть повторної перевірки, а також дозволить отримати додаткові надходження до бюджетів.

Ще одним суттєвим заходом, який дозволить заощадити кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування з метою підвищення виплат відповідним верствам населення, є перегляд соціальних груп, яким передбачається надання такої допомоги та забезпечення ретельної перевірки документації, що подається для отримання допомог. Це є необхідним, оскільки щороку реєструються факти отримання відповідних допомог особами, які не мали для цього належних підстав.

Не менш важливим при оцінюванні рівня соціального забезпечення населення коштами фондів соціального захисту є оперативність адміністрування документації, що подається на отримання відповідного виду допомоги, адже, зазвичай, потреба в коштах за таких умов є обґрунтованою, а за окремими видами допомог виплата може мати місце тоді, коли потреба в коштах знизиться. Наприклад, досить довготривалим є процес отримання допомоги по інвалідності.

Тому в сучасних умовах важливим завданням в контексті підвищення рівня забезпечення окремих верств населення коштами фондів соціального страхування є також зменшення обсягів бюрократичних процедур, що, в свою чергу, призведе до зниження можливостей для реалізації корупційних і тіньових схем отримання відповідних страхових послуг.

Таким чином, доходимо висновку, що в сучасних умовах рівень забезпечення населення соціальною допомогою, незважаючи на значні витрати фондів, є досить незначним, перш за все, за рахунок необхідності перегляду відповідних ставок, збільшення надходжень до бюджетів фондів, необхідності реформування діяльності фондів та ДФСУ щодо наповнення фондів недоотриманими коштами, а також перегляду умов та процедур отримання громадянами відповідних видів

страхових допомог. Лише в умовах комплексної і узгодженої взаємодії державного апарату та забезпечення необхідних реформ можливе налагодження належного рівня забезпечення відповідних верств населення державними фондами соціального страхування та наближення України до рівня держав Європи.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши ефективність витрачання коштів державними фондами соціального страхування, зроблено такі висновки:

1. Для оцінювання функціонування державних страхових структур запропоновано теоретико-методичні підходи до оцінювання ефективності фінансових витрат державних страхових фондів з обґрунтуванням відповідної методики, яка базується на розроблених принципах, зокрема, орієнтації на рівень стандартів соціального страхування, які функціонують у розвинених країнах ЄС, із поступовою адаптацією до реалій України, соціальної справедливості, адресності та оптимального розподілу обмежених ресурсів. Методика включає 8 наукових положень і враховує як сучасні реалії функціонування фондів, так і можливість досліджувати їх діяльність у перспективі.

Використання цієї методики дозволить здійснювати комплексний аналіз функціонування державних страхових фондів, зокрема фінансового забезпечення доходів і видатків, визначення доцільності виплат окремим реципієнтам, оптимальності функціонування організаційних страхових структур тощо.

2. У результаті виконаного аналізу функціонування державних страхових фондів виявлено, що спостерігається стійка динаміка щорічного збільшення надходження та витрачання коштів по всім фондам. Така тенденція є, загалом, позитивним явищем, проте у порівнянні зі значним рівнем інфляції, особливо протягом 2014 – 2015 рр., цей рівень був практично співставлений, тому суттєвого збільшення доходів не спостерігається.

Ще однією причиною недостатнього наповнення цих фондів, зокрема у 2014

– 2015 рр., було зменшення ВВП. Зафіксовано, що витрати фондів мають щорічну тенденцію до збільшення без взаємозв'язку із реальним фінансовим станом країни, зокрема, в ті роки, коли ВВП зменшувався, видатки всіх фондів зростали.

3. З використанням науково обґрунтованих положень запропонованої методики було виявлено, що обсяги фінансових ресурсів державних фондів соціального страхування в Україні та окремих країнах ЄС протягом 2010 – 2013 рр. традиційно зростали, а місце України по відношенню до інших країн залишалось незмінним і розташовувались серед таких країн як Португалія, Іспанія, Ірландія, Словенія, що загалом є сприйнятливим критерієм, проте беручи до уваги, що у порівнянні з цими країнами в Україні необхідно забезпечувати страховими послугами окремі категорії, зокрема чорнобильців, афганців, які відсутні в названих країнах, то стає очевидним, що обсяги цих витрат є незначними.

4. У результаті співставлення дохідної та витратної частин державних страхових фондів було виявлено, що у більшості страхових фондів, зокрема ПФУ, видатки значно перевищують надходження, що є негативним явищем і вимушує формувати дотаційне забезпечення із ДБУ, збільшуючи таким чином дефіцитність ДБУ. Наголошено, що для оптимального фінансового забезпечення цих фондів доцільно прискорити їх реформування, зокрема, щодо ПФУ перейти на трирівневу пенсійну систему.

5. Ґрунтовний аналіз статистичних та аналітичних даних дозволив здійснити оцінку рівня фінансового забезпечення потреб окремих верств населення державними фондами соціального страхування, в результаті чого було виявлено, що цей рівень є незначним по відношенню до більшості реципієнтів. Так, середній розмір пенсій з 2008 р. по 2015 р. зріс трохи більше ніж у два рази, тоді коли рівень цін лише за 2014 – 2015 рр. зріс більш ніж у два рази. Фіксується також неспівставленість по динаміці споживчих цін і практичними страховими виплатами для окремих категорій реципієнтів. Так, у 2015 р. інфляція склала 43,3 %, а середній розмір призначеної допомоги ФСС НВ зріс із 1,5 тис. грн. у 2014 р. до 1,8 тис. грн. у 2015 р. або лише на 30 %, що є свідченням суттєвого

погіршення фінансового забезпечення цих категорій реципієнтів.

6. Було здійснено співставлення нині діючих соціальних стандартів в Україні, в результаті чого було виявлено, що соціальні стандарти щодо соціального страхування, зокрема мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, були трохи меншими ніж прожитковий рівень, що є загалом несприятливим явищем, оскільки окремі реципієнти не можуть задовольнити навіть мінімальні фізіологічні потреби. Окрім цього протягом 2014 – 2015 рр. рівень споживчих цін зріс у два рази, тоді як рівень соціальних виплат із страхових фондів щодо більшості реципієнтів виріс у значно меншій пропорції.

7. Проаналізовано оптимальність адресного фінансового забезпечення реципієнтів, де було виявлено, що рівень адресного забезпечення є низьким, і не охоплює всіх реципієнтів, для більшості реципієнтів виплати здійснюються за старими схемами без належного врахування фінансового стану конкретних реципієнтів.

8. Виконаний з використанням розробленої методики аналіз функціонування державних страхових фондів за окремими напрямками дозволив виявити як позитивні, так і негативні складові. З метою поліпшення функціонування відповідних фондів запропоновано удосконалити адміністративну структуру державних інституцій соціального страхування, яка враховує реформи адміністративного устрою та галузей соціальної сфери, і, на відміну від подібних теоретичних розробок, передбачає функціонування лише двох страхових фондів – Пенсійного фонду України та Фонду соціального страхування України, із розмежуванням конкретних повноважень між ними та Міністерством соціальної політики України, що дозволить підвищити рівень фінансового забезпечення реципієнтів.

Основні результати дослідження до розділу 2 опубліковано у працях [203; 204; 207; 210; 212; 215; 237].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

3.1 Прогнозування обсягів фінансового забезпечення Пенсійного фонду України

Прогнозування фінансових ресурсів державних фондів соціального страхування – це важливий етап у розвитку відповідних Фондів.

Прогнозування коштів фондів соціального страхування відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності соціальних виплат незахищеним верствам населення. Не менш актуальним завданням у процесі прогнозування обсягів фінансових ресурсів фондів соціального страхування є їх відповідність нинішнім потребам суспільства та критеріям, які повинні поступово наближатись до відповідних показників, які є застосовуваними в країнах ЄС.

Аналіз тих чи інших показників може здійснюватися на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу зокрема в умовах соціального страхування актуальним є застосування на всі три часові лаги:

на короткострокову перспективу (до 1 року) – використовується при формуванні, розгляді та прийнятті бюджетів фондів соціального страхування, а саме: розрахунок планових значень фінансових показників на основі аналізу їх значень за попередні звітні періоди;

на середньострокову перспективу (від 1 до 3 (5) років) – застосовується при впровадженні пілотних соціальних проектів; наприклад, пілотний проект із реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві розпочався у 2011 р.

Метою пілотного проекту щодо реформування системи охорони здоров'я було: розробка та впровадження нових організаційно-правових та фінансово-економічних механізмів, що «...спрямовані на підвищення ефективності та

доступності медичного обслуговування населення і є необхідними для розвитку системи охорони здоров'я України» [61].

В оприлюдненому Міністерством охорони здоров'я України в 2015 р. «Проекті Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015-2020 рр.», визначено на довгострокову перспективу «...доцільність впровадження соціального медичного страхування» [122], а також Міністерством охорони здоров'я України розроблено Проект Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» [195].

У пояснювальній записці до проекту закону обґрунтовується необхідність впровадження обов'язкового медичного страхування як із фінансово-економічної, так і з соціальної точки зору.

Беручи до уваги, що у структурі фінансового забезпечення дохідної частини ПФУ значна частка коштів надходить із ДБУ, а отже бюджет ПФУ є дефіцитним щодо власних надходжень, тому актуальним завданням є з'ясування ситуації у найближчій перспективі щодо обсягів власних надходжень, і у цьому підрозділі увага акцентована на фінансовій складовій доходів ПФУ.

Оскільки основна частка фінансових ресурсів системи соціального страхування та кількість реципієнтів послуг належить ПФУ, КМУ ще в 2004 р. було розроблено та затверджено «Методику проведення актуарних розрахунків у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» [182].

Основні положення, в яких пояснюється специфіка здійснення актуарних розрахунків ПФУ, відображено в наступних пунктах Постанови КМУ щодо цієї методики, де:

в усіх моделях прогнозування застосовуються макроекономічні прогнози рівня інфляції та зайнятості населення (та/або безробіття), темпів зростання реальної середньої заробітної плати, мінімальної заробітної плати та фонду оплати праці з урахуванням величини максимального розміру заробітної плати, з якої справляються страхові внески, розміру прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб, дані прогнозу демографічної ситуації та припущення щодо зміни ставок внесків на обов'язкове державне пенсійне страхування для

працівників та роботодавців, перерозподілу розмірів цих ставок між солідарною та накопичувальною пенсійними системами;

методи, які використовуються у системі актуарних розрахунків, базуються на поєднанні методів теорії ймовірності, математичного аналізу, математичної статистики, теорії стохастичного аналізу, теорії складних відсотків, диференційних рівнянь та оптимізації;

результати здійснення актуарних розрахунків включають:

основні показники функціонування пенсійної системи;

методи і припущення, використані у процесі проведення актуарних розрахунків;

результати аналізу фінансового стану пенсійної системи згідно з коротко-, середньо- та довгостроковими актуарними розрахунками;

оцінка фінансової стабільності пенсійної системи;

характеристика основних проблем та можливі шляхи їх розв'язання [182].

Беручи до уваги методичне забезпечення, обґрунтуємо підходи до формування трьох сценаріїв фінансового забезпечення ПФУ, зокрема, песимістичного, інерційного та оптимістичного.

Подамо погляди вітчизняних вчених на важливість прогнозування фінансових ресурсів фондів соціального страхування.

Н. Баранова зазначає, що «...прогнозування майбутніх соціальних видатків та джерел фінансування існуючої системи соціального захисту, оцінювання їхнього впливу на зведений бюджет дозволяє модель соціального бюджету, що є одним із інструментів бюджетного планування, побудованих за програмно-цільовим методом» [11].

При цьому прослідковується вплив бюджетного регулювання на отримувачів соціальних гарантій: з одного боку, держава вилучає в бюджет частину доходу громадян у вигляді податків та внесків у цільові фонди, а з іншого – з бюджету фінансуються різні соціальні послуги.

Про важливість прогнозування обсягів фінансового забезпечення державних фондів соціального страхування зазначає і дотримується думки Л. Васечко,

акцентуючи увагу, що «...розподіл фінансових ресурсів на досягнення цілей соціального страхування громадян відбувається в ході формування та використання планів у рамках фінансового механізму соціального страхування» [25, с. 140-144].

Сучасна практика державного регулювання соціально-економічного розвитку України передбачає необхідність переходу до формування стратегії розвитку та функціонування пенсійної системи країни як на середньо-, так і довгострокову перспективу.

Погляди вчених щодо прогнозування фінансового забезпечення страхових фондів, зокрема ПФУ, підтверджують доцільність таких наукових розробок, проте є необхідність в прогнозуванні доходів ПФУ на середньострокову перспективу, беручи до уваги загальнодержавну значимість цього фонду.

Прогнозування доходів ПФУ виконаємо за такими науковими підходами:
аналіз діяльності ПФУ, зокрема в частині доходів за 2005 – 2015 рр.;
аналіз методологічних підходів до моделювання доходів пенсійної системи;
вибір статистичної бази дослідження;
побудова агрегованої середньострокової моделі доходів ПФУ;
розробка сценарних аналізів доходів до 2020 р.;
оцінка отриманих результатів.

Аналіз дохідної частини пенсійного ПФУ за період 2005-2015 рр.

Протягом 2005-2010 рр. основними джерелами надходжень до ПФУ були обов'язкові внески підприємств, установ та організацій (які склали в середньому за цей період близько 87 % від власних надходжень фонду) та обов'язкові внески громадян (що склали в середньому за цей період 5,4 % від власних надходжень фонду). За цей період ставка страхового внеску на ФОП знаходилась у межах 31,8-33,2 % та від 1 до 2 % для найманих працівників [55].

При цьому, незважаючи на зростання обсягів реального ВВП та доходів населення (принаймні до 2008 року), видатки на фінансування дефіциту коштів ПФУ з державного бюджету також неухильно зростали, досягнувши у 2010 р. позначки 5,9 % ВВП (табл. 3.1.).

Агрегована структура доходів ПФУ та деякі макропоказники України
за 2005-2010 рр.

		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Власні надходження з урахуванням залишку	млрд. грн.	42,2	52,8	70,4	106,2	114,9	127,1
	<i>питома вага у доходах ПФ</i>	64,43%	75,20%	74,50%	71,10%	67,30%	66,47%
	<i>питома вага у ФОП</i>	19,49%	19,67%	20,02%	22,57%	25,46%	23,51%
Залишок коштів на початок року	млрд. грн.	0,6	2,3	4,7	4,3	3,5	2,3
	<i>питома вага у власних надходженнях</i>	1,5%	4,3%	6,7%	4,1%	3,1%	1,8%
Обов'язкові внески підприємств, установ та організацій	млрд. грн.	38,3	46,5	61,9	90,8	98,7	107,6
	<i>питома вага у власних надходженнях</i>	90,9%	88,0%	87,9%	85,5%	85,9%	84,6%
Обов'язкові внески громадян	млрд. грн.	2,4	3,0	3,8	5,4	5,7	6,9
	<i>питома вага у власних надходженнях</i>	5,7%	5,7%	5,4%	5,1%	4,9%	5,4%
Інші надходження	млрд. грн.	1,6	2,2	1,2	1,4	3,9	4,5
	<i>питома вага у власних надходженнях</i>	3,9%	4,2%	1,7%	1,4%	3,4%	3,5%
Кошти ДБУ	млрд. грн.	23,3	17,4	24,1	43,2	55,8	64,1
	<i>питома вага у ВВП</i>	5,1%	3,1%	3,2%	4,4%	5,9%	5,9%
	<i>питома вага у доходах ПФ</i>	35,6%	24,8%	25,5%	28,9%	32,7%	33,5%
Доходи ПФУ, всього	млрд. грн.	65,5	70,3	94,6	149,4	170,7	191,2
Довідково:							
ВВП	млрд. грн.	457,3	565,0	751,1	990,8	947,0	1079,3
Фонд оплати праці (ФОП)	млрд. грн.	216,6	268,6	351,9	470,5	451,3	540,7
	<i>питома вага у ВВП</i>	19,5%	19,7%	20,0%	22,6%	25,5%	23,5%
Середньомісячна заробітна плата	грн.	806,2	1 041,0	1 351,0	1 806,0	1 906,0	2 239,0

Джерело інформації: складено автором за матеріалами ПФУ та Державної служби статистики України [132-136;138;140].

Подальше зростання дефіциту ПФУ ставало непосильним тягарем для державного бюджету, з якого здійснюється його погашення. Запровадження з 2011 р. ЄСВ, розподіленого на загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування, передбачало диференційовану ставку єдиного внеску з фонду оплати праці (ФОП) у діапазоні 36,7-49,7 % та 3,6 % із найманого працівника, повинно було збільшити пенсійні відрахування та зменшити дефіцит пенсійного фонду, але суттєвого збільшення доходів ПФУ та зменшення навантаження на Державний бюджет не спостерігалось.

Аналіз даних табл. 3.1. демонструє, що власна частка надходжень ПФУ з 2005 р. по 2007 р. зростала, але потім, починаючи з 2008 р., почала зменшуватись, збільшуючи таким чином навантаження на ДБУ. Питома вага власних надходжень ПФУ коливалась від 19,49 % у 2005 р. до 25,46 % у 2009 р., що пояснюється змінами у законодавстві та динамікою зростання заробітної плати. Основним джерелом доходів були внески підприємств, установ та організацій – від 90,9 % у 2005 р. до 84,6 % у 2010 р.

Протягом цього періоду частка дотацій із ДБУ продовжувала бути доволі значною – від 24,8 % у 2006 р. до 33,5 % у 2010 р. Характерною ознакою було збільшення доходів ПФУ – від 65,5 млрд. грн. у 2005 р. до 191,2 млрд. грн. у 2010 р., що обумовлюється відповідним зростанням середньомісячної заробітної плати – від 806,2 грн. у 2005 р. до 2 239,0 грн. у 2010 р.

Проаналізуємо структуру доходів ПФУ за 2010-2015 рр. (табл. 3.2)

Так, протягом 2010-2015 рр. питома вага власних надходжень до ПФУ в структурі сукупних доходів фонду знаходилась у межах 65-70 % [75; 79; 132; 140], хоча навантаження державного бюджету на фінансування пенсійних програм за цей період дещо зменшилось та складало щорічно близько 5 % ВВП (табл. 3.2), що співставлено з витратами на освіту та охорону здоров'я.

Згідно з аналізом даних табл. 3.2 питома вага власних надходжень ПФУ продовжувала зменшуватись від 24,53 % у 2010 р. до 21,81 % у 2015 р., що по відношенню до підприємницьких структур є позитивним явищем, оскільки зменшується податковий тиск і вивільняються фінансові ресурси для комерційної діяльності, проте, відповідно, зростала питома вага дотацій із ДБУ – від 33,5 % у 2010 р. до 35,8 % у 2015 р., що є негативним моментом, оскільки відволікаються кошти від формування економічних програм розвитку.

Агрегована структура доходів ПФУ та деякі макропоказники України
за 2010-2015 рр.

		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Власні надходження з урахуванням залишку	млрд. грн.	127,1	152,4	165,8	166,9	163,9	169,8
	<i>питома вага у ВВП</i>	11,78%	11,72%	11,81%	11,39%	10,33%	8,58%
	<i>питома вага у ФОП</i>	24,53%	24,96%	23,49%	22,84%	22,30%	21,81%
Залишок коштів на початок року	млрд. грн.	2,3	2,2	2,2	2,2	2,4	1,8
	<i>питома вага у власних надходженнях</i>	1,8%	1,4%	1,3%	1,3%	1,5%	1,1%
Сума ЄСВ	млрд. грн.		143,6	159,1	164,3	159,5	165,4
	<i>питома вага у власних надходженнях</i>		94,2%	96,0%	98,4%	97,3%	97,4%
Інші надходження	млрд. грн.	1,6	2,2	1,2	1,4	3,9	4,5
	<i>питома вага у власних надходженнях</i>	1,3%	1,5%	0,7%	0,9%	2,4%	2,6%
Кошти ДБУ	млрд. грн.	64,1	57,8	64,5	83,2	75,8	94,8
	<i>питома вага у ВВП</i>	5,9%	4,4%	4,6%	5,7%	4,8%	4,8%
	<i>питома вага у доходах ПФ</i>	33,5%	27,5%	28,0%	33,3%	31,6%	35,8%
Доходи ПФУ, всього	млрд. грн.	191,2	210,2	230,3	250,1	239,7	264,6
Довідково:							
Номінальний ВВП ²	млрд. грн.	1 079,3	1 300,0	1 404,7	1 465,2	1 586,9	1 979,5
Фонд оплати праці (ФОП)	млрд. грн.	518,2	610,6	705,8	730,7	734,9	778,7
	<i>питома вага у ВВП</i>	24,5%	25,0%	23,5%	22,8%	22,3%	21,8%
Середньомісячна заробітна плата	грн.	2250,0	2648,0	3040,0	3282,0	3480,0	4195,0
Середньорічна кількість зайнятих	млн. осіб	19,18	19,23	19,26	19,31	18,07	16,44

Джерело інформації: складено автором за матеріалами ПФУ та Державної служби статистики України [75;79;132;140].

Доходи ПФУ продовжували динамічно зростати – від 191,2 млрд. грн. у 2010 р. до 264,6 млрд. грн. у 2015 р., що також, загалом, пов'язується із зростанням середньомісячної заробітної плати – з 2 250,0 грн. у 2010 р. до 4 195,0 грн. у 2015 р.

² Без врахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції за методологією СНР-2008.

Водночас питома вага коштів від ЄСВ упродовж досліджуваного періоду складала близько 97% від власних надходжень фонду.

Пенсійні витрати в Україні протягом останніх років також неухильно зростали та сягали в середньому близько 16,5% від ВВП протягом 2010-2014 рр., що є одним із найвищих показників у Європі (рис. 3.1).

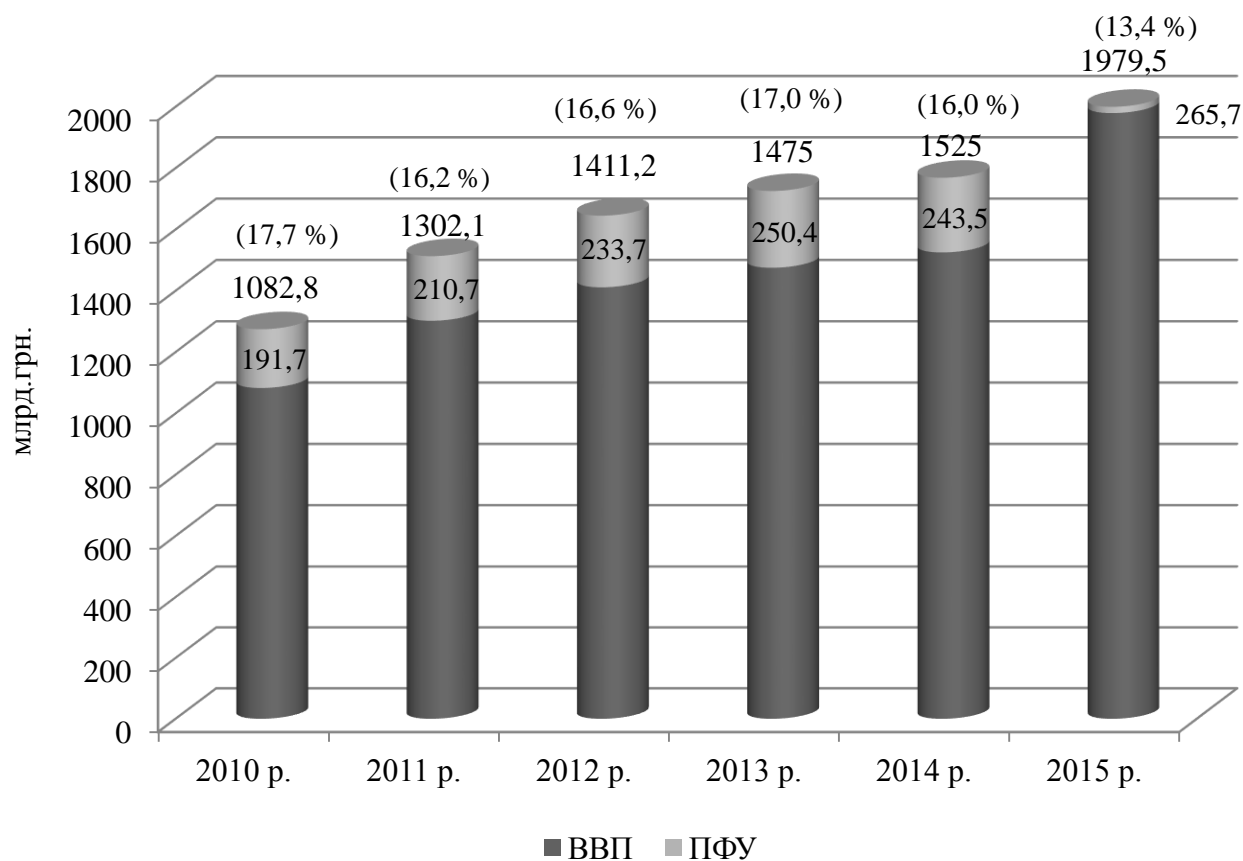

Рис. 3.1. Питома вага видатків ПФУ у ВВП за період 2010-2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [79; 140].

З 1 січня 2016 р. в дію вступило нове пенсійне законодавство, головне завдання якого полягає у збалансуванні доходів ПФУ. Згідно з ним з 2016 р. було запроваджено зменшену уніфіковану ставку ЄСВ у розмірі 22% від ФОП, що, безумовно, є певним позитивом для підприємницьких структур, але водночас призвело до збільшення дотацій із ДБУ.

На наш погляд, це є прогресивним кроком, який, за умови проведення подальших реформ та зниження податкового тиску, сприятиме легалізації тіньових зарплат.

Аналіз методологічних підходів до моделювання доходів пенсійної системи

Зазначимо, що сучасна методологія прогнозних розрахунків в пенсійній сфері, яка використовується у світовій практиці, все більше орієнтується на поєднанні дезагрегованого підходу (мікроімітаційні моделі), який моделює поведінку всіх індивідів в репрезентативній вибірці населення в певний період часу (агентні моделі), та макро- або агрегованого підходу, що моделює макроекономічні чинники. Такий підхід дозволяє виконати більш точний і детальний аналіз ефектів пенсійних реформ та заходів макроекономічної політики, однак застосування таких моделей висуває достатньо жорсткі вимоги до вхідних даних, і є більш складними.

Мікроімітаційне моделювання включає в себе два класи моделей – статичні та динамічні. У статичних моделях відсутній фактор часу, тобто моделюється миттєвий ефект від пенсійної реформи на основі просторових даних одномоментного вибіркового обстеження. Особливістю динамічних моделей є те, що агенти (застраховане працездатне населення або пенсіонери) змінюють свої характеристики під впливом ендогенних процесів, включених у модель. Відповідно, такі моделі висувають найвищі вимоги до якості вихідних даних – тут потрібно мати набір ретроспективних характеристик респондентів, отриманий із біографічних та панельних обстежень, або з серії повторюваних просторових обстежень. Окрім цього, необхідно мати чіткі цільові орієнтири щодо ймовірної зміни основних макропоказників.

Найбільш поширеними у практичному використанні за кордоном є універсальні моделі PROST Світового банку і Міжнародної організації праці [75; 79], що дозволяють проводити сценарний прогнозний аналіз пенсійних систем, заснованих на розподільних, накопичувальних і змішаних принципах.

Однак універсалізм створює перешкоди для використання моделі PROST в окремих країнах: у цій моделі не береться до уваги специфіка національного пенсійного законодавства. Існують також серйозні проблеми з «...інформаційним забезпеченням, так, зокрема, українська статистика не дозволяє отримати дані за цілою низкою ознак, і тому в цьому випадку доводиться використовувати не

завжди обґрунтовані експертні оцінки» [105].

Що стосується математичного інструментарію, то нині найбільш поширені підходи щодо моделювання доходів та видатків пенсійних систем ґрунтуються на використанні апарату актуарної математики, агентних моделях [28], економетричних та статистичних методах [29; 72; 77], експертних оцінках тощо.

Як було зазначено вище, залежно від поставленої мети, часового горизонту прогнозу та конкретизації задачі щодо діяльності ПФУ використовуються агрегований (макро-) або деталізований (мікро-) підходи при побудові моделі. Кожний з цих підходів має свої переваги та недоліки.

Так, у деталізованих моделях необхідно прогнозувати (або задавати) значення великої кількості змінних (факторів), ураховувати численні контури прямих та зворотних зв'язків та вплив зовнішнього середовища, що досить складно реалізувати на практиці.

Зокрема, для підвищення точності прогнозування доходів ПФУ необхідно (окрім макроекономічних, соціально-демографічних та інших факторів, зазначених у вступі) мати репрезентативні деталізовані статистичні дані та прогноз на середньострокову перспективу щодо:

вікового та статевого розподілу платників пенсійних внесків, включаючи найманих працівників і самозайнятого населення;

тривалості стажу у різних вікових і статевих групах;

перерви у стажі залежно від підстав (зокрема, народження дітей і догляду за ними) і їх поширеність серед чоловіків і жінок;

розподілу платників внесків за величиною заробітної плати (бажано в віково-статевому розрізі);

ймовірні зміни у пенсійному законодавстві щодо пенсійного віку, ставки ЄСВ тощо.

Оскільки головною метою нашого аналізу є прогнозування лише доходів ПФУ на середньострокову перспективу, то нема необхідності розглядати деталізовану статево-вікову структуру населення, динаміку чисельності пенсіонерів та їх деталізацію за розміром пенсій тощо.

Ефективним підходом в цьому випадку є застосування агрегованих економетричних моделей, в яких доходи ПФУ описуються за допомогою невеликої кількості агрегованих макрозмінних, що визначають динаміку доходів ПФУ в цілому залежно від сценаріїв зміни екзогенних факторів. Перевагою такого підходу є те (на відміну від моделей актуарної математики, агентних моделей, дезагрегованих економетричних моделей тощо), що для здійснення прогнозу немає необхідності мати достатньо велику та деталізовану статистичну базу.

Саме такий підхід і було обрано у нашому дослідженні.

Вибір статистичної бази дослідження.

Необхідно зауважити, що аналіз порівняно довгих динамічних рядів макроекономічних показників ускладнюється структурними зрушеннями при параметричному описі економетричних залежностей. Ці структурні зрушення пов'язані, зокрема, із різноманітними економічними шоками та кризами (наприклад кризи 1998 р. та 2007-2008 рр.), змінами законодавства тощо. В той же час, використання невеликих вибірок для економетричного моделювання також є небажаним, оскільки значно погіршується точність коефіцієнтів економетричних моделей.

Тому в якості статистичної бази для оцінювання параметрів моделі було обрано річні дані за період з 2000 по 2015 рр. [132; 140] та до економетричних залежностей було включено певні змінні, що відображають специфічні ефекти (шоки) від кризи 2008 р. (DUM_1), зміни пенсійного законодавства у 2011 р. (DUM_2), початок військово-політичного конфлікту на сході країни та анексія Криму у 2014 р. (DUM_3).

Побудова агрегованої середньострокової моделі доходів ПФУ.

Виконаний аналіз побудови економетричних моделей функціонування ПФУ свідчить, що при моделюванні доходної частини фонду необхідно дослідити взаємозв'язок між наступними критеріями: показниками економічної активності в країні, політикою у сфері зайнятості та соціальних стандартів, бюджетною та податковою політикою тощо.

В якості базової моделі досліджувалась узагальнена економетрична модель:

$$Y = X\beta + u, E(u) = 0, E(u^T u) = \sigma^2 \Omega, \quad (3.1)$$

де Y , β , u – вектори ендогенних змінних, невідомих параметрів та збурень відповідно, X – матриця екзогенних змінних, E – оператор математичного сподівання, σ^2 – невідомий параметр, Ω – симетрична додатньо-визначена матриця порядку n , T – оператор транспонування. Якщо коваріаційна матриця Ω відома, то оцінку вектору параметрів β для моделі (3.1) можна знайти узагальненим МНК [245].

Вибір факторів ґрунтувався, з одного боку, на підставі проведеного вище аналізу, а з іншого, на кореляційному аналізі та тесті причинності Грейнджера (Granger Causality Test), статистики Шварца та Акаїке тощо [31; 245].

В якості агрегованих макрозмінних при аналізі тенденцій доходів ПФУ на середньострокову перспективу (до 2020 року) було обрано динаміку зміни обсягів ВВП (Y_t), фонду оплати праці (FOP_t), загальної кількості зайнятих (L_t), середньомісячної та мінімальної заробітної плати ($w_t, w_t^{\min}$), ставки соціального внеску до ПФ (r_t), доходів фонду минулого періоду (D_{t-1}) тощо. При цьому в моделі динаміка ВВП задається як екзогенна змінна, а ФОП та доходи ПФУ є ендогенними.

Таким чином, загальний вигляд функції доходів ПФУ $D(t)$ буде мати вигляд (нижній індекс – це період часу).

$$\begin{aligned} D(t) &= D_t^1 + D_t^2; \\ D_t^1 &= f_1[Y_t, w_t, L_t, FOP_t, r_t, D_{t-1}]; \\ D_t^2 &= f_2[V_t - D_t^1]; \\ FOP_t &= g[Y_t, w, L, \omega]. \end{aligned} \quad (3.2)$$

Тут D_t^1, D_t^2 – доходи ПФУ від власних надходжень з урахуванням залишку минулого періоду та кошти держбюджету (трансферти з держбюджету), спрямовані на погашення дефіциту ПФУ у році t відповідно; V_t – прогнозовані видатки ПФУ; f – деякі функціональні залежності.

Величина бюджетних трансфертів залежить від обсягу дефіциту власних надходжень ПФУ. Власні надходження безпосередньо залежать від ВВП, обсягу легальних заробітних плат в економіці (ФОП, або середньомісячної зарплати та кількості зайнятих) та ставки ЄСВ.

При виборі виду функціональних залежностей ми виходили з того, щоб моделі мали «прозору» економічну інтерпретацію. В моделі було враховано той факт, що близько 97 % власних доходів фонду формується за рахунок ЄСВ (табл. 3.1-3.2).

Аналіз та остаточна специфікація економетричних залежностей проводилась за таким алгоритмом:

на першому етапі проводилась перевірка вихідних даних (екзогенних і ендогенних) на стаціонарність за допомогою простого і розширеного тестів Дікі-Фуллера (*DF*- і *ADF*-тести);

для нівелювання інфляційних ефектів усі фінансові часові ряди було перераховано в постійні ціни 2000 р. за допомогою дефлятора ВВП;

верифікація, порівняльний аналіз конкуруючих версій побудованих залежностей, оцінка їх прикладної дієздатності здійснювалась за допомогою статистичних критеріїв, що включають, крім аналізу стандартних *t*-, *F*-, *DW*- та інших статистик, ретроспективну оцінку відносних похибок прогнозу та аналіз стійкості одержаних результатів щодо варіації складу вибіркового даних і модельних припущень;

включення до моделі додаткових факторів або виключення факторів базувалось на застосуванні мультиплікативного тесту Лагранжа (*LM*-тест) та покрокової регресії.

Тестувалися різні комбінації факторів і специфікації лагів, розглядалися також дані в абсолютних значеннях та темпах приросту (Додаток Р). В результаті було обрано дві моделі в якості остаточних: адитивну та мультиплікативну, а в якості вхідної інформації – абсолютні дані в постійних цінах 2000 р.

Адитивна специфікація має вигляд:

$$D_t^1 = b_0 + b_1 r_t FOP_t + b_2 D_{t-1} + b_3 ID_t + b_4 DUM_1 + b_5 DUM_2 + b_6 DUM_3 + u_t; \quad (3.3)$$

де: $b_i, i = \overline{0,6}$ коефіцієнти регресії; D_t^1 – власні надходження фонду у році t ; r_t – ставка єдиного соціального внеску; $b_1 r_t FOP_t$ – характеризує обсяги надходження ЄСВ до ПФ; $b_2 D_{t-1}$ – залишок коштів минулого періоду; ID_t – фактор, що характеризує інші надходження фонду; $DUM_1 - DUM_3$ – фіктивні змінні; u_t – випадкова похибка.

МНК оцінки та регресійну статистику для моделі (3.3), які обчислені за допомогою засобу «Аналіз даних» MSEXCEL, наведено нижче (у дужках містяться стандартні відхилення для оцінок параметрів моделі та значення t -статистики):

$$D_t^1 = -9391 + 0.502r_t FOP_t + 0.499D_{t-1} + 1.9ID_t - 4088DUM_2 + u_t$$

(2984)	(0.069)	(0.083)	(1.169)	(875)
(-3.15)	(7.26)	(6.04)	(1.63)	(-4.67)

$R^2 = 0.983$

(3.4)

Значення коефіцієнтів при фіктивних змінних DUM_1, DUM_3 виявились незначущими за критерієм Стюдента (t -статистикою), і тому їх було вилучено із моделі.

Альтернативна (мультиплікативна) специфікація форми має вигляд:

$$D_t^1 = b_0 [w_t L_t]^{b_1} [r_t]^{b_2} + u_t$$
(3.5)

де D_t^1 – власні надходження фонду у році t ; w_t, L_t – середньомісячна заробітна плата та кількість зайнятих відповідно, їх добуток є апроксимацією ФОП; r_t – ставка ЄСВ; $b_i, i = \overline{0,2}$ коефіцієнти регресії.

Така специфікація у вигляді виробничої функції типу Кобба-Дугласа також має чітку економічну інтерпретацію: коефіцієнти b_1, b_2 є коефіцієнтами еластичності, які показують, на скільки відсотків зміниться обсяг доходів фонду при зміні відповідного фактору на 1%. Коефіцієнт b_0 характеризує ступінь сплати страхових податків до ПФУ.

Ця специфікація у логарифмічній формі після включення фіктивних змінних

та фактору, що характеризує інші надходження фонду ID_t буде мати вигляд:

$$\ln D_t^1 = \ln b_0 + b_1 \ln[w_t L_t] + b_2 \ln[r_t] + b_3 \ln[ID_t] + b_4 DUM_1 + b_5 DUM_2 + u_t \quad (3.6)$$

Було одержано такі оцінки коефіцієнтів цієї моделі:

$$\begin{array}{cccccc} \ln D_t^1 = -3.92 + 1.32 \ln[w_t L_t] + 1.84 \ln[r_t] + 0.07 \ln[ID_t] + 0.2 DUM_1 - 0.33 DUM_2 + u_t & & & & & \\ (2.11) & (0.14) & (0.43) & (0.04) & (0.05) & (0.09) \\ (-1.86) & (9.53) & (4.26) & (1.72) & (4.52) & (-3.52) \\ R^2 = 0.988 & & & & & \end{array} \quad (3.7)$$

Значення коефіцієнту при фіктивній змінній DUM_3 виявилось незначущим за t -статистикою, і тому її було вилучено із моделі.

Отже, для обох моделей значення коефіцієнту детермінації $R^2 = 0,98$ відповідно свідчать про існування сильної статистичної залежності між факторами, а значення стандартних відхилень та результати інших тестів дозволяють зробити висновок щодо адекватності та якості цих моделей.

До специфікації моделей (3.3-3.6) не було включено ВВП, оскільки ФОП є складовою ВВП і при включенні цих факторів одночасно виникає мультиколінеарність, яка суттєво погіршить прогностні якості моделі. Це стосується також таких факторів, як середньомісячна зарплата та кількість працюючих для моделі (3.3), оскільки їх добуток суттєво корелює із ФОП.

ФОП в моделі було подано як функцію ВВП. У роботі [45] було одержано таку емпіричну залежність:

$$FOP_t = \alpha(1 - \omega)Y_t, \quad (3.8)$$

де α - коефіцієнт еластичності неокласичної виробничої функції за фактором «праця», $\omega = \frac{T}{Y}$ - питома вага податків у ВВП (T - податки за виключенням субсидій, як складова ВВП за розподільчим методом).

Знайдену емпіричну оцінку параметру $\alpha \approx 0.54$ було скореговано згідно з даними за останні 5 років та одержано значення коефіцієнта еластичності $\alpha \approx 0.51$, що і було використано для оцінки адекватності моделі ФОП (3.8) та прогностних розрахунків (табл. 3.3.).

Оцінка адекватності моделі ФОП

Рік	Податкове навантаження			Фонд оплати праці, млн. грн.		
	ВВП, млн. грн. (Y)	Податки, млн. грн. (T)	$\omega=T/Y$	Фактичний	Модель (5) $wL^* = \alpha(1-\omega)Y$	Відн. похибка
2010	1 079 346	127525	0,118	540 651	523 502	3,17%
2011	1 299 991	181330	0,139	610 615	615 264	0,76%
2012	1 404 669	180815	0,129	705 837	673 120	4,64%
2013	1 465 198	184323	0,126	730 653	704 481	3,58%
2014	1 586 915	204191	0,129	734 943	760 498	3,48%
2015	1 979 458	324272	0,164	778 674	810 352	4,07%
Середнє за 5 років			0,134	Середня похибка		3,28%

Джерело інформації: розраховано автором за матеріалами Державної служби статистики України [132].

Можна зробити висновок щодо цілком прийнятної точності моделі (3.8) для оцінки обсягу ФОП: середня похибка прогнозу за період 2010-2015 рр. складає близько 3% (табл. 3.3.).

Отже, якщо відоме значення ВВП (шляхом застосування прогнозної моделі, або заданого сценарію) та екзогенно задано параметри податкової політики (зокрема, частки податків у ВВП), то за допомогою моделі (3.8) можна з прийнятною точністю знайти оцінку для фонду заробітної плати, яка є основою для формування дохідної частини ПФУ.

Таким чином, модель середньострокового прогнозування доходів ПФУ (за рахунок власних надходжень) складається з рівнянь (3.3 – 3.8), а прогноз здійснюється за наступним алгоритмом:

на прогнозний період сценарно задається значення ВВП та питома вага податків у ВВП;

за формулою (3.8) обчислюється ФОП;

для моделі (3.6) задаються цільові орієнтири щодо росту реальної мінімальної та середньої зарплати, кількості зайнятих;

за моделлю (3.3) або (3.6) здійснюється прогноз власних надходжень до ПФУ.

В моделі (3.3) питома вага податків у ВВП є параметром управління, який

характеризує в агрегованому вигляді економічну політику.

Розробка сценарних аналіз доходів ПФУ до 2020 р.

Нами було обґрунтовано три ймовірні сценарії соціально-економічного розвитку України на середньострокову перспективу: *оптимістичний, інерційний та песимістичний*. Формування цих сценаріїв ґрунтувалось на системній методології організації та проведенні прогнозування соціально-економічного розвитку в країнах ЄС та України [58; 121; 194; 257; 267].

Але, на відміну від існуючих сценаріїв і прогнозів соціально-економічного розвитку країни на середньострокову перспективу, увагу акцентовано на тих факторах, які мають безпосередній вплив на формування доходної частини ПФУ: динаміці ВВП, мінімальній та середній заробітній платі, обсязі фонду оплати праці, ставці ЄСВ, рівню податкового навантаження тощо.

В основу сценаріїв та прогнозних моделей було покладено проведення нами аналіз статистичних даних за останні 10 років, а також аналітичні та прогнозні оцінки МВФ, Світового банку та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [135; 136; 141; 187].

Оптимістичний сценарій базується на ефективному використанні наявного в Україні інноваційного потенціалу та заходів щодо його підвищення. Зокрема, передбачається, що будуть реалізовані кроки, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, зниження податкового навантаження на реальний сектор, адекватного підвищення соціальних стандартів (прожиткового мінімуму, мінімальної зарплати та пенсії).

Цей сценарій передбачає покращення стану світової економічної кон'юнктури та зростання цін на продукцію українського експорту.

За цим сценарієм вже у 2017 р. очікується зростання ВВП на 2,5 %, а в подальші роки на 4% щорічно, а зростання реальних середніх зарплат в середньому на 5%. Цей сценарій також передбачає виведення до 2020 р. з тіні принаймні половини «зарплат в конвертах» (обсяг яких за експертними оцінками [124] у 2015 р. складав близько 200 млрд. грн.) внаслідок зниження ставки ЄСВ та

покращання економічного клімату в країні.

Інерційний сценарій розвитку стану передбачає збереження існуючих тенденцій за умови забезпечення політичної стабілізації в країні та покращення інвестиційного клімату. Але у разі збереження існуючого рівня корупції має відбутись нівелювання ефективності здійснених реформ, не буде досягнуто суттєвого зниження податкового тиску.

Цей сценарій також передбачає зростання світової економіки в найближчі роки в середньому на 3,5 % та зростання цін на світових товарних ринках. За цим сценарієм передбачається зростання реального ВВП на 1,5 % у 2017 р., та на 2 % протягом 2018-2020 рр., а зростання реальних зарплат – на 2-3% щорічно, починаючи з 2017 р. При обґрунтуванні цього сценарію було зроблено відповідне припущення, суть якого полягає в тому, що передбачається, що принаймні третина «сірих» зарплат буде легалізована, чому будуть сприяти відповідні суспільні реформи.

Песимістичний сценарій. Згідно з цим сценарієм в країні «консервується» існуюча модель економічного розвитку, економічні реформи здійснюються лише формально, без належної активізації зі сторони державних органів влади на рівні «декларації про наміри», на фоні високого рівня корупції відбувається подальше зниження інвестиційної привабливості, що буде супроводжуватись відтоком інвестицій, зниженням інноваційного потенціалу, падінням рівня виробництва та життя населення.

Цей сценарій також передбачає уповільнення темпів росту світової економіки. За цим сценарієм очікується зростання реального ВВП України у 2017 р. на 1 % , та на 1,5 % щорічно протягом 2018-2020 рр. Також очікується, що 20% «зарплат у конвертах» вийдуть з тіні. За цим сценарієм зростання соціальних стандартів будуть відставати від темпів інфляції.

Результати сценарних прогностичних розрахунків доходів ПФУ за рахунок власних надходжень за допомогою побудованих моделей наведено у табл. Т.1-Т.3 (Додаток Т), а узагальнені результати прогнозу доходів ПФУ за усіма сценаріями у табл. 3.4.

Прогноз доходів ПФУ до 2020 р.

(в постійних цінах у % до попереднього року)

	Песимістичний сценарій			Інерційний сценарій			Оптимістичний сценарій		
	Темп приросту ВВП	Темп приросту ФОП	Темп приросту Доходів ПФУ	Темп приросту ВВП	Темп приросту ФОП	Темп приросту Доходів ПФУ	Темп приросту ВВП	Темп приросту ФОП.	Темп приросту Доходів ПФУ
2016	100,5	100,5	74,5	101,0	101	74,5	101	101	75
2017	101,0	101	101,0	101,5	103	110,8	103	104	115
2018	101,0	101,5	102,2	102,0	102	104,0	103	104	111
2019	101,5	101,5	101,0	102,0	103	104,0	104	105	112
2020	101,5	102	101,5	102,5	103	107,0	104	105	107

Згідно з одержаними результатами, за усіма сценаріями у 2016 р. очікується падіння реальних доходів ПФУ на 25 % внаслідок зниження ставки ЄСВ до 22%. З 2017 р. має відбутись зростання реальних доходів, але це зростання обумовлене, перш за все, низькою базою порівняння – 2016 р.

За рівних інших умов за *оптимістичним* сценарієм реальні доходи ПФУ почнуть зростати вже починаючи з 2017 р. в середньому на 11% щорічно. За *інерційним* сценарієм також очікується зростання реальних доходів фонду – в середньому на 6% щорічно. У разі реалізації *песимістичного* сценарію можна очікувати мінімального зростання доходів ПФУ з 2017-2018 рр.

Оцінка отриманих результатів. Отримані результати прогнозу доходів ПФУ до 2020 р. базуються на статистичній базі основних макроекономічних показників протягом 2005 – 2015 рр., що є достатнім часовим проміжком для виконання подібних прогнозних розрахунків.

Але необхідно зауважити, що побудована модель не враховує того, що внаслідок зниження ставки ЄСВ буде легалізована певна частина тіньових зарплат. Тому напрямом подальших досліджень буде побудова моделі, яка б враховувала цей факт. Перспективним підходом до цього, на наш погляд, є використання апарату кривої Філіпса, яка пов'язує обсяги податкових надходжень залежно від ставки податку.

Отже, можна зробити висновок, що побудована економетрична модель дозволяє виявити вплив основних макроекономічних факторів на рівень надходжень до ПФУ і розробляти на цій основі сценарні прогностні розрахунки на середньострокову перспективу, що дозволяє в поєднанні із іншими моделями та експертним оцінками зробити більш обґрунтоване дослідження щодо оптимізації діяльності ПФУ.

На відміну від подібних прогностних розрахунків запропоновані підходи передбачають:

врахування доволі значного часового лагу – за період з 2005 по 2015 рр., що сприяє отриманню більш достовірних результатів;

використання відповідного аналітичного апарату дослідження, зокрема мультиплікативного тесту Лагранжа (LM-тест) та покрокової регресії, критерія Стьюдента тощо;

застосування в прогностних сценаріях аналітичних та прогностних оцінок МВФ, Світового банку, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України щодо прогнозів ВВП України;

обґрунтування трьох сценаріїв – песимістичного, інерційного та оптимістичного, з відповідною градацією динаміки ВВП, що дозволяє коригувати обсяги надходжень до ПФУ протягом 2016 – 2020 рр.

Використання цих підходів сприятиме виконанню науково-обґрунтованих розрахунків на середньострокову перспективу із можливістю відповідного коригування згідно з реальною соціально-економічною ситуацією.

3.2 Формування стратегічних і тактичних напрямів функціонування державних фондів соціального страхування

Розробка стратегічних, тактичних напрямів діяльності досліджуваних фондів повинна бути направлена на вирішення їх основних проблем. Як зазначають С. Юрій та В. Федосов, «...наукові проблеми виникають тоді, коли виникають необхідні для цього умови» [264, с. 66].

Результати виконаного дослідження, зокрема аналіз фінансового забезпечення фондів соціального страхування, дозволив виявити основні проблеми щодо оптимальності нормативно-правового забезпечення, організації функціонування фондів, перехід на трирівневу пенсійну систему, дефіцитність ПФУ, взаємини між реципієнтами та державними страховими інституціями.

Серед сукупності проблем функціонування державних фондів соціального страхування, поряд із фінансовими, варто виокремити також постійне зростання кількості реципієнтів. Так, кількість осіб окремих категорій, що претендують на соціальний захист за 2014-2015 рр., значно зросла, внаслідок ведення бойових дій на Сході України, кількість інвалідів, яким призначено пенсію по інвалідності (за різними категоріями), зросла на 12,5 %, кількість сімей, що втратили годувальника і потребують соціальних виплат за рахунок державних фондів соціального страхування, зросла на 6,5 % тощо. Загальна сума додаткових виплат (без урахування підвищення прожиткового мінімуму та соціальних стандартів), що було здійснено в 2015 р., становила 11,2 млрд. грн., у той час як збільшення доходів від ЄСВ у 2015 р. порівняно із 2014 р. склало лише 6,1 млрд. грн.

Як зазначають О. Іванческул та О. Хацевич, «...діяльність страхових фондів є непрозорою діяльністю для суспільства. Також не запроваджено єдиного медичного страхування, незадовільний рівень пенсій для більшості громадян України, незначний рівень підвищення розмірів страхових виплат не впливає на задоволення потреб тих осіб, які їх отримують, і загалом не сприяє розвитку економіки» [76].

Отже, ситуація, що склалась у соціальній сфері в Україні, вимагає від державних інституцій при обґрунтуванні напрямів реформування державного соціального страхування урахування цих факторів з відповідним формуванням ефективних заходів, спрямованих на вдосконалення системи соціального страхування, зокрема і у напрямі фінансового забезпечення.

Визначальними напрямами у вирішенні зазначених проблем можуть стати стратегія та тактика забезпечення фінансовими ресурсами державних страхових фондів.

Спочатку з'ясуємо значення термінів «стратегія» та «тактика». Згідно з Сучасним тлумачним словником української мови: «...стратегія [грецьк. strategia] 2. Мистецтво економічного, суспільного, політичного керівництва масами, що має визначити напрями дій, вчинків. 3. перен. Спосіб дій, лінія поведінки [52, с.834 - 835]. Тактика [грецьк. taktike – мистецтво шикування військ]...2. Сукупність способів, прийомів досягнення певної мети; лінія поведінки» [52, с.848].

У сучасному розумінні щодо фінансової політики термін «стратегія» визначає довгостроковий курс, а тактика – короткостроковий курс.

Стратегія, у загальному розумінні, передбачає також обґрунтування альтернативних варіантів розвитку шляхом прогнозування з метою мобілізації та інвестування. Саме стратегія визначає мету й завдання поточної фінансової діяльності фондів соціального страхування.

Згідно з системним методом, який використовується у даному дослідженні, фінансова система є складовою економічної, яка в свою чергу є підсистемою суспільної системи, тому фінансова політика в цьому складі має напрями реалізації – зокрема стратегічний та тактичний, які можуть формуватися для фінансового забезпечення соціальних фондів.

Фінансова тактика є інструментом реалізації цілей, завдань, напрямів фінансової стратегії.

Беручи до уваги наведені аргументи, з урахуванням аналізу діяльності державних страхових фондів, запропоновано такі стратегічні напрями із відповідним обґрунтуванням тактичних напрямів.

1. Реформування і гармонізація нормативно-правової бази щодо забезпечення діяльності державних фондів соціального страхування;
2. Удосконалення організаційної структури державних страхових фондів;
3. Стимулювання розвитку добровільного страхування;
4. Забезпечення дотримання балансу між взятими фондами зобов'язаннями і їх реалізацією;
5. Підвищення довіри населення до фондів та налагодження комунікації між донорами та реципієнтами послуг.

Отже, при формуванні стратегічних та тактичних напрямів фінансового забезпечення державних фондів соціального страхування необхідно врахувати вектори розвитку вищих структурних елементів, фінансової, економічної та, відповідно, суспільної систем. Така ієрархічна підпорядкованість фінансових ресурсів цих фондів соціального страхування є необхідною умовою їх гармонічного розвитку (рис. 3.2.).

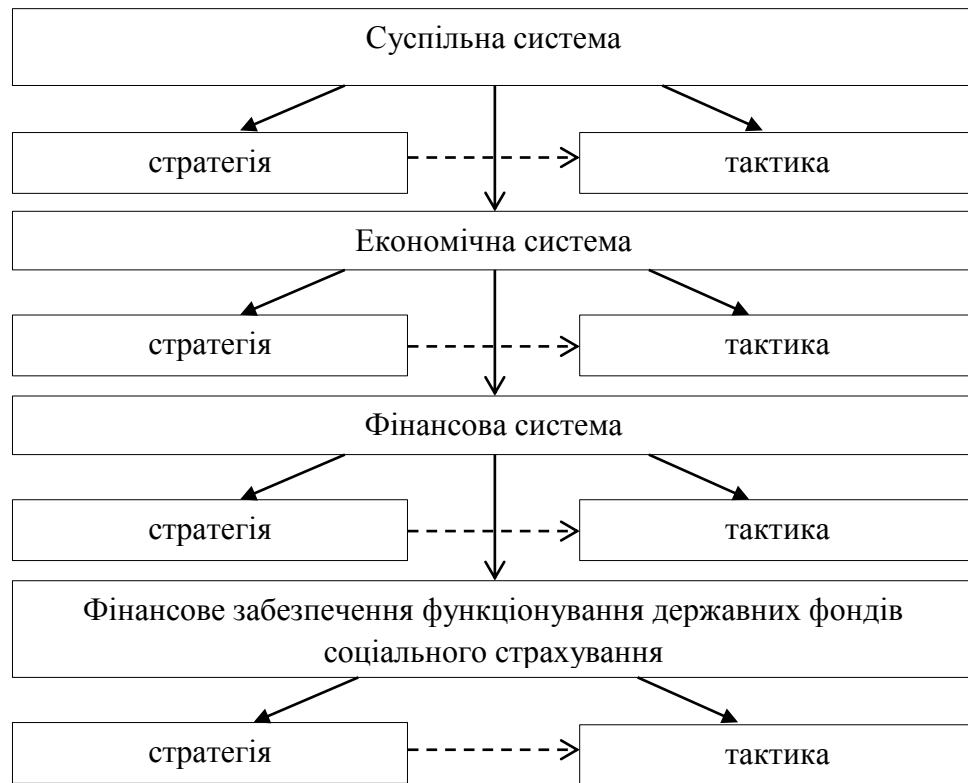

Рис. 3.2. Ієрархія стратегії і тактики фінансового забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування

Джерело: узагальнено автором.

Як зазначають автори підручника «Фінанси» П. Юхименко, В. Федосов та інші, «...фінансова політика реалізується з врахуванням таких етапів: 1. Вироблення цілей, постановка завдань; 2. Вибір типу фінансової політики; 3. Вибір напрямів реалізації (монетарна та фіскальна) та розмежування завдань між ними; 4. Вибір інструментів реалізації; 5. Координація дій окремих інструментів; 6. Здійснення конкретних заходів; 7. Контроль заходів реалізації» [256, с. 214].

Ці етапи з відповідною інтерпретацією будуть застосовані при формуванні

обраної стратегії та тактики. Взаємозв'язок цих стратегічних і відповідних тактичних напрямів, які повинні забезпечити їх реалізацію, зображено на рис. 3.3.

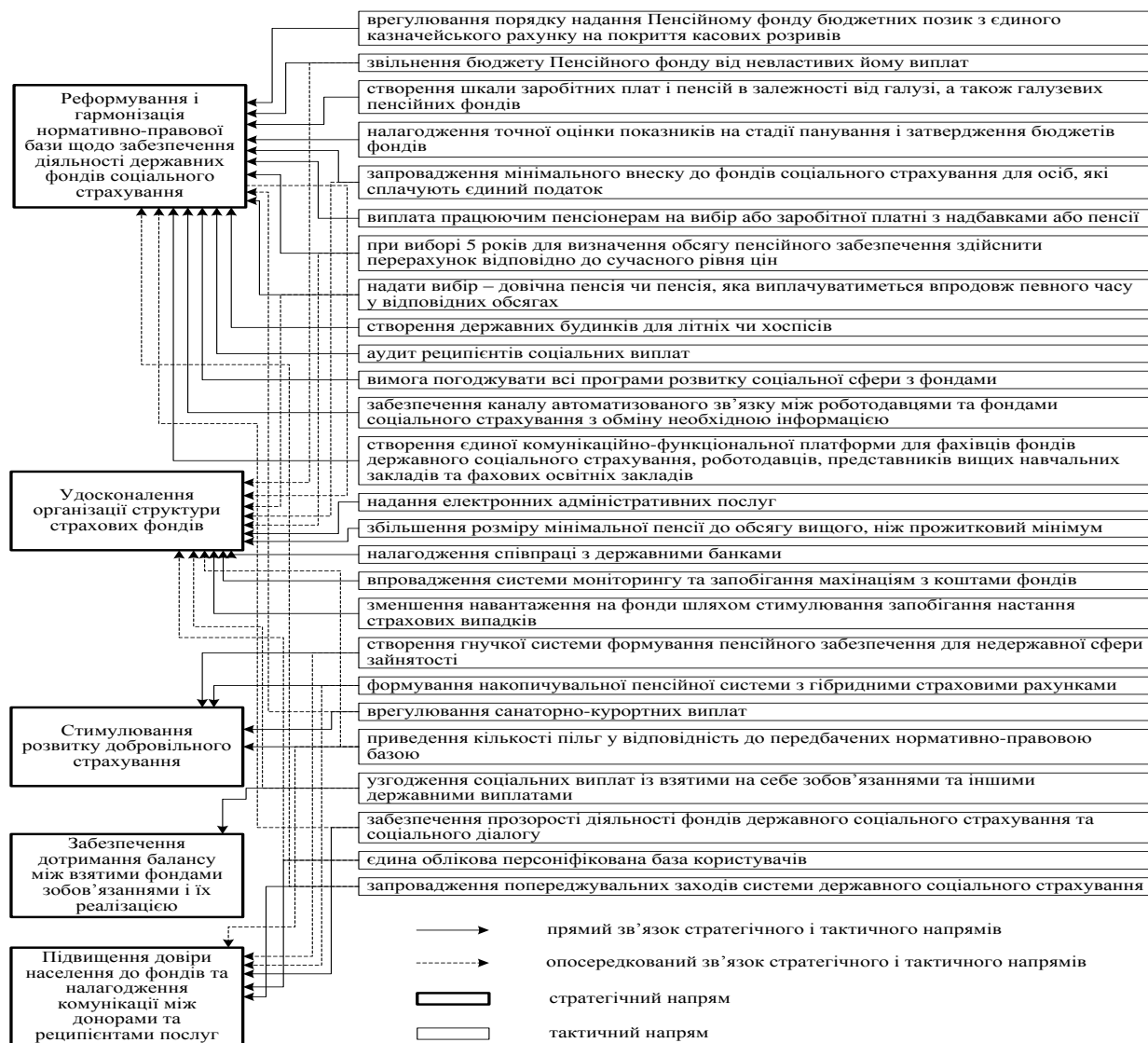

Рис. 3.3. Взаємозв'язок стратегічних і відповідних тактичних напрямів функціонування державних фондів соціального страхування

Джерело: розроблено автором.

Стратегічними напрямами діяльності фондів соціального страхування повинні стати перспективні заходи щодо формування фінансових ресурсів.

Складовою частиною стратегії є перспективне фінансове планування з такими основними параметрами діяльності, як: рівень прибутковості нагромаджень; рівень прибутковості страхових резервів; кількість застрахованих осіб; надійність; кількість отримувачів допомог; обсяг здійснених страхових виплат тощо.

Реалізація стратегії здійснюється за допомогою тактичних заходів, які включають набір фінансових рішень щодо стратегічних завдань. Тактика, на відміну від стратегії, пов'язана з реалізацією локальних, поточних завдань функціонування фондів соціального страхування, базується на оперативному й поточному плануванні. При стабільній стратегії тактика має бути гнучкою, що пояснюється дією зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на діяльність державних фондів соціального страхування (рис. 3.4.).

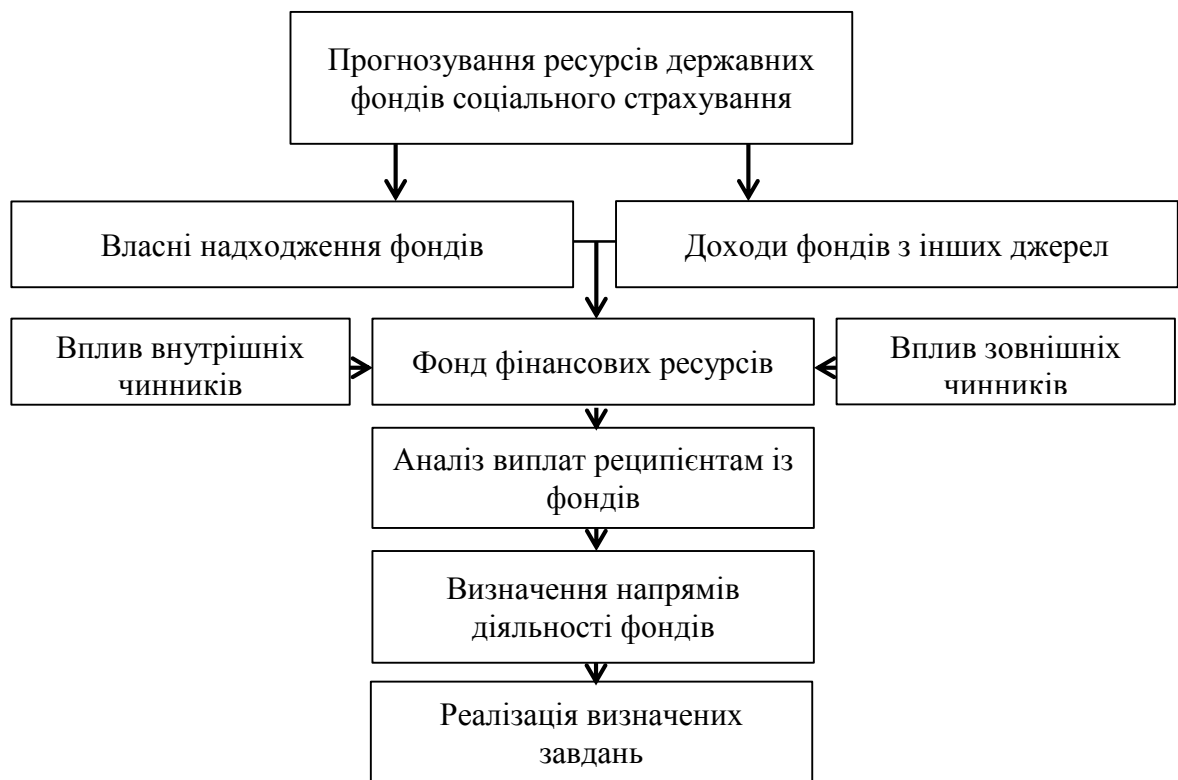

Рис. 3.4. Організація діяльності державних фондів соціального страхування з врахуванням впливу відповідних чинників

Джерело: розроблено автором.

Управління коштами державних фондів соціального страхування передбачає формування й використання доходів, грошових фондів і капіталу, залучених на соціальне страхування. Відповідно, для забезпечення своїх зобов'язань перед застрахованими особами фонди соціального страхування повинні мати у своєму розпорядженні відповідний фінансовий потенціал, який визначається сукупністю фінансових ресурсів, які перебувають у фінансовому обороті і використовуються для здійснення страхової діяльності. Основу фінансового потенціалу фондів

становлять власні фінансові ресурси (обов'язкові платежі працюючого населення та кошти державного бюджету).

Обґрунтуємо запропоновані стратегічні напрями функціонування державних фондів соціального страхування та паралельно із стратегічними розкриємо сутність тактичних напрямів.

1. Реформування і гармонізація нормативно-правової бази щодо забезпечення діяльності державних фондів соціального страхування. Тактичним напрямом є врегулювання порядку надання ПФУ бюджетних позик з єдиного казначейського рахунку на покриття касових розривів. Такі розриви трапляються іноді у зв'язку з дефіцитом бюджету фонду, а також з появою короткострокових адресних виплат, коштів на які не було передбачено в конкретному періоді.

Ще в 2009 р. у Концепції подальшого проведення пенсійної реформи було зазначено, що одним із стратегічних напрямів є звільнення бюджету ПФУ від невласливих йому виплат [200]. Незважаючи на те, що пройшло сім років, проблема залишається не вирішеною. Це призводить до того, що кошти з бюджету фонду використовуються на покриття різних зобов'язань, які не мають нічого спільного з фондом, або на адміністративні витрати, і кошти не повертаються в подальшому на рахунки.

Наступним тактичним напрямом є створення галузевих пенсійних фондів, а також шкали заробітних плат і пенсій в залежності від галузі. У зарубіжних країнах, зокрема в Німеччині, за результатами аналізу функціонування та фінансування соціальної сфери дійшли висновку, що ефективним напрямом матеріального забезпечення населення і наповнення бюджетів державних фондів соціального страхування є створення шкали мінімальних заробітних плат за галузями. Це не лише дозволяє забезпечити гідну оплату праці в залежності від важкості, ризику та кваліфікації за рахунок встановлення на законодавчому рівні мінімальних розмірів заробітних плат, але й збільшити надходження до бюджетів фондів, адже зростання заробітної платні працівників передбачає також збільшення обсягу відрахувань до фондів соціального захисту. Галузеві пенсійні фонди наповнюються коштами за спрямуванням. Враховуючи різну ризиковість

та тривалість життя працівників різних сфер, це дозволяє оптимізувати виплати пенсій, а надлишкові кошти в одних фондах зможуть покрити дефіцит інших. Також це дозволяє з'ясувати необхідність додаткових заходів для кожної сфери зі збереження трудового потенціалу та умов праці. Це прямо та опосередковано впливає на підвищення добробуту населення.

Отже, досвід Німеччини показав, що налагодження точної оцінки показників на стадії панування і затвердження бюджетів фондів призводить до зниження адміністративних витрат та підвищення результативності використання коштів [210]. В Україні така оцінка хоч і здійснюється, але доволі орієнтовно, це призводить до виникнення касових розривів, а також додаткових затрат часу і коштів на адміністрування. Тому необхідною є розробка відповідної ефективної методики розрахунку показників, які впливають на формування бюджетів фондів державного соціального страхування і можуть бути застосованими на стадії планування.

Ще одним тактичним напрямом розвитку фондів державного соціального страхування є пошук додаткових джерел для фінансування фондів. З цією метою пропонується запровадити на законодавчому рівні мінімальний внесок до фондів соціального страхування для осіб, які сплачують єдиний податок. З одного боку, його було запроваджено для стимулювання малого підприємництва та невеликих сільськогосподарських виробників, і впровадження додаткового збору може негативно позначитись на їх діяльності, проте з іншого – такі особи або не отримують пенсії чи інших виплат взагалі, або отримують пенсію за віком і, не вносячи будь-яких коштів до фондів, користуються його ресурсами. Тому необхідним є забезпечення балансу між надходженнями від таких осіб і коштами, які їм у майбутньому виплачуватимуться. Це можливе лише за умов мінімальних відрахувань до фондів для платників єдиного податку.

Щодо пенсійних реформ, ще одним напрямом є реформування системи нарахування пенсій. Беручи до уваги, що нині прийнято рішення щодо обчислення обсягу пенсії обирати 5 років за бажанням особи [69], необхідним є індексування заробітної плати вибраних років, щоб можна було розрахувати,

якою була ця заробітна плата на момент нарахування пенсії. Це дозволить громадянам отримати пенсію в реальному розмірі, що підвищить їх життєвий рівень.

Одним із тактичних напрямів функціонування державних фондів соціального страхування є впровадження досвіду зарубіжних країн щодо виплати пенсій. Тривалість життя в Україні є значно меншою, ніж в інших країнах ЄС, тому значна частина населення отримує пенсію лише декілька років, формуючи при цьому своє пенсійне забезпечення впродовж всього життя. Тому на законодавчому рівні доцільно було би запровадити диференціацію пенсійного забезпечення за тривалістю та обсягом виплат: залишити безстрокову пенсію з виплатами, які передбачені чинними нормативно-правовими актами або здійснювати виплату за бажанням особи впродовж певного терміну і в відповідному до нього обсязі. Це дозволить багатьом отримати гідне утримання після закінчення трудової діяльності і підвищить рівень соціального забезпечення населення.

Наступним важливим тактичним напрямом функціонування фондів соціального страхування є встановлення на законодавчому рівні вимог щодо узгодження стратегій та програм покращення безпеки, гігієни, виробничого середовища різного рівня з фондами соціального страхування, оскільки, зазвичай, такі програми приймаються без відповідного погодження. Це призводить до того, що вони передбачають реалізацію заходів, які не можуть забезпечити фонди, без коштів бюджету. За таких умов підвищується дефіцит бюджету фондів, а також знижується довіра населення до них.

Необхідно зазначити, що сучасних умовах є неузгодженість у взаємовідносинах між роботодавцями і фондами соціального страхування. Зокрема, якщо людина вперше за рік здає лист непрацездатності, їй доводиться підтвердити свій страховий стаж. Це призводить до незручностей для користувачів та додаткових затрат часу.

Ще одним тактичним напрямом в контексті реформування нормативно-правової бази функціонування фондів соціального страхування є реформування

самого підходу до наповнення бюджету Фонду коштами та здійснення відповідних платежів. Основним джерелом наповнення Фонду соціального страхування є відрахування із заробітної плати. Значна частка коштів виплачується фондами на утримання тимчасово безробітних. Таким чином, між ними простежується прямий зв'язок. Тому ефективним тактичним напрямом є створення єдиної комунікаційно-функціональної бази даних, до якої будуть залучені фахівці фондів державного соціального страхування, роботодавці, представники вищих навчальних закладів та фахових освітніх закладів (зокрема, за взірцем ярмарки вакансій). Це допоможе більш ефективно здійснювати підготовку фахівців, виконає функцію гібридної біржі праці, завдяки якій прискориться і полегшиться доступ роботодавців до ринку праці, а також потенційних працівників до потенційних робочих місць. В свою чергу це дозволить зменшити навантаження на Фонд соціального страхування як за рахунок зниження витрат на адміністрування, так і за рахунок того, що особи будуть перебувати менший період часу на утриманні самих фондів за рахунок доступності до потенційних місць роботи. Таким чином вдасться зменшити обсяг дефіциту фондів та підвищити обсяги соціальних виплат.

2. Удосконалення організаційної структури страхових фондів.

Тактичними напрямами є:

надання електронних адміністративних послуг, що обумовлюється тим, що документообіг фондів є значним. Більша частина припадає саме на відповіді на запити громадськості. Таким чином, адміністрування цих запитів є досить затратним як щодо часу, так і коштів. Тому пропонуємо поряд зі звичайним документообігом запровадити надання електронних послуг. Це, з одного боку, допоможе заощадити час і кошти, з іншого – для багатьох користувачів підвищить зручність, адже запити оформляти можна також дистанційно. Окремо доцільно передбачити можливість надання оплатних послуг з розрахунком через електронні мережі;

підвищення розміру мінімальної пенсії до обсягу, вищого ніж прожитковий мінімум, що було передбачено Концепцією подальшого проведення пенсійної

реформи ще в 2009 р. [200]. Прожитковий мінімум в сучасних умовах є значно заниженим і не дає можливості забезпечити базові потреби громадян. Значна частка пенсіонерів, пропрацювавши все життя, після виходу на пенсію практично отримує на рівні менше прожиткового мінімуму, і тому необхідно переглянути обсяг пенсійного забезпечення. Також такий захід дозволить підвищити добробут населення та збільшити середню тривалість життя.

Необхідно зазначити, що в умовах дефіциту бюджету фонду особливої ваги набирає напрям співпраці з державними банківськими установами. Тому для підвищення привабливості фондів, збільшення майбутніх пенсій громадян, а також отримання додаткових надходжень до бюджету фондів пропонуємо запровадити змішану пенсійну систему з розміщенням частини відрахувань фондами до державних банків. Таким чином буде забезпечено додаткове нарощування накопичень. В той же час вільні кошти фондів також доцільно вкладати в державні банки як відносно стабільні з метою забезпечення їх обертання і капіталізації.

Таким чином, банківська система отримає додаткові грошові надходження, а фонди і застраховані особи – можливість підвищити рівень доходу без суттєвого ризику.

Стратегічно важливим для Фонду є пошук нових джерел фінансування, у зв'язку з цим доцільно здійснювати передбачені статутами операції. Проте часто при їх реалізації мають місце зловживання. Тому наступним тактичним напрямом є впровадження системи моніторингу та запобігання цим зловживанням. Такий моніторинг повинен здійснюватися як громадськими організаціями, так і правоохоронними органами, і крім виконання безпосередніх завдань доцільно також покласти на нього функцію консультанта з підвищення ефективності використання тимчасово вільних коштів. Такі зміни дозволять збільшити наповнення бюджету фондів, а отже, і його ефективність в цілому.

Ще одним тактичним напрямом є зменшення навантаження на фонд за рахунок уникнення страхових випадків. З цією метою пропонується запровадити штрафні санкції за порушення умов праці в розмірах, які б мали стимулюючий

ефект і залежали від виду порушення. Також пропонується збільшити відрахування для тих підприємства, де часто трапляються страхові випадки і навпаки, знижувати для тих, де вони трапляються рідко. Це змусить роботодавців або сплачувати більше до бюджету фондів, або ж покращувати умови праці, що призведе до зниження рівня відрахувань, але також і зниження виплат з фондів. Доцільно також запровадити додатковий збір до фондів соціального страхування при виявленні ДФСУ незадекларованих доходів на їх суму. Це також сприятиме зменшенню дефіциту бюджету фондів.

3. Стимулювання розвитку добровільного страхування. З цією метою доцільно надати можливість громадянам контролювати наповнення власного страхового фонду та мати змогу впливати на цей процес за рахунок зміни обсягу відрахувань в залежності від можливості, а також за умови наповнення фонду до належного рівня – вийти на пенсію з часу наповнення, з дотриманням чинного пенсійного законодавства. Також доцільно дати можливість обирати період виплати пенсійного забезпечення і їх обсяг. Це буде стимулюючим фактором для наповнення бюджету, забезпечить прозорість та доступність виплат, а також допоможе підвищити довіру населення до державних фондів соціального страхування.

4. Забезпечення дотримання балансу між взятими фондами зобов'язаннями і їх реалізацією. Соціальні виплати в Україні є дуже розрізненими між соціальними верствами, базуються на недосконалому законодавстві, за останні два роки фіксуються розриви між доходами і видатками. Такий підхід є неприпустимим для країни, яка інтегрується в європейське суспільство, тому необхідно переглянути структуру витрат, уникати тих, що є невластивими для фондів, невиправданими та такими, що передбачають нераціональне використання. Саме тому необхідно реалізувати відповідні заходи щодо недопущення цих проблем. Так, у напрямі формування єдиного реєстру набувачів відповідної страхової допомоги доцільно завершити цей процес у найближчі терміни, що дозволить більш точно оцінити реальне навантаження на фонди. Виходячи з цього, необхідним є приведення обсягів витрат фондів до балансового по відношенню до

загальних витрат, що допоможе забезпечити належний рівень фінансування соціальної сфери та найбільш важливими тактичними напрямками для забезпечення дотримання балансу між взятими зобов'язаннями і їх реалізацією при функціонуванні фондів державного соціального страхування є:

врегулювання механізму санаторно-курортних виплат, оскільки в сучасних умовах продовжують виплачуватись кошти на оздоровлення, надаватись путівки на санаторно-курортне лікування, що загалом, є позитивним явищем для відповідних категорій реципієнтів. Але кількість установ, які надають такі послуги і перебувають в державній власності або власності профспілок постійно скорочується і якість послуг, які вони надають, погіршується. Це призводить до зниження якості оздоровлення і збільшення витрат у випадку надання путівок у недержавні організації цієї сфери. Таким чином, необхідним є встановлення балансу між доходами і витратами фондів. Здешевлення послуг можливе лише в державному секторі, де підвищення якості послуг коштуватиме менше, ніж фінансування аналогічних в приватних установах, тому необхідним є налагодження співпраці між закладами санаторно-курортної сфери та охорони здоров'я із співфінансуванням розвитку останніх фондами державного соціального страхування. Такий крок дозволить не лише підвищити якість оздоровлення, але й модернізувати заклади зазначених сфер, а також заощадити кошти фондів державного соціального страхування;

приведення кількості пільг у відповідність із удосконаленою нормативно-правовою базою. В сучасних умовах кількість пільг є доволі розширеною, при їх наданні не повною мірою витримується принцип адресності, тому є необхідність їх суттєвого впорядкування, що зменшить навантаження на страхові фонди. Такий захід дозволить скоротити витрати, привести у відповідність до встановлених норм систему передбачених пільг та виплат, а також збільшити останні за рахунок зниження рівня загального навантаження на бюджет фондів, що є актуальним в сучасних умовах.

5. Підвищення довіри населення до фондів та налагодження комунікації між донорами та реципієнтами послуг. Дотримання відповідних тактичних напрямів

сприятиме підвищенню довіри населення та налагодженню комунікації між донорами та реципієнтами послуг, зокрема забезпечення прозорості діяльності фондів державного соціального страхування та соціального діалогу. Це дозволить не лише зробити систему державного соціального забезпечення більш прозорою і доступною для громадськості, але також забезпечити більш глибокий аналіз реального соціального стану та потреб населення;

впровадження єдиної електронної персоніфікованої облікової бази. Впровадження такої системи сприятиме полегшенню доступу громадян до відповідної інформації та заощадить бюджетні кошти за рахунок зниження затрат на адміністрування і буде важливим кроком на шляху до адаптації вітчизняної системи державного соціального страхування до європейських стандартів. Ця система передбачає також створення пунктів надання інформації від користувачів та автоматизованого отримання на місці базової інформації, що не потребує особливого доступу чи обробки, яку може забезпечити лише працівник фонду. Отримані в таких пунктах документи повинні прирівнюватись до офіційних, оформлених працівниками фонду. Подання такої електронної звітності дозволить оптимізувати роботу не лише фондів, але й інших установ, які працюють з документацією фондів;

запровадження прогресивних заходів системи державного соціального страхування. Фактично, в сучасних умовах система державного соціального страхування функціонує за екстенсивним шляхом, тобто виключно фінансує взяті на себе зобов'язання по настанню страхових подій.

Доволі вагомою проблемою, яка суттєво заважає збільшити динаміку економічного зростання, реалізовувати заплановані реформи, в тому числі і в страховій системі, зменшує доходи державних фондів є тінізація економіки, яка за оцінками зарубіжних та вітчизняних фахівців коливається в межах 40-45 % від ВВП. Складовою цієї проблеми є тінізація зарплат. З метою формування сприятливого середовища функціонування державних страхових фондів, та зменшення тінізації заробітних плат пропонуються такі заходи:

розробка превентивних та стимулюючих заходів щодо детінізації заробітних

плат, оскільки заробітна плата є базою для формування бюджету фондів державного соціального страхування, адже саме з неї сплачуються всі відрахування, які є джерелом наповнення ресурсами фондів, але значний рівень тінізації ринку праці в сучасних умовах формує такі умови, що фонди недоотримують значну частку ресурсів. Ця ситуація виникає тому, що роботодавці знижують рівень заробітної плати, чи взагалі не відображають фактично виплачену зарплату з метою заощадження коштів на таких виплатах та збільшення залишку власного прибутку. Працівники вимушені погоджуватись на такі умови, оскільки зацікавлені в отриманні більшої заробітної плати, незважаючи на те, що такі дії мають негативний вплив на формування їх страхового стажу. Тому з метою детінізації ринку праці доцільно впровадження штрафних санкцій до підприємств, які не сплачують чи не повною мірою сплачують відрахування за зайнятих осіб в десятикратному розмірі від недоотриманих сум при виявленні першого порушення, та збільшення їх обсягу при наступних порушеннях. Також в цьому напрямі доцільно розробити стимулюючі заходи у вигляді зниження ставок відрахувань для підприємців, які у повному обсязі сплачують всі відрахування та здійснюють легальну діяльність;

передбачити диференційовану шкалу заохочень та санкцій, яка буде також враховувати внесок підприємця в соціальний захист та покращення умов праці на підприємстві чи в організації (наприклад, зважаючи на частоту і тяжкість страхових випадків), або навпаки – їх погіршення. Такі заходи не лише сприятимуть виведенню заробітної плати з тіні, але і покращать умови праці та, разом з тим, зниженню навантаження на страхові фонди. Передбачені пільги є цілком виправданими, адже їх обсяг буде меншим, ніж ефект від загального зниження звернень до фондів, а отже і виплат;

Пропоновані попередні заходи доповнюють наступні і співпадають з позицією одного з лідерів партії Зелених Німеччини – Беате Мюллер-Геммеке, яка виступає за детінізацію ринку праці: «Лише тоді, коли праця достойно оплачена, зменшується стимул до нелегальної праці» [271]. Також такий захід є тим шляхом, яким рухаються країни соціального добробуту, отже це матиме

позитивний вплив на загальний стан соціально-економічної сфери України.

Також обумовленою необхідністю є здійснення більш ґрунтованого дослідження стану вітчизняного забезпечення потреб населення державними фондами соціального страхування та обсяги допомог, передбачені ними, які давно втратили зв'язок з реальністю, а отже перестали задовольняти потреби населення.

На відміну від подібних розробок, запропоновані стратегічні і тактичні напрями враховують євроінтеграційний вибір України, передбачають удосконалення юридичної бази, організаційної структури фондів, підвищення довіри населення до функціонування цих фондів.

Отже, запропоновані стратегічні напрями і їх деталізація за тактичними векторами щодо фінансового забезпечення цих фондів дозволить формувати фінансові ресурси не лише на поточний період діяльності фондів, але й на певну перспективу.

Комплекс заходів, запропонованих у тактичних напрямках, дозволить поліпшити фінансове забезпечення цих фондів, а також сприятиме їх ефективному функціонуванню у нормативно-правовій, фінансовій, організаційній, кадровій, інфраструктурній сферах.

Реалізація цих стратегічних та тактичних напрямів буде сприяти поліпшенню функціонування фондів, зокрема і щодо фінансового забезпечення на перспективу.

3.3 Регулятивний механізм забезпечення фінансовими ресурсами державних фондів соціального страхування

Економічні та політичні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі в Україні і пов'язані з євроінтеграційними процесами, визначають зміни в суспільстві та обумовлюють реформування та організацію фінансових взаємовідносин з використанням сучасних важелів впливу на соціально-економічний розвиток країни. Реалізуючи свої функції, держава забезпечує фінансування заходів щодо соціального захисту населення, виконання

пріоритетних загальнодержавних програм, спрямованих на соціальну захищеність громадян.

Побудова ефективної системи державного соціального страхування в Україні вимагає формування злагоджених фінансових відносин, які регулюються фінансовим механізмом, а саме – дотриманням чинного законодавства, нагромадженням коштів, мінімізацією страхових ризиків та забезпеченням соціальних гарантій населення.

Беручи до уваги важливість формування ефективного регулятивного механізму, який би оптимально забезпечував фінансовими ресурсами відповідні страхові фонди, є доцільність у його розробці.

Формування такого регулятивного механізму в сучасних реаліях страхових відносин обумовлена:

наявністю станом на 01.06.2016 р. декількох державних страхових фондів, які, в окремих випадках, дублюють відповідні повноваження окремих фондів;

спонтанністю виникнення окремих страхових соціальних виплат, які у плановому порядку важко передбачити;

неритмічністю надходжень фінансових ресурсів до окремих фондів;

складністю соціальної ситуації, яка нині не сприяє стабілізації контингенту реципієнтів.

Беручи до уваги наведені відносини, основними завданнями регулятивного фінансового механізму формування та використання ресурсів державних фондів соціального страхування є:

оптимальні схеми формування фінансових ресурсів;

забезпечення їх раціонального та цільового використання;

здійснення перманентного контролю за ефективним використанням ресурсів;

забезпечення ефективного розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів між страховими фондами соціального страхування;

внесення змін та корективів до функціонування системи соціального страхування з урахуванням змін у суспільстві та дотримання соціальних стандартів.

Зауважимо, що використання лише регулятивного фінансового механізму не забезпечить оптимізацію обсягів ресурсів та не сприятиме їх раціональному використанню, тому в умовах сьогодення доцільним є адаптування всіх елементів соціальної системи до змін, що відбуваються в політичному та економічному середовищі країни.

Обґрунтуємо відповідне теоретичне забезпечення функціонування механізму з використанням таких методичних підходів:

врахування реальної суспільної ситуації, в якій буде функціонувати такий механізм;

обґрунтування особливостей реалізації регулятивної функції держави щодо механізму;

застосування відповідного понятійного апарату щодо функціонування механізму;

врахування поглядів вчених при розробці механізму;

обґрунтування складових механізму;

розробка механізму;

виявлення переваг пропонованого механізму щодо реальної соціально-економічної ситуації, в якій він буде функціонувати.

Зазначимо, що перманентні військові протистояння на Сході України зумовлюють витрачання фінансових ресурсів на підтримку боєздатності країни, відволікають трудові ресурси на її забезпечення. Саме в таких складних умовах буде функціонувати цей регулятивний механізм.

Податкові реформи, що відбуваються в Україні, внесли певні зміни та корективи до механізму справляння внеску. Так, з 1 січня 2016 р. ставку єдиного соціального внеску знижено для роботодавця – до 22%. Відповідний крок було здійснено з метою «виведення бізнесу з тіні», але існує ризик, що при зменшенні зборів нова система оподаткування оплати праці все одно не стане достатнім стимулом для її детінізації та прозорості відображення в звітності, а навпаки призведе до значного скорочення внесків до державних фондів соціального захисту і до збільшення дотацій із бюджету.

Реформування системи соціального страхування має базуватись на досконалих методах управління страховими процесами. У науковій фаховій літературі до методів управління відносять економічні, адміністративні, психологічні та інші, які в свою чергу реалізуються через відповідні функції, зокрема планування, прогнозування, стимулювання, регулювання, контролю тощо.

Обґрунтовуючи особливості реалізації регулятивної функції держави по відношенню до функціонування такого механізму варто зауважити, що ця діяльність держави має здійснюватися з врахуванням чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, які загалом можуть мати відповідний негативний вплив.

Основні чинники, які впливають на функціонування нинішнього механізму функціонування державних фондів соціального страхування в Україні, є такі: падіння національного виробництва, значна тінізація економіки, науково необґрунтовані страхові соціальні нормативи, неефективність використання фінансових ресурсів фондами соціального страхування тощо, тому актуального значення набувають питання застосування регулятивного механізму впливу на формування та використання коштів державних фондів соціального страхування з урахуванням досвіду європейських країн, та забезпечення гармонійної взаємодії між державою, роботодавцями та профспілками.

Використаємо відповідний понятійний апарат щодо функціонування такого механізму.

Основні терміни та поняття, що використовуються при функціонуванні такого механізму – соціальне страхування, фонди, фінансове забезпечення, фінансовий механізм та його складові – форми, методи, важелі тощо – були з'ясовані у першому розділі дисертації, але в структуру пропонованого механізму передбачається із відповідним обґрунтуванням включити принципи, тому з'ясуємо значення цього терміну.

Згідно з Сучасним тлумачним словником української мови – «...принцип [лат. *princĭpium* – основа, начало]. 1. Те, що лежить в основі певної теорії, вчення,

науки, світогляду тощо; першооснова... 3. Особливість, покладена в основу створення або діяльності чого-небудь» [52, с. 720].

Погляди вчених щодо важливості функціонування такого механізму включають тлумачення суті та складових, роль окремих складових у розвитку такого механізму тощо.

Щодо принципів фінансового механізму В. Вегнер розуміє «...основоположні елементи системи управління. Принципи визначають характер дії як окремих елементів підсистеми, так і механізму в цілому» [30, с. 59].

Так, відповідне визначення подають С. Юрій та М. Шаварина, розуміючи що «регулювання соціального страхування – це сукупність фінансових методів, форм та важелів управління фінансовими ресурсами, що призначені для матеріального забезпечення громадян у разі настання страхових випадків» [255].

С. Кравченко та С. Мярковський фінансове регулювання представляють як системну діяльність, що «... включає дві складові:

– основна діяльність, що реалізує його призначення і полягає у мобілізації, накопиченні, перетворенні та розподілі фінансових ресурсів на шляху до кінцевого їх споживача з метою досягнення цілей певної організаційної системи (функціональна підсистема);

– управлінська діяльність, що покликана гарантувати належну ефективність та результативність фінансового забезпечення (управлінська підсистема)» [102].

Про важливість підвищення ефективності моніторингу ПФУ, адекватності стану сплати ЄСВ зауважує Л. Сідельникова [220, с. 162-165].

Отже, вченими пропонуються певні теоретичні положення щодо функціонування фінансових регуляторів у страхових фондах.

Також можна зауважити, що ученими розроблено окремі теоретичні положення щодо регулятивної складової фінансового механізму соціального страхування, зокрема обґрунтовано його інструментарій, з'ясовано його сутність, роль у забезпеченні соціального захисту населення, обумовлено його основні частини.

Беручи до уваги наявну теоретичну базу функціонування цього механізму,

можна дійти висновку, що у сучасних реаліях, коли формуються нові вектори суспільного розвитку є доцільним обґрунтування принципово нового фінансового механізму соціального страхування із відповідними регулятивними важелями та функціями, який міг би ефективно управляти фінансовими ресурсами соціальних страхових фондів.

Щодо складових такого фінансового механізму, то тут існують усталені погляди, що механізм забезпечення фінансовими ресурсами державних фондів соціального страхування є складовою загального фінансового механізму.

Складові загального фінансового механізму доволі розлого висвітлено у фаховій літературі. Одну із типових класифікацій складових фінансового механізму подає В. Вегнер, виокремлюючи «...п'ять блоків: фінансові методи (15 складових), фінансові важелі (19), правове забезпечення (6), нормативне забезпечення (5), інформаційне забезпечення (4)» [30, с. 58].

Подібні класифікації подають також і інші вчені. Проте варто зазначити, що в Енциклопедії фінансів як складова частина фінансового механізму обумовлюються «...принципи – планування та фінансування» [54], проте такий підхід широкого застосування у вітчизняній фінансовій літературі не знайшов.

Беручи до уваги, що регулятивний механізм забезпечення фінансовими ресурсами державних фондів соціального страхування має свою специфіку функціонування, яка має певні відмінності від інших складових загального фінансового механізму, є доцільним їх виявити. Щодо цього аргументу поділяємо погляд В. Вегнера, який зауважив: «Кожна сфера та ланка фінансового механізму є складовою єдиного цілого. Разом з тим, функціонують вони відносно самостійно. Ця обставина зумовлює необхідність постійного узгодження складових фінансового механізму» [30, с. 57].

Такою відмінністю досліджуваного регулятивного механізму повинно бути включення до його структури або складових відповідних принципів. Доцільно зауважити, що включення конкретних принципів до окремих механізмів загального фінансового механізму належним чином аргументовано у фаховій літературі.

В Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування ст. 5 передбачає такі «...принципи цього виду страхування: законодавче забезпечення; обов'язковість страхування відповідних осіб; право отримання виплат; обов'язковість фінансування страховими фондами витрат; солідарності та субсидування; державних гарантій застрахованих громадян своїх прав; забезпечення рівня життя не нижче від прожиткового мінімуму; цільового використання коштів; паритетності представників» [130].

Базуючись на цих принципах, Л. Бабич та Л. Васечко зазначають: «Відповідно до теоретико-методологічних засад в основу розробки оптимізаційної моделі фінансового механізму соціального страхування покладено такі базові принципи: гарантованість, стабільність, безризиковість, солідарність і паритетність» [6, с. 161].

З'ясовуючи сутність та склад принципів досліджуваного механізму, варто зазначити, що він базується на бюджетному фінансуванні, особливо щодо ПФУ, тому подамо погляди вчених щодо цих принципів.

В. Дем'янишин, базуючись на принципах бюджетної політики, пропонує інші принципи, зокрема повноти, справедливості та неупередженості, публічності, прозорості [43, с. 37].

Проте не всі вчені погоджуються з такими підходами, а дотримуються традиційних поглядів щодо складових фінансового механізму соціального страхування. Так, С. Кропельницька та Т. Солоджук подають таке тлумачення цього механізму: «Фінансовий механізм регулювання соціального страхування – це сукупність фінансових методів, форм та важелів управління фінансовими ресурсами, що призначені для матеріального забезпечення громадян у разі настання страхових випадків» [103, с. 26].

Аналізуючи ці підходи вчених щодо ролі принципів як складових

регулятивного фінансового механізму соціального страхування можна виокремити два напрями – традиційний та системний. Представники традиційного не включають у склад цього фінансового механізму принципи, а системного – включають.

Оскільки у даному дослідженні нами використаний системний підхід як основний, є логічним їх включення в структуру відповідного механізму із конкретними принципами регуляторного фінансового механізму, які запропоновано іншими вченими, а також є доцільність обґрунтування додаткових, згідно з такими аргументами: окремі із наведених принципів були запропоновані вченими декілька років тому, коли в Україні ще не було усталеної громадської думки щодо європейського вектору суспільного розвитку; є необхідність акцентувати увагу дослідження саме на регуляторній функції цього механізму; обов'язковість узгодження функціонування всіх складових цього механізму з метою постійного моніторингу за рухом фінансових ресурсів відповідних фондів за участі громадських інституцій.

Беручи до уваги такі аргументи пропонуємо доповнити склад цього регулятивного механізму новими принципами, зокрема такими:

поступове наближення соціальних страхових нормативів до європейських стандартів;

узгодження інтересів донорів та реципієнтів;

обов'язковість громадського контролю за рухом фінансових ресурсів.

Ці принципи повною мірою відповідають підходам щодо організації соціального страхування в розвинених європейських країнах та будуть сприяти адаптації вітчизняного страхового механізму до сучасних умов.

Для забезпечення ефективного функціонування фінансового механізму, зокрема, і механізму з регулятивними властивостями, згідно з системним підходом у дослідженні повинні бути враховані всі його складові – мета, завдання, методи, інструменти тощо. З урахуванням наведених підходів обґрунтуємо складові такого механізму. Ураховуючи наведені вище погляди вчених, можна зазначити, що пропонуваній регулятивний механізм цих

страхових фондів є сукупністю складових, що забезпечують організацію, планування, стимулювання при використанні фінансових ресурсів фондів соціального страхування (рис. 3.5.).

Рис. 3.5. Складові регулятивного механізму забезпечення фінансовими ресурсами державних фондів соціального страхування

Джерело: узагальнено автором.

Беручи до уваги необхідність та доцільність формування нового регулятивного механізму забезпечення фінансовими ресурсами державних фондів соціального страхування, розробимо його структурно-логічну схему, яка б включала відповідні складові. Одними із основних складових повинні бути фінансові регулятори, які будуть оперативно коригувати фінансові потоки в

структурах державних страхових фондів.

Роль управління страховими фондами, зокрема державними, щодо нинішнього суспільного стану України є доволі вагомою. Особливо це є актуальним в умовах обмеженого використання фінансових ресурсів державних страхових фондів. Одну із таких функцій – прогнозування щодо доходів ПФУ – було з'ясовано у підр. 3.1. дисертації.

У даному підрозділі обґрунтовується реалізація ще однієї функції – регулятивної по відношенню до фінансових ресурсів державних страхових фондів, яка забезпечує функціонування відповідного механізму. Саме сукупність регуляторів, що взаємодоповнюють один одного, дозволяє реалізувати відповідний взаємозв'язок між доходами фондів соціального страхування та забезпеченням відповідних соціальних гарантій населенню. Регулятори (фінансові важелі) фінансового механізму державних фондів соціального страхування включають регулятори доходів, видатків та резервування коштів.

Реалізація цих регулятивних важелів супроводжується певними ускладненнями, які обумовлені специфікою діяльності фондів соціального страхування. Але варто зазначити, що саме регулятори, за допомогою відповідних інструментів, дозволяють забезпечити цільову спрямованість фінансових ресурсів, гарантуватимуть своєчасність відповідних страхових виплат, сприятимуть раціональному використанню коштів.

Об'єктивними передумовами формування такого механізму є: зростаючий дефіцит власних коштів ПФУ, що є загрозою економічної і соціальної стабільності; випереджаюча тенденція зростання чисельності реципієнтів, які звертаються за конкретною страховою підтримкою у порівнянні із темпами доходів фінансових ресурсів державних страхових фондів; відсутність єдиного впорядкованого реєстру набувачів страхової допомоги, особливо у структурах нині функціонуючих фондів (крім ПФУ); варіативність у показниках чисельності окремих категорій реципієнтів державних страхових фондів.

Беручи до уваги необхідність розробки відповідного регулятивного механізму, який би дозволяв оперативно оптимально коригувати відповідні

фінансові потоки надходжень та витрат державних страхових фондів, сформулюємо основні наукові положення функціонування обумовленого механізму.

1. Передбачається, що запропонований регулятивний механізм буде функціонувати в межах двох державних страхових фондів – ФССУ та ПФУ.

2. Буде сформована відповідна нормативно-правова база з конкретними змінами та доповненнями щодо повноважень фондів, соціальних страхових нормативів, запроваджена трирівнева система пенсійного страхування.

3. Запровадження обліку реципієнтів згідно з єдиним всеукраїнським реєстром.

4. Наявність у структурах ФССУ та ПФУ відповідних фахівців, зокрема з фінансового менеджменту.

5. Залучення до моніторингу та аналізу функціонування регулятивного механізму незалежних експертів.

6. Необхідною умовою ефективного функціонування такого механізму буде реалізація стратегічних і тактичних напрямів розвитку державних страхових фондів.

7. Максимально буде врахований передовий зарубіжний досвід функціонування страхових фондів.

Зважаючи на розроблене теоретичне забезпечення обґрунтуємо новий механізм фінансового забезпечення функціонування цих фондів із регулятивною складовою (рис. 3.6.).

Регулювання здійснюється з використанням регуляторів по напрямам доходів, видатків, резервування. Особлива роль відводиться громадським організаціям, які повинні брати активну участь у функціонуванні цих фондів.

Контроль за діяльністю фондів здійснюється комплексно моніторингом, де згідно з планами або звітами про їх діяльність приймається відповідне рішення.

Основою функціонування такого механізму є управляюча підсистема страхової системи – державні інституції, зокрема МСПУ, ПФУ, ФССУ, які організують весь процес регулювання фінансових ресурсів, і використовуючи

розроблені принципи, методи, форми, застосовуючи фінансові регулятори та ресурси, корегують фінансові потоки.

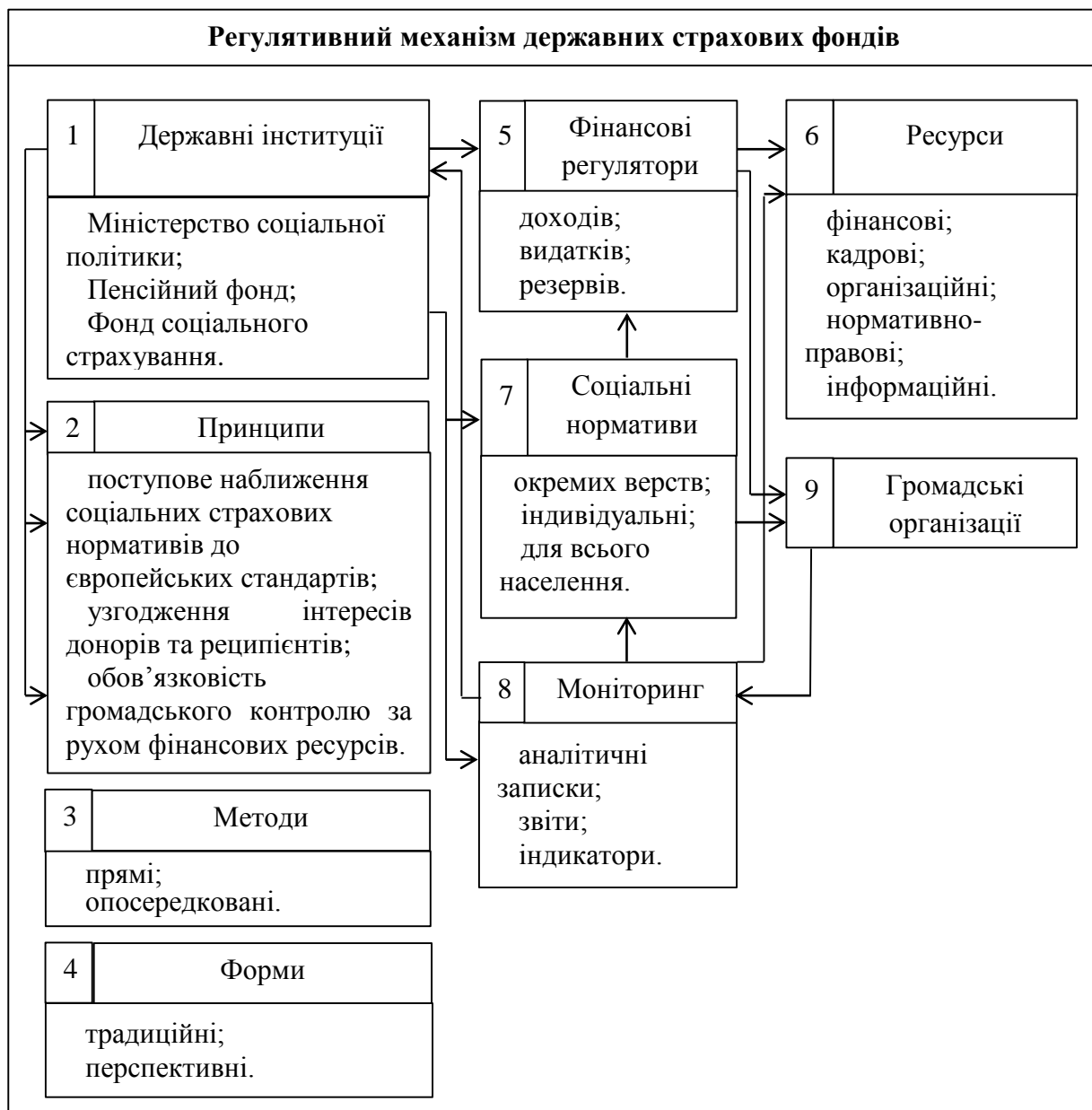

Рис. 3.6. Регулятивний механізм забезпечення фінансовими ресурсами державних страхових фондів

Джерело: розроблено автором.

Фінансовими ресурсами державних фондів соціального страхування, відповідно до запропонованої організаційної структури, є внески роботодавців і застрахованих осіб, а також бюджетні та позабюджетні ресурси, спрямовані на забезпечення соціальних страхових виплат населенню.

Оснoву дохoдiв державних фондiв соціального страхування становить ЄСВ, розмір якого та схема перерозподілу запропоновано у підр. 1.3 дисертації.

Складовим елементом державного механізму соціального страхування є фінансовий механізм соціального страхування, що включає принципи функціонування регулятивного механізму соціального страхування.

Так, з метою підвищення економічної ефективності дохідних регуляторів доцільним є:

обумовлення відповідальності роботодавців перед найманими працівниками щодо перерахування страхованих внесків;

забезпечення взаємоузгодженості надходження страхових внесків та здійсненням страхових виплат;

уникнення нестрахових виплат, скороченням терміну від призначення та виплатою соціальної допомоги;

спрямування вільних коштів в інвестиційні проекти, що сприятиме ефективному використанню наявних фінансових ресурсів.

З метою подолання існуючих проблем щодо регулювання дохідної та видаткової частин фондів соціального страхування доцільно впроваджувати певні превентивні заходи.

Відмінність запропонованого регулятивного механізму від подібних полягає у такому:

враховано організаційні зміни у функціонуванні державних фондів соціального страхування;

наявність у структурах ФССУ та ПФУ професійно підготовлених фахівців з фінансового менеджменту;

наявність єдиного реєстру набувачів страхової соціальної допомоги, що дозволить формувати обґрунтовані обсяги необхідних страхових фінансових ресурсів;

організація моніторингу, аналізу та врахування пропозицій громадських організацій.

Отже, ці пропозиції з використанням розроблених теоретичних підходів

дозволять: сформувати новий регулятивний механізм забезпечення фінансовими ресурсами державних фондів соціального страхування, що сприятиме поліпшенню фінансового забезпечення цих фондів; забезпечити ефективний та прозорий процес формування фінансових ресурсів державних фондів соціального страхування та сприятимуть їх цільовому використанню та максимальному забезпеченню страховими послугами населення.

Висновки до розділу 3

Базуючись на розроблених наукових підходах, запропоновано напрями удосконалення функціонування державних фондів соціального страхування, які полягають у такому:

1. Згідно з аналізом доходів ПФУ, використання методів економіко-математичного моделювання та існуючих методик щодо прогнозування надходжень фінансових ресурсів розроблено підходи до формування трьох сценаріїв фінансового забезпечення ПФУ, які сформовано з використанням економетричної моделі, що дозволило обґрунтувати ці сценарії. Оптимістичний сценарій базується на ефективному використанні наявного в Україні інноваційного потенціалу та заходів щодо його підвищення. Інерційний сценарій розвитку передбачає збереження існуючих тенденцій за умови забезпечення політичної стабілізації в країні та покращення інвестиційного клімату. Песимістичний сценарій базується на тому, що в країні «консервується» існуюча модель економічного розвитку, економічні реформи здійснюються лише «на папері», на рівні «декларації про наміри».

В результаті розрахунків виявлено, що за жодним із сценаріїв значного збільшення доходів ПФУ не очікується.

2. Базуючись на аналізі функціонування державних страхових фондів, виявлено, що їх функціонування є нестабільним, чому не сприяє соціально-економічна ситуація протягом останніх років, а також внутрішні проблеми, зокрема, недосконалість нормативно-правового забезпечення, постійна зміна

нормативних актів, реформування адміністративних структур цих фондів, для забезпечення стабільної роботи цих фондів запропоновано 5 стратегічних і відповідні тактичні напрями.

Стратегічні і тактичні напрями функціонування фондів обґрунтовані із урахуванням ієрархічної підпорядкованості у суспільній системі, їх взаємозв'язках із елементами інших підсистем та науковому підґрунті. Реалізація цих напрямів буде сприяти оптимізації функціонування фондів.

3. В результаті аналізу наукового доробку вітчизняних вчених обґрунтовано наукові підходи щодо організації діяльності державних фондів соціального страхування, які базуються на ґрунтовному аналізі виплат реципієнтам фондів, врахуванні впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, визначенні напрямів діяльності фондів, що сприятиме ефективній організації функціонування фондів в розрахунку на перспективу.

4. Беручи до уваги недосконалість фінансового забезпечення цих фондів у нинішніх реаліях, запропоновано регулятивний механізм забезпечення фінансовими ресурсами цих фондів.

Розроблений механізм базується на науковому обґрунтуванні напрямів його функціонування з використанням відповідних регулятивних важелів. Використання цього механізму дозволить оптимально використовувати доходи та видатки державних страхових фондів.

5. Для підвищення ефективності фінансового забезпечення державних страхових фондів запропоновано конкретні заходи у напрямках удосконалення нормативно-правового забезпечення, регулювання доходів та видатків, прогнозування доходів ПФУ.

Ці заходи дозволять забезпечити ефективність процесу формування та використання фінансових ресурсів фондів соціального страхування та сприятимуть підвищенню рівня надання страхових послуг.

Основні результати дослідження до розділу 3 опубліковано у працях [190; 210; 212; 213; 214].

ВИСНОВКИ

У процесі виконаного дослідження, з'ясувавши теоретичні засади та прагматику функціонування державних фондів соціального страхування, отримано такі висновки.

1. Виявлено особливості зародження, становлення та розвитку систем соціального страхування, зокрема відповідних фондів, як інституцій в окремих країнах світу, починаючи від античних часів до сьогодення. Виявлено як риси, які притаманні всім країнам, що проходили цей шлях, так і специфічні. Окрема увага приділена формуванню цих фондів в Україні.

2. Згідно з аналізом наукового доробку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених щодо етапів розвитку соціального страхування, запропоновано власну періодизацію цих етапів. По відношенню до зарубіжних країн виокремлено п'ять таких етапів, які обґрунтовано відповідно до якісних змін у методах, підходах, механізмах, нормативно-правового забезпечення.

Щодо України, таких етапів, починаючи від здобуття незалежності у 1991 р. до сьогодення, сформовано п'ять. При обґрунтуванні цих етапів за основу було використано етапи суспільного розвитку з відповідними якісними змінами у соціальному страхуванні.

3. Доведено, що сутність окремих термінів та понять, які є основою інструментарію при дослідженні принципів фінансового забезпечення цих фондів, змінюється в залежності від конкретної країни та епохи. Саме тому було запропоновано удосконалення категоріально-понятійного апарату із з'ясуванням етимологічної сутності поняття «фінансове забезпечення державних фондів соціального страхування», із виокремленням супутніх термінів та понять – «фонди», «соціальний», «фінансове забезпечення», «соціальне страхування», «фонди фінансових ресурсів» та інших.

Згідно з поглядами вітчизняних та зарубіжних вчених на тлумачення відповідних термінів здійснено розмежування між терміном «фонди» як відповідні інституції та обсяги фінансових ресурсів.

Так, запропоновано відповідне визначення: «фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування – це діяльність органів державної влади відповідної компетенції щодо формування і використання державних фінансових ресурсів, які акумулюються у спеціалізованих цільових фондах соціального страхування для забезпечення потреб відповідних реципієнтів згідно з діючим законодавством.

Використання запропонованих понять сприятиме удосконаленню юридичного забезпечення та методологічного підґрунтя теоретичних конструкцій.

4. Виокремлення особливостей фінансового забезпечення відповідних фондів здійснювались з урахуванням наукового доробку вітчизняних вчених, а також фахівців Міністерства соціальної політики, що дозволило здійснити класифікацію за такими напрямками: організаційному, юридичному, фінансовому, моніторинговому. Вибір саме таких напрямів був обумовлений необхідністю сконцентрувати увагу дослідження на найбільш актуальних векторах розвитку як соціальної системи загалом, так і соціального страхування. Ці особливості враховують сучасні реалії України та відображають в межах зазначених напрямів специфіку функціонування відповідних фондів, і зокрема, з врахуванням фінансового забезпечення.

5. Виявлено стійку динаміку щорічного збільшення надходження та витрачання коштів по всім фондам, де з'ясовано, що витрати фондів мають щорічну тенденцію до збільшення без взаємозв'язки із реальним фінансовим станом країни, зокрема в ті роки, коли ВВП зменшувався, видатки всіх фондів зростали.

6. Проаналізовано оптимальність нині діючих соціальних стандартів щодо соціального страхування, зокрема мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, прожиткового мінімуму, щодо окремих вікових категорій населення, де було виявлено, що вони нині не задовольняють мінімальні фізіологічні потреби соціально незахищених верств населення, їх роль у забезпеченні життєвого рівня є незначною. Акцентовано увагу, що вони не співставлені із рівнем інфляції, особливо в 2015 р., тому запропоновано здійснити їх перегляд як з урахуванням

реальної економічної ситуації в країні, так і використовуючи відповідне наукове обґрунтування.

7. Виконаний аналіз фінансового забезпечення державних страхових фондів виявив їх недосконалість, тому сформовано теоретичну модель фінансового забезпечення державних фондів соціального страхування, яка враховує європейський досвід, а також євроінтеграційний вибір України, базується на континентальній і англосаксонській моделях, які довели свою ефективність протягом останніх десятиліть і органічно поєднується із сучасними реаліями функціонування страхових фондів в Україні. На відміну від нині діючої моделі та подібних моделей, що пропонуються українськими вченими, не допускається значного навантаження на Державний бюджет України, працівникам надається можливість регулювати власні відрахування. Використання цієї моделі дозволить наблизити вітчизняну страхову систему, в тому числі і її фінансове забезпечення, до загальноєвропейських стандартів.

8. Ґрунтовний аналіз функціонування страхових фондів в економічно і соціально розвинених країнах, зокрема Великобританії, Німеччини та Швеції, дозволив розробити механізм впровадження європейських моделей фінансового забезпечення державних фондів соціального страхування, який базується на фінансовому управлінні, зокрема, таких функціях як планування, контроль, регулювання, а також включає фінансові важелі та методи.

Впровадження цього механізму у вітчизняну практику суттєво підвищить ефективність фінансового забезпечення страховими послугами відповідних реципієнтів.

9. Для підвищення ефективності фінансового забезпечення державних страхових фондів на перспективний період запропоновано відповідні стратегічні і тактичні напрями, які враховують їх ієрархію у суспільній системі, відповідні взаємозв'язки із елементами суспільної системи у зовнішньому і внутрішньому середовищах. Реалізація цих стратегічних і тактичних напрямів у їх органічному поєднанні, безперечно, сприятиме поліпшенню функціонування відповідних страхових фондів.

10. Для здійснення ґрунтового аналізу функціонування відповідних страхових фондів та з метою оцінки досконалості соціальних виплат запропоновано методика оцінювання фінансових витрат, яка включає вісім етапів і розроблена на обґрунтованих принципах. Використання цієї методики дозволяє не лише виконувати аналіз фінансового забезпечення державних страхових фондів, але і виявляти резерви надходження та напрями економії страхових ресурсів.

11. Згідно з аналізом доходів коштів до Пенсійного фонду України розроблено підходи до формування трьох сценаріїв фінансового забезпечення цього фонду із обґрунтуванням економетричної моделі, яка включає: оптимістичний, який базується на ефективному використанні наявного в Україні інноваційного потенціалу та заходів щодо його підвищення; інерційний, який передбачає збереження існуючих тенденцій за умови забезпечення політичної стабілізації в країні та покращення інвестиційного клімату, та песимістичний, згідно з яким в країні «консервується» існуюча модель економічного розвитку, економічні реформи здійснюються лише «на папері», на рівні «декларації про наміри».

Використання цих сценаріїв дозволить коригувати планові надходження фінансових ресурсів до ПФУ, що сприятиме їх більш ефективному використанню.

12. З урахуванням недостатності фінансових ресурсів у цих фондах запропоновано регулятивний механізм забезпечення фінансовими ресурсами державних страхових фондів, який включає 9 блоків і базується на принципах поступового наближення соціальних страхових нормативів до європейських стандартів, узгодження інтересів донорів та реципієнтів, обов'язковості громадського контролю за рухом фінансових ресурсів; методах, формах та моніторингу фінансових ресурсів. На відміну від подібних теоретичних розробок, пропонований передбачає комплексний механізм контролю за рухом фінансових ресурсів згідно з відповідною нормативно-правовою базою з конкретними практичними рекомендаціями.

13. Оцінювання прагматики функціонування адміністративних структур

державних страхових фондів виявило їх недосконалість, тому було запропоновано удосконалити адміністративну структуру державних інституцій соціального страхування, яка враховує передбачені реформи адміністративно-територіального устрою та галузей соціальної сфери, і, на відміну від подібних теоретичних розробок, передбачає функціонування лише двох страхових фондів – Пенсійного фонду України та Фонду соціального страхування України, із оптимізацією конкретних повноважень між ними та Міністерством соціальної політики України, що дозволить підвищити рівень фінансового забезпечення реципієнтів.

14. Запропоновано конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності фінансового забезпечення функціонування державних страхових фондів за такими напрямками впровадження як: нормативно-правове забезпечення, удосконалення організаційної структури фондів, забезпечення громадського контролю за використанням фінансових ресурсів.

Беручи до уваги актуальність фінансового забезпечення функціонування державних страхових фондів зроблено висновок про доцільність продовження дослідження у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств навч. посібник [для самост. вивч. дисципліни] [Електронний ресурс] / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко // К.: Знання-Прес.. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/14170120/finansiv/funktsiyi_finansiv_pidpriyemstv.
2. Азрилиян А. Н. Большой экономический словарь / А. Н. Азрилияна. – М.: Ин-т нов. экономики, 1997. – 1472 с.
3. Алпатова Г. У истоков социального государства: У. Беверидж / Г. Алпатова. // Вестник Пермского университета. – 2009. – № 1 (8). – С. 92–97.
4. Антропов В. Модели социальной защиты в странах ЕС / В. Антропов. – Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 11. – С. 70 – 77.
5. Аристотель. Сочинения: в 4 т. Т. 4 / Аристотель. – Москва: Мысль [перевод С.А. Жебелева]. – М.: Мысль, 1983. Т. 4. – С. 376–644.
6. Бабич Л. М. Оптимізаційна модель фінансового механізму соціального страхування України /Л. М. Бабич, Л. І. Васечко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1 (91). – С. 158 – 170.
7. Базилевич В. Д. Страхова справа: підручник [Електронний ресурс] / В. Д. Базилевич // К.: Знання. – 2002. – Режим доступу: <http://library.if.ua/books/26.html>.
8. Базилевич В. Д. Економічна теорія: політекономія / За ред. В. Д. Базилевича. – 6-те. вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.
9. Базилевич В. Д. Страхування: підручник [Електронний ресурс] / В. Д. Базилевич, О. Ф. Філонюк, К. С. Базилевич [та ін.]; за заг. ред.: В. Д. Базилевич. –К.: Знання. – 2008. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/584-strahuvannya-bazilevich-vd-.html>.
10. Балабанов А. И. Финансы: учебное пособие / А. И. Балабанов, И. Т. Балабанов. – СПб.: Питер, 2000. – 192с.
11. Баранова Н. П. Соціальний бюджет. Центр перспективних соціальних досліджень [Електронний ресурс] / Н. П. Баранова, Н. О. Поляк. – Режим

доступу: <http://cpsr.org.ua>.

12. Батаев А. В. Прогноз дефицита пенсионного фонда России на основе актуарного моделирования / А. В. Батаев // Молодой ученый. – 2015. – №7. – С. 349 – 355.
13. Бедь В. В. Фінанси: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни [Електронний ресурс] / В. В. Бедь, Ю. М. Когут // К.: МАУП. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://finance-credit.news/finansistam/finansovi-aspekti-sotsialnogo-37900.html>.
14. Безугла В. О. Страхування: навч. посібник / В. О. Безугла, І. І. Постіл, Л. П. Шаповал. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 582 с.
15. Безугла В. О. Соціальне страхування: навч. посібник / В. О. Безугла, Д. М. Загірняк, Л. П. Шаповал. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.
16. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; [пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева]. – М.: Academia, 2004. – 788 с. – (2-е изд., испр. и доп.).
17. Бирман А. М. Очерки теории советских финансов / А. М. Бирман. – М.: ЮНИТИ ДАНА, 1999. – 151 с.
18. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт; [пер. з нім. С. Терещенко та О. Терещенка ; передмова та наук. редагування В. М. Федосова]. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
19. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні: монографія / Н. Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 615 с.
20. Бондаренко В. Л. Оцінка ефективності та збалансованості фінансового забезпечення розвитку міста / В. Л. Бондаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 10. – С. 6 – 68.
21. Бондарук Т. Г. Регулювання та фінансове забезпечення розвитку місцевого самоврядування: автореф. дис. д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Т. Г. Бондарук. – К., 2010. – 36 с.
22. Будзуган Я. Поняття, принципи, форми фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні [Електронний ресурс] / Я. Будзуган // Віче. – К., 2008. – № 5.

- Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/960>.
23. Буряченко О. Є. Пенсійна система України: еволюція розвитку [Електронний ресурс] / О. Є. Буряченко. // Демократичне врядування. – 2015. – Вип. 15. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk15/fail/Burjachenko.pdf.
24. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page2>.
25. Васечко Л. Структурні компоненти фінансового механізму соціального страхування / Л. Васечко // Вісник КНУТД. – 2011. – № 4. – С. 139 – 144.
26. Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник. / О. Д. Василик. – К.: НІОС. – 2000 – 416 с.
27. Василик О. Д. Державні фінанси України: підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.
28. Васильченко К. Г. Анализ доходов и расходов пенсионного фонда с использованием агентного метода / К. Г. Васильченко // Эффективна економіка: електронне наукове фахове видання. – [Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет] №4. – 2016. – № 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4919>.
29. Вдовиченко А. Н. Дискреционная составляющая фискальной политики в Украине. [Электронный ресурс] / А. Н. Вдовиченко // Журнал Европейской Экономки. – 2013. – Том 12 (№2). – Режим доступа: <http://ndi-fr.asta.edu.ua/files/doc/publications/vdovichenko-cycle-budget.pdf>.
30. Вегнер В. В. Фінанси: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. В. Вегнер. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 432 с.
31. Векторные модели авторегрессии и коррекции регрессионных остатков // Прикладная эконометрика. – №3. – 2006. – С. 96 – 129.
32. Відшкодування потерпілим (членам їх сімей) матеріальної шкоди за 2011 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/2481>.
33. Відшкодування потерпілим (членам їх сімей) матеріальної шкоди за 2012 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/3089>.

34. Відшкодування потерпілим (членам їх сімей) матеріальної шкоди за 2013 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/4185>.
35. Відшкодування потерпілим (членам їх сімей) матеріальної шкоди за 2014 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/4842>.
36. Відшкодування потерпілим (членам їх сімей) матеріальної шкоди за 2015 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/5547>.
37. Віхров О. П., Ніщимна С. О. Фінансове право. Конспект лекцій. – Чернігів: ЧДІЕУ. – 2002. – 280 с.
38. Внукова Н. М. Соціальне страхування: Кредитно-модульний курс / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьминчук. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 412с.
39. Вовчак О. Д. Страхова справа: підручник [Електронний ресурс] / О. Д. Вовчак. – К.: Знання, 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://westudents.com.ua/knigi/582-strahova-sprava-vovchak-od.html>.
40. Грачева Е. Ю. Финансовое право / Е. Ю. Грачева, З. Д. Соколова. – М.: Юристъ, 2002.
41. Гуйда, Т. В. Формирование и использование финансовых ресурсов / Т. В. Гуйда. – М.: МФИ, 1986. – 58 с.
42. Гуменюк І. Соціальна ринкова система соціального страхування: напрямки реформування та проблеми законодавчого забезпечення [Електронний ресурс] / І. Гуменюк // Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2750>.
43. Дем'янишин В. Г. Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах / В. Г. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 2(11). – С. 34–48.
44. Денисенко Т. Становлення та розвиток системи соціального захисту населення в Україні / Т. Денисенко // Ефективність державного управління. Зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 33. – С. 96 – 103.
45. Дербенцев В. Д. Моделювання складових валової доданої вартості національної економіки / В. Д. Дербенцев // Моделювання та інформаційні системи в економіці: збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 81. – С. 144-150.
46. Державні соціальні виплати: види та порядок призначення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- http://pravoznavstvo.at.ua/publ/socialni_pitannja/derzhavni_socialni_viplati_vidi_ta_porjadok_priznachennja/4-1-0-185.
47. Деякі уроки Ізраїлю для України [Електронний ресурс] / Інформаційний портал «Ціна держави». – Режим доступу: <http://www.costua.com/news/333-lesson-Israel>.
48. Директорія Ради Народних Міністрів УНР. 1918 – 1920 рр.: Документи і матеріали: [У 2-х т., 3-х ч.]. / Упоряд. В. Верстюк (керівник) та ін. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. – Т.1. – 688 с.; Т.2. – 744 с.
49. Дмитрик О. О. Зміст та класифікація фінансових правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. О. Дмитрик. – Х., 2003. – 193 с.
50. Доходи та витрати населення за 2014 рік за регіонами України: Статистичний збірник/ Державна служба статистики України. – К., 2016. – 106 с.
51. Дробозина Л. А. Финансы: Учебник для вузов. [Електронний ресурс] / Под ред. проф. Л. А. Дробозиной. – М.: ЮНИТИ, 2001. – Режим доступу: <http://pid.atwebpages.com/spetsialnyie-fondyi-finansovoy.html>.
52. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / [за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського]. – Х.: Школа, 2008. – 1008 с.
53. Дяченко В. П. Вопросы теории финансов / под. ред. чл. корр. Акад. наук СССР проф. В. П. Дяченко. – М.: Госфиниздат, 1957. – 191 с.
54. Энциклопедия финансов / [ред.-упоряд. М.Г. Назарова]. – М.: Финстатинформ, 1995. – 785 с.
55. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. Міністерство праці та соціальної політики України і Пенсійний фонд України. – Київ, 2012. – 72 с.
56. Завадський Й. С. Економічний словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – К: Кондор, 2006. – 355 с.
57. Загородній А. Г. Фінансовий словник: [3-є вид.] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – К.: Знання, 2000. – 588 с.
58. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм

- економічного і соціального розвитку України від 23.03.2000 № 1602-III. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://Zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.nreg=1602-14>.
59. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
60. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/16/98-BP>.
61. Закон України «Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві» від 07.07.2011 р. № 3612 – VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3612-17>.
62. Закон України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» від 22.12.2011 № 4282-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
63. Закон України «Про державний бюджет на 2014 рік» від 16.01.2014 № 719-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/719-18>.
64. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 31.07.2014 № 1622-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1622-18>.
65. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28.12.2014 р. № 77 – VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/77-19>.
66. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 27 березня 2014 року № 1165-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1165-18>.

67. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 17 вересня 2015 р. № 704. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/704-19>.
68. Законом України «Про Державний бюджет на 2016 рік» від 25.12.2015 № 928-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/928-19>.
69. Закон України «Про внесення змін до статті 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо порядку визначення заробітку для обчислення пенсії» від 29.03.2016 № 1043-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1043-VIII>.
70. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24.12.2015 № 909. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/909-19>.
71. Залупко С. М. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні: навч. посібн. / С. М. Залупко, Й.І. Раденький. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 192 с.
72. Затонацька Т. Г. Дослідження податкових надходжень до державного бюджету та основних макропоказників на основі VAR-моделей / Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – № 91. – 2007. – С.28-31.
73. Заяц Н. Е. Теория финансов : учеб. пособие / Н. Е. Заяц, М. К. Фисенко, Т. Е. Бондарь. – М. : Высш. шк., 1998. – С. 39 – 40.
74. Зведена інформація показників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialne-strakhuvannya-i-pensijne-zabezpechennya/7241-pro-pokazniki-edinogo-vnesku-na-zagalnoobov-yazkove-derzhavne-sotsialne-strakhuvannya-za-2014-rik>.
75. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2015 році. [Електронний ресурс].

- Режим доступу :<http://pensia.ua/ua/gazeta/articles/item/1722-povnyi-zvit-roboty-pensiinoho-fondu-ukrainy-za-2015-rik>.
- 76.Іванческул О. Сучасний стан та перспективи розвитку соціального страхування в Україні. [Електронний ресурс] / О. І. Іванческул, О.В. Хацевич // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78370.doc.htm.
- 77.Ільїн В.Н. Статистичний аналіз і прогнозування доходів пенсійного фонду на регіональному рівні . Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук . – М.: МЕСІ, 2010. – 23 с.
- 78.Індекси споживчих цін у 1991-2015рр. (до попереднього місяця) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
- 79.Інформаційно-аналітичні матеріали до звіту про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2014 рік. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category?cat_id=94750
- 80.Калінеску Т. В. Соціальне страхування: навчальний посібник / Т. В. Калінеску, Ю. А. Ромновська, О. М. Антіпов. – Луганськ: від СНУ ім В. Даля, 2013. – 516 с.
- 81.Канцур, І. Фіскальний механізм: сутність, інструменти та принципи його дії / І. Канцур // Світ фінансів. – 2015. – Вип. 4. – С. 117-129.
- 82.Карасева М. В. Финансовое правоотношение / М. В. Карасева. – М.: Норма, 2001. – 340 с.
- 83.Карпишин Н. Фінансове забезпечення охорони здоров'я в реалізації державних функцій на ринку медичних послуг: Дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / ТНЕУ. Тернопіль. – 2006. – 168 с.
- 84.Кизима Г. М. Моделі регулювання фінансових ринків: сутність та особливості [Електронний ресурс] / Г. М. Кизима // Державне управління: удосконалення та розвиток. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=369>.
- 85.Кириленко О., Петрушка О. Інституційні основи державного пенсійного страхування в Україні // Журнал європейської економіки. – Том 12 (№ 1). Березень 2013. – С. 79 – 95.
- 86.Кириленко В. Складові елементи структури фінансового механізму

- державного управління / В. Кириленко // Наука молода. – 2008. – № 9. – С. 23 – 30.
87. Кириленко О., Тулай О. Соціальне страхування як інститут сталого людського розвитку / О. Кириленко, О. Тулай // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2015. – Вип. 11. – Т.2. – С. 10 – 17.
88. Кириленко О. П. Фінанси: навчальний посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. / О. П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 1998. – 163 с.
89. Кириленко О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навчальний посібник. [Електронний ресурс] / О. П. Кириленко, 2000. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/7/54/>.
90. Кичко І. Страхування як елемент фінансового механізму соціального захисту / І. Кичко // Фінанси України. – 2005. – № 4. – 148–153 с.
91. Коваль О. П. Щодо оптимізації системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Аналітична записка. [Електронний ресурс] / О. П. Коваль. – 2014. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1171>.
92. Козій І. С. Місце і значення фінансового забезпечення в структурі фінансового механізму / І. С. Козій // НЛТУ. – 2008. – № 189. – С. 223 – 229.
93. Козловець Є. А. Соціологія: словник термінів і понять / Є. А. Козловець, Є. А. Біленький. – К.: Кондор, 2006. – 372 с.
94. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 102. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_011.
95. Конопліна Ю. Суспільно-економічні фактори функціонування системи соціального страхування / Ю. Конопліна // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2013. – № 37. – С. 91 – 102.
96. Конопліна Ю. С. Система соціального страхування в контексті сучасних економічних і демографічних тенденцій: монографія / Ю. С. Конопліна. – Суми: Університетська книга, 2011. – 100 с.
97. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96– ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.

98. Корнєєв В. В. Ісламська фінансова модель: особливості розвитку / В. В. Корнєєв // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип.1 (44). – С. 312 – 318.
99. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. / М. Я. Коробов. – К.: «Знання», КОО, 2000. – 378 с.
100. Кочемировська О. Щодо розвитку системи надання соціальних послуг в Україні на сучасному етапі. Аналітична записка [Електронний ресурс] / О. Кочемировська, А. Авчухова // К.: Національний інститут стратегічних досліджень. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1328/.21>.
101. Кравцова А. В. Етимологічна сутність «соціально-економічного потенціалу» підприємств туристичної галузі / А. В. Кравцова // Економічний форум. – 2015. – № 2. – С. 209 – 216.
102. Кравченко С. О. Сутність фінансового забезпечення державної регіональної політики [Електронний ресурс] / С. О. Кравченко, С. С. Марковський // Режим доступу : www.nbuiv.gov.ua.
103. Кропельницька С. О. Соціальне страхування: навч. посібник / С. О. Кропельницька, Т. В. Солоджук. – 2-ге вид. К.: «Центр учбової літератури», 2013 р. – 336 с.
104. Кудряшов В. П. Курс фінансів: навчальний посібник / В. П. Кудряшов. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
105. Либанова Э. Модель как барометр, как градусник, как предсказатель (к вопросу финансовой стабильности новой пенсионной системы) / Э. Либанова [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://pension.kiev.ua/pensref/publs/FinancialServices/article_Libanova.html.
106. Лондар С. Л. Фінанси: навчальний посібник [Електронний ресурс] / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко. – 2009. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/663-fnansi-londar-sl.html>.
107. Лучковська С. І. Фінансове право: навч. посібник [Електронний ресурс] /

- С. І. Лучковська. – К.: КНТ, 2010. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/71494-3-ponyattya-ta-zmst-fnansovo-dyalnost-derjavi-y-organv-mstsevogo-samovryaduvannya.html>.
108. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / А. Г. Маслоу; [пер. с англ. А. М. Татлыбаева]. – СПб. Евразия, 1999. – 478 с.
109. Медико-соціальні послуги, надані потерпілим внаслідок нещасного випадку на виробництві, за 2014 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/4834>.
110. Медична та соціальна реабілітація потерпілих на виробництві. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/5535>.
111. Мелешко О. В. Історіографія виникнення сучасної системи пенсійного забезпечення як виду соціального захисту населення [Текст] / О. В. Мелешко // Вісник СНАУ. Серія Економіка та менеджмент. – 2008. – Вип. 12/1(33). – С. 115-120.
112. Мельничук Н. Ю. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні / Н. Ю. Мельничук / Економіка Крима (наук. практ. журнал). – Сімферопіль, Кримське відділення «Академія економічних наук України», № 5(34). – 2011. – С. 78-81.
113. Мендрул О. Г. Фондовий ринок: операції з цінними паперами : Навч.посіб. / О. Г. Мендрул, І. А. Павленко; Київ. нац. екон. ун-т. - 2-е вид., допов. та переробл. - К. : КНЕУ, 2000. - 156 с.
114. Методологічні рекомендації щодо оцінки ефективності системи соціального захисту. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Український центр соціальних реформ, 2009. – 71 с.
115. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посіб. / Л. О. Миргородська. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 320 с.
116. Моляков Д. С. Теория финансов предприятий: [учеб. пособ.] / Д. С. Моляков, Е. И. Шохин. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 112 с.
117. Міщук О. В. Фінансове забезпечення економічного зростання: теоретичний аспект / О. В. Міщук // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. –

№2. – С. 9-12.

118. Москаль О. І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук / О. І. Москаль. – К., 2001. – 16 с.
119. Мочерний С. В. Економічна Енциклопедія: У трьох томах. / С. В. Мочерний. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
120. Надточій Б. Соціальне страхування в контексті історії. [Електронний ресурс] / Б. Надточій // Соціальний захист. – 2003. – № 2 – 3. – Режим доступу: <http://www.pension.kiev.ua/pensref/publs/SocialProtection/2-2003-1.html>.
121. Наукові дослідження: економіко-математичний напрям / [Ю. В. Пасічник, Г. О. Волощук, В. Д. Дербенцев та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 725 с.
122. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://healthsag.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Strategiya_UKR.pdf.
123. Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) України у 2014 році: Статистичний бюлетень/ Державна служба статистики України. – К., 2016.– 133 с.
124. «Объем теневой экономики Украины составляет 350 млрд. грн., половина этих средств – зарплаты в «конвертах» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zn.ua/ECONOMICS/obem_tenevoy_ekonomiki_ukrainy_sostavlyayet_350_mlrd_grn_polovina_etih_sredstv_zarplaty_v_konvertah.html.
125. Обязательное пенсионное страхование в Израиле [Электронный ресурс] / Информационный портал «israelinfo». – Режим доступа: <http://pravo.israelinfo.co.il/articles/trud/2765>.
126. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://royallib.com/book/ogegov_sergey/tolkoviy_slovar_russkogo_yazika.html.
127. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник / В.М. Опарін. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.

128. Орлюк О. П. Фінансове право: навчальний посібник. – К.: Юрін-ком Інтер, 2003. – 527 с.
129. Осадець С. С. Страхування: підручник. [Електронний ресурс] / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – Режим доступу до ресурсу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/630/43/1/0/>.
130. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 р. за № 16/98-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр>.
131. Основные макроэкономические показатели стран мира (по годам). [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country>.
132. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
133. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
134. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>.
135. Офіційний веб-сайт Міжнародної організації праці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org>.
136. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua>.
137. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів Великобританії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/organisations/cabinet-office>.
138. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
139. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів Швеції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.skatteverket.se>.
140. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish>.
141. Офіційний веб-сайт Світового банку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/>.
142. Офіційний веб-сайт статистичної служби Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
143. Офіційний веб-сайт Федерального міністерства фінансів Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bundesfinanzministerium.de>.
144. Офіційний веб-сайт Федерації роботодавців України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fru.org.ua/ua/events/business-events/stavku-yesv-znyzly-maizhe-u-dvichi-ale-zh-splachuie-ioho-teper-tilky-robotodavets>.
145. Офіційний веб-сайт Фонду соціального захисту інвалідів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ispf.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=84>.
146. Офіційний веб-сайт Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fse.gov.ua/fse/control/odd/uk/publish/article/916885>.
147. Офіційний сайт виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>.
148. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
149. Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/>.
150. Павленко В. Сучасні технології у сфері соціальних послуг / В. Павленко // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 65. – С. 6.
151. Панасюк Л. В. Фінансові ресурси місцевих органів влади: автореф. дис. к.е.н.: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Л. В. Панасюк. – Ірпінь, 2009. – 20 с.
152. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: навч. посіб. / Ю. В. Пасічник. – Знання-Прес, 2006. – 607 с.

153. Пенсионный возраст в Израиле [Электронный ресурс] / Информационный портал «PRO ISRAEL». – Режим доступа: <http://www.pro-israel.ru/pensionniy-vozrast-v-israele.html>.
154. Плиса В. Й. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні: навч. посіб. / В. Й. Плиса. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 160с.
155. Плиса В. Й. Страхування: навч. посібник / В. Й. Плиса – К.: Каравела, 2005. – 392 с.
156. Плиса В. Страхування: підручник / В. Й. Плиса. – К.: Каравелла, 2010. – 472 с.
157. Погрішук Г. Б. Фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. к.е.н. / Г. Б. Погрішук. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
158. Пономаренко Є. Б. Сучасні тенденції адаптації закордонного досвіду соціального страхування в Україні / Є. Б. Пономаренко // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 1 (13). – Серія: Економічні науки. – С. 309 – 315.
159. Пособия по старости или пенсия в Израиле [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://karmielinfo.ru/archives/1485>.
160. Постанова Верховного Суду України від 21.07.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/49188681D079EE39C2257AF4003C644B?OpenDocument](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/49188681D079EE39C2257AF4003C644B?OpenDocument).
161. Постанова правління Пенсійного фонду України від 25 березня 2009 року № 11-1.
162. Постанова правління Пенсійного фонду України від 30 березня 2010 року № 6-2.
163. Постанова правління Пенсійного фонду України від 6 квітня 2011 року № 10-1.
164. Постанова правління Пенсійного фонду України від 13 березня 2012 року №5-1.
165. Постанова правління Пенсійного фонду України від 14 березня 2013 року №4-1.

166. Постанова правління Пенсійного фонду України від 13 березня 2014 року №5-2.
167. Постанова правління Пенсійного фонду України від 25 березня 2015 року № 6-1.
168. Постанова правління Пенсійного фонду України від 21 березня 2016 року № 4-1.
169. Постанова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 20.05.2010р. №174.
170. Постанова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 19.05.2011р. №253.
171. Постанова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 22.03.2012р. №317.
172. Постанова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 29.05.2014р. №7.
173. Постанова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 27.08.2015р. №71.
174. Постанова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 08.06.2016р. №111.
175. Постанова правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 26.02. 2009 року № 1.
176. Постанова правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 13.04. 2010 року № 10.
177. Постанова правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 19.04.2011 року № 7.
178. Постанова правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 01.03.2012 року № 5.

179. Постанова правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 19.03.2013 року № 3.
180. Постанова правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України 12.06. 2014 року № 5.
181. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Державну фіскальну службу України» від 21.05.14 р. № 236. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п>.
182. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики проведення актуарних розрахунків у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» від 16.12.2004 р. № 1677. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1677-2004-%D0%BF>.
183. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України» від 23.05.14 р. № 280. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-п>.
184. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію Міністерства доходів і зборів України» від 01.03.14 р. № 67. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67-2014-п>.
185. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної фіскальної служби України» від 21.05.14 р. № 160. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-п/para6#n6>.
186. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання державного управління у сфері зайнятості населення» від 5 березня 2014 р. № 90. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/90-2014-%D0%BF>.
187. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2016 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2017-2019

- роки» від 05.08.2015 № 558. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/558-2015-%D0%BF>.
188. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 840 «Про внесення змін у додаток № 1 від 5 квітня 2014 р. № 85». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/840-2015-%D0%BF>.
189. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 р. № 85 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 675».
190. Проблеми сталого розвитку суспільства: погляд очима різних поколінь: монографія / [за заг. ред. О. Ю. Березіної, Ю. В. Ткаченко]; Проект ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»; Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2016. – 714с.
191. Про виконання бюджету Фонду та регіональних програм щодо відновлення здоров'я застрахованих осіб та членів їх сімей за 2011 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://document.ua/pro-vikonannja-byudzhetu-fondu-ta-regionalnih-program-shodo--doc96222.html>.
192. Про затвердження Методологічних положень щодо складання допоміжних (сателітних) рахунків соціального захисту в Україні Наказ Держкомстату від 15.02.2010 № 56. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2010/56/metod.htm.
193. Про затвердження Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення: Наказ Мінсоцполітики України, Мінекономрозвитку України, Мінфін України [...]; від 12.03.2013 р. № 114/242/392/85/85. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0508-13>.
194. Прогнозування і розробка програм: метод. посібник / В. Ф. Беседін та інші; За ред. В. Ф. Беседіна. – К.: Наук. світ, 2000. – 468 с.
195. Проект Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20131024_0.html.

196. Прокопенко Л. Л. Генеза та розвиток державної освітньої політики в Україні (IX – початок XX ст.): монографія / Л. Л. Прокопенко. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2008. – 488 с.
197. Райхер В. К. Общественно-экономические типы страхования. – М.: Изд-во. АН СССР, 1947. – 282 с.
198. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: моногр. / [О.П. Кириленко, О.В. Петрушка, Б.С. Малиняк та ін.]; за ред. О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 304 с.
199. Розенко П. Сьогодні в Україні фактично 1,8-1,9 млн безробітних [Електроний ресурс] / П. Розенко // Інформаційна агенція «РБК-Україна». – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/interview/pavel-rozenko-segodnya-ukraine-fakticheski-1435660190.html>.
200. Розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення Концепції подальшого проведення пенсійної реформи від 14.10.2009 № 1224-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1224-2009-p>.
201. Роль В. Ф. Фінансове право: навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. – К.: Центр навчальної літератури, 2011. – 392с.
202. Романенко О. А. Проблеми аналізу формування фінансових ресурсів підприємств в сучасних умовах в Україні / О. А. Романенко // Збірник матеріалів міжнародної міжвузівської науково – практичної конференції: Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства. Тернопіль. – Мукачево. – 2004. – С. 311 – 315.
203. Серватинська І. М. Адміністрування та справляння єдиного соціального внеску: зарубіжні та вітчизняні реалії. / І. М. Серватинська // Глобальні та національні проблеми економіки»: електронне наукове фахове видання. – [Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського]. – 2015. – Вип. 6. – С. 799 – 805.
204. Серватинська І. М. Ефективність функціонування Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних

- захворювань / І. М. Серватинська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014 р. – Випуск № 8. – С. 182 – 185.
205. Серватинська І. М. Історичні аспекти становлення та розвитку соціального страхування / І. М. Серватинська // Стан, проблеми та перспективи вдосконалення економіки України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (2 – 3 жовтня 2015 р.). – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Ч. 2. – С. 80 – 84.
206. Серватинська І. М. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід / І. М. Серватинська // «Світ фінансів». – 2014 р. – Вип. 3. – С. 163 – 172.
207. Серватинська І. М. Напрями поліпшення соціального страхування на випадок безробіття в Україні / І. М. Серватинська // Збірник Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2014.– Частина 2, Том I. – С. 151–158.
208. Серватинська І. М. Роль державних фондів соціального страхування в системі соціального захисту населення / І. М. Серватинська // Фінансові інструменти просторово-територіального розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 – 23 березня, 2016 р.). – Черкаси: ФОП «Чабаненко Ю.А.», 2016. – С. 48-53.
209. Серватинська І. М. Характеристика соціального страхування в умовах різних типів економічних систем / І. М. Серватинська // Інноваційна інфраструктура України: стан та аналіз умов розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 – 21 листопада 2015 року.). – Одеса: ГО «ЦЕДР», 2015. – С. 114 – 117.
210. Серватинська І. М. Методика оцінювання використання фінансових ресурсів у державних фондах соціального страхування / І. М. Серватинська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 18. – С. 132 – 135.
211. Серватинська І. М. Механізм імплементування зарубіжних моделей фондів соціального страхування в реалії України / І. М. Серватинська // Науковий

- вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016 – № 6. Ч.3. – С. 32-35.
212. Серватинська І. М. Регулятивні фінансові механізми формування та використання ресурсів державних фондів соціального страхування / І. М. Серватинська // Економіка і фінанси. – 2016. – № 1. – С. 57–63.
213. Серватинська І. М. Сценарії прогнозування обсягів фінансових ресурсів у державних фондах соціального страхування / І. М. Серватинська. // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: «Економіка і менеджмент». – 2016. – № 1 (20). – С. 119 – 127.
214. Серватинська І. М. Тактика і стратегія прогнозування фінансових ресурсів державних фондів соціального страхування / І. М. Серватинська // Економіка. Фінанси. Право. Серія: «Економіка». – 2016. – № 5. – С. 16 – 18.
215. Серватинська І. М. Фінансове забезпечення відтворення людського капіталу / І. М. Серватинська // Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Ужгород 15-16 квітня 2016 р. – Ужгород: УТЕІ КНТЕУ, 2016. – С. 160 – 164.
216. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html.
217. Сидорчук А. А. Теоретичні аспекти державного соціального страхування / А. А. Сидорчук. // Український соціум. Економіка. – 2012. – С. 105 – 118.
218. Синчук С. М. Про поняття та особливості соціального страхування [Електронний ресурс] / С. М. Синчук // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2003. – Режим доступу: <http://radnuk.info/home/24760-----o.html>.
219. Сідельникова Л.П. Апологетика податково-боргової складової фіскальної політики України / Л.П. Сідельникова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. – Одеса : ОНЕУ, 2013. – № 2 (49). – Ч. 2. – С. 74-80.
220. Сідельникова Л. П. Асиметрії формування ресурсів Пенсійного фонду

- України / Л. П. Сідельникова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. – 2016. – Вип. 18., Ч.2 – С. 162-165.
221. Сідельникова Л. П. Варіативні етюди пошуку альтернативи бюджетним ресурсам / Л. П. Сідельникова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 12 (126). – С. 238–248.
222. Сідельникова Л. П. Сучасний стан та перспективи фінансування державних фондів соціального страхування / Л. П. Сідельникова // Причорноморські економічні студії. – 2016 – Вип. 6. – С. 158-162.
223. Скоробагатько А. В. Пенсійне забезпечення на етапі становлення Радянської влади / А. В. Скоробагатько // Юридичний вісник. – 2012. – 2 (23). – С. 26 – 30.
224. Скоробагатько А. В. Становлення пенсійного забезпечення на землях України в умовах феодального суспільства / А. В. Скоробагатько // Вісник Одеського національного університету. Серія «Правознавство». – 2010. – Вип. 22. – Т.15. – с. 95 – 102.
225. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. М.:Рус.яз., 1989. – 624 с.
226. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. К. Воронової]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Алерта, 2011. – 558 с.
227. Собченко В. В. Історико-національні етапи розвитку соціального захисту населення / В. В. Собченко // Теорія та практика державного управління. – Харків, 2011 р. – Вип. 4(35). – С. 216 – 228.
228. Солдатенко О. В. Правове регулювання місцевих фінансів в Україні / [О. В. Солдатенко, В. І. Антіпов, О. А. Музика-Стефанчук та ін.]. – К.: Алтера, 2011. – 244 с.
229. Соловьев А. К. Основные параметры долгосрочного развития пенсионной системы на основе актуарных расчетов. / А. К. Соловьев // Экономический портал. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://institutiones.com/strategies/1506-razvitiye-pensionnoj-sistemy.html>.
230. Соціальний захист населення в Німеччині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pilga.in.ua/>.
231. Статистичний збірник: Україна у цифрах 2015 [Електронний ресурс] /

- Державна служба статистики України. За ред. І.М. Жук. – 2016 р. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
232. Статистический словарь / Гл. ред. А. М. Королев. – 2-е изд. перед. и доп. – М.: Финансы и статистика. – 1989. – 623 с.
233. Стецюк П. А. Економічна сутність фінансових ресурсів / П. А. Стецюк // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 129–143.
234. Стопчак А. Ю. Історичні аспекти виникнення та еволюції соціального захисту населення в Україні / А. Ю. Стопчак // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010 р. – № 1 (Т1). – С. 60 – 64.
235. Страхування : підручник / [Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Пікус Р. В. та ін.]; за ред. В. Д. Базилевича. – К. :Знання, 2008. – 1019 с.
236. Страхування: теорія та практика: Навчально-методичний посібник / [Внукова Н. М., Успенко В. І., Временко Л. В. та ін.]; за загальною редакцією проф. Внукової Н. М. – Харків: Бурун Книга, 2004. – 376 с.
237. Страхування: підручник / І. А. Добрянський, В. С. Рижиков, І. М. Серватинська. – К.: Університет сучасних знань, 2014. – 315 с.
238. Ступак Ф. Я. Благодійність та суспільна опіка в Україні (кінець – початок): автореф. дис. ... д-ра. іст. наук: 07.00.01 / Ф. Я. Ступак; Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т. ім. Г. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 40 с.
239. Теслюк С. А. Історико-фінансові аспекти формування і розвитку пенсійного забезпечення / С. А. Теслюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Вип. 12. Частина 3. – 2015. – С. 162 – 165.
240. Тищук Т. Миф и реальность об уровне теневой экономики в Украине / Т. Тищук [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/economics/enews/mif-i-realnost-ob-urovne-tenevoy-ekonomiki-v-ukraine-673584.html>.
241. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://royallib.com/book/dal_vladimir/tolkoviy_slovar_givogo_velikorusskogo_yazi

ka.html.

242. Тропіна В. Роль соціального страхування у фінансуванні державних соціальних гарантій / В. Тропіна, Д. Суховий // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія: Економіка. – Вип. № 149/2013. – С. 22-27.
243. Тропіна В. Б. Цільові фонди у фінансовій системі України / В. Б. Тропіна // Наукові праці НДФІ. – 2005. – Вип. 4 (33). – С. 165-173.
244. Указ Президента України Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 - 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/128/2013>.
245. Уотшем Т. Дж. Количественные методы в финансах: учебное пособие / Т. Дж. Уотшем, К. Паррамоу. – М.: Юнити. – 1999. – 527 с.
246. Шаварина М. П. Соціальне страхування: навч. посібник / М. П. Шаварина, Н. В. Шаманська. – Тернопіль, 2003. – 257 с.
247. Шахова Г. Я. Финансовые ресурсы в системе макроэкономических взаимосвязей / Г. Я. Шахова // Финансы. – 1993. – № 3. – С. 3 – 11.
248. Шашкевич О. Л. Етимологія, сутність та призначення державного фінансового контролю / О. Л. Шашкевич // Вісник національного університету Львівська політехніка. – 2009. – С. 540 – 546.
249. Шоляк О. Ю. Методика проведення економічного аналізу виплат працівникам / О. Ю. Шоляк // Вісник Хмельницького національного університету, 2009. – № 6. – Т.2. – Серія «Економічні науки». – С. 157 – 164.
250. Цыпкин С. Д. Финансово-правовые институты, их роль в совершенствовании финансовой деятельности государства / С. Д. Цыпкин. – М.: Изд-тво МГУ, 1983. – 150 с.
251. Юрій С. І., Бескид Й. М. Бюджетна система України: Навч. посіб. – К: НІОС, 2000. – 400 с.
252. Юрій С. І. Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. / [С. І. Юрій, Т. О. Кізима,

- Н. П. Злепко, М. М. Тріпак]; за ред. С. І. Юрія. – Тернопіль: Карт-Бланш, 2002. – 357с.
253. Юрій С. І. Фінанси: підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
254. Юрій С. І. Фінанси: підручник [Електронний ресурс] / С. І. Юрій, В. М. Федосов. – Режим доступу до ресурсу: <http://westudents.com.ua/knigi/664-fnansi-yury-s-fedosov-vm.html>.
255. Юрій С. Соціальне страхування: підручник. / С. Юрій, М. Шаварина, Н. Шаманська. – К.: Кондор, 2004. – 464 с.
256. Юхименко П. І. Теорія фінансів: Підручник / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін. За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. // К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
257. Ярошенко І. В. Аналіз стратегічних підходів та проблемні питання щодо організації прогнозування соціально-економічного розвитку в країнах ЄС та Україні / І. В. Ярошенко, І. Б. Семигуліна // Проблеми економіки. – № 3. – 2015. – С.99-107.
258. Ярошенко І. С. Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні [Текст]: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. С. Ярошенко; Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2006. – 18 с.
259. Федосов В. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
260. Фещенко Л. В., Проноза П. В., Кузьминчук Н. В. Бюджетна система України: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2008. – 440 с.
261. Фёдорова Т. А. Страхование в условиях рыночной экономики: принципы и практика. Уч. пособие. – СПб.: издат. СпбЭФ, 1995. – 322 с.
262. Фінанси: [навч. посібник]. / О. П. Близнюк, Л. І. Лачкова, В. І. Оспіщев [та ін.] / За ред. В. І. Оспіщева. – К.: Знання, 2006. – 415 с.
263. Фінанси: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – 2-ге вид.,

- перероб. і доп. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 387 с.
264. Фінанси: підручник / за заг. ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2012. – 687 с.
265. Фінансові важелі подолання бідності в Україні: монографія [О. П. Кириленко, І. І. Білоус, Б. С. Малиняк та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка» 2010. – 432 с.
266. Финансы В. М. Родионова, В. Я. Вавилов, Л. І. Гончаренко [и др.]; Под ред. В. М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 432 с.
267. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Київ: НТУУ «КПІ», 2015. – 136 с.
268. Фурман А. В. Історія соціальної роботи [Електронний ресурс]: навч. інструментар. / А. В. Фурман, М. В. Підгурська. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Psis/2010_4/furman_p.pdf.
269. Esping-Andersen G. The three worlds of welfare capitalism. – Cambridge, 1990. – 248 p.
270. Gesetz zur Bekämpfung der Schwarzarbeit und illegalen Beschäftigung (Schwarzarbeitsbekämpfungsgesetz - SchwarzArbG) Ausfertigungsdatum: 23.07.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gesetze-im-internet.de/schwarzarbg_2004/BJNR184210004.html.
271. Mehr Personal zur Bekämpfung der Schattenwirtschaft [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gruene-bundestag.de/presse/pressemitteilungen/2012/mai/mehr-personal-zur-bekaempfung-der-schattenwirtschaft.html>.
272. Modeling Pension Reform. The World Bank's pension reform options simulation toolkit. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info.worldbank.org/etools/docs/library/77360/january2002/pdfel2002/prost.pdf>
273. Servatins'ka I. M. Effectiveness of administration of the unified social tax: international experience // Sozial-wirtschaftliche Transformationen in den

- europäischen Ländern // bearbeitet von Doktor der Wirtschaftlichen Wissenschaften, Professor, Akademiker der Akademie der Wirtschaftlichen Wissenschaften der Ukraine Yu. V. Pasichnyk. – Nürnberg (Deutschland), 2014. – S. 61-72.
274. Sozialgesetzbuch (Deutschland) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sozialgesetzbuch-sgb.de>.
275. Work of Aristotle [Translated Into English] / Under The Editorship by Ross W. D. – Oxford: Clarendon Press, 1921. – 407 p.
276. Trading Economics. Germany, 2011, 2012, 2013, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tradingeconomics.com/germany/indicators>.
277. Trading Economics. Sweden, 2011, 2012, 2013, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tradingeconomics.com/sweden/indicators>.
278. Trading Economics. Ukraine, 2011, 2012, 2013, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.tradingeconomics.com/ukraine/indicators>.
279. Trading Economics. United Kingdom, 2011, 2012, 2013, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.tradingeconomics.com/united-states/indicators>.

ДОДАТКИ

Етапи реформування системи соціального страхування в країнах світу

Країна	Часові періоди
Франція	У 1681 р. міністром фінансів Ж. Б. Кольбером було введено режим пенсійного забезпечення для моряків, у 1790 р. - для державних службовців, у 1831 р. - для військових. Протягом ХІХ ст. були введені пенсійні режими для зайнятих у місцевих органах влади, банківських службовців, залізничників. Закон «Про страхування» було введено в дію 1911 р., а закон «Про страхування по хворобі» - у 1929 р. Було встановлено пенсійний вік 65 років, за певних умов право на пенсію виникало з 60 або 55 років.
Італія	Історія пенсійного забезпечення налічує майже два століття. Перші пенсійні фонди зародились у кредитно-банківській сфері. У 1779 р. банк «Монте дей Паскі ді Сієна» виплачував своїм службовцям пенсії по старості. Протягом ХІХ ст. всі банки, кредитні та ощадні каси утворили для своїх службовців спеціальні пенсійні фонди. Основи пенсійного забезпечення інших категорій трудящих були закладені наприкінці ХІХ ст. внаслідок створення у 1898 р. Національної каси пенсійного страхування на випадок інвалідності та по старості найманих працівників. Того ж року було прийнято Закон № 80 «Про страхування найманих працівників від нещасних випадків на виробництві». Спочатку всі види соціального страхування і членство в Національній касі були добровільними, а сама каса була незалежною від держави. Але згодом ця каса була перетворена в Національний інститут соціального страхування, який забезпечував обов'язкове державне соціальне страхування осіб найманої праці в Італії.
Німеччина	Перші законодавчі акти, які започаткували обов'язкове державне соціальне страхування, були прийняті наприкінці ХІХ ст. - закон «Про обов'язкове державне страхування на випадок хвороби» (1883 р.), закон «Про страхування від нещасних випадків на виробництві» (1884 р.).
Англія	У 1911—1913 рр. було введено закони «Про страхування у зв'язку з безробіттям, хворобою та інвалідністю». Особливістю англійської системи було те, що частину внесків сплачувала сама держава, причому за чоловіків більше, ніж за жінок. За соціальним страхуванням надавалися допомоги, пенсії, медична допомога, ліки, санаторне лікування. Пенсії по старості призначалися після досягнення 69 років.
Швеція	Законодавство про обов'язкове державне соціальне страхування по старості та інвалідності було введено у 1913 - 1915 рр.

Продовження таблиці А.1

Країна	Часові періоди
Росія	<p>У 1903 р. був прийнятий закон «Про винагороду робітників, що потерпіли внаслідок нещасних випадків». Але, по суті, цей закон встановлював не право робітників на матеріальне забезпечення у зв'язку з нещасним випадком на виробництві, а особливу відповідальність роботодавців, яка базувалася на цивільно-правових засадах. Роботодавець звільнявся від відповідальності за наявності умислу потерпілого або його грубої необережності.</p> <p>Однак компенсація, що призначалася у зв'язку з каліцтвом, називалася пенсією. Цей закон не передбачав пенсійного забезпечення у старості, внаслідок інвалідності (від загального захворювання), втрати годувальника.</p> <p>У 1912 р. було прийнято цілий пакет законів: «Про страхування робітників від нещасних випадків на виробництві», «Про забезпечення робітників на випадок хвороби», «Про затвердження Ради у справах страхування робітників», «Про затвердження закладів у справах страхування робітників». Таким чином була започаткована нова форма соціального забезпечення - державне соціальне страхування.</p> <p>Після Великої Жовтневої соціалістичної революції розпочався етап радянської системи соціального забезпечення. 13 листопада 1917 р. Рада народних комісарів опублікувала «Урядове повідомлення про соціальне страхування» і видала декрети про повне соціальне страхування «найманих працівників, а також міської і сільської бідноти». За період 1917 – 1922 рр. у Росії було видано понад 100 декретів і розпоряджень у питаннях соціального забезпечення, відкрито близько 1500 установ з охорони материнства і дитинства.</p> <p>31 жовтня 1918 р. РНК затвердила Положення про соціальне забезпечення трудящих, яке передбачало такі види матеріального забезпечення: допомоги по тимчасовій непрацездатності, по безробіттю, по вагітності і пологах, у зв'язку з народженням дитини, на поховання, пенсії по інвалідності, медичну допомогу, протезування та ін.</p> <p>У 1919 р. було скасовано стягнення внесків на соціальне страхування для всіх підприємств та установ (окрім приватних роботодавців) і встановлено порядок прямого кошторисного фінансування соціального забезпечення. Постановою РНК РСФРР від 15 листопада 1921 р. державне соціальне забезпечення робітників і службовців почало здійснюватися через соціальне страхування за рахунок внесків підприємств.</p>

Джерело: складено за Безуголю В. О. [15, с. 39-40].

Етапи розвитку системи соціального захисту населення в Україні

№ п/п	Часові періоди	Коротка характеристика стану соціального захисту населення
I	II ст. до н.е. –до кінця X ст.	Характеризується відсутністю законодавчо оформлених механізмів та форм надання соціального забезпечення. Утримання непрацездатних членів сім'ї здійснювалось за рахунок інших членів. Особам без сім'ї громадою могла надаватись допомога у натуральній формі, яка не носила системного характеру.
II	кінець X ст. – перша половина XVII ст.	Об'єктами соціального захисту були сироти, жебраки, інваліди. Ініціаторами соціальних заходів були князі. Посилення ролі церкви як благодійної організації. Створення на базі церков і монастирів благодійних закладів для немічних та сиріт. У Запорізькій Січі створено благодійні заклади для поранених і старих воїнів. Посилилась організаційна діяльність різних установ та організацій щодо вдосконалення форм підтримки соціально вразливих верств населення. Допомога (милостиня) надавалась здебільшого у натуральній формі.
III	Друга половина XVII ст. – початок XVIII ст	Розвиток грошового обігу спричиняє виникнення професійного жебрацтва. Петром I законодавчо закріплюються допустимі заходи соціальної допомоги. Замість милостинь пропонуються благодійні внески. Зростає роль держави у регулюванні зайнятості працездатних жебраків (робітничі будинки), медичного обслуговування та утримання сиріт та безпритульних. Закладено основи державного регулювання соціальної безпеки.
IV	друга половина XVIII – початок XIX ст.	Сформувалась державна структура соціальної допомоги населенню. За рахунок державних коштів та благодійних внесків заснуються сирітські виховні заклади, народні школи, аптеки, лікарні, богадільні, лепрозорії, божевільні, робітничі будинки. Вперше було введено норми забезпечення богаділень ліжками. Вперше запроваджується пенсійне забезпечення деяких категорій державних службовців, яке носить характер привілею.

Продовження таблиці А.2

№ п/п	Часові рамки	Коротка характеристика стану соціального захисту населення
V	XIX ст. – 1917 р.	<p>Розвиток промислового виробництва став передумовою для виникнення принципово нової концепції соціального захисту, основою якої є колективна відповідальність суспільства за утримання безробітних, удів, сиріт та престарілих.</p> <p>Запроваджені пенсії (допомога) у зв'язку з каліцтвом спочатку працівникам державних гірничих заводів та рудників, а згодом й всім робітникам. Зароджується державне соціальне страхування у вигляді страхування робітників від нещасних випадків на виробництві, забезпечення на випадок хвороби, та з'являється інституційне забезпечення соціального страхування.</p>
VI	1917 р. – 1990 р.	<p>Фінансування заходів соціального забезпечення повністю закріплено за державою. Джерелом фінансування державного соціального забезпечення поступово стали внески роботодавців. Соціальними гарантіями держави були мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, норми споживання в інтернатах для дітей і дорослих. Заходи соціального захисту носили пасивний характер. Внаслідок того, що соціальним захистом було охоплене все населення країни, незалежно від потреби в ньому, обрані методи виявились неефективними та високовартісними, система соціального захисту СРСР не досягла мети, заради якої була створена.</p>
VII	з 1990 р.	<p>Із здобуттям Україною незалежності процес демократизації соціального захисту набув значного розвитку. Створено законодавчу базу, яка визначає соціальні гарантії та нормативи, забезпечує отримання певного рівня доходів окремими категоріями громадян. Подальший розвиток системи соціального захисту проявляється через реформи (наприклад, системи пенсійного забезпечення) та нововведення. Система соціального захисту України поступово наближається до Європейських країн. Ратифіковано Європейську соціальну хартію. Формуються передумови для прийняття законів: «Про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування», «Про ратифікацію Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів».</p>

Джерело: складено за Стопчак А. Ю. [234, с. 61].

Етапи розвитку соціального страхування в Україні

Етапи	Події	Особливості
1903 – 1917 рр.	Становлення та розвиток соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.	Не поширювалось на всі галузі економіки.
1917 р.	Становлення соціального страхування у разі безробіття і хвороб (проти тимчасової втрати працездатності).	Страхування у разі безробіття не поширювалось на всіх працівників; тимчасова втрата працездатності охоплювала лише ризик хвороби, пологів чи смерті працівника.
1918 – 1921 рр.	Громадянська війна	Фінансування соціальних видатків за рахунок бюджету
1921 р.	Відновлено соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві, у разі безробіття та хвороб.	Виплати проводилися через страхові каси.
20-ті рр. ХХ ст.	Становлення пенсійного страхування.	Охоплювала лише певні категорії працюючих (червоноармійці, партійні працівники та ін.).
1927 – 1936 рр.; 1938 р.	Згорання НЕПу та реалізація політики індустріалізації у СРСР.	Виплату пенсій непрацюючим пенсіонерам передано до місцевих бюджетів.
1929 р.		Державне соціальне страхування отримало єдиний бюджет.
1930 р.	Припинило існування соціальне страхування у разі безробіття	Зміни були зумовлені не економічними, а політичними мотивами.
1931 р.	Політика індустріалізації у СРСР.	Зміни в організації соціального страхування у бік збільшення ролі профспілок.
1948 р.	Післявоєнний період.	Припинила існування монополія профспілок на призначення соціальної допомоги. Ці обов'язки передано адміністраціям підприємств.
друга пол. ХХ ст.	Розвиток соціального страхування у разі безробіття та хвороб.	Має «декларативний» характер.
1991 р. і по сьогодні	Динамічний розвиток соціального страхування.	Не охоплює медичне страхування.

Джерело: складено за Кириленко О. П., Білоус І. І., Малиняк Б. С. [265, с. 318-319].

Етапи розвитку соціального страхування в Україні в період існування СРСР

№ з/п	Період	Характеристика
1	1918 р.	Прийняття положення про соціальне забезпечення працюючих, яке гарантувало забезпечення всіх найманих працівників незалежно від особливостей праці допомогою при тимчасовій втраті заробітку у зв'язку з хворобою, вагітністю та пологами, каліцтвом.
2	1922 р.	Виплата допомоги при тимчасовій втраті заробітку у зв'язку з хворобою, вагітністю та пологами, каліцтвом, здійснювалася безпосередньо підприємствами в залік страхових внесків.
3	1928 р.	Вперше вводяться пенсії за віком як особливий вид забезпечення по соціальному страхуванню, які були введені тільки для працівників-текстильників.
4	1929 р.	Забезпечення пенсій за віком розповсюдилося на робітників гірничої, металургійної промисловості, залізничного та водного транспорту
5	1929 р.	Державне соціальне страхування мало єдиний цільовий бюджет. Разом з тим вже тоді в нормативних-правових актах підкреслювалось, що кошти державного соціального страхування є цільовими і використовувати їх на інші цілі недопустимо.
6	1933 р.	Передача соціального страхування в управління профспілкам, що стало переломним моментом в історії. Рішенням союзного уряду всі кошти соціального страхування, а також санаторії, будинки відпочинку та ряд інших установ були передані профспілкам.

Джерело: складено за Пономаренко Є. Б. [158, с. 309].

Таблиця А.5

**Гене́за системи державного соціального забезпе́чення на українських землях,
що перебували під владою різних держав**

Держава, під владою якої були українські землі	Особливості системи державного соціального забезпечення
Австрія	1833 р. – введення промислових інспекторатів; 1854 р. – перші закони щодо захисту населення; 1887 р. – закони щодо обов’язкового страхування робітників від нещасних випадків на роботі; 1906 р. – закони щодо обов’язкового страхування службовців
Польща	1924 р. – страхування від нещасних випадків; 1927 р. – пенсійне страхування службовців та робітників; 1933 р. – інвалідне страхування службовців та робітників
Румунія	1933 р. – закон про соціальне забезпечення
Чехословаччина	1907 р. – закон про обов’язкове страхування робітників від хвороби, інвалідності й на старість; 1924 р. – уніфікаційний закон для всієї Чехословаччини; 1929 р. – закон про пенсійне забезпечення для службовців
СРСР	1933 р. – соціальне страхування почало перетворюватися у соціальне забезпечення; 1936 р. – Конституція СРСР проголосила право всіх громадян на матеріальне забезпечення в старості; 1956 р. – був прийнятий закон про пенсійне забезпечення робітників і службовців; 1964 р. – закон про пенсійне забезпечення колгоспників; 1973 р. – реформа у галузі пенсійного забезпечення інвалідів і сімей, які втратили годувальника; 1974 р. – запроваджена допомога на дітей малозабезпеченим сім’ям; 1990 р. – Закон «Про пенсійне забезпечення»; 1990 р. – Закон «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців»

Джерело: складено за Буряченко О. Є. [23].

Етапи розвитку соціального страхування

Етапи	Період	Характерні особливості
Проста благодійність	X – XVI ст.	«Сліпа роздача» милостині окремими «нищелюбцями», відсутність суспільної мети добродійності; переважаюча роль церкви у справі турботи про жебраків
Суспільне піклування	XVI – XVII ст.	Організована добродійність на основі усвідомлення солідарності між членами громади; турбота держави про благо бідуючих з метою принесення суспільної користі; диференціація потребуючих
Державне опікування	XVIII – 1917 р.	Виникнення цілісної системи суспільного піклування під контролем держави; створення спеціальних державних установ; поява соціального страхування
Соціальне забезпечення	1917 – 1991 рр.	Загальне і універсальне соціальне забезпечення, спочатку з використанням широкої натуралізації, зникнення добродійності, повна відповідальність держави за соціальне забезпечення; розвиток обов'язкового соціального страхування і солідарного пенсійного забезпечення
Соціальний захист	З 1992 р.	Відмова від принципу загального і універсального соціального забезпечення, поява програм адресної соціальної допомоги, поступовий перехід до солідарно-накопичувальної пенсійної системи

Джерело: складено за Собченко В. В. [227, с. 227].

Класифікація етапів зародження та розвитку фондів соціального страхування серед зарубіжних країн

I ЕТАП. Античний період	
Давня Греція, Давній Рим (800 р. до н.е. – 600 р. н.е.)	Поява первинних форм соціальної допомоги та забезпечення: надання соціальної допомоги за звичаєвим правом; запровадження військових пенсій, грошових виплат та земельних наділів (не постійного характеру) для малозабезпечених: благодійництво, розбудова соціальної інфраструктури (сирітські притулки, шпиталі, лазні, вбиральні та ін.)
II. ЕТАП. Середньовіччя	
Середньовічна Англія, Німеччина, Франція (VII ст. н.е. – кінець XV – початок XVI ст.)	Поява перших ознак соціального страхування: страхова взаємодопомога в професійних або гільдійно-цехових об'єднаннях; пенсії для високопосадовців (довічні пенсії для королів та їх нащадків; офіцерів, державним службовцям та ін.).
III ЕТАП. Становлення інституцій соціального страхування	
Протягом XVI – XVII ст.	Поява державного страхування з відповідним законодавчим забезпеченням. Так, введено режими пенсійного забезпечення для моряків (Франція, 1681 р.).
IV ЕТАП. Широке розповсюдження функціонування інституцій соціального страхування	
Протягом XVIII – поч. XX ст.	Удосконалення нормативно-правових актів у сфері соціального страхування Заснування Міжнародної організації праці (МОП, 1919 р.)
Англія	Закони «Про страхування у зв'язку з безробіттям, хворобою та інвалідністю» (1911 – 1913 рр.)
Італія	Створення спеціальних пенсійних фондів для службовців банків, кредитних та ощадних кас (Італія, 1779 р.) Закон «Про страхування найманих працівників від нещасних випадків на виробництві» (1898 р.)
Німеччина	Створена система соціального страхування Німеччини, що включає такі страхові закони даного періоду: Закон «Про обов'язкове державне страхування на випадок хвороби» (1883 р.) Закон «Про страхування від нещасних випадків на виробництві» (1884 р.) Закон «Про страхування на випадок старості та інвалідності» (1889 р.)

Продовження таблиці Б.1

Канада, США	Прийняття законів про страхування від безробіття (1929 – 1932 рр.)
Франція	Введено режими пенсійного забезпечення для працівників із різних галузей економіки Франції: для державних службовців (1790 р.); для військовослужбовців (1831 р.); Закон «Про страхування» (1911 р.) Закон «Про страхування по хворобі» (1929 р.)
Швеція	Закон «Про обов'язкове державне соціальне страхування по старості та інвалідності» (1913 – 1915 рр.)
V ЕТАП. Поява нових форм та видів соціального страхування	
сер. XX ст. – по нинішній час	Звіт Комітету з соціального страхування і споріднених послуг: на випадок захворювання, безробіття і старості (1942 р.)
МОП 185 країн-учасниць Рада Європи (1949 р.) 47 країн-учасниць	Закладаються міжнародні основи соціальної стандартизації, універсальні системи соціального захисту та соціального страхування: Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950 р.); Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 (1952 р.) Європейська соціальна хартія (1961 р.) Європейський кодекс соціального забезпечення (1964 р.)
Німеччина 1989 р.	Соціальний кодекс
Польща 1998 р.	Закони «Про систему соціального страхування»
Болгарія 1999 р.	Кодекс обов'язкового соціального страхування
Франція 2000 р.	Кодекс соціального страхування

Джерело: складено за Безуглою В. О. [15, с. 39-42].

**Класифікація періодів зародження та розвитку
фондів соціального страхування в Україні**

I період. Античний період	
	Підтверджені відомості відсутні
II період. Середньовіччя	
X ст. Київська Русь	Поява первинних форм соціальної допомоги та забезпечення (благодійництво): Церква як осередок соціальної підтримки малозабезпечених та знедолених верств населення і розбудова центрів соціального обслуговування: сирітські притулки, шпиталі, лазні, вбиральні та ін.
Князь Олег	Заключення договору з греками «Про порятунок полонених» (911 р.).
Князь Ігор	Укладено договір «Про порятунок полонених» (945 р.).
Князь Володимир (Київський)	Видав Устав про опіку над лазнями, притулками для одиноких; встановив для благодійних закладів десятину (996 р.).
Князь Ярослав Мудрий XI ст.	«Руська правда» узагальнено правила суспільного співіснування, зокрема там були норми, які мали суть соціальних.
III період. Становлення інституцій соціального страхування	
Запорізька Січ початок XVI ст.	Допомога знедоленим, заснування при церквах сирітських притулків, шпиталів під наглядом духовенства. Благодійництво, братерська підтримка.
IV період. Широке розповсюдження функціонування інституцій соціального страхування	
Протягом XVI – XVII ст.	Поява державного страхування з відповідним законодавчим забезпеченням.
1712 р.- до сер. XIX ст. Україна в складі Царської Росії	Видано Указ «Про заборону жебрацтва» (Петро I, 1712 р.) Створено спеціальні інституції соціального призначення (заклади медичного обслуговування та громадської опіки) (Катерина II, кінець XVIII ст. Виданий царський указ про пенсії (1827 р.).

Продовження таблиці Б.2

V період. Поява нових форм та видів соціального страхування	
З 1917 р. – по нинішній час (подано в Україні)	
1) Україна з елементами незалежності 1917 – 1923 рр.	
Директорія УНР 4 серпня 1920 р.	Ухвалено закон «Про встановлення тимчасових правил про призначення пенсій та допомог колишнім службовцям державних установ Української Народної Республіки або родинам цих службовців».
Рада народних Комісарів СРСР (1921 р.)	Прийнятий Декрет «Про соціальне страхування осіб, зайнятих найманою працею».
2) Україна в складі СРСР 1924 – 1990 рр.;	
СРСР 1931 – 1990 рр.	Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про соціальне страхування» Закон про державні пенсії (1956 р.) Закон про пенсії для членів колгоспів (1964 р.) Запроваджено єдину систему соціального страхування колгоспників (1970 р.) Затверджено Положення про порядок призначення та виплати пенсій з поступовим їх підвищенням (1972 р.) Закон «Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР» (1990 р.)
3) Становлення фондів соціального страхування	
З 1991 по 2000 рр.	Становлення Фондів соціального страхування - листопад 1991 р. прийнятий Закон України «Про пенсійне забезпечення»; - у 1998 р. прийнятий Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та відповідно: Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування з нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 р. № 1105 – XIV; Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. № 1533 – III; Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18 січня 2001 р. № 2240 – III.
4) Розвиток основних форм страхування	

Продовження таблиці Б.2

З 2001 по 2013 рр.;	Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058 – IV; Прийнято Законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування» № 2464-VI від 08.07.2010 р.
5) Формування нових засад страхування, орієнтованих на загальноєвропейські підходи	
Починаючи з 2014 р.	Період характеризується: 1. Оптимізацією системи соціального страхування; 2 Пенсійна реформа: розбудова багаторівневої, багатокомпонентної пенсійної системи: Постанова КМУ «Про державну фіскальну службу України» № 236 від 21.05.2014 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов’язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28 грудня 2014 р. № 77.

Джерело: складено автором на основі [71; 268; 95;103;196;224].

Пенсійний фонд України: хронологія розвитку

Рік	Подія
1990 р., грудень	Утворено Українське республіканське відділення Пенсійного фонду
1991 р., лютий	Утворено регіональні органи Пенсійного фонду
1991 р., грудень	За 1991 р. вперше пенсії профінансовано з коштів Пенсійного фонду, а не з державного бюджету
1992 р., січень	Для державного управління фінансами пенсійного забезпечення в Україні на базі Українського республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР створено ПФУ з управліннями в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, затверджено Положення про Пенсійний фонд
1994 р., червень	Утворено районні та міські відділи ПФ
1996 р., березень	Утворено колегії в регіональних управліннях Фонду
1998 р., квітень	Указом Президента України затверджено Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні
2000 р., жовтень	Впроваджено систему персоніфікованого обліку відомостей в системі обов'язкового державного пенсійного страхування
2002 р., січень	Призначення пенсій і оформлення документів для їх виплати здійснюються органами Пенсійного фонду
2002 р., липень	Призначення пенсій здійснюється з врахуванням даних персоніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування
2003 р., липень	Прийнято Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»
2005 р., січень	Мінімальний розмір пенсії за віком у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування для чоловіків, які мають страховий стаж 25 років, жінок – 20 років, встановлено на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.
2006 р., листопад	Пенсійному фонду України передано функції з призначення та виплати пенсій від Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Державна фіскальна служба, Державного департаменту з питань виконання покарань та інших органів, що здійснюють призначення пенсій згідно із Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»
2008 р., січень	У зв'язку із осучасненням заробітної плати та збільшенням оцінки одного року страхового стажу в солідарній системі з 1 % до 1,2 % проведено перерахунки пенсій, призначених згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»
2008 р., квітень	Мінімальна пенсійна виплата для всіх категорій пенсіонерів встановлена на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність
2008 р., жовтень	У зв'язку із збільшенням оцінки одного року страхового стажу в солідарній системі з 1,2 % до 1,35 % проведено перерахунки пенсій
	З метою підвищення якості обслуговування громадян з 30 жовтня розпочав роботу Контакт-центр Пенсійного фонду України

Продовження таблиці Б.3

Рік	Подія
2009 р., березень	Запроваджено спрощену процедуру добровільної участі для громадян України, які працюють за кордоном, відповідно до постанови правління Пенсійного фонду України від 10 березня за № 10-1 «Про затвердження Порядку добровільної участі у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування громадян України, які працюють за межами України» Завершено введення в експлуатацію 500 додаткових інформаційних кіосків. Розширено можливості надання інформації за їх допомогою
2010 р., липень	Верховною Радою України прийнято Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», який набрав чинності з 1 січня 2011 р.
2011 р., липень	ВРУ прийнято Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», який набрав чинності з 1 жовтня 2011 р.
2012 р., лютий	Постановою правління ПФУ від 21 лютого за № 4-3 затверджено Положення про організацію прийому та обслуговування громадян органами Пенсійного фонду України за принципом «єдиного вікна»
2012 р., жовтень	З метою поліпшення якості обслуговування громадян, впровадження технологій електронного урядування в соціальній сфері, з 1 жовтня на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 червня № 401 «Про доступ до послуг у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» розпочав роботу веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду України
2013 р., серпень	У зв'язку із набранням чинності 11 серпня 2013 р. Законом України від 04.07.2013 № 406-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи», урегульовано питання щодо передачі функцій з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування Міністерству доходів і зборів України
2014 р., грудень	Коаліційною угодою депутатських фракцій у ВРУ VIII скликання та Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 09.12.2014 р. № 695 і схваленою постановою ВРУ від 11.12.2014 р. № 26-VIII, визначено основні завдання та заходи, які плануються вжити для подальшого реформування пенсійної системи України.

Джерело: складено автором на основі [140].

Тлумачення поняття «фінансове забезпечення»

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
1.	1995	це покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, що акумулюються суб'єктами і державою. Формами фінансового забезпечення є: самофінансування, кредитування й державне фінансування, а інструментами механізму фінансового забезпечення є: склад і структура джерел.	Родіонова В.М. Вавілов В.Я. Гончаренко Л.І.	[266, с. 35-42]
2.	2002	до фінансово-кредитного механізму входять дві підсистеми: фінансово-кредитне забезпечення і фінансово-кредитне регулювання.	Опарін В.М.	[127, с. 146]
3.	2003	фінансове забезпечення розвитку міста – це гарантоване певними заходами привласнення та використання вартостей у грошовій формі місцевими органами влади для соціально-економічного розвитку міст.	Бондаренко В.Л.	[20, с. 6]
4.	2004	структурна підсистема фінансово-кредитного механізму, система джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства. Воно здійснюється в трьох формах: самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування.	Федосов В. Опарін В. Сафонова Л.	[259, с. 33]
5.	2005	при його реалізації доцільно враховувати такі складові як: мета, завдання, функції, методи, джерела, обсяги фінансових ресурсів, а також діяльність як держави, так і суб'єктів господарювання, що пов'язана з мобілізацією і використанням цих ресурсів	Погріщук Г.Б.	[157, с. 7]
6.	2006	у діяльності суб'єктів ринку дуже рідко використовують лише одну форму фінансового забезпечення, а в більшості випадків оптимально поєднують різні форми. Кожен економічний суб'єкт формує власну модель фінансового забезпечення, якою визначає склад і структуру джерел фінансування й відповідні форми руху коштів.	Карпишин Н.	[83]
7.	2006	основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, який регулюється на основі відповідної системи функціонування, яке може здійснюватися в трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування.	Оспіщев В.І. Близнюк О.П. Лачкова Л.І.	[262, с. 59]

Продовження таблиці В.1

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
8.	2008	метод фінансового механізму, з допомогою якого формують і використовують фонди коштів і який характеризує зміст впливу фінансів на різні аспекти розвитку суспільства.	Будзуган Я.	[22]
9.	2008	передбачає формування та використання фінансових ресурсів за допомогою оптимізації співвідношення всіх його форм, дає змогу створити такі обсяги фінансових ресурсів господарської діяльності, від яких підприємство мало б змогу функціонувати не тільки беззбитково, але і підвищувати ефективність діяльності та зміцнювати економіку країни загалом.	Козій І.С.	[92, с. 225-226]
10.	2009	сукупність заходів по акумуляції, розподілу та використанню фінансових ресурсів з метою створення умов, що сприяють ефективному здійсненню економічних процесів на відповідній території, реалізації запланованих соціальних програм та запобіганню і усуненню порушень при використанні фінансових ресурсів, тобто зроблено акцент на необхідності поєднання ефективності мобілізації фінансових ресурсів і контролю за їх використанням.	Панасюк Л.В.	[151, с. 7]
11.	2011	сукупність фінансових ресурсів, які зосереджуються у відповідних фондах та використовуючи які органи місцевого самоврядування виконують покладені на них функції та повноваження, забезпечуючи соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці.	Мельничук Н.Ю.	[112, с. 81]
12.	2011	комплекс заходів по забезпеченню економічного зростання фінансовими ресурсами через методи та форми, способи фінансування. Головним завданням системи фінансового забезпечення буде фінансування інвестиційних та інноваційних процесів з метою формування та реалізації нової моделі економічного зростання.	Міщук О.В.	[117, с. 9]
13.	2012	це структурована системна діяльність з приводу мобілізації, накопичення, перетворення та розподілу фінансових ресурсів на шляху до кінцевого їх споживача з метою реалізації її цілей.	Кравченко С.О. Марковський С.С.	[102]
14.	2012	формування цільових грошових фондів суб'єктів господарювання у достатньому розмірі для їх ефективного використання.	Юрій С.І. Федосов В.М.	[264, с. 37]

Тлумачення поняття «фінансові ресурси»

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
1.	1957	обґрунтовує ототожнення фінансових ресурсів з грошовими ресурсами, рухом вартості в грошовій формі в процесі розподілу суспільного продукту.	Дяченко В.П.	[53, с. 53-56]
2.	1986	сукупність доходів, відрахувань та надходжень, що перебувають у розпорядженні підприємств, організацій та держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб з метою розширеного виробництва і зростання матеріального добробуту суспільства.	Гуйда Т.В.	[41, с. 13]
3.	1993	грошові кошти, за допомогою яких відбувається виділення тієї частини сукупного суспільного продукту, який без порушення об'єктивної (природної) пропорції суспільного виробництва може бути спрямований розширення соціально-економічної системи в цілому.	Шахова Г.Я.	[247, с. 6]
4.	1997	сукупність фондів грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні держави, підприємств, організацій.	Азрилиян А.Н.	[2, с. 575]
5.	1998	фонди грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні держави, господарюючих суб'єктів і населення і які утворюються в процесі розподілу і перерозподілу частини вартості валового продукту, головним чином чистого доходу в грошовій формі, призначеного для забезпечення розширеного відтворення і загальнодержавних потреб.	Заяц Н.Є. Фисенко М.К. Бондарь Т.Є	[73, с. 39-40]
6.	1998	доходи і грошові нагромадження, що формуються у підприємствах, організаціях держави в процесі розподілу валового національного продукту.	Кириленко О.П.	[88, с. 9]
7.	1999	виявляється через використання певної сукупності виробничих відносин держави шляхом мобілізації частини національного доходу в грошовій формі. виражена в грошах частина національного доходу, яка може бути використана державою на цілі розширеного відтворення та на загальнодержавні витрати.	Бирман А.М.	[17, с. 34;64]
8.	2000	грошові кошти наявні у розпорядженні суб'єкта господарювання.	Балабанов А.І.	[10, с. 43]

Продовження таблиці В.2

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
9.	2000	грошові накопичення та доходи, що створюються в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб.	Василик О.Д.	[26, с. 17]
10.	2000	валовий дохід, який використовується в процесі його розподілу на фонд оплати праці та грошові накопичення.	Моляков Д.С. Шохін Є.І.	[116, с. 46 – 48]
11.	2000	грошові фонди цільового призначення, які формуються у процесі розподілу та перерозподілу національного багатства, внутрішнього валового продукту й національного доходу та використовуються у статутних цілях підприємства. централізовані і децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту і національного доходу і призначені для використання відповідно до завдань соціально-економічного розвитку суспільства.	Коробов М.Я.	[99, с. 20; 267]
12.	2002	грошові фонди, створені в процесі розподілу, перерозподілу та використання валового внутрішнього продукту країни.	Мочерний С.В.	[119, с. 821]
13.	2002	сума коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємств, на основі яких формуються продуктивні доходи.	Опарін В.М.	[127, с. 133]
14.	2002	грошові фонди, які створюються в процесі розподілу та використання ВВП за певний період часу (макрорівень)...акумуляовані підприємством із різних джерел грошові кошти, які надходять у його обіг і призначені для покриття потреб підприємства (мікрорівень).	Юрій С. І. Кізіма Т.О. Злепко Н.П. Тріпак М.М.	[252, с. 28]
15.	2004	фонди грошових коштів, які формуються суб'єктами господарювання, державою та населенням і використовуються для розширеного виробництва, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.	Романенко О.Р.	[202, с. 311–315]
16.	2007	найбільш ліквідні активи суб'єкта господарювання, що забезпечують безперервність руху грошових потоків..	Стецюк П.А.	[233, с. 143]

Дефініції терміну «фонд»

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
Фонд				
1.	1978	франц. основной источник; капиталы, финансы.	Даль В.	[241, с. 9889]
2.	1989	1) запас, накопичення, капітал; 2) грошові або матеріальні засоби, які призначені для конкретних цілей, які мають конкретне використання; 3) організація, заклад для надання матеріальної допомоги творчим діячам, наприклад художній фільм.	Словарь иностранных слов Абрамович А.Я.	[225, с. 547]
3.	1997	грошові кошти призначені для надання соціальних послуг населенню	Азрилиян А.Н.	[2, с. 1355]
4.	1999	1) денежные средства, ассигнуемые для определенной цели; 2) ресурсы, запасы чего-н.; 3) общественная организация, к-рая ведает (принимает и распоряжается) средствами, поступающими к ней для каких-н. социально значимых целей.	Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.	[126, с. 5172]
Грошові фонди				
1.	2003	децентралізовані грошові фонди – це кошти, що перебувають у розпорядженні окремих суб'єктів господарської діяльності і створюються за рахунок їх власних прибутків.	Орлюк О.П.	[128]
2.	2006	відокремлена частина грошових коштів за їх цільовим призначенням.	Завадський Й.С. Осовська Т.В. Юшкевич О.О.	[56, с. 60]
3.	2009	частина грошових коштів, які мають цільове спрямування. До грошових фондів належать: статутний фонд, фонд оплати праці, амортизаційний фонд, резервний фонд та інші.	Азаренкова Г.М. Журавель Т.М. Михайленко Р.М.	[1]
Державні цільові фонди				
1.	2000	Автор виокремлює централізовані та децентралізовані фонди України цільового призначення у самостійну ланку фінансової системи, до якої включає Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд сприяння зайнятості, Фонд конверсії, Валютний фонд, позабюджетні фонди місцевих органів самоврядування.	Василик О.Д.	[26, с. 22;24]

Продовження таблиці В.3

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
2.	2000	«...вони певною мірою доповнюють державний бюджет, проте специфіка їх полягає у тому, що ці фонди мають строго цільове призначення і на інші цілі не використовуються. Перелічені фонди є новою складовою державних фінансів України, яка перебуває на стадії становлення».	Василик О.Д.	[26, с. 22;24]
3.	2000	сукупність фондів грошових коштів, які знаходяться в розпорядженні центральних та місцевих органів влади. Фонди мають цільове призначення, яке втілюється як у чітко визначених джерелах їх утворення, так і в напрямках можливого використання коштів. Є однією з ланок загальнодержавних фінансів, порядок їх формування та витрачання регламентується законодавчими актами.	Кириленко О.П.	[89]
4.	2002	цільові фонди поділяються на дві групи: першу становлять постійні фонди, створення яких пов'язане з виділенням окремих функцій держави. В реалізації соціальної функції увага приділяється соціальному страхуванню. У зв'язку з цим окремо створюються спеціальні фонди для гарантованого забезпечення цих видатків. Другу групу становлять тимчасові фонди, формуються з метою прискореного вирішення актуальних проблем. Створюються у разі конкретної необхідності і після вирішення проблеми закриваються.	Опарін В.М.	[127, с.168]
5.	2003	форма перерозподілу і використання фінансових ресурсів, що залучаються державою для фінансування деяких суспільних потреб.	Романенко О.Р. Огородник С.Я. та ін.	[263 с.183]
6.	2005	фонди грошових коштів, які мають цільове призначення і знаходяться в розпорядженні центральних та місцевих органів влади.	Тропіна В.Б.	[243, с.166]
7.	2006	один із методів перерозподілу національного доходу держави. За економічною сутністю відображають грошові відносини з розподілу та перерозподілу вартості суспільного продукту та частини національного багатства, пов'язані з формуванням фінансових ресурсів у розпорядження держави та використанням державних коштів для витрат на розширене виробництво, задоволення соціально-культурних потреб суспільства, матеріального стимулювання членів суспільства щодо пенсійного, соціального захисту, розвитку науково-технічного потенціалу країни.	Пасічник Ю.В.	[152, с. 511]

Продовження таблиці В.3

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
8.	2008	сукупність фінансових ресурсів, які створюються і використовуються з метою фінансування програм, що виконуються державними органами управління. Це, програми соціального розвитку; стабілізації грошово-кредитної системи, структурної перебудови економіки, будівництва й експлуатації певних об'єктів, сприяння раціональному використанню природних ресурсів, створення належних умов праці та ін. Такі фонди формуються на загальнодержавному і місцевому рівнях.	Кудряшов В.П.	[104, с. 113]
9.	2009	їх головною особливістю є те, що вони мають чітко виражені джерела формування і чітко виражені напрями використання. Ці фонди формуються для соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, для забезпечення необхідного рівня життя у випадку тимчасової втрати працездатності, випадку настання безробіття, для розв'язання пріоритетних завдань, які потребують особливої уваги з боку держави і стосуються забезпечення фінансовими ресурсами заходів щодо прискорення науково-технічного прогресу, впровадження інноваційних технологій, виробництва нових видів продукції	Лондар С.Л. Тимошенко О.В.	[106]
10.	2011	сукупність фінансових ресурсів, які створюються і використовуються з метою фінансування програм, що виконуються державними органами управління.	Воронова Л.К.	[226, с. 172]
Страховий фонд				
1.	2002	сукупність натуральних запасів і фінансових резервів суспільства, призначена для попередження, локалізації і відшкодування збитків, завданих стихійними лихами, нещасними випадками та іншими надзвичайними подіями.	Осадець С.С.	[129]

Продовження таблиці В.3

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
2.	2004	призначений для покриття надзвичайного збитку, що спричиняється суспільству стихійними лихами, техногенними аваріями та різними випадковостями.	Внукова Н.М. Успенко В.І. Временко Л.В.	[236 ,с. 6-7]
		централізований страховий (резервний) фонд формується за рахунок загальнодержавних ресурсів як у натуральній, так і в грошовій формі та перебуває в розпорядженні Уряду.		
		Фонди самострахування формуються шляхом щорічних відрахувань до того розміру який вказано у статутних документах суб'єкта господарювання, а порядок використання коштів передбачається самими учасниками, які формують ці фонди.		
		страховий фонд страховика (страхові резерви) має грошову форму і створюється за рахунок внесків страхувальників.		
3.	2005	є економічною необхідністю й обов'язковим елементом суспільного відтворення у будь-якому суспільстві.	Плиса В.Й.	[155, с. 22]
4.	2008	фонд призначений для погашення платіжною організацією заборгованості банку – члена платіжної системи в разі його фінансової неспроможності.	Безугла В.О. Постіл І.І. Шаповал Л.П.	[14, с. 538 - 539]
		органи, які здійснюють керівництво та управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, провадять збір та акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечують фінансування виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та здійснюють інші функції згідно із затвердженими статутами.		
5.	2008	це резерв грошових чи матеріальних засобів, який має строго цільове призначення: відшкодування збитків потерпілим від страхових подій; покриття незапланованих витрат; вирівнювання добробуту за умов кон'юктурних коливань, стихійних природних лих тощо.	Базилевич В.Д. Базилевич К.С. Пікус Р. В.та ін.	[235]
6.	2011	сукупність виділених та зарезервованих запасів матеріальних благ, що призначені для здійснення страхового захисту (не тільки компенсації, а й подолання наслідків реалізації страхового ризику). Може виступати як в натуральній, так і грошовій формі. За сучасними уявленнями страховий фонд – це частина вилученого національного доходу і валового внутрішнього продукту.	Воронова Л.К.	[226, с. 465]

Продовження таблиці В.3

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
Спеціальні фонди				
1.	2001	до спеціальних фондів за кордоном відносяться різні автономні і приєднані бюджети, позабюджетні фонди, спеціальні кошториси та рахунки. На них покладаються насамперед економічні та соціальні функції. Використовуючи кошти фондів, держава може втручатися в процес виробництва, надавати субсидії і кредити підприємствам, а також зовнішні позики, надавати соціальні послуги населенню. Спеціальні фонди, як правило, мають цільовий характер.	Дробозина Л.А.	[51]
2.	2008	четверта ланка фінансової системи. До спеціальних фондів за кордоном належать різні автономні та приєднані бюджети, позабюджетні фонди, спеціальні кошториси і рахунки. На них покладаються насамперед економічні та соціальні функції. Використовуючи кошти фондів, держава може втручатися в процес виробництва, надавати субсидії і кредити підприємствам, зовнішні позики, робити соціальні послуги населенню.	Миргородська Л.О. Юрій С.І. Федосов В.М.	[115, с. 19] [254]
3.	2010	складовими частинами спеціального фонду бюджету є доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування; видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (в тому числі власних надходжень бюджетних установ); кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів із бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету); фінансування спеціального фонду бюджету.	БКУ Гл.2, ст. 13	[24]
4.	2011	спеціальний фонд бюджету – складова бюджету, яка містить надходження до бюджету, призначені для спрямування на конкретні заходи, та витрати з бюджету на реалізацію цих заходів, які проводяться за рахунок відповідних надходжень.	Воронова Л.К.	[226, с. 460]

Продовження таблиці В.3

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
Централізовані грошові фонди				
1.	1983	централізована форма створення грошових фондів – це та, за якої їх формування, регулювання й використання проводиться самою державою.	Ципкін С.Д.	[250]
2.	2001	централізовані фонди представлені бюджетами різних рівнів, державними позабюджетними фондами.	Карасева М.В.	[82, с. 46]
3.	2003	централізовані фінансові ресурси в межах адміністративних територій використовуються для задоволення загальних проблем таких утворень, тоді як децентралізовані (фонди підприємств) використовуються для виробничих та інших цілей відповідно до завдань і спрямованості діяльності цих суб'єктів згідно з їхніми масштабами, тобто використовуються ними для виконання своїх завдань і функцій.	Дмитрик О.О.	[49, с. 51]
4.	2010	до централізованих фондів коштів належать кошти, які перебувають у розпорядженні держави (державний бюджет, Пенсійний фонд, фонди соціального страхування тощо) й органів місцевого самоврядування (місцеві бюджети) як суб'єктів публічно) влади та призначені для задоволення потреб держави або відповідного її територіального утворення. Такі грошові фонди використовуються для фінансування видатків держави й органів місцевого самоврядування у процесі виконання ними своїх завдань і функцій для задоволення суспільних потреб.	Лучковська С.І.	[107]
5.	2011	кошти, що перебувають у розпорядженні держави як суб'єкта публічної влади та органів місцевої влади й місцевого самоврядування за рахунок яких фінансуються державні та місцеві бюджети, здійснюється капітальне будівництво, інвестиційна та інноваційна діяльність, утримується соціально-культурна невиробнича сфера освіти, науки, фізична культура і спорт, охорона здоров'я, утримуються органи державної влади, правоохоронні органи тощо.	Воронова Л.К.	[226, с. 542]

Продовження таблиці В.3

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
6.	2011	публічний фонд грошових коштів, який функціонує з метою задоволення публічних потреб населення держави чи адміністративно-територіальної одиниці на підставі імперативно-правових норм із дотриманням принципів плановості, строковості, обов'язковості, джерелом формування якого є податки, збори, обов'язкові платежі, є об'єктом публічного фінансового контролю на всіх стадіях свого функціонування, суб'єкт управління фонду не здійснює підприємницьку діяльність.	Солдатенко О.В. Антіпов В.І. Музика- Стефанчук О.А.	[228, с. 143]
Фонди соціального страхування				
1.	1998	є органами, які здійснюють керівництво та управління за визначеними законом видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, провадять акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечують фінансування виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та здійснюють інші функції згідно з затвердженими статутами.	Основи законодавства про ЗДСС	[130]
2.	2002	сукупність натуральних запасів і фінансових резервів суспільства, призначена для попередження, локалізації і відшкодування збитків, завданих стихійними лихами, нещасними випадками та іншими надзвичайними подіями. органи, які здійснюють керівництво та управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, збирають та акумулюють страхові внески, контролюють використання коштів, забезпечують фінансування виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та здійснюють інші функції згідно із затвердженими статутами (положеннями).	Осадець С.С.	[129]
3.	2005	органи, які керують та управляють окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, проводять збір та акумуляцію страхових внесків, контролюють використання коштів, забезпечують фінансування виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та виконують інші функції згідно з затвердженими статутами.	Плиса В.Й.	[155, с. 7]

Продовження таблиці В.3

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
4.	2008	це форма поєднання інтересів індивіда і суспільства / це децентралізований фонд, що формується багатьма учасниками: громадянами, підприємствами, установами, організаціями, які сплачують страхові внески (премії) відособлено один від одного.	Базилевич В.Д.	[9]
5.	2009	створено для управління страхуванням, збору й акумуляції страхових внесків, контролю за використанням засобів для надання соціальних послуг.	Внукова Н.М. Кузьминчук Н.В.	[38, с. 29]
6.	2011	спеціально уповноважені органи, які здійснюють керівництво та управління окремими видами соціального забезпечення та фінансують їх надання.	Безугла В.О. Загірняк Д.М. Шаповал Л. П.	[15, с. 56]
		це термін, який відображає їх цільове призначення: реалізація соціальних завдань, тобто фінансування соціальних виплат, послуг та пільг та інше.		
7.	2011	створюється за рахунок великої кількості його учасників – як юридичних, так і фізичних осіб, котрі виступають у ролі страхувальників. Формування фондів здійснюється тільки в децентралізованому порядку, тобто страхові внески сплачуються кожним учасником відокремлено.	Вовчак О.Д.	[39]
8.	2011	це фонди фінансових ресурсів, необхідних для фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічних завдань держави та органів місцевого самоврядування.	Роль В.Ф. Сергієнко В.В. Попова С.М.	[201, с. 207-214]
		Ці фонди є державною власністю: самостійні фінансово-кредитні установи; здійснюють керівництво та управління окремими видами обов'язкового державного соціального страхування, здійснюють збір і акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечують фінансування виплат.		
9.	2012	доцільно розглядати як особливе явище товарно-грошових відносин ... є формою перерозподілу валового внутрішнього продукту у грошовому вираженні з метою формування централізованих фондів грошових коштів та їх використання на соціальні програми.	Юрій С.І. Федосов В.М.	[254]
10.	2013	це форма перерозподілу і використання фінансових ресурсів, залучених державою для фінансування суспільних потреб із визначених джерел, що мають цільове призначення та знаходяться в розпорядженні центральних і місцевих органів влади.	Кропельницька С.О. Солоджук Т.В.	[103, с. 30]

Таблиця В.4

Тлумачення поняття «соціальне страхування»

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
1.	1995	система відносин з розподілу та перерозподілу національного доходу, що полягають у формуванні за рахунок страхових внесків, які сплачуються роботодавцями та працюючими громадянами, а також державних дотацій спеціальних страхових фондів для утримання осіб, які не беруть участі в суспільній праці.	Федорова Т.А.	[261, с. 66]
2.	2000	гарантована державою система матеріального забезпечення громадян у разі тимчасової втрати працездатності, при досягненні похилого віку, а також система інших заходів, спрямованих на матеріальне, культурно-побутове та оздоровчо-профілактичне обслуговування.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С.	[57, с. 37]
3.	2002	гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок захворювання, втрати працездатності, підтримки материнства та дитинства, а також охорони здоров'я членів суспільства в умовах безплатної медицини.	Базилевич В.Д.	[7]
4.	2003	система економічних відносин, за допомогою яких формуються й використовуються фонди грошових засобів, передані для матеріального забезпечення непрацездатних.	Василик О.Д.	[27, с. 398]
5.	2003	найважливіший елемент державної соціальної політики у сфері управління ризиками відтворення населення і виконує функції соціального захисту, забезпечення фінансування соціальної допомоги, регулювання доходів та рівня життя різних груп населення, попередження та профілактики наслідків настання соціальних ризиків.	Плиса В.Й.	[154, с. 7]
6.	2003	виражає економічні відносини, що виникають у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту шляхом формування фондів грошових коштів та їх використання для забезпечення громадян у старості, на випадок захворювання, втрати працездатності, безробіття, підтримки материнства, а також з охорони здоров'я.	Шаварина М.П. Шаманська Н.В.	[246, с. 9]

Продовження таблиці В.4

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
7.	2005	система заходів щодо матеріального забезпечення населення у старості, у разі захворювання чи втрати працездатності в працездатному віці, у разі безробіття, підтримки материнства і дитинства в умовах страхової медицини, при виході на пенсію.	Кичко І.І.	[90, с. 148-153]
8.	2006	соціальна система, мета якої забезпечити створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру, яка зможе діяти досить ефективно, на думку науковця, лише, якщо вона буде всеохопною як із погляду охоплення нею населення, так і з погляду покриття ризиків.	Ярошенко І.С.	[258]
9.	2008	невід'ємна частина політики держави в соціальній сфері ... соціальне страхування – одна з передумов забезпечення соціальної справедливості в суспільстві, створення і підтримки політичної стабільності.	Бланкарт Ш.	[18, с. 105]
10.	2008	система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків, надання бюджетних коштів та інших джерел згідно з чинним законодавством України.	Юрій С.І. Федосов В.М. Алексеєнко Л.М.	[253, с. 186]
11.	2009	є системою заходів щодо: матеріального забезпечення населення в старості, на випадок захворювання чи втрати працездатності в працездатному віці, на випадок безробіття, підтримки материнства й дитинства, охорони здоров'я громадян, при виході на пенсію тощо.	Внукова Н.М. Кузьминчук Н.В.	[38, с. 24]
12.	2011	форма соціального захисту населення, система заходів щодо матеріального забезпечення та соціального обслуговування в старості, на випадок тимчасової або постійної втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття та в інших випадках, передбачених законодавством.	Безугла В.О. Загірняк Д.М. Шаповал Л. П.	[15, с. 9]
13.	2011	система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту у вигляді матеріального забезпечення громадян у разі хвороби, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також з бюджетних та інших джерел, передбачених законом.	Воронова Л.К.	[226, с. 457]

Продовження таблиці В.4

п/п	Рік	Визначення поняття	Автор	№ у списку літератури
14.	2013	встановлена державою система прав щодо надання соціальних послуг та матеріального забезпечення громадян у разі настання хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від громадян причин, старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок коштів, що формуються шляхом сплати страхових внесків працедавцями та найманими працівниками, а також бюджетних асигнувань у випадках, визначених законодавством.	Кропельницька С.О. Солоджук Т.В.	[103, с. 35]

Враховуючи особливості фінансування страхування від нещасного випадку, виключно цільове використання цих коштів, а також те, що адресна допомога як окремий вид соціальної допомоги не входить до складу розміру пенсії по інвалідності та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України не може нести витрати на виплату державної адресної допомоги

ПОСТАНОВА

Іменем України

20 червня 2011 р. Верховний Суд України, розглянувши в порядку письмового провадження справу за позовом управління Пенсійного фонду України в Сумському районі Сумської області (далі – управління ПФУ, ПФУ відповідно) до відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України у м. Суми (далі – відділення Фонду, Фонд відповідно) про зобов'язання вчинити дії, **встановив:**

У квітні 2009 р. управління ПФУ звернулося до суду з позовом до відділення Фонду про зобов'язання відповідача прийняти до відшкодування суми витрат на виплату та доставку державної адресної допомоги в розмірі 30 тис. 942 грн 70 коп.

На виконання вимог постанови Кабінету Міністрів України від 26 березня 2008 р. № 265 «Про деякі питання пенсійного забезпечення» (далі – постанова КМУ № 265) управління ПФУ в березні 2009 р. понесло витрати з виплати та доставки державної адресної допомоги в розмірі 30 тис. 942 грн 70 коп.

Оскільки виплата щомісячної державної адресної допомоги повинна здійснюватися за рахунок коштів відділення Фонду, управління ПФУ просило

задовольнити позов.

Постановою Сумського окружного адміністративного суду від 12 червня 2009 р. у задоволенні позову відмовлено.

Постановою Харківського апеляційного адміністративного суду від 9 листопада 2009 р., залишеною без змін ухвалою Вищого адміністративного суду України від 3 лютого 2011 р., рішення суду першої інстанції скасовано й ухвалено нове — про часткове задоволення вимог. Відповідача зобов'язано відшкодувати суми витрат управління ПФУ на виплату та доставку адресної допомоги в розмірі 30 тис. 942 рн 70 коп.

Не погоджуючись із зазначеною ухвалою, відділення Фонду звернулося із заявою про її перегляд з підстав неоднакового застосування касаційним судом ст. 21 Закону від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі – Закон), положень постанови КМУ № 265, Порядку відшкодування Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних з виплатою пенсій по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсій у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (затверджено постановою Кабінету Міністрів від 4 березня 2003 р. № 5-4/4; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 травня 2003 р. за № 376/7697).

Перевіривши наведені заявником доводи, Верховний Суд України вважає, що заяву відділення Фонду слід задовольнити з таких підстав.

Суди встановили, що між сторонами справи була проведена щомісячна звірка витрат по особових справах потерпілих, яким за березень 2009 р. виплачено пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсії у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. В результаті звірки встановлено, що відповідач не прийняв до відшкодування та підписав акт

щомісячної звірки з розбіжністю у 30 тис. 942 грн 70 коп. Сума розбіжності складається із суми адресної допомоги особам, яким виплачено такі пенсії.

Вирішуючи спір, суд касаційної інстанції виходив із того, що виплата щомісячної державної адресної допомоги до зазначених вище пенсій повинна здійснюватися відповідачем, а тому залишив постанову апеляційного суду без змін.

Суд касаційної інстанції дійшов зазначеного висновку внаслідок неправильного застосування норм матеріального права.

Так, ст. 1 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р. № 16/98-ВР (далі – Основи законодавства) встановлено, що загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Відповідно до ст. 4 Основ законодавства залежно від страхового випадку є такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; медичне страхування; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття; інші види страхування, передбачені законами України. Відносини, що виникають за зазначеними у ч. 1 цієї статті видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, регулюються окремими законами, прийнятими відповідно до цих Основ законодавства.

За пенсійним страхуванням згідно зі змістом ст. 25 Основ законодавства

надаються такі види соціальних послуг та матеріального забезпечення: пенсії за віком, по інвалідності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства); пенсії у зв'язку з втратою годувальника, крім передбачених п. 4 цієї статті; медичні профілактично-реабілітаційні заходи; допомога на поховання пенсіонерів. Відповідно до п. 4 ст. 25 Основ законодавства за страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання надаються такі види соціальних послуг та матеріального забезпечення: профілактичні заходи по запобіганню нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням; відновлення здоров'я та працездатності потерпілого; допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним своїх трудових обов'язків; пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; пенсія у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; допомога на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.

Пунктом 5 ч. 1 ст. 24 Закону Фонд зобов'язано співпрацювати з фондами з інших видів соціального страхування у фінансуванні заходів пов'язаних з матеріальним забезпеченням та наданням соціальних послуг застрахованим, у кожному конкретному випадку спільно приймаючи рішення щодо того, хто з них братиме участь у фінансуванні цих заходів.

Перелік соціальних послуг та виплат, які здійснюються та відшкодовуються Фондом, передбачений ст. 21 Закону.

За змістом цієї статті Фонд зобов'язаний у встановленому законом порядку своєчасно та в повному обсязі відшкодовувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження здоров'я, в тому числі пенсії по інвалідності від трудового каліцтва або професійного захворювання та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або

професійного захворювання, у разі настання страхового випадку.

Кабінет Міністрів постановою КМУ № 265 установив, що у разі, коли щомісячний розмір пенсійних виплат (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, сум індексації та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством, крім пенсій за особливі заслуги перед Україною та щомісячної доплати до пенсії у зв'язку з втратою годувальника членам сімей шахтарів, смерть яких настала внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання) не досягає в осіб, яким призначено пенсію у зв'язку з втратою годувальника, на одного непрацездатного члена сім'ї 100 %, на двох – 120 %, на трьох і більше – 150 % прожиткового мінімуму, встановленого законом для осіб, які втратили працездатність, таким особам надається щомісячна державна адресна допомога до пенсії у сумі, що не вистачає до зазначених розмірів. У разі, коли щомісячний розмір пенсійних виплат, державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам, особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, сум індексації та інших доплат, встановлених законодавством, крім пенсій за особливі заслуги перед Україною) не досягає прожиткового мінімуму, встановленого законом для осіб, які втратили працездатність, таким особам надається щомісячна державна адресна допомога у сумі, що не вистачає до зазначеного прожиткового мінімуму.

Аналіз наведеної норми дає підстави вважати, що адресна допомога як окремий вид соціальної допомоги не входить до складу розміру пенсії по інвалідності та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.

Пунктом 4 постанови КМУ № 265 встановлено, що виплата щомісячної державної адресної допомоги здійснюється за рахунок коштів, з яких виплачується пенсія або державна соціальна допомога.

Вирішуючи питання про те, чи здійснюються ці виплати за рахунок коштів Фонду, необхідно враховувати те, що страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування,

за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

Одним із основних принципів страхування від нещасного випадку є цільове використання коштів. Відповідно до ст. 46 Закону кошти на здійснення страхування від нещасного випадку не формуються за рахунок Державного бюджету України, не включаються до його складу та використовуються виключно за їх прямим призначенням.

Враховуючи особливості фінансування страхування від нещасного випадку, виключно цільове використання цих коштів, а також те, що адресна допомога як окремий вид соціальної допомоги не входить до складу розміру пенсії по інвалідності та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, Фонд не може нести витрати на виплату державної адресної допомоги.

Оскільки при вирішенні спору суд касаційної інстанції неправильно застосував норми матеріального права до встановлених у справі обставин, то заяву відділення Фонду слід задовольнити.

З урахуванням наведеного ухвала суду касаційної інстанції підлягає скасуванню, а справа – направленню на новий розгляд до цього суду.

Керуючись ст. 243 КАС, Верховний Суд України **постановив:**

Заяву відділення Фонду задовольнити.

Ухвалу Вищого адміністративного суду України від 3 лютого 2011 р. скасувати, справу направити на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Постанова є остаточною і оскарженню не підлягає, крім випадку, встановленого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

Додаток Е

Переваги та недоліки соціального страхування в різних типах економічних систем

Переваги	Недоліки
1. Планова (командно-адміністративна) економіка (СРСР, Північна Корея, Куба)	
<ul style="list-style-type: none"> - невисокий рівень податкового навантаження; - низький, проте всеохоплюючий розмір соціальної підтримки. 	<ul style="list-style-type: none"> - бюджетна система соціального забезпечення; - громіздка система пільг, виплат, субсидій; - диференціація в соціальному обслуговуванні працюючих підприємств («престижних» - оборонних і «не престижних – цивільних галузей економіки»; - монополія на надання соціальних послуг; - відсутні системи професійної солідарності та соціального страхування.
2. Перехідна економіка (країни Центральної і Східної Європи (колишнього СРСР))	
<ul style="list-style-type: none"> - система охоплює значно ширше коло соціальних ризиків; - дотримання основних принципів соціального страхування: адресності, загальної обов'язковості, солідарності, субсидування; - соціальне партнерство; - функціонування фінансового механізму соціального страхування; - відокремленість грошових ресурсів системи (фондів) від державного бюджету; - розвиток додаткових видів, рівнів соціального страхування. 	<ul style="list-style-type: none"> - недосконала модель соціального діалогу між суб'єктами системи соціального страхування; - податковий тиск на платників податків; - тінізація ринку праці; - незбалансованість (дефіцит) фінансових ресурсів системи соціального страхування; - недотримання адресності соціальних виплат та цільового використання коштів спеціального призначення; - громіздка система пільг, виплат, субсидій; - конфлікт «потреби – можливості».
3. Ринкова економіка (США, Японія, Великобританія, Німеччина)	
<ul style="list-style-type: none"> - дотримання національної солідарності при здійсненні соціального страхування; - адресність соціальних виплат; - рівень соціальної допомоги встановлюється відповідно до фінансових можливостей держави; незначні трансфертні платежі, де 70 (80) % частка соціального страхування - соціальна відповідальність бізнесу; - добровільне соціальне страхування. 	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень безробіття; - розшарування суспільства.

Джерело: складено автором на основі [8, с. 65; 209;269].

Загальна характеристика європейських моделей соціальної політики

Назва моделі	Характеристика
Скандинавська модель	<ol style="list-style-type: none"> 1. Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія; 2. Соціальні послуги гарантуються всім незалежно від страхового стажу; 3. Системи соціального захисту на 80 % профінансована за рахунок податкових надходжень та на 20 % за допомогою страхових внесків; 4. Через державний бюджет перерозподіляється 50-60 % ВВП, при цьому частка соціальних видатків складає 35 %.
Континентальна модель	<ol style="list-style-type: none"> 1. Австрія, Нідерланди, Німеччина, Франція; 2. Встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту і тривалістю професійної діяльності; 3. На 85-90 % фінансується за рахунок внесків роботодавців та найманих працівників; 4. Рівень централізації ВВП у державному бюджеті складає 40-50 %.
Англосаксонська модель	<ol style="list-style-type: none"> 1. Австралія, Великобританія, Ірландія, США, Японія; 2. Модель ґрунтується на досить ефективній системі соціальних допомог; 3. Держава гарантує захист мінімальних соціальних гарантій; 4. Через державний бюджет перерозподіляється в середньому 30-35 % ВВП.

Джерело: складено автором на основі [137; 139; 143; 269, с. 95].

Державні соціальні стандарти та гарантії у 2015-2016 рр.

грн.

	2015 рік			2016 рік		
	з січня		з вересня	з січня	з травня	з грудня
Прожитковий мінімум (ПМ) в розрахунку на місяць на одну особу	1176		1330	1330	1399	1496
для дітей віком до 6 років	1032		1167	1167	1228	1313
для дітей віком від 6 до 18 років	1286		1455	1455	1531	1637
для працездатних осіб	1218		1378	1378	1450	1550
для осіб, які втратили працездатність	949		1074	1074	1130	1208
Мінімальна заробітна плата (у % до ПМ для працездатних осіб)	1218 100		1378 100	1378 100	1450 100	1550 100
Мінімальна пенсія (у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	949 100		1074 100	1074 100	1130 100	1208 100

Виплати, які здійснюються відповідно до Закону України „Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття“:

	2015 рік			2016 рік		
	з січня		з вересня	з січня	з травня	з грудня
мінімальна допомога по безробіттю: - застрахованим особам, у яких розмір виплат залежить від страхового стажу (у % до ПМ для працездатних осіб)	974,40 80,0		1102,40 80,0	1102,40 0 80,0	1160,00 80,0	1240,00 80,0
- особам, виплати яким призначаються без урахування страхового стажу (у % до ПМ для працездатних осіб)	544 44,7		544 39,5	544 39,5	544 37,5	544 35,1
допомога на поховання для безробітних (у % до ПМ на одну особу)	1176 100		1330 100	1330 100	1399 100	1496 100

Виплати, які здійснюються відповідно до Закону України „Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування” (для застрахованих осіб):

	2015 рік			2016 рік		
	з січня		з вересня	з січня	з травня	з грудня
допомога на поховання для працюючих та членів їх сімей (у % до ПМ для працездатних осіб)	2200 180,6		2200 159,7	2200 159,7	2200 151,7	2200 141,9

Щомісячна адресна допомога особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг (відповідно до постанови КМУ від 01.10.2014 № 505(зі змінами)) **

	2015 рік			2016 рік		
	з січня		з вересня	з січня	з травня	з грудня
для працездатних осіб на одну особу (члена сім’ї)	442		442	442	442	442
для непрацездатних осіб (пенсіонери, діти) на одну особу (члена сім’ї)	884		884	884	884	884
для інвалідів на одну особу (члена сім’ї)	884 949	- з січня - з 17 бере зня	1074	1074	1130	1208

* Розміри з урахуванням постанови КМУ від 26.03.2008 № 265 (із змінами).

** Загальна сума допомоги на сім’ю розраховується як сума розмірів допомоги на кожного члена сім’ї та **не може перевищувати 2400 гривень.**

Продовження додатка 3

Державна соціальна допомога, яка надається відповідно до законів:
„Про державну допомогу сім'ям з дітьми”

	2015 рік		з		2016 рік		з	
	з січня		вересня		з січня		з травня	з грудня
допомога при народженні дитини								
- всього	41280		41280		41280		41280	41280
- одноразова виплата	10320		10320		10320		10320	10320
- щомісячна виплата	860		860		860		860	860
	<i>мін. розмір</i>	<i>макс. розмір</i>	<i>мін. розмір</i>	<i>макс. розмір</i>	<i>макс. розмір</i>		<i>макс. розмір</i>	<i>макс. розмір</i>
допомога на дітей одиноким матерям: до 6 років <i>(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)</i>	309,6 30	516,0 50	350,1 30	58 3,5 50	1167 100		1228 100	1313 100
від 6 до 18 років <i>(у % до ПМ для дітей віком від 6 до 18 років)</i>	385,8 30	643,0 50	436,5 30	72 7,5 50	1455 100		1531 100	1637 100
від 18 до 23 років <i>(за умови навчання)</i> <i>(у % до ПМ для працездатних осіб)</i>	365,4 30	609,0 50	413,4 30	68 9,0 50	1378 100		1450 100	1550 100
допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням (максимальний розмір):								
до 6 років <i>(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)</i>	2064 200		2334 200		2334 200		2456 200	2626 200
від 6 до 18 років <i>(у % до ПМ для дітей віком від 6 до 18 років)</i>	2572 200		2910 200		2910 200		3062 200	3274 200

„Про державну соціальну допомогу малозабезпеченими сім'ям”
(Рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для визначення допомоги)

	2015 рік		з		2016 рік		з	
	з січня		вересня		з січня		з травня	з грудня
для працездатних осіб <i>(у % до ПМ для працездатних осіб)</i>	255,78 21,0		289,38 21,0		289,38 21,0		304,50 21,0	325,50 21,0
для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів <i>(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)</i>	949 100		1074 100		1074 100		1130 100	1208 100
для дітей з багатодітних сімей на дітей віком: до 6 років <i>(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)</i>	877,2 85		991,95 85		991,95 85		1043,80 85	1116,05 85
від 6 до 18 років <i>(у % до ПМ для дітей віком від 6 до 18 років)</i>	1093,1 85		1236,75 85		1236,7 5 85		1301,35 85	1391,45 85
від 18 до 23 років (за умови навчання) <i>(у % до ПМ для працездатних осіб)</i>	1035,3 85		1171,3 85		1171,3 0 85		1232,50 85	1317,50 85

”
Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям інвалідам”

	2015 рік		з		2016 рік		з	
	з січня		вересня		з січня		з травня	з грудня
Інвалідам з дитинства I групи з надбавкою на догляд:								
- підгрупа А	1660,7 5		1879,5		2206,8		2322,0	2482,6
- підгрупа Б	1423,5		1611		1611		1695	1812
Інвалідам з дитинства II групи *	949		1074		1074		1130	1208
Одиноким інвалідам з дитинства II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд *	949		1074		1074		1130	1208

Продовження додатка 3

Інвалідам з дитинства III групи *	949	1074	з вер ес ня з г р у д н я	1074	1130	1208
Одиноким інвалідам з дитинства III групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд *	949	1074	з вер ес н я з г р у д н я	1074	1130	1208
На дітей-інвалідів (від 0 до 18 років) *	949	1074	з вер ес н я з г р у д н я	1074	1130	1208
На дітей-інвалідів до 6 років з надбавкою на догляд	1180,3	1335,3		1335,3	1405,0	1502,1
На дітей-інвалідів до 6 років з надбавкою на догляд (підгрупа А)	1696,3	1918,8		1918,8	2019,0	2158,6
На дітей-інвалідів від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	1307,3	1479,3		1479,3	1556,5	1664,1
На дітей-інвалідів від 6 до 18 років з надбавкою на догляд (підгрупа А)	1950,3	2206,8		2206,8	2322,0	2482,6
На дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, без надбавки на догляд	996,45	1127,7		1127,7	1186,5	1268,4
На дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, до 6 років з надбавкою на догляд	1512,5	1711,2		1711,2	1800,5	1924,9
На дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, до 6 років з надбавкою на догляд (підгрупа А)	2028,5	2294,7		2294,7	2414,5	2581,4
На дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	1639,5	1855,2		1855,2	1952,0	2086,9
На дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, від 6 до 18 років з надбавкою на догляд (підгрупа А)	2282,5	2582,7		2582,7	2717,5	2905,4

„Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам”

	2015 рік		з вер ес н я з г р у д н я	2016 рік		з т р а в н я	з г р у д н я
	з січня			з січня			
Інвалідам I групи, жінкам, яким присвоєно звання "Мати-героїня" * (у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	949 100	1074 100		1074 100	1130 100	1208 100	
Інвалідам II групи * (у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	949 100	1074 100		1074 100	1130 100	1208 100	
Інвалідам III групи * (у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	949 100	949 88,4	з вер ес н я з г р у д н я	1074 100	1130 100	1208 100,0	
Священнослужителям, церковнослужителям та особам, які протягом не менше 10 років до введення в дію ЗУ "Про свободу совісті та релігійні організації" займали виборні або за призначенням посади у релігійних організаціях *	949 100	949 88,4		949 88	949 84	949 78,6	
Особам, які досягли віку, встановленого Законом * (у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	949 100	949 88,4		949 88	949 84	949 78,6	

* Розміри з урахуванням постанови КМУ від 26.03.2008 № 265 (із мінами).

Доходи та видатки Пенсійного фонду України за 2008-2015 рр.

(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Залишок коштів на початок року	4334202,0	3 504 662,5	2 226 653,6	2 199 681,2	1 394 800,9	2 215 711,4	2 405 039,8	1 767 765,1
Доходи:		148 415 651,6					241 871 708,0	264 767 813,7
власні надходження, усього	101 950 568,7	99 821 152,9	119 342 737,6	139 055 613,3	157 980 382,4	166 863 918,9	165 923 310,0	169 873 912,9
у тому числі:								
обов'язкові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування	98 888 585,4	95 575 961,0	113 689 953,4	135 565 293,6	153 977 987,3	162 560 999,4	159 473 090,8	165 366 879,4
обов'язкові внески від платників, що обрали спрощену систему оподаткування	1 067 980,8	1 435 951,3	2 184 858,9					
інші надходження	1 994 002,5	2 809 240,6	3 467 925,3	1 340 413,6	1 441 866,9	1 569 206,1	303 593,1	214 637,9
кошти, сплачені банками за користування тимчасово вільними коштами Пенсійного фонду України				32 614,8	30 059,7	30 782,0	39 053,2	61 011,9
кошти на виплату різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників, що відшкодовується за рахунок небюджетних підприємств та установ				32 079,1	42 427,7	45 663,4	45 502,0	46 036,6
кошти підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій працівникам, зайнятим на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці за списком № 1				2 045 650,2	2 450 022,2	2 618 464,8	2 453 827,8	2 425 650,9
кошти від підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій працівникам, зайнятим повний робочий день на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці за списком №2							1 552 410,6	1 677 133,8
кошти на виплату пенсій іноземним пенсіонерам, які проживають на території України				39 562,0	38 018,6	38 803,2	55 832,5	82 562,4
кошти фондів соціального страхування (стаття 27 Закону України "Про Державний бюджет України на 2014 рік")							2 000 000,0	
Усього власних надходжень з урахуванням залишку	106 284 770,7	103 325 815,4	121 569 391,2	141 255 294,5	159 375 183,3	169 079 630,3	168 328 349,8	171 641 678,1
Кошти Державного бюджету України, всього	41 423 744,6	48 539 023,7	64 086 500,1	58 317 154,3	64 494 147,0	83 233 566,0	75 813 859,7	94 811 551,5
у тому числі:								
дотація на пенсійне забезпечення військовослужбовців, виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами	40 256 618,5	30 145 219,3	33 124 561,4	40 562 100,5	49 170 216,7	61 469 768,3	61 130 633,2	63 052 284,5

Продовження додатка К
(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
на компенсацію втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки із сплати збору на обов'язкове пенсійне страхування	1 167 126,1	626223,5						
кошти на пенсійне забезпечення працівників, зайнятих повний робочий день на підземних роботах, та членів їх сімей		3 997 541,2	4 366 234,9					
покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України для виплати пенсій		13 770 039,7	26 595 703,8	17 755 053,8	15 323 930,3	21 763 797,7	14 683 226,5	31 759 267,0
Кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	10 992,0	6 702,9	24 405,6	90 636,4	79 713,2	55 422,7	67 813,0	75 050,7
Кошти Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	102 838,5	48 772,1	111 571,2	90 187,5	77 511,2	75 489,9	66 725,3	7 298,5
Позичка з єдиного казначейського рахунку для покриття тимчасово касових розривів, пов'язаних з виплатою пенсій, всього	6 031 435,0							
УСЬОГО ДОХОДІВ	153 853 780,8	151 920 314,1	185 791 868,1	199 753 272,7	224 026 554,7	252 444 108,9	244 276 747,8	266 535 578,8
РАЗОМ ДОХОДІВ (з урахуванням позички на покриття касових розривів)		169 295 003,6	193 672 414,4	212 109 197,1	235 911 616,6	252 755 016,9	245 245 692,0	
Видатки:								
Видатки за рахунок власних надходжень, всього	117 128 204,7	132 068 735,7	154 754 863,7	163 801 927,0	191 427 000,7	199 431 994,6	192 374 318,7	210 766 584,0
у тому числі:								
пенсійне забезпечення осіб, пенсія яким призначена згідно із Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"	110 032 145,1	124 776 430,5	144 859 532,0	156 767 045,4	179 770 942,5	186 938 518,3	181 921 794,1	199 299 516,9
пенсійне забезпечення осіб, пенсія яким призначена згідно з іншими законодавчими актами в частині, що не перевищує розміру трудової пенсії за віком, на яку особа має право відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"	2 474 273,0	2 927 602,5	3 378 150,0	3 884 261,1	4 502 810,4	4 860 674,1	4 904 651,0	5 299 368,8
виплату різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників, що відшкодовується за рахунок небюджетних підприємств та установ	32 482,5	38 540,4	48 296,4	59 427,6	81 120,1	89 812,2	84 153,2	82 503,7
виплату доплати відповідно до Закону України "Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни"	159 642,0	149856,4	139 940,2	130 155,7	119 812,3	107 840,4	93 778,4	93 312,3

Продовження додатка К
(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу в частині, що не перевищує розміру трудової пенсії		2 110 983,3	4 168 058,5	650 961,3	4 430 638,2	4 772 093,1	2 958 085,1	3 440 646,8
пенсійне забезпечення осіб, які проживають за кордоном, та іноземних пенсіонерів	31 501,5	45 634,1		58 779,7	61 842,3	65 878,0	88 686,8	123 265,1
розрахунково-касове обслуговування та на оплату за підкріплення готівкою виплати пенсії і грошової допомоги	87 211,5	93 344,3	110 199,5	87 718,1	90 240,4	95 689,2	84 041,6	73 507,1
керівництво та управління у сфері пенсійного забезпечення	1 755 089,5	1 812 996,2	1 943 799,6	2 064 372,9	2 243 426,3	2 408 779,5	2 163 976,1	2 243 526,1
виготовлення свідоцтв загальнообов'язкового державного соціального страхування та пенсійних посвідчень	4 465,4	5 519,5	2 369,9	10 448,6	3 560,3	3 190,1	1 868,1	2 172,6
виготовлення бланків, виплатних відомостей для виконання функцій з призначення та виплати пенсій	30 605,0	36 034,8	28 888,9	29 419,5	31 825,1	35 836,3	34 380,0	39 749,7
створення програмно-технічного забезпечення системи інформаційно-аналітичної підтримки органів Пенсійного фонду України	57 479,1	55 513,7	49 750,7	56 577,1	90 782,8	53 683,4	38 904,3	69 014,9
на створення та впровадження автоматизованої системи Накопичувального фонду загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	49 820,0	16 280,0	6 590,0	2 760,0	0,0	0,0		
погашення позички, наданої для забезпечення своєчасної виплати пенсій у січні 2008 року	2 413 490,1							
здійснення заходів, пов'язаних із забезпеченням адресної доставки сім'ям, у складі яких є пенсіонери, повідомлень про спрощений порядок надання житлових субсидій			19 288,0					
Видатки за рахунок коштів Державного бюджету України	32 957 762,7	33 345 628,0	36 296 118,2	46 400 204,0	41 743 798,0	50 784 709,4	50 957 189,0	54 832 829,9
у тому числі:								
на пенсійне забезпечення військовослужбовців, виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами	32 957 762,7	29 347 369,5	31 748 887,1	46 400 204,0	41 743 798,0	50 784 709,4	50 957 189,0	54 832 829,9
пенсійне забезпечення зайнятих повний робочий день на підземних роботах, та членів їх сімей		3 998 258,5	4 547 231,1					
Видатки за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	13 698,1	7 098,7	25 256,7	92 861,7	77 979,9	53 872,1	75 039,9	68 395,4

Продовження додатка К
(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Видатки за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	249 452,8	307 887,4	396 494,6	419 403,5	447 126,6	79 401,1	71 379,3	
УСЬОГО ВИДАТКІВ	150 349 118,3	165 729 349,8	191 472 733,2	210 714 396,2	233 695 905,2	250 349 977,2	243 477 926,9	265 667 809,2
Залишок коштів на кінець року	3 504 662,5		2 199 681,2	1 394 800,9	2 215 711,4	2 405 039,7	1 767 765,1	867 769,6
РАЗОМ	153 853 780,8	167 068 349,8						
<i>Перевищення доходів над видатками (+), видатків над доходами (-)</i>	<i>0,0</i>	<i>2 226 653,8</i>						

Джерело: узагальнено автором відповідно до даних Пенсійного фонду України [55;161-168].

Продовження додатка Л
(тис. грн.)

№ п/п	Назва статті	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
3.4.	На виплату допомоги на поховання	35 173	28 339	25 767	20 999	34 117	33 119	29 908	24 944
3.5.	По догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	0	0	0	0	0	0	0	0
3.6.	Внески до ПФУ за осіб, які отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	0	0	0	0	0	0	0	0
3.7.	Разом допомоги	5 281 597	5 477 189	6 144 388	6 124 716	7 118 349	7 621 676	6 879 260	6 283 763
3.8.	На виплату допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	31 280	35 963	39 416	40 211	47 694	47 638	45 282	20 816
3.9.	По статті "Оздоровчі заходи", в т.ч.:	1 470 239	1 594 221	1 585 355	973 040	1 617 008	2 351 520	1 780 304	133 065
3.9.1.	Путівки на санаторно-курортне лікування	979 036	1 081 383	1 047 933	450 513	1 018 492	1 538 298	1 138 145	133 065
3.9.2.	Часткове фінансування санаторіїв-профілакторіїв	114 443	117 939	130 487	120 600	114 772	117 160	99 543	0
3.9.2.1	вт.ч. санаторіїв - профілакторіїв вищих навчальних та профтех. закладів	58 414	62 332	68 090	66 275	68 372	70 257	65 283	0
3.9.3.	Фінансування оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення	163 050	175 924	165 258	159 822	215 843	388 449	363 804	0
3.9.4.	Позашкільне обслуговування дітей	75 542	78 097	86 707	88 286	98 296	104 855	0	0
3.9.5.	Часткове фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл	138 168	140 878	154 970	153 819	169 605	202 758	178 812	0
3.10.	На організаційно-управлінські заходи	455 153	375 175	384 309	410 589	471 159	483 877	449 193	469 233
3.11.	По виконанню обов'язків страховика	3 746	36 569	37 261	10 367	28 338	120 780	26 276	22 839
3.12.	Інші витрати	1 693	287	349	251	564	219	567	690
	ВСЬОГО ВИТРАТ	7 243 708	7 519 404	8 191 078	7 559 174	9 283 112	10 625 710	9 180 882	6 930 406
4.	Результат виконання бюджету Фонду на кінець звітного періоду	196 872	-494 893	-715 932	284 886	1 049 694	954 617	607 923	1 759 780

Джерело: узагальнено автором відповідно до даних Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [55;146].

**Доходи та видатки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України
на випадок безробіття**

(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Залишок коштів на початок року	295 752,4	345848,7	267 348,6	658 061,0	590 590,3	2 904 332,0	4 619 718,8	2 470 056,8
у тому числі:								
в т.ч. резерв Фонду попереднього року	24 931,9	40 853,8	64 593,0	57 518,7	54 004,2			
Надходження в поточному році	4 763 101,6	5 804 385,0	7 189 952,4	8 075 633,4	9 248 414,4	9 664 133,1	6 192 277,6	5 743 361,8
у тому числі:								
Страхові внески, всього	4 717 239,4	5 759 148,2	7 121 204,3	79 82 120,6	9 142 744,5	9 601 459,3	6 155 673,8	5 703 665,1
Доходи від фінансових санкцій та штрафів						3 501,8		
Інші:	42 580,3	447 993	67 198,8	72 594,4	87 783,9	58 872,0	35 953,6	39 603,9
<i>в т. ч. проценти від депозитних вкладів</i>	<i>22 237,2</i>	<i>9 102,8</i>						
Кошти державного бюджету, в т.ч.:	3 281,9	437,5	1 549,3	20 918,4	17 886,0		650,2	
<i>на відшкодування додаткових витрат Фонду у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України</i>	<i>47,4</i>	<i>2,2</i>	<i>0,0</i>			<i>0,0</i>		
<i>на надання роботодавцям дотації для забезпечення молоді першим робочим місцем</i>	<i>1 474,4</i>		<i>35,8</i>	<i>18 750,0</i>	<i>15 532,1</i>	<i>0,0</i>		
<i>для соціального захисту працівників, які вивільняються з роботи у зв'язку з достроковим зняттям з експлуатації Чорнобильської АЕС</i>	<i>286,0</i>	<i>83,9</i>	<i>460,7</i>	<i>518,4</i>	<i>153,9</i>	<i>14,9</i>	<i>650,2</i>	<i>92,8</i>
<i>на реєстрацію ДСЗ трудових договорів, укладених між працівниками та фізичними особами</i>	<i>1 474,1</i>	<i>351,4</i>	<i>415,0</i>	<i>1 650,0</i>	<i>2 200,0</i>	<i>0,0</i>		

Продовження додатка М
(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Часткове покриття видатків Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на створення нових робочих місць для забезпечення зайнятості мешканців вугледобувних регіонів			637,8					
Всього надходжень (з урахування залишку)	5 058 854,0	6 150 233,7	7 457 301,0	8 733 694,4	9 839 004,7	12 568 465	10 811 996,4	8 213 418,6
Всього видатків (з урахуванням резерву)	4 753 859,1	5 947 478,1	6 856 758,7	8 197 108,3	6 935 242,9	7 948 089,5	6 883 666,7	7 840 494,8
для незастрахованих осіб	142 112,3	179 590,4	216 403,3	368 775,7				
Матеріальне забезпечення та соціальні послуги, всього:	3 519 161,0	4 863 823,2	4 770 146,8	6 059 882,9	5 451 396,5	6 404 706,2	5 469 456,3	6 398 191,6
Допомога по безробіттю	2 254 319,8	4 031 457,2	3 023 462,7	3 772 803,9	4 061 591,8	5 329 504,3	5 053 060,7	5 962 949,6
Одноразова виплата допомоги по безробіттю для зайняття підприємницькою діяльністю	182 977,2	1 431,5	107 522,4	159 427,5	111 838,0	206 326,3		
Матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного	97 756,6							
Допомога на поховання	1 682,1	1 688,5	1 203,6	1 406,4	1 406,9	1 621,2	1 528,5	1 596,0
Послуги банків	7 114,7	11 233,7	8 695,5	10 930,6	11 610,6	14 561,5	13 210,4	3 806,6
Професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації безробітних	230 772,9	277 519,1	689 285,9	550 709,0	240 944,3	232 645,6	203 526,7	191 119,6
Видача ваучерів громадянам віком старше 45 років						33 564,1	18 706,1	13 738,5
Організація громадських робіт для безробітних	106 728,5	71 169,3	186 452,1	301 363,8	246422,2*	34 481,0	40 775,7	63 762,6

Продовження додатка М
(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Працевлаштування безробітних шляхом надання дотацій роботодавцям	383 457,3	368 933,2	404 185,3	874 470,3	689 278,3	670 278,2	7 820,2	1 101,2
Компенсація єдиного внеску роботодавцям						5 477,6	68 859,1	86 688,7
Інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням	254 351,9	59 890,5	133 505,6	172 440,5	68 776,1	68 904,3	55 018,3	67 025,2
Профорієнтаційні послуги		29 197,7	213 114,9	216 330,9	19 528,3	13 512,1	6 047,7	4 474,7
Допомога по частковому безробіттю		10 975,4	2 718,8					
Профілактика настання страхових випадків		327,1				156,3	902,9	1 641
Здійснення заходів відповідно до Закону України "Про зайнятість населення"								287,6
Підтримка інформаційно-довідкової системи обслуговування безробітних	97 567,5	667 39,6	178 783,5	181 198,8	94 509,9	84910,2	107 018,3	85 304,1
Відшкодування Пенсійному фонду витрат, пов'язаних із достроковим виходом працівників на пенсію	11 082,8	6 736,3	24 427,3	90 618,2	79 744,7	55 424,3	67 067,6	75 078,2
Утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції, її робочих органів, ШК ДСЗ, управління Фондом:	846 648,5	846 349,2	1 061 330,2	1 232 527,0	1 225 858,8	1 342 130,8	1 217 446,9	1 254 948,8
Утримання виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів	834 380,1	835 625,6	1 044 817,3	1 215 579,2	1 208 177,6	1 321 383,9	1 199 352,8	1 236 995,8
Забезпечення поточної діяльності правління Фонду	194,9	167,2	343,0	224,5	250,1	139,9	107,0	95,3
Підвищення кваліфікації працівників виконавчої дирекції та її робочих органів, членів правління Фонду	879,5	490,5	779,8	578,9	641,9	1 061,3	327,8	327,8

Продовження додатка М
(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Проведення науково-дослідних робіт	1 504,0		1 142,3	700,2	34,9	0,0	1,1	
Забезпечення міжнародного співробітництва	712,2	992,0	907,3	404,8	246,2	152,2	123,5	135,5
Утримання Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості	8 977,8	9 073,9	13 340,5	15 039,4	16 508,1	19 393,5	17 534,7	17 394,4
Створення умов прийому та надання соціальних послуг робочими органами виконавчої дирекції Фонду	238 545,5	99 236,8	406 654,4	216 869,7	83 542,5		22 677,3	26 972,1
Спрямування коштів на створення нових робочих місць для забезпечення зайнятості мешканців вугледобувних регіонів			357 802,4	362 007,1				
Перерахування залишків коштів 2009 року			95,4					
Інші					190,5**		0,3	
Капітальні видатки						60 918,0		
Резерв Фонду	40 853,8	64 593,0	57 518,7	54 004,2				82 794,4
Вилучення коштів відповідно до ст.27 Закону України "Про Державний бюджет України на 2014 рік" (зі змінами)							1 400 000,0	
Кошти, які спрямовані ЦЗ АР Крим та Севастополь в минулому та звітному періодах, та по яких відсутня звітність про його використання"							58 272,9	
Перерахування залишків коштів з допомоги по частковому безробіттю				0,4				

* в тому числі, перерахування на рахунок Фонду невикористаних та повернених у 2011 році коштів у сумі 13 382,8 тис. грн.

** перерахування на рахунок Фонду повернених у 2011 році коштів, спрямованих на створення нових робочих місць для забезпечення зайнятості населення вугледобувних регіонів.

Джерело: узагальнено автором відповідно до даних Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття [55;147; 169-174].

Доходи та видатки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
І. Доходи								
Оборотна касова готівка на покриття тимчасово касових розривів для фінансування страхових виплат, соціальних послуг поточного місяця	135 269,9	328 872,0	36 553,0	138 869,5	673 405,8	1 073 523,1	445 468,7	1 015 775,5
Резерв коштів для забезпечення виконання завдань страхування від нещасного випадку	0,0	82 564,2	0,0	0,0	350 904,8	441 082,4	341 000,0	34 000,0
Надходження	3 948 985,3	3 151 978,5	4 150 716,0	5 515 954,3	6 193 832,1	6 499 839,0	6 445 462,9	6 666 009,2
Страхові внески роботодавців	3 926 899,9	3 137 075,3	4 129 469,9	5 430 729,4	6 172 797,1	6 470 542,5	6 425 278,2	6 635 449,4
Кошти, що надійшли від стягнення пені та штрафів за адміністративні правопорушення з посадових осіб страхувальників					4 330,4	5 125,1	4 109,4	3 356,7
Добровільні внески	90,5	110,5	145,4		16 704,6	24 171,4	16 075,3	27 203,1
Інші надходження, одержання яких не суперечить законодавству	21 994,9	14 792,7	21 100,7	23 443,2				
Заборгованість зі сплати страхових внесків минулих років				61 781,7				
Прибуток, одержаний від розміщення тимчасово вільних коштів Фонду, у тому числі резерву коштів на вкладних депозитних рахунках		6 823,1	0,0	7 970,8	27 439,0	38 900,5	6 723,4	608,0
Всього доходів:	4 084 255,2	3 570 237,8	4 187 269,0	5 662 794,6	7 245 581,7	6 538 739,5	6 452 186,3	6 666 617,2
Разом коштів з урахуванням залишку та резерву коштів на початок року						8 053 345,0	7 238 655,0	7 716 392,7

Продовження додатка Н
(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
II. Видатки								
Профілактика нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	118 418,9	716,3	8 021,1	27 333,7	49 622,6	31 527,0	21 113,6	12 339,5
Витрати, пов'язані з відшкодуванням Пенсійному фонду України виплачених ним пенсій по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсій у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання						78 197,4	67 727,6	7 495,7
Медична, професійна та соціальна реабілітація потерпілих на виробництві	200 527,1	201 098,6	218 638,2	307 067,0	342 141,5	421 989,7	230 918,1	308 734,3
Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті	2 960 894,0	2 980 150,1	3 470 963,9	3 813 645,9	4 833 428,6	6 199 970,6	5 160 154,8	6 319 267,0
Видатки по перерахуванню коштів (обслуговування банківськими установами та УДППЗ "Укрпошта", програмно-технічного комплексу "Клієнт-Казначейство")	20 866,0	20 870,0	21 107,6	20 178,5	23 915,3	30 427,8	23 042,8	25 678,1
Судові витрати та виконавчий збір	63,5	109,6	69,9	227,4	47,8	24,3	24,8	564,2
Витрати на забезпечення діяльності по обслуговуванню потерпілих та інвалідів	2 833,3	5 506,2	1 430,0	7 368,0	8 062,0	6 986,8	4 096,9	4 544,6
Видатки для створення лікувально-профілактичної бази Фонду	0,0	0,0	0,0	530,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Витрати на проведення заходів із страхувальниками до завдань страхування від нещасного випадку	2 063,8	2 096,0	1 066,0	2 092,7	2 340,7	2 320,4	1 854,4	1 942,4

Продовження додатка Н
(тис. грн.)

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Витрати на виконання інших робіт, пов'язаних з координацією страхової діяльності	4 819,7	9 924,8	4 346,6	6 386,0	6 849,2	8 013,5	4 879,0	1 156,6
Поточні видатки виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів	290 676,5	293 282,5	321 855,8	379 611,0	415 151,8	456 197,6	406 871,2	409 793,2
в т.ч. забезпечення поточної діяльності правління Фонду	14,0	49,9	101,8	89,6	115,1	61,0	41,2	9,3
Капітальні видатки виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів	71 656,2	19 880,8	798,6	73 954,2	49 301,6	31 160,2	1 155,1	447,6
Всього видатків	3 672 819,0	3 533 684,8	4 048 399,5	4 638 484,0	5 730 976,2	7 266 876,3	5 921 879,5	7 091 972,5
Резерв коштів для забезпечення виконання завдань страхування від нещасного випадку	82 564,2	0,0	0,0	350 904,8	441 082,4	341 000,0	34 000,0	
Оборотна касова готівка на покриття тимчасово касових розривів для фінансування страхових виплат, соціальних послуг наступного бюджетного періоду	328 872,0	36553,0	138 869,5	673 405,8	1 073 523,1			
Перевищення доходів над видатками (+), видатків над доходами (-)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0			
Залишок коштів на кінець року						445 468,7	1 015 775,5	590 420,2

Джерело: узагальнено автором відповідно до даних Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань [149; 175-180].

Середній розмір призначеної місячної пенсії та кількість пенсіонерів

(на початок року)

	Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн.				Кількість пенсіонерів, тис.
	всього	у тому числі:			
		за віком	за інвалідністю	у разі втрати годувальника	
1996	36,8	36,4	41,0	40,1	455,6
1997	47,9	47,0	58,0	47,5	454,4
1998	48,5	47,4	59,7	47,3	457,1
1999	55,4	54,5	66,7	52,7	459,7
2000	63,3	63,6	72,2	53,6	458,8
2001	75,2	76,8	81,7	57,1	458,0
2002	109,9	112,2	119,1	79,8	453,8
2003	121,7	124,7	130,8	87,4	453,9
2004	154,5	160,7	159,0	105,4	450,5
2005	301,4	305,6	301,6	245,7	444,2
2006	383,4	389,8	384,5	280,9	443,3
2007	435,4	448,2	421,4	307,1	437,2
2008 ¹	657,1	665,0	575,8	421,9	435,6
2009	791,8	778,9	731,2	591,4	431,5
2010	886,6	875,1	828,8	671,6	428,8
2011	1004,6	993,0	972,4	780,9	428,6
2012	1100,6	1086,4	1085,6	863,2	430,7
2013	1297,9	1277,0	1265,7	1035,7	424,6
2014	1348,4	1331,0	1303,9	1085,1	420,5
2015	1391,0	1369,6	1318,6	1240,6	420,9

¹ З початку 2008 року середній розмір пенсії (окрім категорії "за віком") наведено з урахуванням пенсіонерів, звільнених з лав МО, МВС, ДСНС, СБУ, ДФС, Державної пенітенціарної служби, призначення і виплати яким здійснюють органи Пенсійного фонду України, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 02.11.2006 № 1522.

Дані про середній розмір призначених місячних пенсій наводяться з урахуванням компенсаційних виплат і цільових допомог, передбачених законодавством.

Джерело: узагальнено автором відповідно до даних Пенсійного фонду України та Державної служби статистики.

Вихідні дані для побудови моделей

	ВВП (ном), млн. грн.	Реал ВВП 2000	Темп приросту	ФОП(ном), млн. грн.	Реал ФОП 2000	Темп приросту	Доходи ПФУ (власні), ном), млн. грн.	Реал Дох 2000	Темп приросту	Ставка внеску	Інші надходження, ном), млн. грн.	Реал інші надх. 2000	Темп приросту
2000	170 070	170 070	100,0%	71 930	71 930	100	10 026	10 026	100,00%	0,3			100,00%
2001	204 190	185 796	109,2%	86 440	78 653	109,3%	12 235	11 133	111,0%	0,3	1700	1 547	101,0%
2002	225 810	195 498	105,2%	103 117	89 275	113,5%	14 126	12 230	109,9%	0,3	2200	1 905	123,1%
2003	267 344	214 312	109,6%	122 188	97 950	109,7%	17 411	13 957	114,1%	0,3	1500	1 202	63,1%
2004	345 113	240 360	112,2%	157 450	109 659	112,0%	25 929	18 058	129,4%	0,335	1 635,0	1 139	94,7%
2005	441 452	246 953	102,7%	216 600	121 168	110,5%	42 210	23 613	130,8%	0,34	2 219,0	1 241	109,0%
2006	544 153	265 161	107,4%	268 631	130 902	108,0%	52 840	25 749	109,0%	0,345	1 229,0	599	48,2%
2007	720 731	286 232	107,9%	351 936	139 768	106,8%	70 440	27 975	108,6%	0,352	1 438,0	571	95,4%
2008	949 864	292 426	102,2%	470 464	144 838	103,6%	106 200	32 695	116,9%	0,352	3 940,0	1 213	212,4%
2009	947 042	258 015	88,2%	451 343	122 965	84,9%	114 900	31 304	95,7%	0,352	4 460,0	1 215	100,2%
2010	1 079 346	258 629	100,2%	540 651	129 549	105,4%	127 097	30 455	97,3%	0,352	1 635,0	392	32,2%
2011	1 299 991	272 766	105,5%	610 615	128 120	98,9%	152 414	31 980	105,0%	0,42	2 219,0	466	118,8%
2012	1 404 669	273 404	100,2%	705 837	137 384	107,2%	165 835	32 278	100,9%	0,42	1 229,0	239	51,4%
2013	1 465 198	273 428	100,0%	730 653	136 351	99,2%	166 900	31 146	96,5%	0,42	1 438,0	268	112,2%
2014	1 586 915	255 515	93,4%	734 943	118 336	86,8%	163 900	26 390	84,7%	0,42	3 940,0	634	236,4%
2015	1 979 458	230 289	90,1%	778 674	90 591	76,6%	169 800	19 754	74,9%	0,42	4 460,0	519	81,8%

Регресійна статистика моделі (3.3)

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,991281
R-квадрат	0,982639
Нормированный R-квадрат	0,975694
Стандартная ошибка	1201,72
Наблюдения	15

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	4	8,17E+08	2,04E+08	141,5003	9,3262E-09
Остаток	10	14441315	1444132		
Итого	14	8,32E+08			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	-9391,39	2984,226	-3,14701	0,010386	-16040,65879	-2742,12	-16040,7	-2742,12
Переменная X 1	0,502	0,069	7,255473	2,74E-05	0,34805773	0,656579	0,348058	0,656579
Переменная X 2	0,499	0,083	6,034652	0,000126	0,315070598	0,683923	0,315071	0,683923
Переменная X 3	1,900	1,169	1,625783	0,135057	-0,703939665	4,503861	-0,70394	4,503861
Переменная X 4	-4088,27	875,9435	-4,66727	0,000884	-6039,99028	-2136,54	-6039,99	-2136,54

Регресійна статистика моделі (3.6)

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,994457
R-квадрат	0,988946
Нормированный R-квадрат	0,982804
Стандартная ошибка	0,048802
Наблюдения	15

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	5	1,91760305	0,38352061	161,0305116	1,60264E-08
Остаток	9	0,021434978	0,002381664		
Итого	14	1,939038029			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	-3,929747	2,116885289	-1,856381574	0,096367106	-8,718474053	0,8589804	-8,7184741	0,8589804
Переменная X 1	1,323678	0,138851776	9,53302811	5,31997E-06	1,009573343	1,6377824	1,00957334	1,6377824
Переменная X 2	1,838404	0,431070921	4,26473685	0,002096481	0,863253872	2,8135542	0,86325387	2,8135542
Переменная X 3	0,066357	0,038585839	1,719721129	0,119597799	-0,020930349	0,1536441	-0,0209303	0,1536441
Переменная X 4	0,20569	0,045500266	4,520632462	0,001445482	0,102761227	0,3086187	0,10276123	0,3086187
Переменная X 5	-0,333087	0,094540958	-3,523207437	0,006482706	-0,546953913	-0,1192209	-0,5469539	-0,119221

Додаток Т

Таблиця Т.1

**Прогноз доходів ПФУ за рахунок власних надходжень
за оптимістичним сценарієм**

	ВВП			ФОП			Доходи ПФУ за рахунок власних надходжень		
	Темп приросту	В постійних цінах 2015 року, млрд. грн.	Питома вага податків у ВВП	Темп приросту	В постійних цінах 2015 року, млрд. грн.	В постійних цінах 2000 року, млрд. грн.	В постійних цінах 2000 року, млрд. грн.	В постійних цінах 2015 року, млрд. грн.	Темп приросту
2016	101%	1 999 253	0,15	102%	839 686	97 683	14 724	126 568	75%
2017	103%	2 049 234	0,15	104%	870 924	101 317	16 913	145 384	115%
2018	103%	2 110 711	0,14	104%	907 606	105 585	18 720	160 917	111%
2019	104%	2 195 139	0,13	105%	954 886	111 085	20 949	180 078	112%
2020	104%	2 282 945	0,12	105%	1 004 496	116 856	22 333	191 974	107%

Таблиця Т.2

**Прогноз доходів ПФУ за рахунок власних надходжень
за інерційним сценарієм**

	ВВП			ФОП			Доходи ПФУ за рахунок власних надходжень		
	Темп приросту	В постійних цінах 2015 року, млрд. грн.	Питома вага податків у ВВП	Темп приросту	В постійних цінах 2015 року, млрд. грн.	В постійних цінах 2000 року, млрд. грн.	В постійних цінах 2000 року, млрд. грн.	В постійних цінах 2015 року, млрд. грн.	Темп приросту
2016	101,0%	1 999 253	0,16	101%	839 686	97 683	14 724	126 568	74,5%
2017	101,5%	2 029 241	0,15	103%	862 428	100 329	16 309	140 194	110,8%
2018	102,0%	2 069 826	0,15	102%	879 676	102 336	16 962	145 802	104,0%
2019	102,0%	2 111 223	0,14	103%	907 826	105 610	17 640	151 634	104,0%
2020	102,5%	2 164 003	0,14	103%	930 521	108 251	18 875	162 249	107,0%

**Прогноз доходів ПФУ за рахунок власних надходжень
за песимістичним сценарієм**

	ВВП			ФОП			Доходи ПФУ за рахунок власних надходжень		
	Темп приросту	В постійних цінах 2015 року, млрд. грн.	Питома вага податків у ВВП	Темп приросту	В постійних цінах 2015 року, млрд. грн.	В постійних цінах 2000 року, млрд. грн.	В постійних цінах 2000 року, млрд. грн.	В постійних цінах 2015 року, млрд. грн.	Темп приросту
2016	100,5%	1 989 355	0,16	101%	835 529	97 200	14 724	126 568	74,5%
2017	101,0%	2 009 249	0,16	101%	843 885	98 172	14 871	127 833	101,0%
2018	101,0%	2 029 341	0,15	101,5%	862 470	100 334	15 199	130 649	102,2%
2019	101,5%	2 059 781	0,15	102%	875 407	101 839	15 351	131 955	101,0%
2020	101,5%	2 090 678	0,15	102%	888 538	103 366	15 581	133 934	101,5%

Свідоцтво ДР КВ № 20225-10025 Р
49107, Україна, м. Дніпропетровськ,
а/с 5720

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
Економіка і Фінанси

Телефон редакції: +38 (068) 851-75-52
E-mail: ecofin.at.ua@gmail.com
Сайт: <http://ecofin.at.ua>

вих. № 39 від 20 березня 2016 р.

У спеціалізовану Вчену раду

ДОВІДКА
впровадження результатів наукових досліджень

Наукові розробки аспірантки кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету, **Серватинської Інни Миколаївни**, містять систему наукових поглядів щодо регулятивних фінансових механізмів формування та використання ресурсів державних фондів соціального страхування. Зокрема, визначено фінансові важелі управління ресурсами фондів соціального страхування. За результатами виконаного дослідження обґрунтовано фінансові регулятори формування, використання та резервування фінансових ресурсів державних фондів соціального страхування.

Дослідження здійснювалось у межах науково-дослідної теми «Формування та вдосконалення механізму сталого розвитку економічних систем» (номер державної реєстрації 0114U006192)».

Керівник науково-дослідної теми,
Головний редактор наукового журналу
«Економіка і фінанси»
кандидат екон. наук, доцент,
Doctor of Science, honoris causa, професор РАЕ

Дробязко С.І.

Міністерство освіти і науки України
Київський національний торговельно-економічний університет
Ужгородський торговельно-економічний інститут

88020, м. Ужгород
Закарпатська область,
вул. Коритнянська, 4

Тел.: (0312) 66-12-93
Факс: (0312) 66-12-95
Електронна пошта: info@utei-knteu.org.ua

28.04.2016 № 01-15/201

У спеціалізовану вчену раду

ДОВІДКА

Видана Серватинській Інні Миколаївні, аспірантці кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету, що результати її наукового дослідження, на тему: «Фінансове забезпечення відтворення людського капіталу», де обґрунтовано формування стратегічних напрямів функціонування фондів соціального страхування, доповідались на Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, перспективи» 15-16 квітня 2016р., м. Ужгород. Результати дослідження будуть використані у навчальному процесі Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету при викладанні дисципліни «Фінанси», «Гроші та кредит».

Директор УТЕІ КНТЕУ

П.П. Гаврилко

ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ
В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Смілянська, 23, м. Черкаси, 18000 тел./факс (0472) 32-80-36 E-mail: gu@ck.pfu.gov.ua Код ЄДРПОУ 21366538

06.06.2016 № 52.96/01 На № _____ від _____

В спеціалізовану вчену раду
Львівського національного
університету ім. І. Франка

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження

Серватинської Інни Миколаївни

Економетрична модель доходів Пенсійного фонду на середньострокову перспективу, яка базується на оптимістичному, інерційному та песимістичному сценаріях, які враховують зміни у обсягах валового внутрішнього продукту, фонду оплати праці та податкових надходженнях дозволяє здійснювати прогностичні розрахунки надходжень як до Пенсійного фонду України так і до його регіональних відділень, буде використана у діяльності Головного управління ПФУ в Черкаській області.

Начальник Головного управління
ПФУ в Черкаській області

С.М. Зінник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧДТУ

бул. Шевченка, 460, м. Черкаси, 18006, тел. (0472) 71-00-92, факс (0472) 71-00-94
E-mail : chdtu-cherkasy@ukr.net Код ЄДРПОУ 05390336

08.06.2016 № 926/01-10.02 На № _____ від _____

Довідка

про використання у навчальному процесі результатів наукових досліджень
Серватинської Інни Миколаївни,
аспіранта Черкаського державного технологічного університету

Результати дисертаційної роботи Серватинської Інни Миколаївни «Фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування» використовуються в навчальному процесі кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету під час викладання дисциплін: «Фінанси», «Фінансування соціальних програм», «Страхування».

В.о. ректора

С.А. Назаренко

008532

Пріхно І.М.
(0472) 71 10 57

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

вул. Громова, 10, м. Черкаси, 18033, тел. (0472) 63-37-77, факс (0472) 63-46-11
E-mail: 03195719@mail.gov.ua Код ЄДРПОУ 03195719

14.06.2016 0260/01-01

У спеціалізовану вчену раду
Львівського національного
університету ім. І. Франка

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Серватинської Інни Миколаївни

Основні наукові положення дисертації Серватинської І. М. щодо формування стратегічних і тактичних напрямів фінансового забезпечення діяльності фондів соціального страхування використані у діяльності Департаменту соціального захисту населення в Черкаській області при розробці перспективних і поточних планів, які включають обґрунтування розрахунків обсягів доходів і видатків фінансових ресурсів, що спрямовуються на підтримку окремих соціально незахищених груп населення Черкаської області.

Директор Департаменту
соціального захисту населення
Черкаської облдержадміністрації

Чикало Р. О.

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЗАЙНЯТОСТІ
(ЦЕНТРАЛЬНИЙ АПАРАТ)

ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ЗАЙНЯТОСТІ

вул. Володимира Ложешнікова, 56, м. Черкаси, 18008, тел/факс (0472) 63-78-52,
тел. 63-94-44 E-mail: referent@ckocz.gov.ua Код ЄДРПОУ 02771598

17.06.2016 № 11-18 / 2781

У спеціалізовану вчену раду
Львівського національного
університету ім. І. Франка

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
Серватинської Інни Миколаївни

Висновки і рекомендації, які отримані Серватинською І. М. використовуються у поточній діяльності Черкаського обласного центру зайнятості при розрахунках необхідних фінансових ресурсів, які направляються на підтримку осіб, що втратили роботу.

Директор

Г. Г. Дендемарченко